

ISSN 2519-2558

НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

Серія «Філологія»

Науковий журнал
(щоквартальник)

Випуск 24(92)

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2024

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Науковий журнал затверджено наказом Міністерством освіти і науки України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23153-12993Р від 23.02.2018 р.*

*Журнал належить до списку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.06.2021 р. № 735*

Проіндексовано наукометричною базою Index Copernicus ICV 2019: 68.68. та Google Scholar

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 6 від 19 грудня 2024 року)*

Редакційна колегія / Editorial Board:

Архангельська Алла Мстиславівна, доктор філологічних наук, професор; факультет романо-германських мов, Національний університет «Острозька академія» – голова редколегії;

Бетко Ірина Павлівна (Irena Betko), кандидат філологічних наук, професор Вармінсько-Мазурського університету в місті Ольштин (Польща);

Деменчук Олег Володимирович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології факультету іноземної філології Рівненського державного гуманітарного університету;

Красовська Гелена Михайлівна, доктор габілітований, професор, Інститут славістики Польської академії наук, Польща;

Левчук Павло, (Pavlo Levchuk), доктор гуманітарних наук у дисципліні мовознавство, ад'юнкт, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences. Інститут славістики Польської академії наук, Польща;

Максимчук Віталій Васильович, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія»;

Підкуймуха Людмила Миколаївна, кандидат філологічних наук, Національний університет «Києво-Могилянська академія»;

Поліщук Ярослав Олексійович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри україністики, Університет ім. Адама Міцкевича в Познані, Польща;

Худолій Анатолій Олексійович, кандидат філологічних наук, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології факультету романо-германських мов Національного університету «Острозька академія»;

Шарова Тетяна Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу роботи з обдарованою молоддю Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»;

Янковська Жанна Олександрівна, доктор філологічних наук, проф. кафедри культурології та філософії, Національний університет «Острозька академія».

Н 34 Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 24(92). 104 с.

ISSN 2519-2558

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+

81. 111

ББК: 81. 2 Укр. +

81. 2 Англ.

Адреса редколегії:

*35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія», факультет романо-германських мов*

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2024
© Автори, 2024

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Отримано: 25 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 12 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 22 грудня 2024 р.

e-mail: rweselka@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5992-5441>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-3-7

Ворошилова Р. В. Корпусна прагматика – нова галузь корпусної лінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 3–7.

УДК: 81'33'42:004.89](045)

Ворошилова Рената Вікторівна,

аспірантка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

КОРПУСНА ПРАГМАТИКА – НОВА ГАЛУЗЬ КОРПУСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Стаття присвячена корпусній прагматичі як новій галузі корпусної лінгвістики, що поєднує кількісні методи аналізу мовних даних із якісними підходами прагматики. Завдяки розвитку комп'ютерних методів обробки тексту та розширенню електронних корпусів стало можливим вивчати прагматичні явища у великих обсягах даних, що дозволяє отримувати більш достовірні результати, ніж традиційні інтуїтивні або експериментальні підходи.

У роботі висвітлюється історія розвитку корпусної лінгвістики – від створення Браунівського корпусу до сучасних мультимодальних та спеціалізованих корпусів, а також основні етапи становлення прагматики як науки. Аналізується зв'язок між мовною формою та її прагматичною функцією, що є однією з ключових проблем у корпусному аналізі. Розглянуто методи корпусної прагматики, такі як конкордансний аналіз, аналіз колокацій та частотних патернів, а також використання анотованих корпусів для автоматизованого виявлення мовленнєвих актів і дискурсивних маркерів. Наведено приклади аналізу прагматичних одиниць на основі загального корпусу української мови та власного малого корпусу німецькомовних текстів.

Окреслено перспективи подальшого розвитку корпусної прагматики, зокрема використання штучного інтелекту для вдосконалення методів автоматичного аналізу мовних даних.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, корпусна прагматика, конкордансний аналіз, колокації, мовленнєвий акт.

Renata Voroshylova,

PhD student at the Department of Theory, Practice and Translation of the German Language,
National Technical University of Ukraine «Ihor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute»

CORPUS PRAGMATICS – A NEW BRANCH OF CORPUS LINGUISTICS

The article is devoted to corpus pragmatics as a new branch of corpus linguistics that combines quantitative methods of language data analysis with qualitative approaches of pragmatics. Thanks to the development of computer-based text processing methods and the expansion of electronic corpora, it has become possible to study pragmatic phenomena in large amounts of data, which allows obtaining more reliable results than traditional intuitive or experimental approaches.

The work covers the history of corpus linguistics – from the creation of the Brown Corpus to modern multimodal and specialised corpora, as well as the main stages of the formation of pragmatics as a science. The relationship between the language form and its pragmatic function is analysed, which is one of the key issues in corpus analysis. The methods of corpus pragmatics, such as concordance analysis, collocation and frequency pattern analysis, as well as the use of annotated corpora for automated detection of speech acts and discourse markers are considered. Examples of the analysis of pragmatic units based on the general corpus of the Ukrainian language and the author's own small corpus of German-language texts are presented.

Prospects for further development of corpus pragmatics, in particular, the use of artificial intelligence to improve methods of automatic analysis of language data, are outlined.

Keywords: corpus linguistics, corpus pragmatics, concordance analysis, collocations, speech act.

Сучасна лінгвістика все частіше використовує новітні технології для глибшого та точнішого аналізу мовних явищ. Завдяки розвитку комп'ютерних методів обробки тексту стало можливим досліджувати великі масиви даних, що дозволяє отримувати більш достовірні результати, ніж традиційні якісні підходи. Одним із напрямів, що сформувався на цьому перетині, є корпусна прагматика – галузь, яка поєднує корпусну лінгвістику та прагматику для вивчення мовлення в реальних комунікативних ситуаціях.

Мета статті – окреслити основні підходи та методи корпусної прагматики, показати її значення для сучасної лінгвістики та продемонструвати, як нові технології дозволяють отримувати більш точні результати у вивченні мовної комунікації.

Корпусна лінгвістика – це розділ мовознавства, що досліджує мову на основі великих електронних корпусів текстів. Основною метою корпусного аналізу є емпіричне дослідження мовних закономірностей, які неможливо виявити лише за допомогою інтуїтивного аналізу або традиційних теоретичних методів. Корпусна лінгвістика використовує спеціальні

інструменти для обробки текстових даних, такі як морфологічний аналіз, частотний аналіз, стилеметрія та автоматичне розпізнавання синтаксичних структур (McEnery & Hardie, 2012).

Корпусна лінгвістика бере свій початок із створення Браунівського корпусу в 1963-1964 роках, який став першою колекцією текстів, спеціально розробленою для мовного аналізу. Його авторами були У. Френсис і Г. Кучера, які створили корпус для дослідження американської англійської. Він містив один мільйон слів, що згодом стало зразком для інших корпусних досліджень (Francis & Kučera, 1964).

Упродовж наступних тридцяти років інтерес до комп'ютерного аналізу мови стрімко зріс, що сприяло збільшенню обсягу корпусів. Ключову роль у цьому відіграла поява потужних і доступних персональних комп'ютерів у 1990-х роках, що зробило корпусну лінгвістику сучасною науковою дисципліною. Можливість швидко обробляти великі масиви даних сприяла створенню мега-корпусів (наприклад, Collins Corpus, Bank of English™ – бл. 2,5 млрд слів), передусім для лексикографічних цілей (Rühlemann & Clancy, 2018). Водночас відбулася інтеграція корпусних методів з дискурс-аналізом, методами соціолінгвістики, прагматики тощо, що сприяло появі менших спеціалізованих корпусів.

Сьогодні використання корпусів дозволяє вивчати мовні явища у природному контексті, що особливо важливо для аналізу мовної варіативності, соціолінгвістичних аспектів мови, а також для розробки інструментів машинного навчання в галузі обробки природної мови.

Комунікативна прагматика досліджує, як мовці використовують мову в конкретних комунікативних ситуаціях. Основний акцент полягає у взаємодії між мовцями, враховуючи контекст, інтенції, імплікатури та пресупозиції. Одним із ключових підходів у прагматичній теорії мовленнєвих актів (Austin, 1981; Searle, 1969), яка розглядає мову не лише як засіб вираження думок, а й як інструмент дії у соціальній взаємодії. Ф. Бацевич вважає, що «прагматика визначається не змістом повідомлення, а конкретними обставинами комунікації: мовцем, слухачем (адресатом), просторовими та часовими параметрами комунікативної ситуації тощо» (Бацевич, 2011).

Комунікативна прагматика охоплює також аналіз ввічливості, дискурсивних стратегій, когнітивних механізмів інтерпретації висловлювань, а також роль невербальних елементів у комунікації. Зокрема, дослідження прагматики у міжкультурній комунікації дозволяє виявити особливості взаємодії представників різних мовних спільнот та попередити комунікативні непорозуміння.

Останнім часом корпусні методи все частіше застосовують у прагматичних дослідженнях, що дозволяє аналізувати реальні приклади мовного вжитку у великих обсягах текстів. У цьому сенсі корпус ідеально підходить для вивчення прагматики, оскільки укладачі корпусу (при застосуванні корпусно-лінгвістичного підходу) завжди зацікавлені в контексті, в якому створюється мова. Використання корпусів у прагматичній дослідженні таких явищ як мовленнєві акти, прагматичні маркери, стратегії ввічливості та жанрові особливості дискурсу (Allan, 2020).

Оскільки сила корпусної лінгвістики полягає в її здатності ідентифікувати мовні та фразеологічні особливості, можна аналізувати загальні мовні ознаки, які передають прагматичні функції (наприклад, дискурсивні маркери дискурсу, маркери позиції, маркери ввічливості, звертання тощо), як це було зроблено в багатьох дослідженнях прагматики. Крім того, після використання корпусних методів для виявлення частотних мовних особливостей (наприклад, лексико-граматичні особливості, формалізована мова або просодія) ці формальні елементи можна дослідити на предмет їхніх прагматичних функцій. Наприклад, виявити просодичні патерни, що використовуються для передачі емпатії.

Прагматика бере свої витoki з філософії мови, а це, у поєднанні з тенденцією зосереджуватися на окремих текстах, означає, що прагматичні дослідження були переважно якісними (Rühlemann & Clancy 2018). Хоча корпусні дослідження також можуть бути якісними, саме кількісний елемент є зазвичай визначальним. Корпуси існують у вигляді електронних текстових файлів і тому придатні для аналізу за допомогою програм-конкордансів або інших програм для роботи з корпусами. Багато дослідників використовують їх для створення частотних списків.

Ключ до корпусного аналізу прагматики полягає в тому, щоб вийти за межі формального кількісного аналізу і виявити прагматичні функції форм у дискурсивних контекстах за допомогою якісних методів. Такий підхід певною мірою був присутній у корпусній методології від самого її початку, зокрема в дослідженні ліній конкордансу, які відображають ключове слово в контексті (KWIC), де контекст – це ширше дискурсивне середовище в групі інтеракцій/письмових текстів, представлених у корпусі (Staples & Fernández, 2019). Цей метод дозволяє дослідникам вивчати прагматичну функцію окремих лексичних чи граматичних одиниць у ширшому дискурсивному контексті.

Характерною особливістю формату KWIC є те, що пошуковий елемент (слово або словосполучення), візуально представлений у центрі рядка (рядків), оточений кількома словами з обох боків:

Таблиця 1

Лінії конкордансу за запитом "Шановні", створені з використанням корпусу української мови ГРАК

№	Left context	KWIC	Right context
1.	Слухай, доню! – заговорив урочисто батько. – Оці	шановні	великі пани прийшли засватати тебе оцюму молодому козакові...
2.	Вельмиповажні панове! – почав професор. Дикуні зачмихали. –	Шановні	дикунове! Чи знаєте ви, що таке рідина від мозолів?
3.	... привіт на пролетарський Олімп. Більш точно: наркомам і голові.	Шановні	соціальні батьки! Ждучи на ухвалу моїх проєктів...
4.	... катують людину за її любов до правди духа, як колись	шановні	інквізитори катували і переслідували в ім'я Христове.
5.	... ні на крок не відступить. Впарі з тим запевненням Вас,	Шановні	Побратими Дяки, про нашу працю для Вас...

Цей формат дозволяє формувати початкові гіпотези на основі закономірностей, які можна виявити у зв'язку з пошуковим елементом. Наприклад, якщо подивитися на контекст справа, то у рядках 2, 3, 5 слово «шановні» є частиною звертання. Такі закономірності можна додатково досліджувати за допомогою програмних інструментів для аналізу словосполучень. Таблиця 2 частково підтверджує початкові спостереження на основі ліній конкордансу. В корпусі найчастішими є поєднання «шановні колеги», «шановні депутати» «шановні» і знак оклику, які з великою ймовірністю є звертаннями.

Таблиця 2

П'ять найпоширеніших колокатів до слова "Шановні" у корпусі української мови ГРАК

№	Word	Cooccurrences	MI
1.	колеги	174,020	12.16
2.	народні	68,825	11.73
3.	депутати	89,706	11.04
4.	Дякую	16,095	8.49
5.	!	97,294	7.41

Результати за запитом «Collocation» також містять оцінку MI. Показник MI (взаємної інформації) – це статистична міра сили зв'язку між колокатами. Чим вищий показник MI, тим сильніший зв'язок. Бачимо, що словосполучення «шановні колеги» є найчастотнішим у корпусі і водночас показує найсильніший зв'язок між елементами. При цьому другий колокат «народні» є менш частотним, ніж третій «депутати», хоч його показник MI є вищим.

Для подальшого ілюстрування можливостей корпусної лінгвістики звернемося до аналізу даних з власного малого корпусу. Створений нами корпус містить 12 текстів різних німецькомовних вебінарів на екологічну тематику (близько 1 млн знаків), що дозволяє простежити вживання прагматичних одиниць у різних комунікативних ситуаціях. Нижче наведено приклад конкордансних ліній, отриманих із цього корпусу, які демонструють використання елемента «Klima» у природному мовленні.

Таблиця 3

Лінії конкордансу за запитом "Klima" у власному малому корпусі

№	Left context	KWIC	Right context
1.	...verantwortlich sind. Warum ist das für das	Klima	wichtig? Nun, durchschnittlich ist es so...
2.	...agieren für die soziale Gerechtigkeit, für das	Klima	und für den Frieden in Europa und auf der ganzen Welt.
3.	Gleichzeitig erleben wir, dass das Thema	Klima	in der Wichtigkeit derzeit sogar abnimmt.
4.	... und das bringt uns zu der Frage, wie soll das	Klima	jetzt eigentlich ausgestaltet werden...
5.	... andere Sachen gerne hinzu, werten aber gerne, dass das	Klima	und die Sozialziele das Kernstück der EU-Politik sind.

Можна помітити, що пошуковий елемент «Klima» часто вживають разом із термінами, що відносяться до соціальної тематики («soziale Gerechtigkeit») і політики («EU-Politik»), що вказує на його закріпленість у дискурсі сталого розвитку. У наведених прикладах «Klima» є центральним елементом риторичних питань («Warum ist das für das Klima wichtig?») та аргументативних висловлювань («das Klima und die Sozialziele das Kernstück der EU-Politik sind»), що також може свідчити про його активне використання в суспільно-політичному дискурсі.

Таким чином існує низка причин, чому методологія корпусної лінгвістики підходить для вивчення прагматики. Прагматика виникла як елемент тристороннього підходу до вивчення мови і спочатку працювала зі штучно створеними мовними даними. З розвитком вона охопила інші підходи, щоб отримати, наприклад, дані про мовленнєві акти, які відносно рідко зустрічаються у повсякденному спілкуванні (Rühlemann & Clancy, 2018). Корпусна лінгвістика пропонує ще одне джерело даних для дослідників, які вивчають прагматичні явища – природні, спонтанні, нецензуровані дані з реального життя, які стають все більш доступними.

Крім того, контекст має велике значення для прагматики, оскільки такі елементи, як мовець, соціальна ситуація і вид діяльності відіграють важливу роль у тому, як розгортається розгортання комунікації. Деякі сучасні корпуси надають широкую контекстуальну інформацію у вигляді низки соціолінгвістичних метаданих. Наприклад, писемні корпуси часто містять інформацію про тип тексту та дату публікації, що надає можливості для вивчення діахронічної історичної прагматики. Так вище згаданий корпус української мови ГРАК вказує назву публікації, автора, місце і рік видання. Однак саме сучасні усні корпуси містять найбагатший пласт соціальних змінних. Ці корпуси дедалі більше характеризуються увагою до контекстуальних метаданих – багато усних корпусів містять інформацію про мовця, таку як місце народження, вік, стать, рівень освіти, віросповідання чи соціальний клас.

Прагматика також надає значні можливості для корпусної лінгвістики. Одним з найважливіших є усвідомлення труднощів, які виникають при аналізі зв'язку між мовною формою та її функцією. Парадоксально, але це стало очевидним саме завдяки критиці застосування корпусних методів до дослідження прагматичних явищ. Дослідники, звертаючись до корпусу, зазвичай використовують лексичний «гачок», наприклад, прагматичні маркери *you know* або *sorry*, які можуть сигналізувати про вибачення. Це надає змогу отримати доступ до релевантних корпусних даних за допомогою спеціалізованих інструментів.

Однак зв'язок між мовною формою та її прагматичною функцією часто виявляється неоднозначним і контекстуально залежним (Meu 2001). Саме динаміка контекстуальних елементів визначає, яку саме функцію виконує конкретна мовна одиниця. Через це автоматичний пошук за допомогою корпусного програмного забезпечення ускладнюється, адже той самий лексичний елемент може мати різні значення залежно від контексту.

У відповідь на цей виклик корпусна лінгвістика розробила методологічні підходи та прагматичні схеми анотування, що дозволяють більш точно аналізувати мовлення в корпусах. Завдяки таким розробкам стало можливим здійснювати поглиблений прагматичний аналіз на рівні окремих висловлювань, зокрема завдяки тегам. Хоча на перший погляд теги навантажують уривок і ускладнюють сприйняття, вони роблять корпус доступним для пошуку, а отже, важливим для вивчення прагматики. Наприклад, <ger>...</ger> може позначати початок і кінець репрезентативного акту (у корпусі можуть бути теги для директивних, експресивних і декларативних актів).

При цьому існує низка обмежень у вивченні прагматики в межах корпусів, особливо коли в центрі уваги знаходяться традиційні прагматичні конструкції, такі як мовленнєві акти. Наприклад, не завжди легко знайти конкретні мовленнєві акти в корпусах. Існує багато варіативних форм певного мовленнєвого акту, і мовленнєві акти, як правило, повинні бути анотовані в корпусах вручну (хоча були зроблені певні зусилля в автоматичному анотуванні мовленнєвих актів).

Проблему виявлення прагматичних аспектів використання мови в корпусах можна вирішити кількома способами. Якщо в центрі аналізу перебувають мовленнєві акти, дослідники можуть визначити певні реєстри або жанри, в яких ці мовленнєві акти найімовірніше трапляються. Наприклад, Рейнхардт (Reinhardt, 2007) проаналізував корпус розмов на робочому місці, щоб дослідити використання директив міжнародними асистентами викладання, оскільки саме цей реєстр вимагає використання директив через свої ситуативні характеристики (наприклад, асистенти часто надають студентам інструкції щодо виконання аудиторних завдань). А. Партінгтон (Partington, 2017) аналізував корпус політичних дебатів для виявлення стратегій аргументації та маніпуляції. К. Бургерс та його колеги (Burgers et al., 2016) використовували корпус твітів для виявлення лінгвістичних маркерів іронії та сарказму.

Хоча використання корпусів має перевагу в тому, що дозволяє дослідникам спостерігати за мовою, якою користуються автори та оратори в автентичному дискурсі, його недоліком є те, що дослідник може витратити багато годин на ідентифікацію або навіть пошук певного мовленнєвого акту. Цей різний акцент створює як виклики, так і можливості у використанні корпусної лінгвістики для дослідження прагматики.

На стику корпусної лінгвістики та прагматики нещодавно утворився новий напрям – корпусна прагматика, яка поєднала в собі кількісний та якісний підходи. Вона має на меті виявити, як мова функціонує в різних комунікативних контекстах, аналізуючи великі набори лінгвістичних даних. На відміну від традиційної прагматики, яка часто покладається на інтроспективні методи, корпусна прагматика надає емпіричні докази через автентичні мовні дані (Landert et al., 2023). Цей підхід виявився особливо корисним у вивченні дискурсивних маркерів, стратегій ввічливості та мовленнєвих актів у різних соціальних і культурних середовищах.

Основні методи корпусної прагматики включають:

- частотний та конкордансний аналіз (використання корпусних інструментів для виявлення повторюваних патернів у дискурсі);
- аналіз словосполучень та їхньої семантики (вивчення слів, які часто вживаються разом, для виявлення тонких прагматичних значень);
- мультимодальні корпуси (аналіз усної і письмової комунікації, включаючи жести і просодію, для забезпечення більш широкої прагматичної інтерпретації) тощо (Grisot, 2018).

Корпусна прагматика застосовує більш детальний підхід до розгляду лексико-граматичних моделей, які характеризують текст, зосереджується не лише на формі та функції, а й на моделях варіювання на соціальному, культурному та регіональному рівнях.

Проблемним залишається питання анотування. Прагматичне значення залежить від контексту і тому вимагає ручного або напівавтоматичного анотування для надійного аналізу. Втім, нещодавні дослідження показали, що великі мовні моделі (LLM) можуть покращити автоматичне лінгвістичне анотування, зокрема в розпізнаванні мовленнєвих актів. У 2023 році дослідники з Пекінського університету іноземних мов провели експеримент щодо розпізнавання вибачень і виявили, що порівняно з людиною-анотатором загальна ефективність чат-бота штучного інтелекту Bing була дещо менш задовільною. Однак показники були дуже високими: 99,95% для теги APOLOGISING, 91,91% для REASON, 95,35% для APOLOGISER, 89,74% для APOLOGISEE і 96,47% для INTENSIFIER (Yu et al, 2023). Це дослідження підкреслило значну роль ШІ та обчислювальних методів у корпусній прагматичній, акцентуючи увагу на емпіричних методах вивчення використання мови в реальному світі.

Комунікативна прагматика в дослідженнях корпусної лінгвістики дає емпіричне розуміння того, як мова використовується в реальних контекстах. Використовуючи великі корпуси та обчислювальні інструменти, дослідники можуть виявити прагматичні закономірності, які раніше було важко проаналізувати. Незважаючи на методологічні труднощі, корпусна прагматика продовжує поглиблювати наше розуміння мови, пропонує цінний внесок у лінгвістику, перекладознавство та навчання мов.

Таким чином, взаємодія корпусної лінгвістики та комунікативної прагматики відкриває нові перспективи для лінгвістичних досліджень, забезпечуючи як емпіричну обґрунтованість теоретичних гіпотез, так і можливості для розробки практичних застосувань, зокрема у сфері автоматизованого аналізу текстів та міжкультурної комунікації.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ : Академія, 2011. 304 с.
2. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рісін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2024. URL: uacorporus.org (дата звернення 06.02.2025).
3. Allan K. Linguistics and Communication. *Intercultural Pragmatics*, 17(3). 2020. P. 293-313.
4. Austin J. L. How to do things with words. Edited by J. O. Urmson and Marina Sbisa. Oxford: Oxford University Press, 1989. 168 p.
5. Biber D., Conrad S., Reppen R. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge University Press, 1998. 300 p.
6. Burgers C., Konijn E., Stehen G. Figurative Framing: Shaping Public Discourse Through Metaphor, Hyperbole, and Irony. *Communication Theory*, 26 (4). 2016. P. 410-430. URL: https://www.researchgate.net/publication/299626241_Figurative_Framing_Shaping_Public_Discourse_Through_Metaphor_Hyperbole_and_Irony (date of access 06.02.2025).

7. Francis W. N., and Kučera H. A Standard Corpus of Present-Day Edited American English, for Use with Digital Computers. Providence, Rhode Island: Department of Linguistics, Brown University, 1964. URL: <https://www.sketchengine.eu/brown-corpus/> (date of access 06.02.2025).
8. Griset C. Cohesion, coherence and temporal reference from an experimental corpus pragmatics perspective. Cham: Springer, 2018. 319 p. URL: <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/23135> (date of access 06.02.2025).
9. Landert D., Dayter D., Messerli T. C., Locher M. A. Corpus Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 84 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/368759521_Corpus_Pragmatics (date of access 06.02.2025).
10. McEnery, T., Hardie, A. Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice. Cambridge University Press, 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/277815299_Corpus_Linguistics_Method_Theory_and_Practice (date of access 06.02.2025).
11. Mey J. Pragmatics: An Introduction. Oxford: Blackwell, 2001. 416 p. URL: <https://imp.dayawisesa.com/wp-content/uploads/2023/10/Jacob-L.-Mey-Pragmatics-An-Introduction.pdf> (date of access 06.02.2025).
12. Partington A. The language of persuasion in politics: An introduction. Routledge, 2017. 266 p.
13. Reinhardt J. Directives usage by ITAs: An applied learner corpus analysis (unpublished doctoral dissertation). The Pennsylvania State University, University Park, PA, 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/242571840_Directives_usage_by_ITAs_An_applied_learner_corpus_analysis (date of access 06.02.2025).
14. Rühlemann C., Clancy B. Corpus linguistics and pragmatics. John Benjamins Publishing Company, 2018. 28 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/327219236_Corpus_linguistics_and_pragmatics (date of access 06.02.2025).
15. Searle J. What is a speech act? *The philosophy of language*. Oxford: Oxford University Press. 1971. P. 221-239. URL: <https://jwood.faculty.unlv.edu/unlv/Articles/SearleWhatIsASpeechAct.pdf> (date of access 06.02.2025).
16. Staples S., Fernández J. Corpus linguistics approaches to L2 pragmatics research. The Routledge handbook of second language acquisition and pragmatics. 2019. P. 241-254. URL: https://www.researchgate.net/publication/330872358_Corpus_linguistics_approaches_to_L2_pragmatics_research (date of access 06.02.2025).
17. Yu D., Li L., Su H., Fuoli M. Using LLM-assisted Annotation for Corpus Linguistics: A Case Study of Local Grammar Analysis. ArXiv, 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/370775743_Assessing_the_potential_of_LLM-assisted_annotation_for_corpus-based_pragmatics_and_discourse_analysis The case of apologies/fulltext/6462f4e5434e26474feb2864/Assessing-the-potential-of-LLM-assisted-annotation-for-corpus-based-pragmatics-and-discourse-analysis-The-case-of-apologies.pdf (date of access 06.02.2025).

References:

1. Batsevych F. S. Vstup do linhvistychnoi prahmatyky (Introduction to linguistic pragmatics). Kyiv: Akademiia, 2011. 304 p.
2. Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy HRAC (General regionally annotated corpus of the Ukrainian language) / M. Shvedova, R. fon Valdenfels, S. Yaryhin, A. Rysin, V. Starko, T. Nikolaenko ta in. Kyiv, Lviv, Yena, 2017-2024. URL: uacorporus.org (date of access: 06.02.2025).
3. Allan K. Linguistics and Communication. *Intercultural Pragmatics*, 17(3). 2020. P. 293-313.
4. Austin J. L. How to do things with words. Edited by J. O. Urmson and Marina Sbisa. Oxford: Oxford University Press, 1989. 168 p.
5. Biber D., Conrad S., Reppen R. Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. Cambridge University Press, 1998. 300 p.
6. Burgers C., Konijn E., Stehen G. Figurative Framing: Shaping Public Discourse Through Metaphor, Hyperbole, and Irony. *Communication Theory*, 26 (4). 2016. P. 410-430. URL: https://www.researchgate.net/publication/299626241_Figurative_Framing_Shaping_Public_Discourse_Through_Metaphor_Hyperbole_and_Irony (date of access 06.02.2025).
7. Francis W. N., and Kučera H. A Standard Corpus of Present-Day Edited American English, for Use with Digital Computers. Providence, Rhode Island: Department of Linguistics, Brown University, 1964. URL: <https://www.sketchengine.eu/brown-corpus/> (date of access 06.02.2025).
8. Griset C. Cohesion, coherence and temporal reference from an experimental corpus pragmatics perspective. Cham: Springer, 2018. 319 p. URL: <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/23135> (date of access 06.02.2025).
9. Landert D., Dayter D., Messerli T. C., Locher M. A. Corpus Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 84 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/368759521_Corpus_Pragmatics (date of access 06.02.2025).
10. McEnery, T., Hardie, A. Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice. Cambridge University Press, 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/277815299_Corpus_Linguistics_Method_Theory_and_Practice (date of access 06.02.2025).
11. Mey J. Pragmatics: An Introduction. Oxford: Blackwell, 2001. 416 p. URL: <https://imp.dayawisesa.com/wp-content/uploads/2023/10/Jacob-L.-Mey-Pragmatics-An-Introduction.pdf> (date of access 06.02.2025).
12. Partington A. The language of persuasion in politics: An introduction. Routledge, 2017. 266 p.
13. Reinhardt J. Directives usage by ITAs: An applied learner corpus analysis (unpublished doctoral dissertation). The Pennsylvania State University, University Park, PA, 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/242571840_Directives_usage_by_ITAs_An_applied_learner_corpus_analysis (date of access 06.02.2025).
14. Rühlemann C., Clancy B. Corpus linguistics and pragmatics. John Benjamins Publishing Company, 2018. 28 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/327219236_Corpus_linguistics_and_pragmatics (date of access 06.02.2025).
15. Searle J. What is a speech act? *The philosophy of language*. Oxford: Oxford University Press. 1971. P. 221-239. URL: <https://jwood.faculty.unlv.edu/unlv/Articles/SearleWhatIsASpeechAct.pdf> (date of access 06.02.2025).
16. Staples S., Fernández J. Corpus linguistics approaches to L2 pragmatics research. The Routledge handbook of second language acquisition and pragmatics. 2019. P. 241-254. URL: https://www.researchgate.net/publication/330872358_Corpus_linguistics_approaches_to_L2_pragmatics_research (date of access 06.02.2025).
17. Yu D., Li L., Su H., Fuoli M. Using LLM-assisted Annotation for Corpus Linguistics: A Case Study of Local Grammar Analysis. ArXiv, 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/370775743_Assessing_the_potential_of_LLM-assisted_annotation_for_corpus-based_pragmatics_and_discourse_analysis The case of apologies/fulltext/6462f4e5434e26474feb2864/Assessing-the-potential-of-LLM-assisted-annotation-for-corpus-based-pragmatics-and-discourse-analysis-The-case-of-apologies.pdf (date of access 06.02.2025).

Отримано: 4 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 15 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2024 р.

e-mail: halyna.kuchyk@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1904-871X>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-8-16

Кучик Г. Б. Вплив воєнного стану на адаптацію англомовної термінології в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 8–16.

УДК: 81'255.4:355:477

Кучик Галина Богданівна,кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА АДАПТАЦІЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

*Проаналізовано процес адаптації англомовної термінології в українському мовному середовищі під час воєнного стану.**Метою роботи є вивчення впливу даних процесів на збереження національної мовної ідентичності та виявлення механізмів інтеграції нових термінів у різні сфери суспільного життя.**Методологія включає використання кількісних та якісних інструментів для збору та аналізу даних, зокрема моніторинг медіа, соціальних мереж і офіційних документів. Вибірка дослідження охоплює публікації з основних засобів масової інформації та соціальних платформ, з яких відібрано найпоширеніші терміни, такі як: «drone», «cybersecurity», «logistics», «refugees» тощо. Проведено аналіз шляхів адаптації цих слів – калькування, пряме запозичення і транслітерація. Визначено, що неправомірне використання термінів, таких як «cybersecurity», «logistics» та ін., створює загрозу зміщення значення термінів, що ускладнює точність комунікації та може призвести до втрати мовної ідентичності через щораз більший вплив англіцизмів на українську мову.**Основні результати дослідження показують, що військова сфера найбільше впливає на інтеграцію нових термінів, зокрема через активне використання англомовної лексики в комунікації з міжнародними партнерами та у військових звітах. У гуманітарній та економічній сферах адаптація нових слів відбувається повільніше, але все ж активно, що потребує відповідної стандартизації та освітніх програм для підвищення грамотності у використанні нових термінів. Важливим аспектом є взаємодія з медіа для забезпечення коректного використання нової лексики, оскільки деякі слова, як, наприклад, «humanitarian aid» або «refugees» тощо, можуть призвести до дезінформації через неправильне тлумачення.**Перспективні напрями подальших досліджень полягають у вивченні можливостей створення національної термінологічної бази для стандартизації іноземних слів і впровадження освітніх програм для навчання фахівців у різних галузях правильному вживанню нових термінів. Особливу увагу слід приділити розробленню методів інтеграції термінів у сферу міжнародної комунікації, що сприятиме їх гармонійному впровадженню в професійну лексику без втрати національних мовних особливостей.****Ключові слова:** лінгвістична адаптація, військова термінологія, запозичення лексики, мовна інтеграція, когнітивна трансформація.***Halyna Kuchyk,**PhD in Philology, Associate Professor, Department of Foreign Languages, Faculty of International Relations,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE ADAPTATION OF ENGLISH TERMINOLOGY IN UKRAINE

*The study focuses on the analysis of the adaptation of English-language terminology in the Ukrainian linguistic environment during martial law. The aim of the research is to examine the impact of these processes on the preservation of national linguistic identity and to identify mechanisms for integrating new terms into various sectors of public life. The methodology includes the use of both quantitative and qualitative tools for data collection and analysis, such as monitoring media, social networks, and official documents. The sample includes publications from major news sources and social platforms, from which the most common terms were selected, such as «drone», «cybersecurity», «logistics», «refugees», etc. The study analyzes the methods of adapting these words – calquing, direct borrowing, and transliteration. It was determined that the improper use of terms like «cybersecurity», «logistics», etc. poses a risk of shifting the meaning of terms, complicating communication accuracy and potentially leading to a loss of linguistic identity due to the growing influence of Anglicisms on the Ukrainian language.**The main findings of the study indicate that the military sector has the greatest impact on the integration of new terms, particularly through the active use of English-language vocabulary in communication with international partners and in military reports. In the humanitarian and economic spheres, the adaptation of new words is slower but still active, necessitating appropriate standardization and educational programs to improve literacy in the use of new terms. An important aspect is interaction with the media to ensure the correct use of new vocabulary like «humanitarian aid» or «refugees» may lead to misinformation due to incorrect interpretation.**Prospective areas for further research include exploring the possibility of creating a national terminology database for the standardization of foreign words and implementing educational programs to train specialists in various fields on the correct use of new terms. Special attention should be given to developing methods for integrating terms in the field of international communication, which will contribute to their harmonious incorporation into professional vocabulary without the loss of national linguistic features.****Keywords:** linguistic adaptation, military terminology, lexical borrowing, language integration, cognitive transformation.*

Постановка проблеми. Воєнний стан в Україні через повномасштабну війну з росією значно впливає на процеси адаптації англомовної термінології в різних сферах суспільного життя. Використання англійської мови стає все більш актуальним у контексті комунікації з міжнародними партнерами, залучення гуманітарної та військової допомоги, а також інтеграції у світові інформаційні та наукові простори. В умовах війни збільшився обсяг термінології, пов'язаної з військовою, гуманітарною, економічною та інформаційною діяльністю, що вимагає її оперативної адаптації та впровадження в український мовний простір.

Проблема адаптації англомовної термінології є не лише мовною, а й суспільною, оскільки швидке інтегрування іноземних термінів сприяє ефективному функціонуванню державних інституцій, забезпечує точність у прийнятті рішень та

полегшує міжнародне співробітництво. Однак цей процес також ставить перед мовознавцями та науковцями низку завдань, пов'язаних зі збереженням національної мовної ідентичності та запобіганням надмірній англізації.

Наукові дослідження, спрямовані на вивчення адаптації англословної термінології в умовах війни, зосереджуються на виявленні механізмів гармонійного впровадження іноземних термінів, що відповідають нормам української мови. Важливим є також вивчення впливу цього процесу на розвиток української мови в довготерміновій перспективі та оцінювання наслідків для її структурної цілісності.

З практичної точки зору адаптація англословної термінології має важливе значення для забезпечення ефективної комунікації у військовій, гуманітарній, медичній та інших сферах, де точність і оперативність є ключовими факторами. З огляду на глобальний характер сучасних конфліктів та міжнародної взаємодії якісне та своєчасне впровадження англословної термінології сприятиме не лише посиленню обороноздатності України, але й зміцненню її позицій у міжнародному співтоваристві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адаптація англословної військової термінології в Україні під час воєнного стану демонструє важливу реакцію на соціальні та політичні виклики. Зокрема, І. Беженар звертає увагу на процеси перекладу термінів з англійської в український медіапростір, акцентуючи на тому, як нові терміни із західних медіа інтегруються через калькування або прямий переклад. Через відсутність точних еквівалентів деяких англословних термінів в українській мові виникає потреба у створенні нових слів. Особливо помітна роль інтернет-медіа у прискоренні цього процесу, що дозволяє швидко адаптувати нові поняття в український контекст (Беженар, 2023).

Дослідження Бевзо, Алієва, & Поліщук (2022) присвячено лексико-семантичним аспектам термінології, зокрема, структурним змінам у лексиці через відмінності між культурними та військовими традиціями України й Заходу. Автори пропонують перекладацькі підходи, які враховують специфіку військового дискурсу і підкреслюють важливість уникання калькування там, де українська мова вже має адекватні аналоги.

Практичні проблеми перекладу, з якими зіштовхуються перекладачі через специфіку військового контексту, розглянуті в дослідженні Погонєць, Мочалова, & Козлов (2024) за допомогою методології контекстуального аналізу, що дозволяє вибирати найбільш відповідні варіанти перекладу для конкретних ситуацій, зберігаючи точність військової комунікації.

Під час перекладу англословної військової термінології в текстах новин зазвичай виникають проблеми через необхідність перекладати дуже швидко. Тому Малімон & Щербан (2024) пропонують створення стандартизованих словників для перекладачів і журналістів, які працюють у кризових умовах.

Досліджуючи появу нових військових термінів в українській лексиці, зокрема через вплив медіа та газетних публікацій, А. Довгопола відзначає важливість оновлення знань перекладачів щодо нових технологій і тактик, що виникають під час збройних конфліктів (Довгопола, 2019).

Функціональний аспект використання англословної військової лексики в українських медіа проаналізовано в роботі Л. Архипенко, яка підкреслює важливість відповідального перекладу термінології для запобігання дезінформації. Її висновки є важливими для розроблення рекомендацій із коректного використання нових військових термінів у журналістиці (Архипенко, 2022).

Еволюцію військової термінології, зокрема процес утворення нових термінів у військових словниках у зв'язку з появою нових видів озброєнь та воєнних стратегій, досліджував Василенко (2010).

Переклад нових тактичних і технологічних термінів, що часто не мають прямих еквівалентів в українській мові, потребує адаптації, на чому наголошують (Єнчева & Тузак, 2023).

Актуальним є дослідження англословних військових сленгізмів, їх структурно-семантичних особливостей та складнощів перекладу в контексті українського медіапростору. Литвинська (2024) підкреслює важливість культурних аспектів під час перекладу сленгових термінів.

Сучасні політичні події та їхній вплив на військову термінологію проаналізовано в дослідженні Сухоруков, Шокуров, & Немерцова (2024) де показано, як нові терміни виникають під впливом політичних контекстів.

Вивченням морфологічних неологізмів, що з'являються під час війни, займались Алієва та ін. (2024), підкреслюючи інтеграцію англословної термінології через міжнародні контакти у військовій сфері.

У свою чергу Яблочнікова (2023) акцентує увагу на швидкій зміні термінології під час активних бойових дій і підкреслює важливість постійного оновлення лексичного арсеналу перекладачів для забезпечення адекватного перекладу нових термінів.

Темі української військової термінології в умовах збройної агресії присвячено чимало досліджень вітчизняних науковців, зокрема Івашенко та Івашенко (2023) підкреслюють необхідність адаптації структури речень для досягнення точності та зрозумілості у військових текстах.

Таким чином, наукові дослідження показують складність адаптації англословної військової термінології в Україні, що вимагає постійного оновлення знань, створення нових словників та застосування креативних підходів до перекладу для забезпечення точності й зрозумілості інформації у військовому контексті.

Незважаючи на значну кількість проведених досліджень, залишаються питання, які потребують подальшого глибокого аналізу. По-перше, важливо вивчити процес упровадження англословної термінології в різних секторах, зокрема в академічному та професійному середовищах, щоб оцінити механізми її інтеграції та вплив на мовну комунікацію. Це дозволить зрозуміти, як нові терміни впливають на традиційну українську мову та які наслідки можуть виникнути в результаті їх поширення.

По-друге, необхідно детально оцінити ризики, пов'язані з англізацією української мови, зокрема можливі негативні наслідки надмірної адаптації англословних термінів. Серед таких ризиків – утрата мовної ідентичності, оскільки новітні терміни можуть замінювати або знижувати використання українських відповідників. Це призводить до зменшення багатства лексики та ускладнення комунікації, особливо для тих, хто не володіє англійською на достатньому рівні.

Крім того, важливо дослідити, як англословна термінологія впливає на розвиток професійної мови, включаючи можливі наслідки. Поширення англійських термінів у різних сферах може призвести до дисбалансу в професійній комунікації та викликати проблеми з розумінням у фахівців, які не знайомі з новими словами. Це включає вплив на формування мовних

норм і стандартів, а також потенційні негативні наслідки для мовної культури, якщо англійські терміни будуть домінувати в повсякденному спілкуванні.

Останнє питання стосується розроблення рекомендацій для оптимізації процесів адаптації нової термінології з урахуванням національних мовних традицій та культурних особливостей. Вивчення цих аспектів допоможе не лише зберегти мовну автентичність, а й розвинути українську термінологію в умовах глобалізації, забезпечуючи при цьому її адекватність та функціональність у сучасному суспільстві.

Метою статті є дослідження впливу воєнного стану в Україні на процеси адаптації англомовної термінології в українському мовному просторі, а також оцінювання наукових і практичних аспектів цього явища. Особливу увагу приділено механізмам інтеграції англійських термінів у різні сфери суспільного життя та викликам, пов'язаним зі збереженням національної мовної ідентичності.

Основними завданнями статті є:

- аналіз впровадження англомовної термінології в різних секторах під час воєнного стану в Україні з дослідженням впливу змін на професійну мову та внутрішню комунікацію;
- оцінити ефективність механізмів адаптації англомовної термінології в академічному та професійному дискурсах, використовуючи приклади в таких галузях, як медіа та освіта;
- описати вплив масової комунікації та медіа на поширення англомовної термінології серед широкого загалу, а також виявити соціокультурні фактори, що сприяють або перешкоджають її закріпленню в повсякденній мові.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану в Україні впровадження англомовної термінології набуває особливої актуальності через тісну комунікацію з міжнародними партнерами в таких сферах, як військова справа, економіка, гуманітарна допомога та освіта. Відсутність усталених українських відповідників для багатьох нових термінів зумовлює необхідність їх адаптації, що здійснюється через різні механізми інтеграції в мову, зокрема пряме запозичення, калькування, транслітерацію та використання аббревіатур. Кожен із цих механізмів має свої особливості й застосовується залежно від контексту, в якому термін функціонує, а також від його значення та специфіки.

У цьому дослідженні (табл. 1) терміни для аналізу вибрано на основі кількох критеріїв. По-перше, це терміни, які широко використовують в Україні під час воєнного стану в професійній комунікації з міжнародними партнерами. По-друге, терміни, для яких в українській мові не було усталених відповідників, або ж їхня адаптація відбувалася активно в останні роки. Особливу увагу приділено термінам із критичних галузей, зокрема військова справа, економіка, освіта та інформаційні технології. Такий підхід дозволив сфокусувати увагу на найважливіших термінах, що відображають поточні виклики та потреби українського суспільства.

Слід розрізняти пряме запозичення та калькування, оскільки відсутність чіткого розуміння цієї різниці може призвести до непорозуміння у практичному використанні термінів. Пряме запозичення передбачає збереження оригінальної форми слова, тоді як калькування – це переклад окремих його частин. Наприклад, термін «*investment*» запозичений без змін, тоді як «*budget deficit*» є прикладом кальки. Така деталізація дозволяє точніше розуміти і застосовувати ці терміни в професійній комунікації.

Аналіз наведених прикладів демонструє, що кожен із механізмів адаптації має свої переваги і недоліки, а вибір конкретного методу залежить від контексту використання терміна. Пряме запозичення дозволяє зберегти міжнародну уніфікованість термінів, калька забезпечує зрозумілість та інтеграцію в українську мовну систему, а транслітерація дозволяє зберігати міжнародне звучання і водночас робить терміни доступними для української аудиторії.

Таблиця 1

Приклади англомовної термінології, впроваджені в різні сфери під час воєнного стану

Сфера	Англомовний термін	Український відповідник	Спосіб адаптації	Приклад використання
Військова сфера	drone	безпілотник	пряме запозичення	використання у військових звітах
	cybersecurity	кібербезпека	калька	документація щодо захисту ІТ-систем
	logistics	логістика	транслітерація	планування військових операцій
	humanitarian aid	гуманітарна допомога	пряме запозичення	оголошення міжнародних організацій
	refugees	біженці	пряме запозичення	допомога переміщеним особам
	NGO	неурядова організація	Абревіатура	звіти благодійних організацій
Економічна сфера	investment	інвестиція	пряме запозичення	фінансові звіти
	budget deficit	дефіцит бюджету	калька	аналітичні статті
	sanctions	санкції	пряме запозичення	оголошення міжнародних організацій
Освітня сфера	e-learning	електронне навчання	калька	освітні програми університетів
	courseware	програмне забезпечення для курсів	транслітерація	використання в онлайн-навчанні
Інформаційні технології	software	програмне забезпечення	пряме запозичення	технічна документація
	cloud computing	хмарні обчислення	калька	опис технологічних рішень

Джерело: сформовано автором на підставі [2; 3; 7].

Адаптація англomовної термінології в українському мовному просторі під час воєнного стану є процесом, що вимагає чіткої систематизації з огляду на різні способи інтеграції нових лексичних одиниць. Кожен із механізмів – калькування, запозичення, транслітерація – відіграє важливу роль у формуванні сучасного мовного поля, і їх використання залежить від галузі та конкретних комунікативних потреб. Важливим є не лише сам факт запозичення термінів, але й розуміння, як і чому той чи інший термін адаптується певним способом, а також, в яких контекстах він застосовується.

Пряме запозичення термінів є характерним для тих галузей, де важливо зберігати міжнародне визнання терміна, що гарантує його уніфіковане розуміння в міжнародних комунікаціях. Наприклад, термін «*drone*» використовується в українських військових звітах та міжнародних договорах без змін, що дозволяє уникнути непорозуміння під час обміну інформацією з іноземними партнерами. Подібна ситуація спостерігається з терміном «*NGO*», що зберігається як міжнародно визнане скорочення для позначення неурядових організацій, які активно діють у гуманітарній сфері в умовах воєнного стану. Пряме запозичення забезпечує ідентичність термінів на глобальному рівні, що полегшує комунікацію між різними країнами та організаціями.

Калькування, на відміну від прямого запозичення, передбачає переклад компонентів іноземного терміна та їх адаптацію до структури української мови. Один із прикладів такого підходу – це термін «*cybersecurity*», який адаптовано як «кібербезпека». Цей термін інтегровано до української мови через калькування, що зберігає семантичну структуру оригінального слова, водночас роблячи його зрозумілим та природним для українських користувачів, особливо у сфері інформаційної безпеки. Інший приклад – термін «*cloud computing*», адаптований як «хмарні обчислення». Такий підхід дозволяє зберегти суть терміна, збагачуючи українську мову новими поняттями, що точно відображають відповідні технологічні концепції.

Транслітерація є ще одним механізмом адаптації, який забезпечує збереження фонетичних та графічних особливостей іноземного терміна. Наприклад, термін «*logistics*» адаптовано як «логістика», що відображає оригінальне звучання слова, але водночас підпорядковується правилам української мови. Така адаптація зручна в тих випадках, коли терміни активно використовують в міжнародних комунікаціях і їхня транслітерація забезпечує легкість розуміння без втрати змістовності. Це також стосується терміна «*courseware*», який використовують в освітніх програмах та означає спеціалізоване програмне забезпечення для курсів. У таких випадках транслітерація допомагає зберегти первинний зміст та звучання терміна, що є критично важливим у галузях, де відбувається активна взаємодія з міжнародними партнерами.

Аналіз контекстів використання термінів вказує на те, що вибір механізму їхньої адаптації визначають низкою факторів, серед яких основними є сфера застосування та цільова аудиторія. Пряме запозичення часто використовують у технічних або військових сферах, де точність і міжнародне визнання терміна є важливими. Натомість калькування більше притаманне для термінів, що потребують зрозумілості серед ширшого кола користувачів, наприклад у сфері інформаційних технологій або освіти. Транслітерацію ж використовують у випадках, коли збереження оригінального звучання є необхідним для ідентифікації терміна в міжнародному контексті.

Процес впровадження англomовної термінології в різні сфери практичного життя в Україні під час воєнного стану виявляє нагальну потребу в швидкій адаптації міжнародних термінів для забезпечення ефективної комунікації та відповідності міжнародним стандартам (Беженар, 2023). У військовій сфері, наприклад, терміни «*drone*» (безпілотник) та «*cybersecurity*» (кібербезпека) тощо стали поширеними завдяки їхньому використанню у воєнних операціях, звітах та документації щодо захисту інформаційних систем. Пряме запозичення цих термінів відображає тісну співпрацю з міжнародними партнерами, проте їхнє використання потребує обґрунтованого підходу до адаптації в українському мовному середовищі. У межах цього підходу можна застосовувати методи лексикографії та термінології для створення чітких і зрозумілих визначень, які сприятимуть уникненню плутанини та помилок у практичному застосуванні.

У гуманітарній сфері англomовні терміни, такі як «*humanitarian aid*» (гуманітарна допомога) та «*refugees*» (біженці), стали невід'ємною частиною офіційних повідомлень, які використовують представники міжнародних організацій для надання допомоги переміщеним особам і постраждалим від війни. У цьому контексті такі терміни зазнають прямого запозичення, оскільки їх активно вживають у глобальному контексті, що підтверджує їхню практичну значущість.

Економічна сфера також зазнає впливу англomовної термінології, оскільки запозичення таких понять, як «*investment*» (інвестиція) та «*budget deficit*» (дефіцит бюджету) тощо, знайшло своє відображення у фінансових звітах та аналітичних матеріалах. Конкретними прикладами можуть слугувати впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) в Україні, що значно підвищило вимоги до прозорості й обліку у фінансових установах. Ці стандарти базуються на термінах, запозичених з англійської мови, що робить їх зрозумілими для міжнародних інвесторів. Адаптація економічної термінології в умовах війни є важливою, оскільки вона забезпечує чіткість і точність у комунікації між українськими та іноземними партнерами, а також підвищує довіру до економічних показників і прогнозів.

В освітній сфері термін «*e-learning*» (електронне навчання) набув популярності внаслідок активізації дистанційного навчання під час війни. Використання кальки «електронне навчання» є важливим для забезпечення зрозумілості в освітніх програмах, особливо за умов віддаленого доступу до освіти. Практичні аспекти застосування терміна в навчальних ініціативах можна проілюструвати на прикладі платформи «Prometheus», яка пропонує безкоштовні онлайн-курси, де термін «*e-learning*» використовують для опису форматів навчання. Такі програми дозволяють українським студентам отримувати знання, не покидаючи країни, і сприяють розвитку нових навичок, необхідних для адаптації до змінюваних умов (Бевзо, Алієва, & Полішук, 2022).

Важливим кроком щодо практичного впровадження адаптації англomовної термінології є створення комітетів з термінології в кожній галузі, що забезпечить розроблення стандартів та рекомендацій для використання термінів. Участь лінгвістів, фахівців галузі та представників урядових організацій у цьому процесі допоможе зберегти національну ідентичність, уникаючи невиправданого запозичення.

Серед методів, які можуть бути використані для забезпечення гармонійної інтеграції термінології без шкоди для національної ідентичності, можна виділити методи термінологічної нормалізації, лексикографії, а також дослідження культурного контексту термінів. Це дозволить забезпечити не лише точність у використанні термінів, а й їхню відповідність культурним і мовним традиціям України, що, своєю чергою, сприятиме зміцненню мовної ідентичності в умовах глобалізації.

Оцінювання впливу англомовної термінології на ключові сектори в умовах воєнного стану в Україні має суттєве значення для розуміння змін, які відбуваються в структурі комунікації та функціонуванні цих секторів. Зокрема, у військовій сфері адаптація англомовних термінів сприяє ефективнішій інтеграції до міжнародних військових стандартів, покращенню координації дій під час спільних операцій та оптимізації інформаційного обміну між підрозділами та партнерами. На практиці це означає підвищення оперативності прийняття рішень, особливо в контексті багатонаціональних місій та співпраці з країнами-членами НАТО. Використання уніфікованих термінів знижує рівень непорозуміння і сприяє кращій взаємодії в межах загальних операцій (Aliyeva, Hryhoshkina, Leleka, Yanenko, & Strashko, 2024).

У гуманітарному секторі англомовна термінологія спрощує співпрацю з міжнародними організаціями, донорами та іншими суб'єктами гуманітарної діяльності. Це забезпечує швидший розподіл ресурсів і прийняття рішень, орієнтованих на міжнародні протоколи та процедури.

Гуманітарні англомовні терміни, зокрема «*humanitarian aid*», «*refugees*» та «*emergency response*», стали невід'ємною частиною офіційних документів, звітів та комунікацій. Конкретні механізми впровадження таких термінів можна проілюструвати на прикладах використання в документації, що стосується гуманітарних проєктів. Наприклад, звіти міжнародних організацій ООН чи Міжнародний Комітет Червоного Хреста містять спеціальну термінологію, що дозволяє чітко окреслити обсяги допомоги, методи її доставки та оцінювання потреб населення. Завдяки цьому волонтери і фахівці, що беруть участь у гуманітарних місіях, мають змогу швидше орієнтуватися в інформації та реалізовувати завдання, не втрачаючи часу на переклад і адаптацію термінів (Суспільне, 23 жовтня 2024).

Отже, зростання обсягу запозичень англомовних термінів у цьому секторі не лише покращило комунікацію, а й посилило довіру до України як надійного партнера в гуманітарній сфері. Відкритість до використання міжнародної термінології свідчить про готовність України інтегруватися в глобальні мережі гуманітарної допомоги, що підвищує ефективність не лише на рівні окремих проєктів, а й загалом у співпраці з міжнародними організаціями.

В економічній сфері впровадження англомовної термінології забезпечує підвищення прозорості та спрощення процесу інтеграції до глобальних ринків. Аналіз показує, що широке використання міжнародної економічної термінології полегшує доступ до іноземних інвестицій та кредитних ресурсів, а також сприяє формуванню спільних економічних стандартів. Це особливо важливо в умовах відбудови економіки після воєнних руйнувань, коли необхідно швидко реагувати на виклики глобальних економічних тенденцій та впроваджувати нові технології й підходи до управління ресурсами.

Освітня сфера також зазнала значного впливу, оскільки запровадження англомовної термінології в програми навчання та наукові дослідження підвищує конкурентоспроможність українських закладів вищої освіти на міжнародному рівні. Використання загальноприйнятої наукової та освітньої термінології сприяє залученню іноземних студентів, а також розширює можливості для участі в спільних наукових проєктах та програмах академічної мобільності. Оцінка щодо результатів інтеграції англомовних термінів в освітню сферу свідчить про покращення якості освітніх послуг та посилення співпраці між ЗВО України та їхніми міжнародними партнерами.

Процес інтеграції англомовної термінології в український дискурс у контексті воєнного стану відбувається поступово, охоплюючи кілька етапів, кожен з яких підсилюється комунікативними стратегіями медіа та активністю в соціальних мережах, що сприяє широкому охопленню аудиторії (Малімон & Щербан, 2024). На початковій стадії ключові терміни, що мають безпосереднє відношення до військової сфери, потрапляють у публічний інформаційний простір завдяки міжнародним джерелам новин, військовим звітам та співпраці з іноземними партнерами. До прикладу, англомовні терміни «*drone*» та «*cybersecurity*» отримують широке розповсюдження через репортажі провідних медіаресурсів, таких як CNN або BBC, після чого ці матеріали адаптують і транслують українські масмедіа. Подальше поширення термінів забезпечують завдяки їх популяризації в соціальних мережах, що сприяє швидкій асиміляції як серед фахівців, так і в широких колах громадськості.

Медіа є потужним інструментом для поширення нових термінів завдяки їх інтенсивному використанню в новинних випусках, репортажах, інтерв'ю та дискусіях. Важливо зазначити, що багато англомовних термінів не просто механічно переймають, а й адаптують до українських реалій через створення місцевих аналогів чи зміну контексту використання. Це є важливим аспектом, оскільки надає термінам нового значення, що краще відображає умови воєнного стану в Україні.

Для кращого розуміння процесу адаптації термінології наведено приклади програм, новинних репортажів та соціальних медіакампаній, які значною мірою вплинули на поширення англомовних термінів в умовах воєнного стану.

Таблиця 2

Вплив масової комунікації на адаптацію англомовної термінології під час воєнного стану в Україні

Етап впливу медіа на поширення термінів	Опис процесу	Приклад у контексті воєнного стану
Відбір термінів	Медіа вибирають важливі англомовні терміни, що стосуються війни	Програма «ТСН» регулярно використовує термін « <i>drone</i> » для опису новітніх технологій у військових операціях. Наприклад: «Кружляння безпілотників та просування ворога: головні новини ночі» (TSN, 2024).
Інтенсивне використання	Термін регулярно з'являється в новинах, звітах, соціальних мережах	Термін « <i>refugees</i> » часто використовується в програмах «UA: Перший». Наприклад: «Від'їзд біженців, зменшення народжуваності та смерті внаслідок бойових дій...» (Суспільне, 2024).
Закріплення в суспільній свідомості	Постійне вживання терміна в медіа формує його часте використання в мові	Програми каналу «Громадське» часто обговорюють термін « <i>cybersecurity</i> ». Наприклад: «Україна та ще 10 країн створили механізм із кібербезпеки» (Громадське, 2024).
Адаптація до місцевих умов	Термін адаптується до українських реалій або отримує місцеві аналоги	Програма «Факти» на ICTV використовує термін « <i>logistics</i> ». Наприклад: «Логістика забезпечує функціонування всіх галузей господарства та підтримує життєдіяльність більшості населених пунктів» (Факти ICTV, 2024).

Джерело: сформовано автором.

Сьогодні масова комунікація і медіа мають значний вплив на швидкість поширення інформації, що, зокрема, прискорює інтеграцію англomовної термінології в українське суспільство. Під час воєнного стану цей процес зазнав змін через екстремальні умови, в яких оперативність та точність передачі інформації є критично важливими. Основна зміна полягає в підвищеній ролі медіа як інструменту для донесення глобальних понять до широкої аудиторії з одночасною адаптацією цієї інформації для національного контексту (Meaton & Medina, 2023; Tkach & Tkach, 2023).

Масмедіа діють як платформа для безпосереднього зв'язку між міжнародною спільнотою і населенням України, що потребує швидкої адаптації термінів, щоб зберегти їхній зміст у різних мовних контекстах.

Крім того, завдяки швидкому поширенню через соціальні мережі та засоби масової інформації англomовні терміни закріплюються не лише в офіційній комунікації, а й у повсякденній мові. Це означає, що медіа більше не є просто засобом поширення інформації, а виступають механізмом, який допомагає суспільству адаптувати нові реалії до своєї культурної та мовної ідентичності. Наприклад, за останні роки спостерігаємо збільшення використання цифрових платформ для поширення новин, що значно розширює аудиторію та змушує адаптувати англomовні терміни в реальному часі відповідно до актуальних подій (Архипенко, 2022).

Одним із ключових факторів є те, що медіа стають посередниками між глобальним і локальним інформаційним полем. Вони не тільки передають терміни, але й формують суспільні настрої, що впливає на сприйняття і прийняття нових понять. Така взаємодія є динамічною та швидкою, оскільки війна постійно змінює інформаційні потреби населення. Це змушує українське суспільство бути гнучким у використанні нових термінів, а також переосмислювати звичні поняття у світлі нових реалій.

Для аналізу впливу масових комунікацій на поширення англomовної термінології в повсякденній мові населення проведено дослідження, яке складалося з відкритих і закритих питань. Мета дослідження – оцінити, як англomовні терміни, особливо в умовах воєнного стану, закріплюються в мові через різні медійні канали. Інструментом для збору даних виступала Google Forms, що дозволило охопити широку аудиторію та зібрати як кількісні, так і якісні дані.

Респонденти дослідження включали 200 представників різних соціальних груп, що забезпечило ширший спектр поглядів на питання впливу медіа на мовну практику. Основні критерії відбору респондентів – регулярний перегляд новин та активне використання соціальних мереж. Дослідження структуроване на основі двох типів запитань: закриті запитання – для кількісної оцінки поширення англomовних термінів; відкриті запитання – для отримання якісних даних про труднощі, з якими зіштовхуються люди під час інтеграції цих термінів у повсякденну мову. Результати аналізу кількісних даних наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

**Результати опитування щодо впливу масової комунікації та медіа
на поширення англomовної термінології в повсякденній мові населення**

Запитання	Відповідь (у %)
1. Як часто зустрічаєте англomовні терміни у ЗМІ?	68 % – дуже часто, 22 % – іноді, 10 % – рідко
2. Чи використовуєте ці терміни в повсякденному житті?	55 % – так, 35 % – іноді, 10 % – ні
3. Чи легко інтегрувати англomовні терміни в українську мову?	45 % – легко, 30 % – іноді важко, 25 % – важко

Джерело: сформовано автором.

Отже, більшість респондентів регулярно зіштовхуються з англomовною термінологією в медіа і часто використовують її в повсякденному житті. Водночас процес адаптації цих термінів не завжди є легким, що підкреслює необхідність кращого розуміння цього явища.

Відкриті запитання спрямовані на виявлення труднощів, з якими зіштовхуються респонденти, а також на їхні погляди щодо адаптації англomовних термінів в умовах швидкої зміни інформаційного поля.

Аналіз відповідей на відкриті запитання дозволив виявити кілька цікавих інсайтів. Значна частина респондентів (близько 40 %) зазначили, що головною складністю є незрозумілість деяких термінів через їхню вузьку професійну спрямованість або технічну специфіку. Наприклад, такі терміни, як «*logistics*» або «*cybersecurity*», часто сприймають як складні для розуміння і вимагають додаткових пояснень. Іншою проблемою є швидке зростання кількості нових термінів, що ускладнює їхнє вивчення та засвоєння. Деякі респонденти вказали, що часто уникають використання нових слів через страх неправильного вживання або непорозуміння.

Як засвідчує аналіз, адаптація термінів часто відбувається повільніше через відсутність належної мовної інфраструктури, наприклад, офіційних перекладів чи пояснень. Респонденти запропонували, щоб медіа більше уваги приділяли поясненню нових термінів, їхньому контексту та правильному вживанню, особливо у матеріалах новин і соціальних мережах.

Так, активне впровадження англomовної термінології в Україні під час воєнного стану супроводжується численними викликами та ризиками. Це явище потребує ретельного аналізу, оскільки може вплинути на мовну ідентичність, точність комунікації та загальне сприйняття термінів серед населення. Викликами є не лише зростання кількості запозичених термінів, але й їхня стандартизація, використання в ЗМІ та під час навчання, а також взаємодія з міжнародними партнерами (Aliyeva et.al, 2024; Yablochnikova, 2023). Важливою складовою цього процесу є розуміння того, які ризики виникають у зв'язку з поширенням англomовної термінології та якими науковими підходами можна їх подолати. Це включає створення термінологічних комісій для стандартизації термінів, освітні програми, які пояснюють нові терміни, та аналіз інформаційних потоків для уникнення дезінформації (табл. 4).

В Україні існує необхідність у системному підході до термінологічного забезпечення. В умовах воєнного стану, коли швидка адаптація термінів стає критично важливою, варто враховувати, що активне використання англomовних термінів в медіа та освітніх закладах може стати як перевагою, так і загрозою.

Вдосконалення процесів адаптації термінології в Україні в умовах міжнародної інтеграції після закінчення воєнного стану вимагає системного підходу, врахування поточного контексту та специфіки мовного середовища. Активне впровадження

англомовної термінології під час воєнного стану виявило не лише потенціал для збагачення мови, але й ризики, пов'язані з її некоректним використанням.

Таблиця 4

Виклики та ризики впровадження англомовної термінології в Україні під час воєнного стану

Виклик/ризик	Опис	Потенційний вплив	Рекомендації щодо подолання проблеми
Втрата мовної ідентичності	Поширення англомовних термінів зменшує використання української мови	Зниження статусу української мови в суспільстві	Створення термінологічних комісій для стандартизації
Неправильне використання термінів	Нерозуміння нових термінів або їх неправильне вживання	Плутанина та дезінформація серед населення	Освітні кампанії для підвищення обізнаності про нові терміни
Відсутність чіткого стандарту	Непослідовність у використанні термінів	Невизначеність і труднощі в комунікації	Розроблення рекомендацій щодо термінологічного забезпечення
Інформаційна безпека	Використання нових термінів у медіа без належного пояснення	Ризик дезінформації та маніпуляцій	Аналіз інформаційних потоків та контроль контенту
Непідготовленість професіоналів	Брак знань щодо нових термінів серед фахівців	Низька якість комунікації в професійній сфері	Проведення навчальних програм для спеціалістів

Джерело: сформовано автором.

Передусім важливим є створення єдиної бази термінів, яка забезпечить стандартизацію і чіткість у використанні нових слів. Це передбачає співпрацю фахівців з мовознавства, галузевих експертів і представників академічного середовища для визначення правильних українських відповідників до англомовних термінів. Створення такої бази дозволить знизити ризики появи варіантів написання і використання термінів, які можуть призвести до плутанини.

Другою рекомендацією є розроблення методик і навчальних програм, що допоможуть підвищити рівень знань про адаптацію термінів серед фахівців різних галузей. Включення теми термінології в освітні програми в університетах та інших закладах освіти допоможе виховати нове покоління професіоналів, які розуміють важливість коректного використання термінів.

Третя важлива рекомендація стосується засобів масової комунікації. Журналісти та медійники повинні бути обізнані в термінологічних питаннях, щоб уникати неправильного використання термінів у публікаціях. Співпраця з медіа у формуванні чітких рекомендацій щодо вживання термінів також може суттєво вплинути на їх закріплення в мовному середовищі.

Крім того, технології можуть стати ефективним інструментом у процесі адаптації термінології. Створення онлайн-платформ або мобільних додатків, які надають доступ до актуальної інформації про нові терміни, їхнє значення і вживання, може забезпечити зручність для фахівців та пересічного користувача.

Таким чином, удосконалення процесів адаптації термінології в Україні потребує інтегрованого підходу, що включає створення термінологічних баз, освітніх програм, співпрацю з медіа та використання сучасних технологій. Це забезпечить ефективну інтеграцію англомовної термінології в українське мовне середовище в умовах міжнародної інтеграції, зберігаючи при цьому національну мовну ідентичність.

Висновки. Процес адаптації англомовної термінології під час воєнного стану в Україні характеризується значним прискоренням, зумовленим необхідністю оперативної міжнародної комунікації, надання гуманітарної допомоги та інтеграції до світових стандартів. Основні проблеми цього процесу пов'язані з ризиком втрати національної мовної ідентичності через некоректне або надмірне використання термінів, відсутність чіткого стандарту адаптації та складність цих термінів для пересічного користувача. Виявлено, що суттєвих змін зазнали терміни військової та гуманітарної сфер, як наприклад, «*drone*», «*cybersecurity*» та «*logistics*», які часто неправильно інтерпретують в медіа та офіційних документах, що ускладнює розуміння реальних загроз або процесів. Зокрема, некоректне використання термінів «*cybersecurity*» та «*logistics*» призводить до непорозуміння у суспільстві та міжнародній комунікації, що може негативно вплинути на ухвалення управлінських рішень. Для розв'язання цієї проблеми необхідно створити термінологічні комісії, до складу яких входять фахівці з різних галузей, включно з лінгвістами, журналістами та міжнародними експертами. Їхню діяльність необхідно спрямувати на стандартизацію використання нових термінів у різних сферах суспільного життя, зокрема у військовій, гуманітарній та в масмедіа.

Подальші дослідження необхідно зосередити на вивченні впливу адаптації англомовної термінології на різні аспекти суспільства, включаючи освітню та наукову сфери. Впровадження освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності про правильне використання нових термінів, є необхідним для мінімізації ризиків некоректного використання англомовної лексики. Зокрема, варто розглянути вплив термінів з IT-сфери на освітні програми, де їхнє неправильне трактування може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Вивчення методів стандартизації та адаптації термінів, а також розроблення механізмів для уникнення плутанини в комунікації, є важливим кроком у забезпеченні ефективної інтеграції англомовної термінології без шкоди для національної мовної ідентичності.

Література:

- Архипенко Л. Англомовна лексика в сучасних українських медійних текстах (функціональний аспект). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72). № 6. С. 7-12. URL: https://philol.vernatskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/part_1/2.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
- Бевзо Г., Алієва А., Поліщук О. Лексико-семантичні особливості англомовної військової термінології. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2022. Вип. 1. С. 120-125. URL: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.1.18> (дата звернення: 18.10.2024).
- Беженар І. Лексика воєнного часу в оригіналі та перекладі (на матеріалі інтернет-медіа). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*. 2023. Вип. 846. С. 3-12. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/gp/article/download/60/249/477> (дата звернення: 18.10.2024).

4. Близько 90% громадян України погоджуються з тим, що Крим має бути повернено під контроль України – дослідження. Суспільне. 23 жовтня 2024. URL: <https://suspilne.media/crimea/859263-blizko-90-gromadan-ukraini-pogodzuutsa-z-tim-so-krim-maе-butі-povermeno-pid-kontrol-ukraini-doslidzenna/> (дата звернення: 23 жовтня 2024).
5. Василенко Д. Способи утворення англослов'янської термінологічної лексики на різних хроноетапах функціонування словника військової сфери. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. 2010. Вип. 89 (3). С. 262-267. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbisnbuv/cgiirbis64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGEFILEDOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzs_2010_89\(3\)_65.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbisnbuv/cgiirbis64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGEFILEDOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzs_2010_89(3)_65.pdf) (дата звернення: 18.10.2024).
6. День автомобіліста 2024: коли відзначається та історія виникнення свята. Факти ICTV. 23 жовтня 2024. URL: <https://life.fakty.com.ua/sviata/den-avtomobilista-2024-koly-vidznachayetsya-ta-istoriya-vynyknennya-svyata/> (дата звернення: 23 жовтня 2024).
7. Довгопола А. Сучасна англослов'янська військова лексика (на матеріалі газетного та інтернет-дискурсу). *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 25. С. 168-169. URL: <https://newroute.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-25.pdf#page=168> (дата звернення: 18.10.2024).
8. Єнчева Г., Тузак В. Новітня термінологіка як мовне віддзеркалення війни: перекладознавчий аспект. Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. Л. Г. Буданової, Г. Г. Єнчевої. 2023. С. 8-14. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/62775> (дата звернення: 18.10.2024).
9. Кружляння безпілотників та просування ворога: головні новини ночі 23 жовтня 2024 року. ТСН. 23 жовтня 2024. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/kruzhlyannya-bezpylotnikov-ta-prosuвання-voroga-golovni-novini-nochi-23-zhovtnya-2024-roku-2685225.html> (дата звернення: 23 жовтня 2024).
10. Литвинська Т. Англослов'янські військові сленгізми: структурно-семантичний та перекладацький аспект. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 5(23). С. 350-362. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5\(23\)-350-362](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5(23)-350-362) (дата звернення: 18.10.2024).
11. Малімон Л., Щербан К. Переклад військової термінології в англослов'янських онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 1. С. 201-205. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/65998/1/zfs-journal.uzhnu.uz.ua_%E2%84%9635_2024_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%2B%2B%2B.pdf#page=201 (дата звернення: 18.10.2024).
12. Погонєць В., Мочалова Н., Козлов Є. Проблеми перекладу військової термінології з англійської на українську мову в сучасних реаліях. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 9(27). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-367-379](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-367-379) (дата звернення: 18.10.2024).
13. Сухоруков В., Шокуров О., Немерцова О. Сучасна політична термінологія: модифікація дискурсу в світлі воєнного стану. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Т. 1. Вип. 33. С. 174-179. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/33/part_1/32.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
14. Україна та ще 10 країн створили механізм з кібербезпеки – Кулеба. Громадське. 23 жовтня 2024. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrayina-ta-she-10-krayin-stvorili-mehanizm-z-kiberbezpeki-kuleba> (дата звернення: 23 жовтня 2024).
15. Aliyeva G., Hryhoshkina Ya., Leleka T., Yanenko I., Strashko I. On the Use of English Morphological Neologisms as Linguistic Reflection of War: Translation Aspects. *World Journal of English Language*. 2024. Vol. 14. No. 1. P. 170-177. URL: https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Strashko/publication/375787505_On_the_Use_of_English_Morphological_Neologisms_as_Linguistic_Reflection_of_War_Translation_Aspects/links/65e56934e7670d36abf0acd5/On-the-Use-of-English-Morphological-Neologisms-as-Linguistic-Reflection-of-War-Translation-Aspects.pdf (date of access: 18.10.2024).
16. Ivashchenko V., Ivashchenko D. Ukrainian military terminology in the conditions of armed aggression: legislative and media discourses. *Terminology Science & Research / Terminologie: Science et Recherche*. 2023. Issue 26. P. 45-67. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45544/> (date of access: 18.10.2024).
17. Meaton A., Medina M. Translating Economic Opinion Articles on the Ukraine Conflict: the Challenges of Intertextuality and Other Literary Devices. *Sendebat*. 2023. Issue 34. P. 7-25. URL: <https://doi.org/10.30827/sendebat.v34.26922> (date of access: 18.10.2024).
18. Tkach A., Tkach M. The word as a weapon (about neologisms being a linguistic reflection of the Russia-Ukraine war). *Actual Issues of Social Sciences and History of Medicine*. 2023. Issue 1. P. 105-108. URL: <https://doi.org/10.24061/2411-6181.1.2023.384> (date of access: 18.10.2024).
19. Yablochnikova V. Translation peculiarities of the military terminology. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology*. 2023. Issue 61. Vol. 1. P. 246-249. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.54> (date of access: 18.10.2024).

References:

1. Aliyeva, G., Hryhoshkina, Ya., Leleka, T., Yanenko, I., Strashko, I. (2024). On the Use of English Morphological Neologisms as Linguistic Reflection of War: Translation Aspects. *World Journal of English Language*. Vol. 14. No. 1. P. 170-177. Retrieved from: 375787505. On the Use of English Morphological Neologisms as Linguistic Reflection of War Translation Aspects/links/65e56934e7670d36abf0acd5/On-the-Use-of-English-Morphological-Neologisms-as-Linguistic-Reflection-of-War-Translation-Aspects.pdf (date of access: 18.10.2024).
2. Arkhylenko, L. (2022). Anhlo-movna leksyka v suchasnykh ukrainskykh mediynnykh tekstakh (funktsionalnyi aspekt) [English vocabulary in modern Ukrainian media texts (functional aspect)]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiya. Zhurnalistyka – Scientific Notes of TNU named after V. I. Vernadsky. Series: Philology. Journalism*. Vol. 33 (72). No. 6. P. 7-12. Retrieved from: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/part_1/2.pdf (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].
3. Bevzo, H., Aliieva, A., Polishchuk, O. (2022). Leksyko-semantichni osoblyvosti anhlo-movnoi viiskovoi terminolohii [Lexical-semantic features of English military terminology]. *Akademichni studii. Seriya «Humanitarni nauky» – Academic Studies. Series «Humanities»*. Issue 1. P. 120-125. Retrieved from: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.1.18> (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].
4. Bezhenar, I. (2023). Leksyka voiennoho chasu v oryinali ta perekladi (na materialy internet media) [Wartime vocabulary in the original and translation (based on online media)]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yu. Fedkovycha – Scientific Bulletin of Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovych*. Issue 846. P. 3-12. Retrieved from: <https://journals.chnu.edu.ua/gp/article/download/60/249/477> (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].
5. Dovhopola, A. (2019). Suchasna anhlo-movna viiskova leksyka (na materialy hazetnoho ta internet-dyskursu) [Modern English military vocabulary (based on newspaper and online discourse)]. *Sotsialno-humanitarnyi visnyk – Socio-Humanitarian Bulletin*. Issue 25. P. 168-169. Retrieved from: <https://newroute.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-25.pdf#page=168> (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].
6. Hromadske. (2024). Ukraine and 10 other countries create cybersecurity mechanism – Kuleba. Hromadske. <https://hromadske.ua/posts/ukrayina-ta-she-10-krayin-stvorili-mehanizm-z-kiberbezpeki-kuleba> (date of access: October 23, 2024)
7. ICTV Facts. (2024). Driver's day 2024: When it is celebrated and the history of the holiday. ICTV Facts. <https://life.fakty.com.ua/sviata/den-avtomobilista-2024-koly-vidznachayetsya-ta-istoriya-vynyknennya-svyata/> (date of access: October 23, 2024)
8. Ivashchenko, V., Ivashchenko, D. (2023). Ukrainian military terminology in the conditions of armed aggression: legislative and media discourses. *Terminologie: Science et Recherche – Terminology Science & Research*. Issue 26. P. 45-67. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45544/> (date of access: 18.10.2024).
9. Lytvynska, T. (2024). Anhlo-movni viiskovi slenhyzmy: strukturno-semantichni ta perekladatskyi aspekt [English military slang: structural-semantic and translation aspects]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*. Issue 5(23). P. 350-362. Retrieved from: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5\(23\)-350-362](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5(23)-350-362) (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].

10. Malimon, L., Shcherban, K. (2024). Pereklad viiskovoi terminolohii v anhlomovnykh onlain-novynakh pid chas vysvitlennia viiny v Ukraini [Translation of military terminology in English online news during the coverage of the war in Ukraine]. *Zakarpatski filolohichni studii – Zakarpattian Philological Studies*. Issue 1. P. 201-205. Retrieved from: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/65998/1/zfs-journal.uzhnu.uz.ua_%E2%84%9635_2024_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%2B%2B%2B.pdf#page=201 (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].
11. Meaton, A., Medina, M. (2023). Translating Economic Opinion Articles on the Ukraine Conflict: the Challenges of Intertextuality and Other Literary Devices. *Sendebär*. Issue 34. P. 7-25. Retrieved from: <https://doi.org/10.30827/sendebär.v34.26922> (date of access: 18.10.2024).
12. Pohonets, V., Mochalova, N., Kozlov, Ye. (2024). Problemy perekladu viiskovoi terminolohii z anhliiskoi na ukrainsku movu v suchasnykh realiakh [Problems of translating military terminology from English to Ukrainian in modern realities]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*. Issue 9(27). Retrieved from: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-367-379](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-367-379) (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].
13. Sukhorukov, V., Shokurov, O., Nemertsova, O. (2024). Suchasna politychna terminolohiia: modyfikatsiia dyskursu v svitli voiennoho stanu [Modern political terminology: discourse modification in the light of martial law]. *Zakarpatski filolohichni studii – Zakarpattian Philological Studies*. Vol. 1 (33). P. 174-179. Retrieved from: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/33/part1/32.pdf> (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].
14. Suspilne. (2024). Nearly 90% of Ukrainian citizens agree that Crimea should be returned to Ukrainian control – Study. Suspilne. <https://suspilne.media/crimea/859263-blizko-90-gromadan-ukraini-pogodzuutsa-z-tim-so-krim-mae-buti-poverneno-pid-kontrol-ukraini-doslidzenna/> (date of access: October 23, 2024)
15. Tkach A., Tkach M. (2023). The word as a weapon (about neologisms being a linguistic reflection of the Russia-Ukraine war). *Actual Issues of Social Sciences and History of Medicine*. Issue 1. P. 105-108. URL: <https://doi.org/10.24061/2411-6181.1.2023.384> (date of access: 18.10.2024).
16. TSN. (2024). Circling drones and enemy advancement: Key news of the night of October 23, 2024. TSN. <https://tsn.ua/ukrayina/kruzhlyannya-bezpilotnikiv-ta-prosuvannya-voroga-golovni-novini-nochi-23-zhovtnya-2024-roku-2685225.html> (date of access: October 23, 2024)
17. Vasilenko, D. (2010). Sposoby utvorennia anhlomovnoi terminolohichnoi leksyky na riznykh khronoetapakh funktsionuvannia slovnika viiskovoi sfery [Ways of forming English terminological vocabulary at different chronological stages of the military field lexicon]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Filolohichni nauky – Scientific Notes of the Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Series: Philological Sciences*. Issue 89 (3). P. 262-267. Retrieved from: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzs_2010_89\(3\)_65.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzs_2010_89(3)_65.pdf) (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].
18. Yablochnikova, V. (2023). Translation peculiarities of the military terminology. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology*. Issue 61. Vol. 1. P. 246-249. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.54> (date of access: 18.10.2024).
19. Yencheva, H., Tuzak, V. (2023). Novitnia terminoleksyky yak movne viddzerkalennia viiny: perekladozhnavchyi aspekt [New terminology as linguistic reflection of war: translation aspect]. *Fakhovi ta khudozhnii pereklad: teoriia, metodolohiia, praktyka – Professional and Literary Translation: Theory, Methodology, Practice*. P. 8-14. Retrieved from: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/62775> (date of access: 18.10.2024) [in Ukrainian].

Отримано: 10 грудня 2024 р.

Прорецензовано: 15 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2024 р.

e-mail: larysa.minich@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3105-6835>

e-mail: viktoriiia.m.stetsiuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1308-3438>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-17-20

Мініч Л. С., Стецюк В. М. Функціонування воєнної лексики в сучасному медіадискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 17–20.

УДК: 811.161

Мініч Лариса Степанівна,кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури,
Національний університет «Острозька академія»**Стецюк Вікторія Миколаївна,**

магістрантка 2 курсу

ОПП «Українська філологія: літературні та мовнокомунікативні студії»,
Національний університет «Острозька академія»

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЄННОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Стаття присвячена розгляду особливостей функціонування воєнної лексики в сучасному українському медіадискурсі. Актуальність проблеми дослідження зумовлена важливістю воєнної лексики у сучасному інформаційному просторі, особливо в контексті збройних конфліктів та повномасштабної війни в Україні. Мета статті – схарактеризувати специфіку вживання воєнної лексики у сучасному медійному дискурсі. Основу методологічного підходу в цій науковій роботі складає комплексне системне дослідження, яке ґрунтується на якісному поєднанні теоретичних методів дослідження. У роботі розглянуто поняття «воєнна лексика», проаналізовано проблему класифікації воєнної лексики та охарактеризовано специфіку функціонування воєнної лексики в сучасному медійному дискурсі. Особлива увага приділена особливостям використання воєнної лексики в сучасних засобах масової інформації, зокрема в популярних новинних інтернет-виданнях Тернопільщини. Досліджено, що воєнна лексика в текстах інтернет-видань Тернопілля є віддзеркаленням сучасних подій у нашій державі, вона активно впливає на формування суспільної думки та сприйняття подій, які відбуваються в Україні. Основними результатами, які були одержані в межах цього наукового дослідження, слід вважати обґрунтування специфіки функційних особливостей вживання лексем, які утворені морфологічним та лексико-семантичним способами, а також аналіз використання фразеологічних одиниць в інтернет-виданнях Тернопільщини. Результати цього наукового дослідження, а також сформульовані на їхній основі висновки, становлять практичну цінність для філологів, мовознавців, лінгвістів, вчителів, викладачів, а також інших фахівців, які займаються вивченням проблеми динаміки лексичного складу української мови протягом воєнного періоду.

Ключові слова: повномасштабна війна, медійний дискурс, мова війни, словотворення, функції воєнної лексики.

Larisa Minich,PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature,
The National University of Ostroh Academy**Victoria Stetsiuk,**

2nd year master's student

OPP "Ukrainian philology: literary and language and communication studies",
Ostroh Academy National University

THE FUNCTIONING OF MILITARY VOCABULARY IN CONTEMPORARY MEDIA DISCOURSE

The article is devoted to the peculiarities of the functioning of military vocabulary in the contemporary Ukrainian media discourse. The relevance of the research problem is due to the significant role of military vocabulary in the modern information space, especially in the context of armed conflicts and a full-scale war in Ukraine. The purpose of the article is to characterize the specifics of the use of military vocabulary in contemporary media discourse. The basis of the methodological approach in this research paper is a comprehensive systematic study based on a qualitative combination of theoretical research methods. The paper examines the concept of "military vocabulary", analyzes the problem of classifying military vocabulary and characterizes the specifics of the functioning of military vocabulary in modern media discourse. Particular attention is paid to the peculiarities of the use of military vocabulary in modern mass media, in particular in popular online news publications of Ternopil region. It is proved that military vocabulary in the texts of online publications of Ternopil region is a reflection of current events in our country, it actively influences the formation of public opinion and perception of events taking place at the present stage in Ukraine. The main results obtained in the framework of this research should be considered the substantiation of the specifics of the functional features of the use of lexemes formed by the morphological method, the lexical-semantic method and the analysis of the use of phraseological units in online publications of Ternopil region. The results of this research, as well as the conclusions drawn on their basis, are of practical value for philologists, linguists, linguists, teachers, lecturers, and other specialists who study the problem of the dynamics of the lexical composition of the Ukrainian language during the war period.

Keywords: full-scale war, media discourse, language of war, word formation, functions of military vocabulary.

Актуальність теми. Сьогодні увага світової спільноти прикута до військових та військової справи. Наразі жодна газета, журнал або будь-який інший засіб масової інформації не обходиться без щоденних публікацій новин на воєнну тематику. Сучасний медіадискурс намагається донести до читачів та глядачів якомога більше інформації про події, що відбуваються у світі, використовуючи при цьому воєнну лексику. Соціально-економічні та політичні зміни, а також воєнні конфлікти виступають тими чинниками, які провокують численні перетворення в лексиці, появу нових термінів, оскільки лексика є динамічною системою, яка постійно трансформується відповідно до розвитку суспільства, техніки й науки. Іншими словами, воєнна лексика, як і будь-яка інша, знаходиться в постійному розвитку, а тому актуальним є дослідження використання

воєнної лексики, адже наука й технології безперервно розвиваються, розробляються нові види військової техніки та озброєння, змінюються підходи, способи й матеріали для виробництва зброї, що безумовно здійснює вагомий вплив на функціонування цієї лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання воєнної лексики знаходить віддзеркалення у працях багатьох науковців, серед яких К. Іграк, яка досліджувала емоційно забарвлені елементи воєнної лексики; Т. Михайленко, розглядав інтра- та екстралінгвістичні аспекти функціонування й формування воєнної терміносистеми в національних мовах; О. Гуржій та Р. Пилявець вивчали сучасну воєнно-історичну та воєнну термінологію та ін.

Мета статті полягає у вивченні особливостей функціонування воєнної лексики в сучасному медійному дискурсі. Окреслена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) дослідити поняття «воєнна лексика»; 2) розглянути проблему класифікації воєнної лексики; 3) охарактеризувати специфіку функціонування воєнної лексики в сучасному медійному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед слід звернути увагу на ключове поняття для нашого дослідження – поняття «воєнна лексика». Воєнна лексика – це одна з найдавніших підсистем, яка має свої особливості розвитку й функціонування. Як зауважує О. Дмитрук, воєнна лексика є системою лексичних засобів, що віддзеркалюють різні військові поняття та використовуються як у загальнонародному, так і в спеціальному спілкуванні (Дмитрук, 2014).

І. Царьова стверджує, що поняття «воєнна лексика» є багатокомпонентним і складним, адже вона вміщує військову термінологію та військову терміносистему. Водночас, поняття «воєнна термінологія» поєднує сукупність військових термінів, які відображають понятійний апарат воєнної науки та пов'язані з формами й способами ведення війни, з питаннями стратегічного використання збройних сил та оперативного тактичного застосування об'єднань, з їх організацією, озброєнням і технічним оснащенням (Царьова, 2022).

На нашу думку, під поняттям «воєнна лексика» слід розуміти специфічний прошарок лексичних одиниць, які обслуговують особливу галузь діяльності людини – військову справу, охоплюючи військово-прикладну термінологію та емоційно-забарвлені лексичні одиниці. Ця лексика характеризується лаконічністю, чіткістю та функціонує з метою обслуговування галузі воєнної діяльності. Воєнна лексика актуалізується в інтрапрофесійних жанрах, з-поміж яких: воєнна публіцистика, військово-дидактична комунікація, військово-наукова комунікація та документи регулятивного характеру.

Окрім того, функційна роль воєнної лексики є різноманітною (рис. 1).

Рис. 1. Основні функції воєнної лексики

До прикладу, номінативна (репрезентативна) функція воєнної лексики полягає в тому, що ці лексичні одиниці називають військові поняття та поповнюють термінологічні системи не лише воєнної галузі, а й використовуються як професіоналізми й сленгізми, здійснюючи емоційно-експресивну функцію.

Представницька функція виявляється у тому, що воєнна лексика допомагає існуванню військовослужбовців як професійної й соціальної групи, а також сприяє віддзеркаленню внутрішньогрупових відносин у їх вираженні на мовному рівні (Вусик, 2022: 53).

Маніпулятивна функція воєнної лексики полягає в тому, що проникаючи на сторінки газет, журналів тощо, вона стає зрозумілою широкому колу осіб й може спонукати реципієнтів до певних дій та навіювати їм певні роздуми.

Оцінність воєнної лексики проявляється через часте використання оцінних іменників, прикметників, фразеологізмів та метафор. Завдяки таким семантичним прийомам відбувається адаптація та трансформація слів з різних сфер мови для впровадження у військову сферу. Закони мовної експресії діють як у термінологічній, так і у сленговій лексиці, що сприяє створенню виразних мовних конструкцій (Вусик, 2022: 52).

Таким чином, воєнна лексика функціонує задля інформування та здійснення емоційного впливу на читачів, послуговуючись термінологією, інструментами експресивності, неологізмами, сленгом, що дає можливість лаконічно, точно

й ефективно висловлювати думки та привертати увагу, органічно поєднувати експресію і стандарт з метою досягнення конкретних комунікативно-прагматичних цілей.

Щодо класифікації воєнної лексики, то слід зауважити, що у сучасному мовознавстві найбільш розповсюдженим є її вивчення у лексико-семантичному аспекті, згідно з яким виокремлюють різні лексико-тематичні групи, що об'єднують слова для позначення предметів, процесів, понять, ознак тощо.

Дослідник Ю. Лукіячук пропонує тематичну класифікацію воєнних термінів відповідно до видів та родів Збройних Сил. Він пропонує виокремлювати:

- 1) терміни Сухопутних військ;
- 2) терміни Військово-морських Сил;
- 3) терміни Військово-повітряних Сил;
- 4) терміни Військ зв'язку;
- 5) терміни Інженерних військ (Лукіячук, 2017).

Більшість науковців розглядають воєнну лексику як один зі складників лексичної підсистеми. За семантичним критерієм дослідники серед словникового складу української мови виокремлюють загальновідомі назви військових понять та зброї, розподіляючи їх далі на різні поля, класи, семантичні групи. Наприклад, Н. Яценко розглядає воєнну лексику на матеріалі історичних романів та розподіляє її на три головні тематичні групи:

- 1) слова на позначення військових осіб;
- 2) назви старовинної зброї, регалій і військового спорядження;
- 3) лексеми на позначення тактики або стратегії, бойових дій, військових операцій (Яценко, 2000: 30-32).

Г. Халимоненко, вивчаючи мовлення українського козацтва, пропонує свою класифікацію воєнної лексики, яка охоплює такі тематичні групи:

- 1) назви, що віддзеркалюють організацію війська;
- 2) лексика на позначення атрибутів влади;
- 3) рангова термінологія Війська Запорізького;
- 4) терміни на позначення понять стратегії та тактики;
- 5) термінологія судноплавства;
- 6) назви зброї та бойових знарядь;
- 7) назви реалій, пов'язаних із кіннотою (Халимоненко, 1993).

У мовознавстві поширеним є поділ воєнної лексики за дериваційним критерієм. Деривація в лінгвістиці трактується як процес утворення похідних мовних одиниць на основі вихідних: морфів зі звуків, слів з інших слів або словосполучень, словоформ з морфів, текстів з висловлювань (Горпинич, 1999: 79). Дослідники воєнної лексики, зокрема О. Андріянова, Т. Лебедева та Л. Мурашко та ін., аналізують найбільш продуктивні моделі її творення. Вони детально розглядають морфологічні, лексико-синтаксичні, лексико-семантичні та морфолого-синтаксичні способи формування воєнних номінативів, що дозволяє охарактеризувати лексико-граматичні класи цих номінативів. Дериваційна класифікація воєнної лексики не лише демонструє можливості словотворення з різними формантами та їх продуктивність, але й сприяє глибшому аналізу семантики воєнних лексем.

У сучасному мовознавстві також класифікують воєнну лексику з функційного погляду, що передбачає систематизацію воєнних номінативів відповідно до їхньої сфери функціонування в лексико-семантичному полі «воєнна лексика». Воєнна галузь не обмежується лише формальними визначеннями об'єктів, понять та предметів військової справи. Вона також включає військовий сленг, жаргонізми, просторічну та розмовну лексику. До цієї групи входять емоційно забарвлені елементи, які є неоднорідними за функціональними характеристиками й часто виступають стилістичними синонімами воєнних термінів. Таким чином, воєнна лексика охоплює неофіційне професійне спілкування, розмиваючи межі між військовою та загальною розмовною лексикою. З урахуванням функціонального критерію, воєнна лексика поділяється на загальнонаукову, міжгалузеву, вузькогалузеву та загальновійськову (Кухарчук, 2023: 106).

Як бачимо, наразі у науковій літературі простежуємо відсутність єдиного підходу до класифікації воєнної лексики, у ході дослідження виокремлено різні її класифікації, зокрема за тематичним, семантичним, дериваційним та за функціональним критеріями.

Варто наголосити, що функціонування воєнної лексики в сучасному медіадискурсі набуває особливого значення в контексті підвищеного інтересу до військових подій та важливості їх висвітлення у засобах масової інформації. Воєнна лексика пронизує різні сфери публічної комунікації – від новинних репортажів до соціальних мереж, формуючи новий тип медіадискурсу, де особлива увага приділяється точності та експресивності висловлювань.

У контексті цього дослідження ми зосередили увагу на дослідженні функційних особливостей вживання лексем, утворених морфологічним способом, лексико-семантичним способом та на функційних особливостях використання фразеологічних одиниць в інтернет-виданнях Тернопільщини. Матеріалами для дослідження слугували такі популярні інтернет-видання Тернопільщини, як «Доба», «Інформаційний простір Тернопілля», «TeNews.org.ua», «Тернопільська мережева газета», «Тернопільські гарячі новини» та «Тернополяни».

Так, досліджуючи функційні особливості вживання лексем, утворених морфологічним способом, виявлено, що вагому роль у створенні медіатекстів інтернет-видань Тернопільщини відіграють терміни воєнної тематики, відомі імена людей чи назви зброї, країн, а також ексклюзивний заголовок, який задає тему повідомлення та виконує атрактивну функцію щодо заохочення читачів до прочитання матеріалу, використовуючи газетні кліше, наявність елементів розмовного стилю, жаргонізмів, запозичених слів, цитувань та евфемізмів. Очевидно, що в мові інтернет-видань цього регіону, які віддзеркалюють головні події українсько-російської війни, переважає професійно-термінологічний лексикон військової сфери.

Досліджено, що в аналізованих виданнях досить поширеними є іменникові новотвори із суфіксом – **ізації(я)**, які позначають абстрактні поняття, до прикладу, могилізація: *«Часткова **могилізація**» викликала незначне падіння рейтингів*

кремлівської влади»; «Росію «зненацька» охопила «могилізація»...» (TeNews.org.ua). Також актуалізувалися іншомовні слова з додаванням префікса – де, що скасовуючи значення негативної дії, процесу, надає лексемі протилежного значення, наприклад: демілітаризація, деокупація, денаціоналізація, декомунізація, дерусифікація тощо: «Під час війни пришвидшилася **декомунізація**, але кошти держзрадників потрібно передати на ЗСУ» (Тернопільська мережева газета).

Окрім того, у проаналізованих виданнях широко представлені назви осіб, що є цілком закономірно, оскільки в медіа-дискурсі про воєнні події саме номени на позначення захисника або ворога є вихідним пунктом актуалізації повідомлення. Активно застосовуються такі словотвірні форманти, як: -ист, -ець, -ик, -ів, які виступають засобами вираження експресії, зневаги й осуду. Зокрема, лексема «рашист» – це зневажливе слово, яке українці використовують для опису росіян, воно поєднує слова «расист», «росіянин» та «фашист».

Висновки. З огляду на все вищезазначене, приходимо до висновку, що воєнна лексика – це специфічний пласт лексичних одиниць, що обслуговують військову діяльність, включаючи військово-прикладну термінологію та емоційно забарвлені слова. Воєнна лексика виконує такі функції: номінативну, представницьку, інформативну, маніпулятивну та емоційно-експресивну. У сучасному медіадискурсі є значущим інструментом впливу на суспільну свідомість, забезпечуючи як передачу інформації, так і формування емоційного сприйняття подій. Виявлено, що воєнна лексика в текстах інтернет-видань Тернопілля є віддзеркаленням сучасних подій в Україні.

Література:

1. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 52-57.
2. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ: Вища школа, 1999. 207 с.
3. Дмитрук О. Маніпулятивний потенціал неологізмів, що належать до воєнної лексики. Проблеми семантики слова, речення та тексту. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2014. Вип. 32. С. 90-95.
4. Кухарчук І. О. Принципи класифікації воєнної лексики в сучасному мовознавстві. *Вісник Глухівського НПУ ім. О. Довженка*. 2023. №11. С. 105-107.
5. Лукіяничук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 66. С. 65-67.
6. Одинадцятитомний «Словник української мови». URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 16.10.2024).
7. TeNews.org.ua. URL: <https://tenews.org.ua/> (дата звернення: 16.10.2024).
8. Тернопільська мережева газета. URL: <https://gazeta.te.ua/> (дата звернення: 16.10.2024).
9. Тернопільські гарячі новини. URL: <https://tgn.in.ua/> (дата звернення: 09.09.2024).
10. Царьова І. Російсько-українська війна (2014-2022): Слова, які набули нових значень. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6318/13353-1?Inline=1> (дата звернення: 16.10.2024).
11. Халимоненко Г. І. Тюркська воєнна лексика у мовленні українського козацтва: дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1993. 142 с.
12. Яценко Н. О. Воєнна лексика в історичних романах Ліни Костенко. *Дивослово*. 2000. № 3. С. 30-32.

References:

1. Vusyk, H. L., Pavlyk, N. V. (2022). Neologisms as a linguistic reflection of the Russian-Ukrainian war of 2022. *Zakarpats'ki filolohichni studii – Transcarpathian philological studies*, 23, 1, 52-57 [in Ukrainian].
2. Horpynych, V. O. (1999). Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Morfemika. Slovoivir. Morfonolohiya [Modern Ukrainian literary language: Morphemics. Word formation. Morphology]. Kyiv: Vyshcha shkola. 207 p. [in Ukrainian].
3. Dmytruk, O. (2014). Manipulyativnyi potentsial neolohizmiv, shcho nalezhať do voyennoyi leksyky. Problemy semantyky slova, rechennya ta tekstu [Manipulative potential of neologisms belonging to the military vocabulary. Problems of semantics of words, sentences and text]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni T. Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 32, 90-95 [in Ukrainian].
4. Kukharchuk, I. O. (2023). Pryntsypy klasyfikatsiyi voyennoyi leksyky v suchasnomu movoznavstvi [Principles of classification of military vocabulary in modern linguistics]. *Visnyk Hlukhivskoho NPU im. O. Dovzhenka – Bulletin of Hlukhiv Dovzhenko National Pedagogical University*, 11, 105-107 [in Ukrainian].
5. Lukiyanichuk, Yu. O. (2017). Sposoby klasyfikatsiyi viys'kovykh terminiv [Ways to classify military terms]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Filolohichna» – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series «Philological»*, 66, 65-67 [in Ukrainian].
6. Odyndatsyatyomnyy «Slovnyk ukrayins'koyi movy» [The eleven-volume Dictionary of the Ukrainian Language]. Retrieved from <https://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
7. TeNews.org.ua. Retrieved from <https://tenews.org.ua/> [in Ukrainian].
8. Ternopil'ska merezheva hazeta [Ternopil network newspaper]. Retrieved from <https://gazeta.te.ua/> [in Ukrainian].
9. Ternopil'ski haryachi novyny [Ternopil hot news]. Retrieved from <https://tgn.in.ua/> [in Ukrainian].
10. Tsar'ova, I. (2022). Rosiys'ko-ukrayins'ka viyna (2014-2022): Slova, yaki nabuly novykh znachen' [The Russian-Ukrainian War (2014-2022): Words that have acquired new meanings]. Retrived from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6318/13353-1?Inline=1> [in Ukrainian].
11. Khalymonenko, H. I. (1993). Tyurks'ka voyenna leksyka u movlenni ukrayins'koho kozatstva [Turkic military vocabulary in the speech of the Ukrainian Cossacks]: dys....kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv. 142 p. [in Ukrainian].
12. Yatsenko, N. O. (2000). Voyenna leksyka v istorychnykh romanakh Liny Kostenko [Military vocabulary in historical novels by Lina Kostenko]. *Dyvosofo*, 3, 30-32 [in Ukrainian].

Отримано: 1 грудня 2024 р.

Прорецензовано: 17 грудня 2025 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2024 р.

e-mail: svitlana.novoseletska@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3546-5791>

e-mail: nataliia.shapran@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7998-4521>

e-mail: yuliia.ivchenko-chekholka@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4487-7731>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-21-27

Novoseletska S. V., Shapran N. V., Chekholka Yu. V. Linguacultural features of translation legal terms from the English language. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 21–27.

Svitlana Novoseletska,
PhD, Associate Professor, Department of English Language and Literature,
National University of Ostroh Academy
Nataliia Shapran,
PhD, Senior Teacher, Department of English Language and Literature,
National University of Ostroh Academy
Yuliia Chekholka,
MS, Assistant Professor, Department of Computational Linguistics,
National University of Ostroh Academy

LINGUACULTURAL FEATURES OF TRANSLATION LEGAL TERMS FROM THE ENGLISH LANGUAGE

The article examines the linguistic, cultural, and logical translations of English-language terms of the legal sphere and what legal realities mean. We define a legal term under a word or phrase on functional, structural, and semantic characteristics.

In this article, we analyze the functional and stylistic affiliation of the components of the time, the selection of the defined word, the analysis of semantic connections between the elements of the word combination and their division into semantic groups, and the selection of correspondences.

The study's results present the main strategies, methods, and techniques for the English translation of legal terms. There is an urgent need to train highly professional translators in intercultural communication of a legal orientation. Studying the equivalence of languages and the primary language's influence on the secondary language is necessary. The authors consider the factors that influence translating a legal text, the main features of language culture, and the social coding of native and foreign languages during intercultural communication.

Legal linguistics is a relatively new but well-developed science. Thus, the specifics of the legal translation need to be sufficiently studied and require additional in-depth analysis. Currently, not all problems of translation studies have been analyzed. That is why the choice of this article's topic is due to the translation process and recently increasing interest in the social and cultural patterns of the text.

Keywords: legal text, translation, lexical-semantic features, legal term, transformation, strategy.

Новоселецька Світлана Володимирівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри англійської мови та літератури,
Національний університет Острозька академія
Шапран Наталія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови та літератури,
Національний університет Острозька академія
Чехолка Юлія Вікторівна,
магістр, викладач кафедри комп'ютерної лінгвістики,
Національний університет Острозька академія

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сьогодні є гостра потреба у підготовці високопрофесійних перекладачів з міжкультурної комунікації юридичного спрямування. Необхідно вивчати еквівалентність мов і вплив основної мови на вторинну. У статті розглядаються лінгвістичні, культурні та логічні переклади англійських термінів правової сфери. Дається визначення юридичного терміну за функціональними, структурними та семантичними характеристиками. У статті аналізується функціонально-стилістична приналежність компонентів часу, виділення означуваного слова, аналіз семантичних зв'язків між елементами словосполучення та поділ їх на семантичні групи, виділення відповідників.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому ґрунтовно розглядаються проблеми перекладу складних юридичних термінів і словосполучень англійської та української юридичної термінології та пропонуються нові принципи аналізу перекладних термінологічних одиниць.

Результати дослідження представляють основні стратегії, методи та техніки англійського перекладу юридичних термінів. Автор розглядає чинники, що впливають на переклад юридичного тексту, основні особливості мовної культури, соціальне кодування і словосполучень англійської та української мов під час міжкультурної комунікації.

Юридична лінгвістика – відносно нова, але досить розвинена наука. Таким чином, специфіка юридичного перекладу потребує достатнього вивчення та додаткового поглибленого аналізу. На сьогодні не всі проблеми перекладознавства проаналізовані. Саме тому вибір теми цієї статті зумовлений процесом перекладу та останнім часом зростаючим інтересом до соціальних і культурних моделей тексту.

Ключові слова: юридичний текст, переклад, лексико-семантичні особливості, юридичний термін, трансформація, стратегія.

Introduction. At the current stage of linguistics development, the tendency to communicate among the world's people is observed. Compliance with international relations is brought to a high level. However, when talking about different states, we deal with other languages. When drafting a legal document at the international level, the fact that the recipient must perceive the information is essential for a specialist in the legal field. Increasing contacts between representatives of different language communities in various fields of scientific knowledge led to the need for texts high-quality translation from one language to another. The issue of legal translation is one of the most challenging tasks. These difficulties can arise as differences in the legal systems of countries. Legal translation is something more complicated than other types of translation. When translating a legal document from one language to another, the two legal systems influence the difficulty of the translation more than the affinity.

The relevance of the study is determined by the fact that the issue of considering language in terms of its interaction with culture and society is, on the one hand, not sufficiently widespread and disclosed, and on the other hand, by the fact that the translation of industry texts precisely from the point of view of their correlation with cultural and sociological aspects of life is an essential problem of translation activity.

The study aims to reveal the cultural and sociological aspects of the translation of legal literature and use the example of original texts from English jurisprudence to show which techniques the translator should transfer. The realization of the set goal involves solving **the following tasks**:

- to characterize the main translation problems related to the specifics of cultural and social phenomena that are directly reflected in the language of the people;
- clarify the definition of the phenomenon of legal literature translation and characterize its features;
- to analyze the functioning of English terms in the theory of translation;
- to determine the peculiarities of the Ukrainian and English legal terminology systems;
- to describe the main methods and techniques of translating English legal terms;
- to reveal difficulties when translating legal terms and determine ways to overcome them.

The research object is English and Ukrainian legal terms and their translation.

The research subject is methods of translating legal terminology from English into Ukrainian and structural and semantic features of legal terminology in English.

Translation of legal terms requires a significant knowledge base of the translator and knowledge in different spheres of activity, including linguistic and cultural peculiarities of translations and specific images of culture, between which there is communication. It's incredible how the translations are correct terms of the English language in Ukrainian, and vice versa; namely, Ukraine, Great Britain, and the United States belong to different legal systems. Nowadays, the accurate translation of legal texts is of great importance. Thus, translating English legal texts into another language or vice versa is a separate discipline that seeks to determine the appropriate methodology.

Creating a text that can replace the original text in intercultural communication using a translated language is relevant. The experts consider English-language legal lexical and semantic features while translating foreign-language documents to determine the semantic proximity between the text in comparing languages.

The authors investigate the linguistic features of legal documentary texts and compare them with their counterparts in English. Methodologically, this procedure is justified by the constant situational dimensions, allowing cross-linguistic comparison of linguistic features. The documentary translation aims to produce a text that will be interpreted by legal professionals in the target legal system in the same way as it would be in the source legal system. Thus, the purpose of translation here is not to erase linguistic and cultural differences but to fully accommodate them.

Literature review. Numerous Ukrainian and foreign studies are devoted to translation in the field of law linguists. Studies in the professional translation of legal texts are works by Besarab, T. (2), Danet, B. (6), Glinka N. (12), Korunets, I. (14) and Mykolysheva, T.V. (17). Problems with legal terminological translation were studied by D. Cao (4), Galdia, M. (9), and Kasyanenko, D. (13).

Scientists believe that interpreting the legal text is one of the most urgent problems. Understanding the translated text depends on how correctly and skillfully a person uses translation techniques, which is especially important for readers of a particular sphere.

The main difficulty is the foreign transfer of language realities. The translator compares all cases of using new terms, the text's general content and methods of interpretation.

According to I. Koval's research the legal text is an example of the activity-oriented business culture, particularly the circle of addressees. A pragmatic orientation characterizes such a document due to the specific format of the lexical-grammatical units (Koval, I., 2021).

The researcher I. Korunets defines legal translation as a highly specialized approach that requires a translator to know the jurisprudence and law. For the adequate transmission of legal information, the language of legal translation must be remarkably accurate, logical and understandable (Korunets, I., 2018).

Research methods. The *continuous sampling method* was used throughout the study to select language material. A *semantic component analysis* was used to determine the structure of legal terms in English and Ukrainian. When comparing legal terms in English and Ukrainian languages, a *study of methods and techniques for translating legal terminology* was used.

Discussion. The scientific novelty of the research lies in the fact that it thoroughly examines the problems of translation of complex legal terms and phrases of English and Ukrainian legal terminology and offers new principles of analysis of translated terminological units. The study shows the main difficulties while translating legal texts: lack of equivalent terms, the presence of terms related to a specific legal system, the specificity of the language of law used only for particular purposes, and vagueness in defining some terms (Cao D., 2021).

The practical value of the research is determined by using its results in teaching a course on the theory and practice of translation (section "false friends of the translator"), in particular courses on the translation of legal texts, and in a specific course on terminology.

Prospects for further research development

Further studies need to establish the influence of extralinguistic factors on differences in the functioning of the Ukrainian, British and American terminology systems and the determination of nominative chains of terminological meanings in different languages.

Results. Many linguists-translators studied the problems of legal discourse translation, but changes in legal documentation undergo the economic development of society. Executing the legal documentation is difficult for the translator because he must possess a unique terminological vocabulary, know the peculiarities of using a foreign language legal terminology in a specific context, and navigate the current legislation. As both the original document and the notarized translation document have equal legal force, the translator's task is to transform the translated text into an equivalent form and content of the original document.

Legal translation is a component of professional legal language carried out in administrative law. It requires the urgent reassessment of the objective and subjective factors that determine the order and the methodology of its implementation. Most sources of European administrative law have been created in English, which remains the official and working language of most European regional organizations.

Practically, any translation can be called a cross-system. Such an intersystem (or cross-system) translation comes from the English definition of cross-legal-system translation. It also provides the translation of one legal system into another. Cross-system translation involves the interaction of languages that have different legal coordinate systems. So, the problem of equivalence in translation is related to the difference in legal systems.

When translating a legal text, the translator can implement different strategies.

One is *the strategy of a general style assessment* of a legal text in the original to the translated text. In implementing this strategy, the translator must assess a degree of emotionality and expressiveness in the translated text and bring it through selecting respondents according to the norms of the English political discourse. Legalizing of the legal text indicates to the translators that the importance of terminology prevails over "ordinary vocabulary".

In addition to professional terms that require the appropriate knowledge of the translator, the translation of legal texts also has other features and methods of information transmission:

- The same noun is repeated in a phrase. Information must be transmitted as accurately as possible, without subjective interpretation.
- The present tense of verbs conveys the meaning of objectivity and constant action. Passive constructions in the translation of legal texts are used to generalize statements and meanings and focus the reader's attention on the legal text and the action or fact itself.
- The goal of structures with the meaning of the condition and cause, homogeneous clauses and adjuncts in large numbers are similar: to make the expression simple, without ambiguity of interpretation.
- As a rule, a minimum of abbreviations (except for the traditionally used abbreviations of regulatory acts), brackets, and numerical designations are conveyed by words.

Within the framework of this strategy, it is necessary to point out all those parts of the translation where the author emphasizes personal opinion and resorts to excessive conversations. Subjective, categorical personal assessment transforms into a more implicit evaluative characteristic of the English political text with a lower degree of categoricity. Considering these features during translation helps to ensure the pragmatic equivalence of the original and translated texts.

It is necessary to observe the structure of the organization of the translated text (the division of the text into paragraphs, the boundaries of the super phrase), the unity of the fragments of the text (oral or written), the content and functional completeness, the closeness of logical, grammatical and lexical connections that unite the components in the text.

In the process of translation into English, the following transformations take place:

- The structural transformation and division of supply;
- The fixing sentences during the translation;
- The transformations related to the logical presentation of the information in a legal text;
- The additions or omissions that ensure compliance with the accepted grammatical norms of sentence construction;
- The logical arrangement of semantic groups (Kasyanenko, D., 2015).

Thus, the translation process necessarily includes the reconstruction of the text, which the translator understands and interpretes. At the same time, the legal translation is more of an intercultural act of communication than an act of interlingual communication.

«The language of laws requires, first of all, accuracy and not allows for any conventions.» (Glinka N., 2011)

Legal translation of law occupies a leading position among other types of translation. First, the translator must have special knowledge in the field of law; secondly, an essential factor is the presence of peculiarities of the legal systems of different countries and, in this connection, unique legal subtleties and confusing wording, which leads to the absence of equivalent units in translation language; finally, taking into account the rapid development of international cooperation, the demand for highly qualified specialists who have the necessary experience in the legal field is only growing.

Jurisprudence has a peculiar linguistic form of expression. Formulations used in regulations, treaties, international agreements, and contracts have an exact meaning. They are interpreted unambiguously in industry dictionaries, such as «English-Ukrainian terms of civil and civil procedural law».

The legal term can be expressed as one word: conjugality 'marriage, married state; exceptor «the person who objected to the court» – and the phrase, phrase: contract in suit «a contract that is the subject of a legal dispute»; adjective patent law (Modern English-Ukrainian Legal Dictionary, 2018).

Legal translation belongs to specialized types of translation, and accordingly, knowledge of thematic terminology is necessary for the correct transfer of the meaning of one or another term. However, most often, this happens. For a specialist who has a good level of knowledge in the field of legal vocabulary, it is not difficult to translate words such as *forgery* (forgery or falsification of a document, forged signature); *contentious jurisdiction* (jurisdiction over disputes between the parties); *trial by examination* (consideration of the case by the court itself without the participation of the jury); *safe-pledge* (guarantee for attendance). The problem is that sometimes it is difficult for the translator to find the equivalent of the term encountered. The reason is explained by G. Dudnik: «Mainly, problems with the translator of the text of a legal orientation arise because the translated language lacks verbal constructions that are sufficient could accurately describe the terms of the source language» (Dudnik G., 2019).

For example, the term *plea agreement* is characteristic of the judicial system of the United States of America, which translates as «agreement on agreement». However, it is necessary to fully reveal the meaning of this concept in a translation comment. The *plea agreement* is an agreement between the parties in court on recognition of their own as a defendant's guilt in the commission of a crime, which can lead to a lighter court sentence. Accordingly, it would be correct to translate the term as «*peace agreement*», but it does not fully reflect the essence of the English legal reality.

A Ukrainian-speaking recipient who knows the US presidential election system will need help translating the word *primaries*. The process of electing the president consists of several stages. First, there are preliminary elections that determine the presidential candidates, or in short – the *primaries* (Muraviov V., Shevchenko L., 2010).

The new theories introduced in linguistics, particularly sociolinguistic approaches and the movement, have influenced simplifying legal discourse in the study of a legal language. Thanks to the active research of legal discourse, many of the linguistic properties of legal English are well understood today.

The most frequently the grammatical transformations are used when the translation of legal texts includes the following:

- The replacing of the singular with the plural: *State Parties recognize the right to the enjoyment of the highest attainable standard of health* (RES, 2013).

- The replacement of parts of the language: *To this end, State Parties will promote the conclusion of agreements or accession to existing agreements* (Oda S., 1993). In this case, the English noun "accession" was replaced by the verb *join* in the Ukrainian sentence.

- The changing of the order of words in the sentence: *State Parties shall take all appropriate measures to promote equal terms with men*.

- The translation of gerundial constructions: *No State Party will expel, return, or extradite a person to another State where there are substantial grounds for believing that he would be in danger of torture* (Mykolyshena T., 2015).

- The sentence segmentation: *The provision for reducing stillbirth rate and infant mortality for the child's healthy development and improving all environmental and industrial hygiene aspects*.

- Combining sentences: *No one will be subjected to torture, cruel, inhuman, degrading treatment, or punishment without free consent to medical or scientific experimentation*.

The features of any text are the main features of linguistic culture, such as the type and mechanism of native and foreign language social coding in intercultural communication. This approach helps to solve practical problems. Not only the legal terminology knowledge, judicial procedural systems, and legal norms are essential, but also the personal qualities of the translator, who can reconstruct the cultural context of the original text, play a significant role in the understanding of the text by other representatives. Moreover, the scientist must feel the translated text in cultural, lexical, and semantic fields. It is a part of the culture, whereas translation replaces language and is a functional replacement.

Idioms, or phraseological units widely used in the legal field, which arose as a way of reinterpreting the meaning of commonly used terms, are of great importance to the translator. These include terms-phrases phraseological units that have a cultural component: *antitrust consequences* (consequences of violation of antitrust legislation); *respondent state*; *test case* (trial case; a case in which the constitutionality of a law is being tested in the Supreme Court (USA)); *ran away grand juror* (not a member of the jury who did not appear).

In modern English legal terminology, a significant number of absolute synonyms result from a collision in the term system of units formed on the basis of the native language. For example, law – violation; misdemeanor – offence, criminal; felon – offender; malfeasant – criminal. However, crime is a broad concept. In the criminal system of different states, clear boundaries are drawn between specific types of crimes, which, undoubtedly, should be taken into account by the translator when translating such terms as treason, murder, robbery, assault, and rape.

In the context of a legal translation, it is essential to note the structural and logical transformations. The translator uses situational compensation when making his notes, so-called footnotes. Footnotes are used as an explanatory technique that helps to fill in the cultural information in the translation, most likely unknown to the recipient.

The stylistic compensation is the translation of investigative and court documents. It sometimes involves correcting stylistic errors, changing incorrect, erroneous combinations of words, and bringing the original text into the desired presentation style in the target language (Giampieri P., 2023).

In our research, we consider examples of translations of legal terminology. In Ukrainian-English dictionaries, a physical person refers to the words a person, a natural person, or a physical person. All these terms are used interchangeably. In this context, preference is given to the term *individual* because it allows shortening of the English text and also corresponds to the modern trends of simplifying the English language, so-called Plain English).

The term legal entity also denotes a subject of civil law but is the collective entity. In English-Ukrainian dictionaries, it has even more counterparts: an artificial person, a corporate person, a fictitious person, an incorporated person, a juridical person, the juridical entity, an artificial body, the corporate entity, a corporate body (Gladush N., 2019).

The application of these transformations is due to two main factors – differences in the language structures and differences in the legal norms.

In legal texts, many complex words are built according to word-formation models with abstract meanings, proving a high level of generalization of certain information and, therefore, their objectivity. Legal texts are characterized by expressive nominatives in nouns, including verbs that dominate them. Legal texts mostly do not have abbreviations, parentheses, numerical designations, and numerals, which are transmitted mainly by words and not used as means of secondary nomination. These are performed in a scientific text and increase the function of formal regressive cohesion information density.

Translation of terms consists of two components: analytical and synthetic. When the analytical stage begins, the complex term's components are established relationships and relationships between its components. The synthetic stage is the construction of components depending on the semantic relations and wording of the final meaning. Between the words of two languages, there can be no total defendant. Language units with neither complete nor partial parts counterparts in the dictionary of another language make

up a list of non-equivalent vocabulary of this language. Non-equivalent vocabulary consists of names (anthroponyms, geographical names, names of institutions, periodicals and others) and reality words (objects, concepts and situations corresponding to foreign cultures). This group means all possible objects of existence and material and spiritual objects characteristic of this culture.

The other genres of rights that prevail in the discourse are clichés directly related to the macrostructure of the document. For example, the cliché is used in the central part of the legal texts of the international agreement genre. Difficulties in mastering English legal terminology languages are related to the fact that many commonly used words are in the legal language. The language has a special meaning: *subpoena* – summons to court *hand* – signature; *to bring an action* – to sue; *present* – an actual legal document; *privilege* – a secret; *holes* – inaccuracies; *withholds information* – hide information.

Moreover, the value can be different, which determines a high probability. There are ambiguities in the translated text: *arrest* – suspension, termination, court order, arrest; *conjoint* – joint, connected, merged. The content and form of standard legal language clichés are very different in Ukrainian and English, which places special obligations on the translator, limiting the heuristic nature of translation. In this case, we are talking about what must be done to ensure the high-quality translation of the legal language. The principle of the variability of linguistic expression is strictly fixed idiomatic wording, for example, *deprivation of parental rights* – annulment of parental rights; *deprivation of the status of inviolability* – withdrawal of immunity; *the court is going* – the court is in session; *the case of the prosecution* is the case of the trial.

The essence of tracing is to create a new word by replacing its components' morpheme. There is a process of copying the lexical unit. For example, there is *the Grand Jury and Magistrate's Court*. During specification, another word replaces the word with a broad or narrow meaning value. As a result, a certain correspondence is created.

One of the defining grammatical features of the legal documents is the use of complex modal predicates will + infinitive: *Diplomatic missions and consular posts of the Member States will issue multiple-entry visas to the following categories of persons* – "Member State" will mean any Member State of the European Union (mfa.gov.ua).

Any legal text should be an accurate and rich presentation of the material with the almost complete absence of expressive elements used in fiction and giving emotional saturation of speech. A specialist who translates a legal text tries to exclude the possibility of arbitrarily interpreting the translated sentences. As a result, such expressiveness means metaphor, metonymy, and other stylistic figures in artistic works, which is almost absent in legal literature.

In translating terminological units, there are often cases of combining transformations due to specific grammatical differences. There are four types of transformations in the process of translation: permutation (*prosecutorial judgment* – the decision of the prosecuting authority); replacement (*Criminal Justice Act*); addition (*citizen's arrest* – detention of an offender by a civilian); clarification (*sea lawyer* – maritime law specialist) (Bilokon K., 2018).

The translator must not only preserve the meaning of the original legal text but also construct the sentences so that they would be understandable to a native speaker. In this connection, the problem of equivalence in translation arises. Different scholars define different levels of equivalence in the original text and the translated one. Most believe this equivalence is in the vocabulary and grammar level, but their opinions differ. The equivalence at these levels provides the same pragmatic impact on the recipient of the information as in the original text.

«*Law as a research subject becomes truly challenging when applying a legal statute in a particular case, which is dominated by diverging opinions about the content of law, is at stake. In such a case, the quality of legal argumentation is the decisive factor in the battle about right and wrong between competing propositions about the possible content of the disputed law*» (Galdia M., 2022).

When a specialist translates from Ukrainian into English, he starts with the lexical-semantic features of the text transformation at the level of a separate sentence. However, this is not a grammatical sentence but a sentence that matches and is a part of a specific speech situation with a specific communicative task. Thus, the emphasis is on the communicative perspective of the proposal, that is, an actual segmentation and conveys information. It affects the choice of grammatical and semantic structure, and the way to construct a sentence.

«*As mentioned, most of the shortcomings noticed above are due to literal translations, or calques, of original terms and phrases. Unfortunately, legal advisers, lawyers and translators do not always fully explore or understand legal formulae*» (Giampieri P., 2023).

The functional, structural, and semantic characteristics of legal terms allow us to derive the following definition: *a legal term is a word or word combination used in the functioning of the legal sphere of the official business language style, expresses the fundamental concept of a legal norm and has clear content boundaries*.

Changes can be complex. Both individual words and sentences are transformed as a whole. Even though the lexical units do not have a common internal form and similar semantic components sufficiently convey the semantic content, a logical word or phrase replaces the unit.

The English language has a developed terminological system for denoting legal realities. Yes, to indicate legal professions, there are terms, most of which are synonymous: *lawyer, law agent, jurist, jurisprudent, solicitor, advocate, attorney, barrister, counsel, legal expert, and man of law*. The most general term is lawyer. A wide range of fields are covered: *jurist, jurisprudent, legist, legalist, and man of law, depending on the specific situation*. It is also translated as a lawyer. A law agent means any lawyer except a lawyer and translates as an attorney writer.

The apparent lack of legal equivalents in the Ukrainian language forces lawyers to copy most legal professions' names. So, the term *solicitor* appeared in Ukrainian barristers and attorneys, who, in turn, need additional interpretation. Therefore, it becomes apparent that the legislator must give a single definition of the legal term and include all essential that regulatory features and legal significance. The presence of several different legal definitions of the term leads to vagueness in legal regulation and gives rise to misunderstandings and mistakes, as a rule, on the part of those to whom the normative act applies.

In general, the translation activity aspects of legal terminology are rather tricky because the two have similar terms. Languages often define different concepts, and the degree of importance of concepts is close to the meaning. Since there is a comparison of other legal systems and limitations, only a dictionary guide here will ensure the formation of a correct idea about the relevant lexical unit. Several legal definitions of the term lead to vagueness in legal regulation and gives rise to misunderstandings and mistakes, as a rule, on the part of those to whom the normative act applies.

Let us compare American and British legal terminology. There are differences in the levels of the national and cultural components, even in terms of universal rights concepts. For example, an *arrest warrant* in America is equivalent to a British *bench warrant*. The specifics of countries' legislative and legal terms imply the translator to navigate legal systems. Therefore, the problem of translation of English legal literature is one of the topical issues of the review on modern state-building and social processes and requires a search for ways of facilitating translation activities in the legal field.

The translated legal text must be reliable, adequate, and adapted. Any inaccuracy when translating this type of text can lead to consequences. In one case, somebody can notice the mistake. Otherwise, it can cause the wrong interpretation of the document and, in the future, lead to a lengthy court process. For competent translation of documents, any linguist should know the official business style's peculiarities and have extensive background knowledge in the relevant field activity. Since legal translation is one of the most challenging types today, it can only be carried out correctly with exceptional knowledge of the law, current legislation, a specific type of legal relationship, unique vocabulary, features of using legal terminology in a particular context, etc.

Conclusions. Therefore, the question of linguistic and cultural peculiarities allows the translation of English terms in the legal field. Conclusions that the translation of the legal text causes many difficulties connected with the specificity of the legal language, its linguistic and cultural peculiarities and differences in the legislative system, and what rights mean in the realities of different countries. Translation of legal terms requires a significant base of translation skills and knowledge in various spheres of activity and science branches, considering the specificity of the images of the cultures of those countries between which there is communication. Inadequate translation from one language to another can create certain obstacles in using a legal document in another language and conflicts between states, so further research on this topic is relevant and productive for more detailed study.

Having analyzed the translation problem in legal literature, we suggest ways of improving and simplifying its voluminous and complex process. Considering that the main obstacles to the translation of legal terms into English are their ambiguity, absence of a counterpart, and the presence of differences in language structures, it is worth applying various translation methods.

The translation of legal terms must include translation from one legal system to another, a unique way to attach problems adequacy and equivalence. Legal terms develop in various socio-cultural and historical languages, most of which have no complete equivalence. For adequate translation of legal terminology from English to Ukrainian, the translator must know the principles of term formation, navigate the current legislation, have unique vocabulary and knowledge about features of foreign legal terminology in a particular context, and use unique reference literature.

As a subject of legal understanding in administrative law, a translator must have perfect knowledge of the European language (and preferably several), availability of legal competence, and knowledge in a specific field of law. The translation in administrative law is an activity in which there is an extremely high possibility of errors that can influence the content of administrative and legal relations, change the scope of rights and duties in the legal relations and, therefore, cause negative legal consequences for a person. All in all, it can complicate the Europeanization process of administrative law and worsen the situation.

The feature of legal translation is that it has a formal model of a language. Therefore, the correct interpretation and translation of a legal text is a multi-level process that should include lexical, grammatical, logical-semantic, and other aspects.

The legal translation is the translation of texts into the language of the legal field. It is a challenging task. Only professional translators should translate legal documents and scientific works and consider all the text's lexical and semantic features. Mistranslation of a contract passage can lead to lawsuits and loss of money. Therefore, we need to be very focused during any legal translation. A legal translator must understand and know the legal terms. He or she should be cautious to avoid any mistakes and inaccuracy.

Considering that the translation of laws is one of the most challenging types of translation that requires high professionalism, it is worth noting that more is needed for translators to use their basic skills. The legal translation is only carried out correctly with exceptional knowledge of the relevant field and the specifics of a particular type of legal relationship. It is necessary to have a good knowledge of the current legislation and possess unique skills in understanding the intricacies of the grammatically correct translation of a legal text or discourse. Since legal translation is one of the most popular types today, there is a growing demand for translators specializing in this field.

Thus, we considered different approaches of scientists to understanding grammatical features in the translation of a legal text and analyzed the grammatical transformations of the translation in the process of the English texts, which is necessary for solving the problem of literacy and accuracy. When translating the original legal document text into another language, the translator must convey the content and preserve the style, technical, and grammatical norms specific to the target language. More attention should be paid to the legal texts, as translating legislation between languages is tricky. A legal translator faces the real challenge of translating words and, more importantly, the legal concepts. These concepts are deeply rooted in the culture from which they originate. Therefore, the legal text should be worked on accurately and with diligence.

References:

1. Baronia N. (2021). Reviewing Extraditions to Torture. *Stanford Law Review*, 73(5), 1221-1287. Access mode: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3802784.
2. Besarab T., Holubnychy L. (2021). General Scientific Basics of Pedagogical History Researches. *Educational Challenges*, 26(1), 41-50. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2021.26.1.04>.
3. Bilokon K. (2018). Peculiarities of translating legal terms from English. *Scientific Bulletin of Kherson University. Series "Germanic Studies and Intercultural Communication"*, 5, 55-60. Access mode: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/521096>.
4. Cao D. (2021). Translation as a catalyst in the development of modern Chinese legal language. *Comparative Legilinguistics*, 45, 39-60. <https://doi.org/10.2478/cl-2021-0003>.
5. Cheung A. (2018). Moving Beyond Consent for Citizen Science In Big Data Health And Medical Research. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, 16(1), 15. Access mode: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njtip/vol16/iss1/2>.
6. Danet B. (1980). Language in the Legal Process. *Law and Society*, 14(3), 447-563. <https://doi.org/10.2307/3053192>.
7. Dudnik G., Oryshych D. (2019). The problems of legal vocabulary and terminology translation. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian university*, 43, 56-58. Access mode: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_5/17.pdf.
8. Eco U. (1976). *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
9. Galdia M. (2022). Foundations of pragmatic legal linguistics. *Comparative Legilinguistics*, 51, 241-278. <https://doi.org/10.14746/cl.51.2022.11>.

10. Giampieri P. (2023). Translating legal formulae: a corpus-driven approach. *Comparative Legilinguistics*, 52, 293–317. <https://doi.org/10.14746/cl.52.2022.13>.
11. Gladush N., Pavlyuk N. (2019). *Contrastive Grammar: Theory and Practice – Comparative grammar: theory and practice: Teaching manual*. Kyiv: University named after B. Hrinchenko; National University "Kyiv-Mohyla Academy". https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27556/1/N_Gladush_N_Pavliuk_Contrastive%20Grammar.pdf
12. Glinka N. (2011). Peculiarities of functioning and methods of translation of English legal terminology in journalistic style texts. *Theory and practice of translation*, 6 (2), 31–34.
13. Kasyanenko D. (2015). Language cliches and clericalisms of normative-legal acts of the E.U. through the prism of translation from German into Ukrainian. *Scientific notes of the National University of Ostroh Academy. Series "Philology"*, 52, 125–127. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_52_44.
14. Korunets I. (2018). *Introduction to translation studies*. Vinnytsia: Nova Knyha.
15. Koval I. (2021). The Award Concerning Jurisdiction in the Coastal State Rights Dispute Between Ukraine and Russia: What Has Been Decided and What to Expect Next. *Lex Portus*, 7(1), 7–30. <https://doi.org/10.26886/2524-101X.7.1.2021.1>
16. Mujuzi J. D. (2013). Domestic Courts and the Promotion and Protection of the Right to Freedom from Torture in Southern African Development Community Countries. *Spectrum Juris*, 2, 22–44. Access mode: <https://core.ac.uk/download/62635775.pdf>.
17. Mykolysheva T. V. (2015). *Some syntactic difficulties in translating socio-political texts from English into Ukrainian*. Access mode: <https://core.ac.uk/download/42974570.pdf>
18. Muraviov V., Shevchenko L. (2010). *New Ukrainian-English Law Dictionary*. Kharkiv: Folio.
19. Oda S. (1993). *United Nations Convention of 20 November on the Rights of the Child (Extracts)*. Martinus Nijhoff Publishers EBooks. <https://doi.org/10.1163/ej.9789041100870.191-456.17>.
20. *Oxford English Dictionary* [E-Resource]. Access mode: <http://www.oed.com>.
21. RES/22/32. *Rights of the child: the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health* / RightDocs – Where human rights resolutions count. <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-22-32/>.

Отримано: 29 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 15 грудня 2024 р.

Прийнято друку: 21 грудня 2024 р.

e-mail: o_podolianchuk@univer.km.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7526-9387>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-28-31

Подолянчук О. В. Типові лексичні помилки як негативний фактор ефективної комунікативної діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НАУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 28–31.

УДК: 81:338.48:349.3

Подолянчук Ольга Володимирівна,
кандидатка філологічних наук, старша викладачка кафедри мовознавства,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ТИПОВІ ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Окреслено питання типових лексичних помилок, які негативно позначаються на ефективності комунікативної діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення. Поряд з порушенням інших норм сучасної української мови вживання лексичних помилок є найчастішим явищем у мовленні майбутніх фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення. Зазначені лексичні помилки майбутніх фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення збіднюють їхнє мовлення, негативно впливають на формування компетенцій фахівців, на створення суб'єкт-суб'єктних зв'язків між комунікантами та псує імідж не лише майбутнього фахівця, а й установи чи організації, в якій працює такий фахівець, адже це є виявом низького рівня мовної культури. Визначено найбільш використовувані порушення на лексичному рівні сучасної української літературної мови. Сформульовано та подано рекомендації щодо подолання часто вживаних помилок у комунікативній діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення: не поєднувати кілька стилів мовлення; читати / переглядати / слухати україномовний контент у відповідній галузі; слідкувати за правильністю вживання слів, які належать до фахової лексики; не використовувати терміни, що не знайомі, або ті, що мають специфічне значення в певній галузі; працювати над розширенням словникового запасу: що більше слів знає людина, то менше допускати лексичних помилок у тексті; робити нотатки з власними лексичними помилками, з метою їх усунення; запровадити обов'язкові практичні тренінги, які дозволять наочно розглядати типові помилки у мовленні і вправлятися у правильному мовленні в ситуаціях, наближених до реальних; слідкувати за використанням сучасних норм літературної мови та комунікативних якісних ознак культури мови у власному мовленні. Одним із пріоритетних завдань є подолання низького рівня мовної культури, викоринення лексичних помилок із активного словникового запасу фахівця у відповідній сфері, а також підвищення рівня володіння сучасною українською мовою серед фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення, з метою розвитку в них системних знань мови, її норм, правил та закономірностей функціонування в цих сферах професійної діяльності, оскільки вживання саме лексичних помилок у мовленні фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення є негативним фактором їхньої ефективної комунікативної діяльності.

Ключові слова: мовлення, лексична помилка, професійна сфера, типові помилки, комунікація, комунікативна діяльність, туризм, соціальне забезпечення.

Olha Podolianchuk,
PHD in Philology, Senior Teacher,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

TYPICAL LEXICAL ERRORS AS A NEGATIVE FACTOR IN THE EFFECTIVE COMMUNICATIVE ACTIVITY OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF TOURISM AND SOCIAL SECURITY

The issue of typical lexical errors, which negatively affect the effectiveness of the communicative activity of specialists in the field of tourism and social security, is outlined. Along with the violation of other norms of the modern Ukrainian language, the use of lexical errors is the most frequent phenomenon in the speech of future specialists in the field of tourism and social security. The specified lexical errors of future specialists in the field of tourism and social security impoverish their speech, negatively affect the formation of specialist competencies, the creation of subject-subject relationships between communicators, and spoil the image not only of the future specialist, but also of the institution or organization, in which such a specialist works, because this is a manifestation of a low level of language culture. The most used violations at the lexical level of the modern Ukrainian literary language are determined. Recommendations for overcoming frequently used mistakes in the communicative activity of specialists in the field of tourism and social welfare are formulated and presented: do not combine several speech styles; read / view / listen to Ukrainian-language content in the relevant field; monitor the correct use of words that belong to the professional vocabulary; do not use unfamiliar terms or those that have a specific meaning in a certain field; work on expanding the vocabulary: the more words a person knows, the less lexical mistakes you will make in the text; make notes with own lexical errors, in order to eliminate them; introduce mandatory practical trainings that will allow you to visually examine typical speech errors and practice correct speech in situations close to real ones; follow the use of modern standards of literary language and communicative quality features of language culture in one's own speech. One of the priority tasks is to overcome the low level of language culture, to eradicate lexical errors from the active vocabulary of a specialist in the relevant field, as well as to increase the level of proficiency in the modern Ukrainian language among specialists in the field of tourism and social welfare, with the aim of developing their systematic knowledge of the language, its norms, rules and patterns of functioning in these spheres of professional activity, since the use of lexical errors in the speech of specialists in the field of tourism and social security is a negative factor in their effective communicative activity.

Keywords: speech, lexical error, professional sphere, typical mistakes, communication, communicative activity, tourism, social security.

Постановка проблеми. Мова і культура мовлення посідають важливе місце в житті професійного комунікатора. Сфера соціального забезпечення і туризму тісно пов'язана з комунікативною діяльністю фахівців, адже одне із завдань професіоналів фахівця в аналізованих сферах – будувати висловлювання відповідно до норм сучасної української літературної мови. Відповідно, окрім неухильного дотримання комунікативних якісних ознак культури мовлення: правильності, точності, до-речності, чистоти, логічності, змістовності та багатства, – фахівці повинні структурувати своє висловлювання відповідно

до нормативного вживання сучасної української літературної мови, зокрема в межах окресленої теми нашого дослідження мова піде про вибір слова відповідно до мети і змісту висловлення, зокрема про лексичні норми, оскільки комунікативна діяльність опосередковує всі види соціальної діяльності, в тому числі у сфері соціального забезпечення і туризму [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вживання мовних помилок була досить актуальною у всі часи становлення і розвитку фахової мови (Однак у межах нашого дослідження ми звернемо увагу саме на лексичні помилки). Це питання досліджували Б. Антоненко-Давидович, С. Головащук, С. Єрмоленко, М. Кочерган, І. Огієнко, О. Пономарів, О. Потєбня, С. Шевчук та інші. Проблема лексичних помилок у комунікативній діяльності фахівців на сучасному етапі становлення і розвитку фахової мови досліджували та сьогодні продовжують досліджувати О. Авраменко, І. Гарбар (Гарбар І. В., 2021), В. Підгурська, І. Фаріон. Питання лексичних помилок у комунікативній діяльності фахівців у сфері саме туризму та соціального забезпечення досі глибоко не розглядалося, однак потребує детального вивчення та формулювання рекомендацій щодо їх подолання, тому що у процесі комунікативної діяльності індивіда в соціумі повинно використовуватися грамотне, комунікативно довершене, стандартизоване, унормоване відповідно до сучасних вимог мовлення фахівця у сфері туризму та соціального забезпечення.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в окресленні питання лексичних помилок, які негативно позначаються на ефективності комунікативної діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення, визначенні найбільш використовуваних порушень на лексичному рівні сучасної української літературної мови та формулюванні рекомендацій щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українській мові виділяють такі типи мовних норм: орфоепічні, орфографічні, фонетичні, лексичні, словотвірні, фразеологічні, морфологічні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні. У межах нашого дослідження ми звернемо увагу саме на лексичні, оскільки в основі цієї норми – правила слововживання відповідно до сфери використання, граматичної чи стилістичної сполучуваності певних слів чи граматичних форм.

«Норма мови – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства. Норма мови – головна категорія культури мови, а також важливе поняття загальної теорії мови» (Український правопис, 2015).

Норма є сталою впродовж певного проміжку часу. Дотримання норми сучасної української мови має на меті дотримання певних правил, встановлених чинним правописом. Нині не можна уявити комунікативну діяльність без дотримання мовної норми. Ефективна комунікативна діяльність фахівців передбачає не лише ґрунтовні фахові знання, а й знання мови, дотримання сучасних мовних норм, використання мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенції фахівця та мовного етикету, що в сукупності складе гарне уявлення про фахівця та його компетентність.

«Лексичні норми – це загальноприйняті правила слововживання, які вивчає лексикологія. Вони регулюють правильність вживання слів у властивих їм значеннях. Літературні норми слововживання пов'язані не тільки з точним вибором слова, а також із граматично і стилістично правильною сполучуваністю слів, що інколи є особливо складно» (Український правопис, 2015).

Дотримання лексичної норми дозволяє добір відповідного слова чи граматичної конструкції відповідно до певної сфери використання, відтак – мова йде про сполучуваність певних граматичних категорій як в усному, так і писемному мовленні відповідно до мети, теми спілкування, залежно від стилю і жанру мови, створює основи для взаєморозуміння і сприйняття висловлюваного. Порушення лексичної норми унеможливить правильне висловлювання, правильну побудову як усного, так і писемного мовлення, порушить структурну і граматичну єдність тексту.

Відтак лексична норма тісно пов'язана з мовленнєвою культурою фахівця, оскільки є репрезентантом не лише його рівня мовної культури, а й невід'ємним складником професіограми фахівця, що полягає в правильному доборі граматичних форм, граматичних конструкцій, виборі відповідної лексики в мовному потоці, доборі оптимального синонімічного ряду чи синоніма.

Вивчення дисциплін «Ділова українська мова» та «Українська мова за професійним спрямуванням» має на меті не лише дати студенту конгломерат знань, умінь і навичок, опанувати теоретичні знання курсу, а й навчитися ними користуватися, застосовувати на практиці, сформувати його мовленнєву культуру, адже, незалежно від напрямку діяльності, знання мови не просто дає розуміння її як знакової системи, а й вміння правильно донести інформацію до суспільства, показати реальний рівень освіченості й культури майбутнього фахівця, є невід'ємним складником професіограми фахівця та його компетентісного складу.

Візитівкою фахівця у сфері туризму та соціального забезпечення є його мовлення, рівень володіння мовленнєвою культурою, вміння застосовувати мовні норми та послуговуватися винятково вищим рівнем – літературною мовою. Якщо фахівець досліджуваної сфери добре володіє усім спектром матеріалу у своїй галузі, однак не може грамотно реалізувати свої думки в усній чи писемній формі, то і не може правильно та повноцінно донести інформацію до інших, демонструє невміння її повноцінно сприймати (Подолянчук О., 2022: 196-197). Справжній фахівець повинен дбати про якісне мовлення. А воно може бути таким за умови дотримання комунікативних якісних ознак культури мовлення – точності, правильності, доступності, змістовності, логічності, чистоти, виразності й багатства. По суті, ці комунікативні якісні ознаки культури мовлення і є складником фахової мови, незалежно від напрямку чи специфіки діяльності, не лише репрезентантом грамотності, освіченості, а й професіоналізму. Відтак і професійні навички фахівця у сфері туризму та соціального забезпечення, й ефективність його діяльності залежать від вміння грамотно викласти свої думки, оскільки мова є не тільки засобом спілкування, але й інструментом налагодження зв'язків, ведення полемік, дискусій тощо, демонструє власну культуру і рівень освіченості, а відтак є безпосереднім засобом впливу на інших.

Однак, як показує практика, досить часто у мовлення фахівця у сфері туризму та соціального забезпечення трапляються лексичні помилки. Саме вони негативно впливають не тільки на вміння грамотно викласти свої думки, правильно та повноцінно донести інформацію до інших, а й на ефективність його діяльності, відтак є негативним фактором ефективної комунікативної діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення.

Загалом, формування мовного іміджу є нагальною потребою всіх розвинених держав, а надто тих, що здійснюють суспільно-політичну трансформацію. А порушення мовних норм є негативним фактором впливу на комунікативну діяльність фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення, а відтак – іміджу майбутніх фахівців.

Імідж майбутнього фахівця окреслюється двовимірним фактором: зокрема як досконале чи наближене до досконалого володіння мовою на побутовому рівні, так і відповідне володіння мовою у професійній сфері. Це свідчить про різноманітну комунікацію та свідоме прагнення до вдосконалення мовної культури та підвищення мовного іміджу фахівця. Саме за такого фактору можна стверджувати про високий рівень мовної культури загалом та мовний імідж фахівця зокрема.

Дбаючи про свою мовну культуру, фахівці повинні слідувати за правильним мовленням, бути взірцем для інших. Професійна діяльність переважно здійснюється через спілкування. Тому рівень мовної культури є важливим аспектом не тільки формування іміджу кожного фахівця, а й сприятливим фактором ефективної комунікативної діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення.

Спостереження за майбутніми фахівцями у сфері туризму та соціального забезпечення дає можливість визначити найбільш використовувані порушення на лексичному рівні сучасної української літературної мови, що негативно впливають на формування комунікативної професіограми фахівця. За 2023–2024 роки спостерігалось чимало порушень мовних норм на кожному мовному рівні, однак у межах нашого дослідження мали на меті визначити 10 найбільш поширених порушень мовних норм саме на лексичному рівні у сфері туризму та соціального забезпечення. Впродовж аналізованого періоду здійснювалося спостереження за студентами першого та другого курсів відповідних спеціальностей.

Таблиця 1

Типові лексичні помилки майбутніх фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення

Порушення мовної норми	Нормативне вживання
На рахунок сказаного	Щодо / стосовно сказаного
Даний закон	Цей / такий / чинний / аналізований / вказаний / зазначений закон
Доброго дня!	Добрий день!
Співвідносити поняття	Зіставляти / порівнювати поняття
Співпадіння / співпадати	Збіг/ збігатися, бути однаковим
Діюче законодавство	Чинне законодавство
Звонити /дзвонити	Телефонувати
Згідно закону /у відповідності закону /у відповідності із законом / згідно до закону	Згідно із законом / відповідно до закону
Задача	Завдання
Являє собою. Містить у собі	Є. Містить / складає

Примітка: розроблено автором.

На підставі спостережень, зроблено висновки, що поряд з порушенням інших норм сучасної української мови вживання лексичних помилок є найчастотнішим явищем у мовленні майбутніх фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення.

Зазначені лексичні помилки майбутніх фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення збідають їхнє мовлення, негативно впливають на формування компетенцій фахівців, на створення суб'єкт-суб'єктних зв'язків між комунікантами та псує імідж не лише майбутнього фахівця, а й установи чи організації, в якій працює такий фахівець, адже це є виявом низького рівня мовної культури.

Зважаючи на зазначене вище, вважаємо за необхідне сформулювати певні рекомендації (Савченко Л., 2016; Волошак М., 2003) щодо подолання часто вживаних помилок у комунікативній діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення:

- не поєднувати кілька стилів мовлення;
- читати / переглядати /слухати україномовний контент у відповідній галузі;
- слідувати за правильністю вживання слів, які належать до фахової лексики. Не використовувати терміни, що не знайомі, або ті, що мають специфічне значення в певній галузі;
- працювати над розширенням словникового запасу: що більше слів знає людина, то менше допускати лексичних помилок у тексті;
- робити нотатки з власними лексичними помилками, з метою їх усунення;
- запровадити обов'язкові практичні тренінги, які дозволять наочно розглядати типові помилки у мовленні і вправлятися у правильному мовленні у ситуаціях, наближених до реальних;
- слідувати за використанням сучасних норм літературної мови та комунікативних якісних ознак культури мови у власному мовленні.

Отже, сьогодні одним із пріоритетних завдань є подолання низького рівня мовної культури, викорінення лексичних помилок із активного словникового запасу фахівця у відповідній сфері, а також підвищення рівня володіння сучасною українською мовою серед фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення, з метою розвитку в них системних знань мови, її норм, правил та закономірностей функціонування в цих сферах професійної діяльності, оскільки вживання саме лексичних помилок у мовлення фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення є негативним фактором їхньої ефективної комунікативної діяльності. Загалом, формування мовного іміджу є нагальною потребою всіх розвинених держав, а надто тих, що здійснюють суспільно-політичну трансформацію. Дбаючи про свою мовну культуру, майбутні фахівці повинні слідувати за правильним мовленням, бути взірцем для інших. Професійна діяльність переважно здійснюється через спілкування. Тому рівень мовної культури є важливим аспектом формування іміджу майбутнього фахівця.

Перспективами подальшого дослідження є визначення чинників, що впливають на використання лексичних помилок у мовленні фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення та визначення шляхів їх подолання. А також виділення

типових орфоепічних, орфографічних, фонетичних, словотвірних, фразеологічних, морфологічних, синтаксичних, пунктуаційних, стилістичних помилок як негативного фактору ефективної комунікативної діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення, адже комплексне дослідження помилок на всіх мовних рівнях: фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному та синтаксичному – дасть повне уявлення про рівень володіння мовою, окреслить мовний, мовленнєвий та комунікативний аспекти фахівця, сформує певний рівень комунікації та дозволить визначити повний спектр мовних помилок і сформувати відповідні рекомендації щодо усунення таких помилок та підвищення мовного рівня культури фахівця.

Література:

1. Волощак М. Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання. К.: Вид-во «Просвіта», 2003. 160 с.
2. Гарбар І.В. Найтипівіші лексичні помилки у фаховому мовленні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2021 № 51 том 1. URL : http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v51/part_1/6.pdf
3. Подолянчук О. Грамотність як запорука успіху студента та інвестиції в його майбутнє. *Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації* : тези V Міжн. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 21–22 січня 2022 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. С. 196-197.
4. Савченко Л. Розмовляй українською правильно. Харків : Фоліо, 2016. 191 с.
5. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. К.: Наук. думка, 2015. 288 с. ISBN 978-966-00-1509-8.

References:

1. Podolyanchuk O. Hramotnist' yak zaporuka uspikhu studenta ta investytsiyi v yoho maybutnye. *Stratehichni napryamy sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku derzhavy v umovakh hlobalizatsiyi* : tezy V Mizhn. nauk.-prakt. konf. (m. Khmel'nyts'kyy, 21–22 sichnya 2022 r.). Khmel'nyts'kyy : Khmel'nyts'kyy universytet upravlinnya ta prava imeni Leonida Yuz'kova. S. 196-197.
2. Savchenko L. Rozmovlyay ukrayins'koyu pravyl'no. Kharkiv : Folio, 2016. 191 s.
3. Voloshchak M. Nepravyl'no – pravyl'no. Dovidnyk z ukrayins'koho slovovzhyvannya. K.: Vyd-vo «Prosvita», 2003. 160 s.
4. Harbar I.V. Naytypovishi leksychni pomylyky u fakhovomu movlenni. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiya*. 2021 № 51 tom 1. URL : http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v51/part_1/6.pdf
5. Ukrayins'kyy pravopys / NAN Ukrayiny, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni; In-t ukrayins'koyi movy. K.: Nauk. dumka, 2015. 288 s. ISBN 978-966-00-1509-8.

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 30 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 16 грудня 2024 р.

Прийнято друку: 22 грудня 2024 р.

e-mail: swetlaiv@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1855-2888>

Scopus Author ID: 57223046892

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-32-37

Іваненко С. М. Жанрове розмаїття малої прози Ельке Хайденрайх (на матеріалі збірки «Alles kein Zufall»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 32–37.

УДК: 821.112.2

Іваненко Світлана Мар'янівна,
доктор філологічних наук, професор кафедри теорії, практики і перекладу німецької мови,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ МАЛОЇ ПРОЗИ ЕЛЬКЕ ХАЙДЕНРАЙХ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ALLES KEIN ZUFALL»)

Стаття присвячена дослідженню жанрової специфіки малої прози сучасної німецької письменниці Ельке Хайденрайх на матеріалі її збірки «Alles kein Zufall» (Усе не випадково). Паратекст до збірки визначає всі її 189 текстів як короткі оповідання, однак жанрова палітра цієї збірки набагато ширша. Вона містить, як показав аналіз, короткі оповідання, короткі-короткі оповідання, анекдотичні оповідання, анекдоти, гуморески, прозові мініатюри, афоризми, нариси, хоча іронічна літературна критика зазначає тільки анекдотичні оповідання, деє почуті діалоги, і спогади, що є свідченням недостатньої генологічної визначеності жанрів малої прози, але зумовлено також процесами взаємовпливу жанрів завдяки різноплановості талантів письменників, які послуговуються цими жанрами і розвивають їх, та впливу американської літературної традиції на німецькомовну, особливо стосовно коротких оповідань (stories) і коротких-коротких оповідань (short-short stories).

Ключові слова: мала проза, жанр, коротке-коротке оповідання, анекдотичне оповідання.

Svitlana Ivanenko,
Habilitation Doctor of Philology, Professor,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

GENRE VARIETY OF SHORT PROSE BY ELKE HEIDENREICH (ON THE MATERIAL OF THE BOOK «ALLES KEIN ZUFALL»)

The article is devoted to the study of the genre specificity of short prose by the contemporary German writer Elke Heidenreich based on the material of the book "Alles kein Zufall" (Everything is no coincidence). The paratext to the book defines all of its 189 texts as short stories, however, the genre palette of this book is much broader. It contains, as the analysis has shown, short stories, short-short stories, anecdote, jokes, humorous pieces, prose miniatures, aphorisms, futures. It is due to the processes of mutual influence of genres due to the diversity of talents of writers who use these genres and develop them, and the influence of the American literary tradition on the German literature, especially with regard to short stories and short-short stories. The German literary tradition in the genres of short prose is represented by such famous authors as Robert Musil, Franz Kafka, Bertolt Brecht, Robert Walser, etc., who developed such varieties of the prose genre as prose miniature, calendar story, anecdote etc.

The fragments of life presented in the book reflect the topics that interest the modern reader, meet his needs for entertainment literature, best-selling literature, short story literature, which is gladly perceived by the new generation of readers with clip thinking.

The style of short prose by Elke Heidenreich is determined by the concentration of thought and the corresponding brevity of form, which is characterized by enumeration (mostly adjectives in the function of epithets and nouns) to describe a certain situation, and ring repetitions as carriers of integrity and completeness of the text. Genre diversity is also manifested in a certain tonality (epic (unpleasant, enthusiastic, touching tone), ironic, humorous or ironic-humorous, etc.).

Keywords: short prose, genre, short-short story, anecdote.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Жанрова мозаїка малої прози залишається актуальним питанням для дослідників літературного слова, саме в ракурсі типології (пор. Жиленко 2021: 97). Воно недостатньо висвітлене в дослідженнях як сучасних вітчизняних, так і зарубіжних науковців, хоча наука займається цією проблематикою більше 2000 років. Жанрова палітра літератури є актуальною дослідницькою темою стилістики, теорії тексту, генології, літературознавства. Так, Н.М. Алексєнко (2009: 191), досліджуючи малу прозу Володимира Вінниченка виділяє повість, новелу, оповідання, замальовку, психологічну студію і параболу, хоча повість за параметром обсягу наближається до роману. Анатоль Юриняк (1981) пропонує такі різновиди оповідання, як діалогічне, фантастичне/демонологічне, гумористичне, а фейлетони він розглядає як міжстильові утворення на межі літератури і публіцистики. Ірина Жиленко (2021: 95) серед жанрів, якими

послугуються письменники діаспори вирізняє: «1) новели й оповідання; 2) суміжні літературно-публіцистичні (нарис, фейлетон, памфлет, есе), до яких тяжіє утопія й антиутопія; 3) «фольклорні» жанри (казка, міф, притча, легенда, оповідка); 4) мініатюрно-фрагментарні (поезія в прозі, шкіці, акварель, образок, малюнок, гротеск, афоризм, хрестослів'я)». Про проблемність розрізнення, наприклад, притчі і парабол пише Н.С. Ференц (2014: 284-285), а Іван Безпечний (2009: 274) пропонує класифікувати оповідання як романи і повісті: «пригодницькі, психологічні, соціальні, фантастичні, філософські та інші». Н. Копистянська (2005: 18-19) наголошує на розбіжностях у визначенні жанрів своїх творів авторами і літературознавцями.

Метою статті є визначення специфіки жанрового розмаїття малої прози Ельке Хайденрайх за збіркою «Alles kein Zufall» й уточнення поняття «жанр».

Виклад основного матеріалу. Ельке Хайденрайх відома як авторка бестселерів, літературний критик, журналістка на радіо і телебаченні, кабареїстка, лібретистка і навіть кіноакторка. Різноманітність її таланту вражає.

Її літературна творчість сприймається іншими письменниками і літературними критиками не завжди однозначно, насамперед, тому що вона завжди має власну думку і щодо літератури, і щодо мистецтва. Як кабареїстка вона володіє всім спектром виражальних засобів драматичної тональності в її іронічно-гумористично-саркастичному спектрі, які декількома штрихами змальовують ситуацію, загострюють її до згустка сутнісних характеристик в декількох реченнях. Її творчість є певною відповіддю на відому дискусію XVIII ст. в літературознавстві стосовно полярних тверджень, чи література має писати про високе, чи відповідати запитам суспільства на розвагу. XX століття віднайшло термін «бестселер» стосовно літературного твору, цінність якого для суспільства і його успішність почали вимірюватись кількістю проданих екземплярів, що не означало автоматично низькопробності такого твору. Навпаки, літературознавство пристало до думки, що бестселери своєю художністю досягають найширшого кола читачів, тому що зачіпають актуальні теми сьогодення і розвивають їх в незвичних ракурсах.

Тематика творів Ельке Хайденрайх (щастя, любов, дружба, старість, музика, гроші, родина, свята, робота, зустрічі і прощання, сприйняття наслідків Другої світової війни та ін.) відповідає запитам сучасного читача на відшукування варіантів існування людини в суспільстві, а неординарність цих варіантів приваблює широку читацьку аудиторію. Таким чином, завдяки художності і частково неординарності зображених повсякденних ситуацій авторка не застрагає в так званій тривіальній літературі, а піднімається до рівня бестселерів, однак не відповідає запитам високого мистецтва.

Літературний критик Клаус Цейрінгер (2016, електронний ресурс) характеризує збірку коротких оповідань Ельке Хайденрайх «Alles kein Zufall» як «навіювання сентиментальності шматочками з її кухні для знаменитостей», а короткі оповідання називає «оповіданнячками», які, на його думку, є анекдотичними оповіданнями, десть почутими діалогами, не досить оригінальними спогадами про чоловіків, матерів і звірів, які демонструють просте життя з позиції кухонної філософії. Коли авторка повідомляє, що старіти – це важко, то це кіч, на його думку. Іронія цього критика може бути справедливою стосовно декількох, трьох-чотирьох оповідань, але не до всіх історій, розрахованих на широке коло читачів, які люблять читати бестселери.

Паратекст до книги «Alles kein Zufall» містить інформацію про жанрову специфіку публікації, як збірки коротких оповідань. Можливо підставою для вибору саме цього різновиду жанру «оповідання» слугувала певна невизначеність у літературознавстві стосовно обсягу короткого оповідання. Так «Літературознавчий словник-довідник» під редакцією Гром'яка Р.Т., Коваліва Ю.І., Теремка В.І. (1997: 522) визначає оповідання як «невеликий прозовий твір...», В.І. Кузьменко (1997: 17) як «невеликий за розміром (як правило – всього декілька сторінок)» розповідний художній твір..., Геро фон Вільперт (1964: 364) як «коротку епічну прозову проміжну форму новели, нарису і анекдотичного оповідання...».

Хоча питання великої і малої художності літературного твору певного обсягу дискусійне, однак параметр обсягу видається продуктивним в літературознавстві для виокремлення жанрів малої прози, на цьому наголошує, наприклад В.І. Кузьменко, а Томас Альтгауз (2011: 275) зазначає стосовно кількісного параметру, що «великий обсяг створює передумову для епічного розгортання, а короткість для афористичної точності».

Кількісний параметр застосовується також до змістовної частини короткого оповідання. Віталій Назарець (2001: 273) за Лукачем наголошує на одноподійності оповідання і додає, що вона зумовлює «однопоблемність, «одночуттєвість» душевного настрою» та одну конфліктну ситуацію, а також перевагу способу художнього зображення над подією. Про одноподійність та обмежену кількість персонажів (один – два) пишуть також В.І. Кузьменко, Геро фон Вільперт, автори «Літературознавчого словника-довідника» та ін.

Як відомо, мала проза в німецькій літературі представлена не тільки короткими оповіданнями з різновидами «оповідання в календарі», «анекдотичне оповідання», «діалогічне оповідання», а й такими жанрами, як байка, притча, анекдот, фейлетон, парабол, прозова мініатюра. При цьому жанрова особливість анекдотичного оповідання відрізняється від того, що в українській традиції можна було б собі уявити. Це насамперед коротка розповідь про цікаву подію з життя, яка демонструє характер особи (також відомої особистості), часто з неочікуваним, веселим кінцем. Це не анекдот (Witz). Під фейлетоном у німецькій традиції розуміють усі повідомлення в пресі, які стосуються питань культури. Невелика частина німецьких фейлетонів відповідає тому значенню, яке український читач вкладає у значення цього публіцистичного жанру. Це насамперед іронічні тексти стосовно проблем культури і мистецтва, іноді навіть з саркастичними вкрапленнями. Але переважно фейлетони – це повідомлення про події в царині культури і мистецтва різного обсягу, серед яких зустрічаються також короткі тексти.

Саме питання жанру дискусійне, Стефанія Скварчинська (1965) наголошувала на неможливості існування художнього твору поза жанром, а Нонна Копистянська (2005: 28) характеризує жанр як складну діалектичну єдність, динамічну «і, разом із тим, із константами». Тетяна Бовсунівська (2010: 71) висвітлює цю динамічність як плинність ознак жанру і наголошує на тому, що жанр припиняє своє існування, «коли канонічні властивості жанру переважають над трансформативними...» (там само: 72), але при цьому підкреслює, що категорія жанрової «пам'яті» – це одна з провідних категорій у когнітивній традиції (там само: 80). Рационально розглядати жанр як модель, яка модифікується в кожному творі (Іваненко 2010: 50), що дає Л.С. Піхтовніковій і Л.В. Цапенко (2021: 475) говорити про інформаційно-синергетичні моделі жанрів. Підсумовуючи,

можна уточнити жанр як прототипову модель повторюваної комунікативної ситуації, що формує її і модифікується в кожній конкретній ситуації, і відповідно в кожному тексті цієї моделі.

Жанрова палітра німецької малої прози є підґрунтям для коротких-коротких оповідань, відомих однак як запозичення з американської літературної традиції, де у XX ст. існує такий різновид короткого оповідання як short-short story (німецькою Kürzestgeschichte), і воно має такий самий обсяг, як і короткі оповідання, якщо вимірювати малу прозу кількістю сторінок. Словник Міріам Вебстер дефінує цей різновид короткого оповідання як надзвичайно коротке оповідання, яке шокує або сильно дивує своїм змістом і має обсяг в середньому від 5000 до 10000 слів, однак зазначається, що такі оповідання можуть мати також обсяг менш ніж у 1000 слів і навіть менш ніж у 500 слів (пор. Webster <https://www.merriam-webster.com/dictionary/short-short>).

Ганс-Крістоф Найгаус (2007) обґрунтовує продуктивність коротких-коротких оповідань тим, що людина у часи постмодерну виокремилась із спільноти і продукує суб'єктивні, ніби моментальні знімки з реального життя, які відображають індивідуальне світосприйняття, і вони не піднімаються до узагальнень вищого рівня. Загальний сенс, на його думку, уже не сприймається і відповідно не може бути відображеним у художньому творі. За Найгаузом, порівняно з романом, який намагається зобразити розумно впорядкований світ у його цілісності, збірка з маленьких клаптиків життя, які разом можуть відкривати нові взаємозв'язки, краще відповідає розумінню сучасності.

І ще одне поняття в літературознавстві стосується малої прози – це прозова мініатюра. Її дефініторна точність ще не досягнута, але вважається, що цим терміном характеризують малу прозу, в якій автори використовують надзвичайно образні описи і досягають завдяки короткості й відповідно насиченості високої художності. Видатними авторами прозових мініатюр у німецькомовній літературі вважаються Роберт Вальзер, Франц Кафка, а також Роберт Музіль (Бьошенштайн, 2013).

Зважаючи на безперервний процес взаємовпливу жанрів художньої прози, на цьому наголошують також Нонна Копистянська (2005: 44) і Тетяна Бовсунівська (2010:20), а Цвєтан Тодоров (2006: 25) пише про те, що «новий жанр завжди є трансформацією одного чи кількох старих жанрів: через інверсію, через переміщення, через комбінування» але і завдяки письменникам в кожному окремому випадку, які пробують своє перо в різних жанрах прози, а часом і в ліриці та драмі, можна з упевненістю констатувати, що основою для коротких-коротких оповідань в німецькій літературі слугують вже зазначені жанри та їх різновиди (коротке оповідання, діалогічне оповідання, байка, притча, оповідання в календарі, анекдотичне оповідання, анекдот, фейлетон, нарис), до яких долучаємо прозову мініатюру, але й навіть афоризм, бо він часто вбудований в короткі-короткі оповідання або формує стиль викладу.

Збірка Ельке Хайденрайх «Alles kein Zufall» нараховує 189 саме «коротких оповідань», як зазначено в паратексті до збірки щодо її жанрової специфіки, однак за кількісним параметром довжини малої прози можна нарахувати два оповідання, які мають обсяг у три сторінки і відповідали б параметрам коротких оповідань: «Friss, Vogel» і «Weihnachten». Довжиною у 2 сторінки є коротке оповідання «Probefahrt». Аналіз показав, що найбільше оповідань довжиною в пів сторінки, їх 18,5%. Таблиці 1 і 2 демонструють кількісні показники обсягу текстів Ельке Хайденрайх. При цьому сторінка нараховує 26-27 рядків з максимально 60 знаками, що дещо менше, ніж відомий стандарт. Підрахунки показали, що 69,2% текстів мають обсяг до однієї сторінки, а 29,1% від однієї до 1,5 сторінки.

Таблиця 1

Кількість текстів обсягом до 1 сторінки

Обсяг тексту	Кількість текстів	%
0,1 сторінки	11	5,8
0,2 сторінки	10	5,2
0,3 сторінки	15	7,9
0,5 сторінки	35	18,5
0,6 сторінки	12	6,4
0,75 сторінки	31	16,4
0,8 сторінки	17	9
Всього: 131		69,2

Таблиця 2

Кількість текстів обсягом від 1 до 2 сторінок

Обсяг тексту	Кількість текстів	%
1 сторінка	21	11,1
1,1 сторінки	18	9,5
1,2 сторінки	4	2,1
1,25 сторінки	1	0,5
1,3 сторінки	9	4,8
1,5 сторінки	2	1,1
Всього: 55		29,1

Ці показники свідчать про використання Елькою Хайденрайх різновиду короткого оповідання «коротке-коротке оповідання» (short-short story, die Kürzestgeschichte). Недарма паратекст до збірки використовує не звичний термін німецького літературознавства: die Kurzgeschichte, а швидше синонімічне поняття «Kurze Geschichten», очевидно наголошуючи на короткості текстів, які треба було об'єднати спільним знаменником, зрозумілим широкому читачьому колу (четверте видання цієї книги припало на грудень 2020 р.) особливо у передріздвяний час. Можна припустити, що ця збірка, в якій теж є історія про Різдво, могла мати подарунковий комерційний успіх. Але сам факт четвертого видання свідчить про цікавість читача

до творчого доробку Ельке Хайденрайх, який і тематично, і по обсягу відповідає запитам сучасної людини, яку науковці характеризують як людину з кліповим мисленням.

На основі кількісного аналізу збірки можна зробити висновок, що більшість (більш як 98%) публікацій збірки відповідають за параметром короткості різновиду жанру короткого оповідання «коротке-коротке оповідання» і тільки до 2% є короткими оповіданнями.

Однак не можна стверджувати, що ці 98% коротких-коротких оповідань всі мають жанрову однорідність. Наприклад коротке-коротке оповідання під назвою «Brüder II» (Брати II) (Heidenreich 2020: 21) має більше ознак анекдотичного оповідання, хоча його довжина на пів сторінки. Йдеться про Аристотеля, який в античні часи дійсно писав трактати про сон і сновидіння, чим збагатив біологічну науку, але він був також гарним фізиком і робив експерименти з металевим шаром. Авторка повідомляє нам мовою античних міфів про ніби реальний страх Аристотеля заснути, і для цього він, тримав металевий шар в руках, який падав і будив його від сну. Це міг бути реальний випадок, або випадки, що характерно для анекдотичних оповідань про дивні або смішні випадки з життя відомих особистостей. Сам Аристотель (2008: 14) у своєму відомому дев'ятому розділі «Поетики», 1451b5, писав, що письменник відрізняється від історика тим, що зображає те, що могло статися. Авторка зобразила можливу реальність віком у більш як дві тисячі років за допомогою грецьких богів Гіпноса, Морфея і Танатоса, які символізують сон, сновидіння і смерть і таким чином надала змістові художності, а повтор-кільце їх імен наділив текст цілісністю і завершеністю.

Текст «Champagner» (Шампанське) (Heidenreich 2020: 24) також на пів сторінки і з повтором-кільце, і за різновидом жанру демонструє також риси анекдотичного оповідання, але вже з життя самої авторки. Недарма Брітта Гідеманн схарактеризувала всю збірку як можливо все ж велику біографію, яка позбулася всього нецікавого і сконцентрувалась на сутнісному: моменти дитинства, які її сформували; любовні історії жінки, яка швидко закохується; злети і падіння дружніх стосунків. У анекдотичному оповіданні «Champagner» йдеться про невеличку подію в барі готелю, в якому проходила зустріч авторів детективів. Ельке Хайденрайх опинилась там випадково і просто розговорила з однією авторкою детективів в барі, а до них підсів чоловік, який, як і пані Хайденрайх, не належав до кола авторів детективів, і почав їм набридати й чіплятися, але коли зрозумів, що все безрезультатно, вилаяв їх і пішов, однак назвав бармену номер кімнати готелю, щоб той на цей номер записав випити ним 6 пляшок пива. Пані почули номер і замовили найдорожче шампанське на цей номер, і ще довго приємно дискутували «за» і «проти» читання детективів. Цей текст закінчується словами *Kleine Strafe musste sein*. (Маленьке покарання мусило бути.). У стилістичному плані цей текст цікавий характеристикою цього чоловіка за використання переліку з узагальненням (ампліфікація) на ґрунті зевгми: *Er riss alles an sich: Nüsschen, Gespräche, unsere Zeit*. (Він усе хапав собі: горішки, розмову, наш час) і лайкою цього чоловіка: *...beschimpfte uns als intellektuelle Hühner, frustrierte Weiber, blöde lesbische Tussen* (він образив нас, називаючи інтелектуальними курками, фрустрованими бабами, тупими лесбійками), що відбиває також неприємний тон авторки як несприйняття таких образ. Таким чином авторка змалювала одну з життєвих ситуацій, в якій жінки все ж змогли постояти за себе.

Інший текст на пів сторінки «Buddhist» (Heidenreich 2020: 22) теж з повтором-кільце можна в жанровому плані визначити як коротке-коротке оповідання, тому що воно відповідає параметру короткості, але подія, яка висвітлюється в цьому тексті, має, з одного боку, ознаку окремішності, а з іншого, ілюструє ваду сучасного суспільства, яку авторка зображає завдяки неповторності ситуації в іронічно-гумористичній тональності, тобто тут присутній параметр «дивності» змісту. Ця дивність представлена неочікуваністю рішення директора великого готелю, мабуть п'ятизіркового, у місті Інтерлакен про толерантніше ставлення до гостей готелю, які щось крадуть (рушники, халати, виделки та ін.), бо одного разу вони можливо стануть буддистами і повернуть усе вкрадене готелю, як зробив це постійний багатолітній гість готелю, надіславши повний срібний столовий сервіз на 12 персон, речі з якого були ним вкрадені протягом багатьох років під час перебування у готелі. Іронічно-гумористична тональність результується з порушення ритуальних дій в ситуації: люди мають перейти з християнства в буддистську віру, щоб не красти, хоча однією з християнських заповідей є «не кради». На мовному рівні гумористичний ефект досягається переліком речей, які зазвичай крадуть в готелях, і впевненістю директора готелю, що ці всі речі колись обов'язково (*ganz sicher* Heidenreich 2020: 22) повернуться, коли ці крадії стануть буддистами.

Текст під назвою «Chakra» (там само: 23), який також має обсяг у пів сторінки, можна класифікувати як притча, у розумінні її змісту як досвіду, який можна застосувати у власному житті, і з обов'язковим структурним елементом «мораль». І хоча в тексті Ельке Хайденрайх іронізує над захопленнями своєї перукарки східним сприйняттям людського організму через чакри і ауру, які вона «бачить», а також подальшим розвитком інтуїції як розширення свідомості через яснослухання у Норвегії, застосовуючи антитезу, у моралі вона визнає, що її перукарка демонструє їй, що життя можна витримати стількома різними способами (*Sie zeigt mir, dass es auf so viele verschiedene Weisen möglich ist, das Leben auszuhalten*, Heidenreich 2020: 23).

Ще коротші тексти за жанровою специфікою – це часто афоризми. Брітта Гідеманн (електронний ресурс) називає такі тексти записками, коли пише про всю збірку коротких оповідань: «влучні визначення, клаптики пам'яті, курйозні випадки – це вітання із скрині записок життя» (*Schlaglichter, Erinnerungsfetzen, Kuriositäten – Grüße aus dem Zettelkasten des Lebens*). Відомо, що Ельке Хайденрайх мала багато всіляких записок, в яких фіксувала, влучні вислови інших людей, свої думки, що виникали в певних ситуаціях. Наприклад текст під назвою «Gold» (Золото) (Heidenreich 2020: 59) має характер такої записки: «*Ein Börsenspezialist sagt im Fernsehen: „Nicht mit dem Graben nach Gold, mit dem Verkaufen der Schaufeln macht man das Geld!*» (Heidenreich 2020: 59)». (Біржовий брокер говорить по телебаченню: «Не шукаючи золото, роблять гроші, а продаючи лопати.»). По суті це афоризм, бо в цьому тексті узагальнюється у влучному вислові думка, відома багатьом, у пресі її називають навіть банківською мудрістю. У цьому афоризмі спостерігаємо гру слів Gold – Geld, а також граматичний паралелізм, який на синтаксичному рівні формує ритм вислову і надає йому афористичної форми.

Коротке-коротке оповідання обсягом в одну третину сторінки «Mitte» (Осереддя) (Heidenreich 2020: 108) можна за жанровою належністю зарахувати до анекдотів, бо воно має гумористичну тональність і пуант, побудований на грі слів, а також повтор-кільце. Авторка, сама дуже хвора, мала бути на похованні одного друга і боялась, що сама там впаде. Її під руку взяв товариш і сказав, що вони стануть геть на краю і там їм ніщо не загрожує. Ельке Хайденрайх питає, чому, і у відповідь отримує: «Завжди говорять, що Бог неочікувано забрав друга з нашого осереддя. Бог завжди бере когось з осереддя. Ставай

на краю і ти завжди будеш у безпеці». Німецькою мовою гра слів відбувається між значенням лексеми *Mitte* як середина і як середовище. Локаційно значення «середина» протиставляється лексемі *Rand*: «*Es heißt doch immer: Wieder hat der Herr jäh aus unserer Mitte einen Freund genommen. Der Herr nimmt immer aus der Mitte. Stell dich an die Ränder, und du bist auf der sicheren Seite.*» (Heidenreich 2020: 108).

Коротке-коротке оповідання обсягом в одну чверть сторінки під назвою «Börsentränen» (Біржові сльози) можна схарактеризувати як гумореску, тому що про недосяжність мрії, мати чоловіка, який про твоє існування на цьому світі взагалі не здогадується, (що можна було б розглядати як трагічний об'єкт), розповідається завдяки комічності ситуації у жартівливій тональності. Син цього чоловіка, дуже схожий на нього, іноді читав по телевізору повідомлення з біржі. І тоді авторка сиділа перед екраном, „слухала, як впав індекс DAX, і плакала. А її друг спантеличено дивився на неї і підозрював таємні біржові втрати, про які він нічого не знав. Але те, чого він не знав, було набагато гірше». Пуант побудований на варійованому повторі-кільці. На початку гуморески вжито вираз *Der Mann im weißen Anzug hat nie erfahren...*, а вкінці *mein Freund..., von denen er nichts wusste. Das, was er nicht weiß...* (Heidenreich 2020: 17). Таким чином створюється комічна ситуація, коли чоловіки нічого не знають і про правду не здогадуються, а жінка плаче, почувши, що впав індекс DAX, найважливіший фондовий індекс Німеччини.

Коротке-коротке оповідання «Blumen» (Квіти) (Heidenreich 2020: 16) обсягом в одну сторінку можна підпорядкувати такому жанрові малої прози ХХ ст. як «прозова мініатюра», яка вирізняється тим, що в ній описи і характеристики створюються образним мовленням в дуже короткій інтенсивній формі, як картинки соціального життя людей. Цей текст Ельке Хайденрайх не має такої метафоричної інтенсивності, як, наприклад, прозові мініатюри українських шістдесятників, але вона змальовує картинку з соціальним тлом у питанні протиставлення «багаті – бідні» у проєкції на себе, бо якраз переживала кризу у власному подружньому житті. При цьому використовує риторичні питання: *...so viele Prachthäuser, so riesige Gärten, so viel Geld, wo kam das her? Wie lebte man da drin?* (Heidenreich 2020: 16). (... так багато розкішних будинків, такі величезні садки, так багато грошей, звідки це? Як живеться там всередині?). Образність досягається вживанням епітетів, переліком, метафорою «*Geld*», але також антитезою: *Mein kleines Leben in meinem kleinen Haus...* (Моє маленьке життя у моїй маленькій домівці...), яка відбиває контраст до багатства у вигляді пишних будинків і машини марки «Ягуар», величезного букета квітів у руках невідомого чоловіка. Цікаве протиставлення епітетів до поглядів. У чоловіка, який приїхав на ягуарі з величезним букетом квітів для жінки, яка цього не оцінить, погляд *müde, angestrengt, ratlos* (втомлений, напружений, безпорадний), а у авторки *melancholisch, hoffnungslos, doch auch interessiert* (меланхолійний, розпачливий, але все ж зацікавлений). Ці епітети деякою мірою встановлюють паритет між багатими і бідними, які можуть переживати ті самі почуття як відповідник розхожого афоризму «Багаті теж плачуть». Ельке Хайденрайх своєю мініатюрою, історією, дякує невідомому чоловіку за чудовий букет квітів, який він їй подарував замість тієї жінки і сподівається на те, що він покинув ту жінку і знайшов своє щастя, тим самим нівелюючи прірву між багатими і бідними у соціальній державі.

Для творчості Ельке Хайденрайх характерна надзвичайна інтенсивність в змалюванні картинок з життя, як наприклад у тексті «*Wirtshausgeschichte*» (Оповідання про шинку) (Heidenreich 2020: 220). Вона використала 54 слова, щоб змалювати типову ситуацію для будь-якого шинку, хоча в тексті називає його *die Kneipe* (баром, тим, що у нас за британською традицією називають пабом). Опис ситуації в барі нагадує ремарки до драматичних творів, особливо стосовно перших двох речень, перше з них називне: *Eine Kneipe, lärmende Männer am Eckstisch. Sie lärmen sehr. Es wird immer wilder. Der Wirt schaut versonnen zu und sagt, mehr zu sich selbst als zu mir: «Was soll ich jetzt machen? Misch ich mich zu früh ein, ist die Stimmung im Arsch, misch ich mich zu spät ein, sind die Gläser kaputt.»* (там само). Короткість перших трьох речень з семантично підсиленням варійованим повтором слова *lärmen* (галасувати) (*lärmend, lärmen sehr*) і синонімічним повтором *immer wilder* (надміру голосно) виконують функцію нагнітання ситуації до стану певної загрозовості. Реакція на цю сцену хазяїна бару: не втручатися, бо його втручанням з попередженням, не галасувати, – відвідувачі не будуть задоволені (втрати), а запізнити втручання з заборобою галасувати наштовхнеться на побиті бокали (втрати). Напруга ситуації знімається задумливим тоном мови господаря бару (*versonnen*) і альтернативою вибору: або зіпсований настрій (тут контекстуальне побутове, необривне маркування ідіоматичного виразу *ist die Stimmung im Arsch*) відвідувачів бару (клієнт завжди правий), або побити бокалами.

На межі з публіцистикою існує жанр нарису, в якому автор реагує на зовнішній чинник, представлений різним фактажем, але здебільшого культурно-естетичного плану, який автор сам зазначає (пор. Юриняк 1981: 37). Головна увага читача концентрується на враження автора від зазначеного факту. Ельке Хайденрайх має декілька нарисів у збірці, але «*Scala*» – найпотужніший з них. Йдеться про її враження від музики Ігоря Стравінського «Весна священна», яку вона любила, але ніколи не чула зі сцени, та ще такої сцени як театру «Ла Скала». Захоплений і зворушливий тони відчуваємо в тому, що вона і японка поруч з нею схлипуючи тримались за руки, щоб не впасти з верхотури театру під час громоподібних оглушливих аплодисментів публіки. Завдяки епітетам авторка передає неповторне враження від музики. «*Die Musik ist von fast unerträglicher Kraft, archaisch, wild, aggressiv, rasant, wenn man sich diesem Werk stellt, ist man verloren.*» (Музика майже вбивчої сили, архаїчна, дика, агресивна, стрімка, якщо здатися на поталу цій музиці, пропадеш.)

Цікавою особливістю манери письма в цій збірці коротких-коротких оповідань можна зазначити факт, що у 56% текстів авторка вживає повтор-кільце. Це надає таким коротким текстам певної завершеності і цілісності. А стосовно всієї збірки складається враження, що клаптики, фрагменти, життя відображають його в його розмаїтті. Тільки одне коротке-коротке оповідання під назвою «*Fenster*» також з повтором кільце, обсягом у 0,8 сторінки не має завершення, як визнає сама авторка, бо вона до кінця ще не склала історію життя людей, яких вона спостерігала у вікно.

Висновки. Жанр – це прототипова модель повторюваної комунікативної ситуації, що формує цю модель і модифікується в кожній конкретній ситуації і відповідно в кожному тексті цієї моделі. Жанрова визначеність збірки Ельке Хайденрайх «*Alles kein Zufall*» як коротке оповідання в паратексті до збірки відповідає за параметром обсягу короткому-короткому оповіданню, а наведені приклади демонструють жанрову неоднорідність коротких-коротких оповідань збірки. Авторка показала майстерне володіння різними жанрами малої прози: коротким оповіданням, коротким-коротким оповіданням, анекдотичним оповіданням, анекдотом, гуморескою, прозовою мініатюрою, афоризмом, нарисом. Її манера змалювання ситуації часто

схожа з ремарками авторів драматичних творів до сцен, що однак не заважає чіткості висловлення основної думки тексту, а навпаки концентрує увагу читача на цій думці. Для них характерні одноподійність, однопроблемність, одночуттєвість настрою, одна сюжетна конфліктна ситуація, перевага сюжетного начала над фабульним, переважає зображення повсякденного життя і типових побутових взаємин між людьми від першої особи в епічній (неприємний, захоплений, зворушливий тони), гумористичній, іронічній, іронічно-гумористичній та ін. тональностях, що позитивно сприймається широкою читацькою аудиторією, завдяки якій збірка класифікується як бестселер.

Література:

1. Алексєнко Н.М. Стильові особливості малої прози Володимира Винниченка та проблема художнього напрямку: дис... канд. філ. наук : 10.01.01. Київ, 2009. – 216 с.
2. Безпечний І. Теорія літератури. – Київ: Смолоскип, 2009. – 388 с.
3. Бовсунівська, Т. Когнітивна жанрологія і поетика. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2020. – 180 с.
4. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник / За наук. Ред. Олександра Галича. – Київ: Либідь, 2001. – 488 с.
5. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.). – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
6. Жилєнко І. Документально-публіцистичний етап малої прози літературної еміграції: до проблеми типології. // «Філологічні трактати», Том 13, № 2 ' 2021. С. 95-103. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/87704/1/Zhylenko_Ftrk_2_2021.pdf;jsessionid=835170D701CFB0E01C1902B79AB8234F (дата звернення 25.01.2025).
7. Іваненко С.М. Поліфонія ритмотональної будови тексту в стилістичному аспекті (на матеріалі німецької мови): дис. ...д-р. філ. наук : 10.02.04. КНУ імені Тараса Шевченка. – Київ, 2010.
8. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: Монографія. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
9. Кузьменко В.І. Словник літературознавчих термінів: Навч. Посібник з літературознавства. – К.: Укр. Письменник, 1997. – 230 с.
10. Піхтовнікова Л.С., Цапенко Л.В. Інформаційно-синергетична модель англійської детективної розповіді. // Л.С. Піхтовнікова (2021) Еволюція німецької віршованої байки (XIII–XXI століття). Стилістико-синергетичний та зіставний аспекти. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. – С.475-488.
11. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 162 с.
12. Ференц Н.С. Теорія літератури і основи естетики. – К.: Знання, 2014. – 511 с.
13. Юрніак А. Літературні жанри малої форми. Вінніпег: Товариство «Волинь», 1981. – 118 с.
14. Aristoteles. Poetik. Übersetzt und erläutert von Arbogast Schmitt. Berlin: Akademie Verlag, 2008. – 815 S.
15. Althaus, Th. Prosa. //Lexikon Literaturwissenschaft. Hundert Grundbegriffe (Gerhard Lauer, Christine Ruhrberg Hrsg.). Stuttgart: Philip Reclam jun., 2011. – S.275-278.
16. Böschstein, B. Die Sprengkraft der Miniatur. Zur Kurzprosa Robert Walsers, Kafkas, Musils, mit einer antithetischen Eröffnung zu Thomas Mann, Hildesheim: Olms (= Germanistische Texte und Studien, Bd. 91). – 234 S.
17. Niedemann, B. Die Erinnerungen der Elke Heidenreich: "Alles kein Zufall", 2017 WAZ.de URL: <https://web.archive.org/web/20160820155843/http://www.derwesten.de/kultur/die-erinnerungen-der-elke-heidenreich-alles-kein-zufall-id11612641.html> (дата звернення 23.01.2025).
18. Heidenreich, E. Alles kein Zufall. Kurze Geschichten. – 4. Auflage. -Frankfurt am Main: FISCHER Taschenbuch, 2020. – 238 S.
19. Nayhauss, H.-Ch. Graf von (Hrsg.) Kürzestgeschichten. (Arbeits Texte für den Unterricht, RUB 9569). Stuttgart: Reclam, 2007. – 79 S.
20. Niedersächsischer Bildungsserver: Prosa-Miniatur; abgerufen am 22. Januar 2025.
21. Skwarczyńska, S. Wstęp do nauki o literaturze. – T. 3. Część 5: Rodzaj literacki. A. Ogólna problematyka genologii. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1965, s. 412.
22. Wilpert, G. von. Sachwörterbuch der Literatur. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1964. – 795 S.

References:

1. Alekseienko N.M. Stylovi osoblyvosti maloi prozy Volodymyra Vynnychenka ta problema khudozhnoho napriamu: dys... kand. fil. nauk : 10.01.01. Kyiv, 2009. – 216 s.
2. Bezpechnyi I. Teoriia literatury. – Kyiv: Smoloskyp, 2009. – 388 s.
3. Bovsunivska, T. Kohnityvna zhanrolohiia i poetyka. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 2020. – 180 s.
4. Halych O., Nazarets V., Vasyliiev Ye. Teoriia literatury: Pidruchnyk / Za nauk. Red. Oleksandra Halycha. – Kyiv: Lybid, 2001. – 488 s.
5. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk / R.T. Hrom'iak, Yu.I. Kovaliv ta in.). – K.: VTs «Akademiia», 1997. – 752 s.
6. Zhylenko I. Dokumentalno-publiystychnyi etap maloi prozy literaturnoi emihratsii: do problemy typpolohii. // «Filolohichni traktaty», Tom 13, № 2 ' 2021. S. 95-103. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/87704/1/Zhylenko_Ftrk_2_2021.pdf;jsessionid=835170D701CFB0E01C1902B79AB8234F (accessed January 25, 2025)
7. Ivanenko S.M. Polifoniia rytmotonalnoi budovy tekstu v stylistychnomu aspekti (na materialy nimetskoi movy): dys. ...d-r. fil. nauk : 10.02.04. KNU imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2010.
8. Kopystianska N. Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva: Monohrafiia. – Lviv: PAIS, 2005. – 368 s.
9. Kuzmenko V.I. Slovnyk literaturoznavchykh terminiv: Navch. Posibnyk z literaturoznavstva. – K.: Ukr. Pysmennyk, 1997. – 230 s.
10. Pikhtovnikova L.S., Tsapenko L.V. Informatsiino-synerhetychna model anhlomovnoi detektyvnoi rozpovidi. // L.S. Pikhtovnikova (2021) Evoliutsiia nimetskoi virshovanoi bai ky (KhIII–KhKhl stolittia). Stylistyko-synerhetychnyi ta zistavnyi aspekty. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 2021. – S.475-488.
11. Todorov Ts. Poniattia literatury ta inshi ese. – K.: Vyd. dim «Kyievo- Mohylianska akademiia», 2006. – 162 s.
12. Ferents N.S. Teoriia literatury i osnovy estetyky. – K.: Znannia, 2014. – 511s.
13. Yuryniak A. Literaturni zhanry maloi formy. Vinnipeh: Tovarystvo «Volyn», 1981. – 118 s.
14. Aristoteles. Poetik. Übersetzt und erläutert von Arbogast Schmitt. Berlin: Akademie Verlag, 2008. – 815 S.
15. Althaus, Th. Prosa. //Lexikon Literaturwissenschaft. Hundert Grundbegriffe (Gerhard Lauer, Christine Ruhrberg Hrsg.). Stuttgart: Philip Reclam jun., 2011. – S.275-278.
16. Böschstein, B. Die Sprengkraft der Miniatur. Zur Kurzprosa Robert Walsers, Kafkas, Musils, mit einer antithetischen Eröffnung zu Thomas Mann, Hildesheim: Olms (= Germanistische Texte und Studien, Bd. 91). – 234 S.
17. Niedemann, B. Die Erinnerungen der Elke Heidenreich: "Alles kein Zufall", 2017 WAZ.de URL: <https://web.archive.org/web/20160820155843/http://www.derwesten.de/kultur/die-erinnerungen-der-elke-heidenreich-alles-kein-zufall-id11612641.html> (дата звернення 23.01.2025).
18. Heidenreich, E. Alles kein Zufall. Kurze Geschichten. – 4. Auflage. -Frankfurt am Main: FISCHER Taschenbuch, 2020. – 238 S.
19. Nayhauss, H.-Ch. Graf von (Hrsg.) Kürzestgeschichten. (Arbeits Texte für den Unterricht, RUB 9569). Stuttgart: Reclam, 2007. – 79 S.
20. Niedersächsischer Bildungsserver: Prosa-Miniatur; abgerufen am 22. Januar 2025.
21. Skwarczyńska, S. Wstęp do nauki o literaturze. – T. 3. Część 5: Rodzaj literacki. A. Ogólna problematyka genologii. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1965, s. 412.
22. Wilpert, G. von. Sachwörterbuch der Literatur. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1964. – 795 S.

Отримано: 30 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 20 грудня 2024 р.

Прийнято друку: 23 грудня 2024 р.

e-mail: kalina.ua1980@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5275-4715>

Scopus Author ID: JUU-8039-2023

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-38-41

Калініченко М. М. Поняття оригінальності літературного тексту: міждисциплінарний підхід. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 38–41.

УДК: 82.0:347.78

Калініченко Михайло Михайлович,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології РДГУ,
Рівненський державний гуманітарний університет

ПОНЯТТЯ ОРИГІНАЛЬНОСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Оригінальність літературного тексту є ключовим поняттям у різних дисциплінах, таких як літературознавство та авторське право. Кожна з цих сфер по-своєму визначає оригінальність залежно від своїх цілей та підходів до аналізу текстів. У статті досліджується, як взаємодія цих дисциплін дозволяє глибше зрозуміти поняття оригінальності. У літературознавстві оригінальність насамперед розглядається як естетична категорія, що відображає унікальний творчий стиль автора, його новаторський підхід до тем і форм. Основними аспектами оригінальності в цьому контексті є творча індивідуальність, інтертекстуальність і стильова унікальність. Оригінальність у літературі часто балансує між новизною та інтеграцією традицій. В авторському праві оригінальність є юридичною категорією, яка визначає, чи підлягає твір охороні. Основні критерії включають створення твору як результату незалежної творчої діяльності, наявність конкретної форми вираження і відсутність прямого копіювання існуючого твору. Авторське право зосереджується на нових елементах тексту, які відрізняють його від інших. Міждисциплінарний підхід до оригінальності поєднує літературознавчі та юридичні перспективи, розглядаючи питання інтертекстуальності, роль експертної оцінки у спорах щодо плагіату і різні порогови новизни. Літературознавство визнає оригінальність в межах традицій, тоді як авторське право акцентує увагу на захисті нових і унікальних виражень. Синтез цих підходів дозволяє висвітлити культурне та правове значення оригінальності, пропонуючи комплексне розуміння того, як вона визначається, оцінюється та захищається в сучасному суспільстві.

Ключові слова: оригінальність, літературознавство, авторське право, інтертекстуальність, плагіат, творчість, міждисциплінарний підхід.

Mykhailo Kalinychenko,
PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Philology,
Rivne State University of Humanities

THE CONCEPT OF ORIGINALITY IN A LITERARY TEXT: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

Originality of a literary text is a key concept in various disciplines such as literary studies and copyright law. Each of these fields defines originality differently, depending on their respective goals and approaches to text analysis. This article explores how the interaction between these disciplines enables a deeper understanding of originality. In literary studies, originality is primarily seen as an aesthetic category reflecting the author's unique creative style, innovative approach to themes, and forms. Key aspects of originality in this context include creative individuality, intertextuality, and stylistic uniqueness. Literary originality often involves a delicate balance between innovation and the integration of tradition. In copyright law, originality is a legal category determining whether a work is eligible for protection. The main criteria include the work being the result of independent creative effort, having a specific form of expression, and not being a direct reproduction of an existing work. Copyright law emphasizes the new elements of a text that distinguish it from others. The interdisciplinary approach to originality combines literary and legal perspectives, addressing issues such as intertextuality, the role of expert evaluations in plagiarism disputes, and the varying thresholds for novelty. Literary studies accept that originality can exist within tradition, while copyright law focuses on protecting new and distinct expressions. By synthesizing these approaches, the article highlights the cultural and legal significance of originality, offering a comprehensive understanding of how it is defined, assessed, and safeguarded in modern society.

Keywords: originality, literary studies, copyright law, intertextuality, plagiarism, creativity, interdisciplinary approach.

Актуальність теми. Поняття оригінальності літературного тексту є надзвичайно важливим як для літературознавства, так і для правозастосовної практики в галузі авторського права. В епоху глобалізації та цифровізації створення і розповсюдження текстів набуло безпрецедентних масштабів. Це поставило перед науковою спільнотою та правовими інституціями нові виклики, пов'язані з визначенням, оцінкою та захистом оригінальності літературних творів.

У літературознавстві актуальність теми зумовлена необхідністю глибшого розуміння творчих процесів та аналізу текстів у контексті міжтекстових взаємодій. Сучасна літературна практика демонструє все більшу схильність до інтертекстуальності, реміксів і запозичень, що ускладнює визначення меж оригінальності. Вивчення цього явища дозволяє краще усвідомити, як відбувається створення нових художніх ідей і форм у діалозі з літературними традиціями.

З точки зору авторського права, тема набуває особливої актуальності через збільшення кількості спірних випадків, пов'язаних із плагіатом і порушенням авторських прав. Сучасні технології дозволяють легко копіювати й змінювати тексти, що викликає потребу у чітких критеріях для визначення оригінальності творів. У цьому контексті важливим є не лише юридичний аспект, але й залучення експертів-літературознавців для оцінки творчого внеску автора.

Таким чином, міждисциплінарне дослідження оригінальності літературного тексту є актуальним для подолання розбіжностей між літературознавчим і правовим підходами, що сприятиме як розвитку гуманітарних наук, так і вдосконаленню правового регулювання у сфері інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема оригінальності літературного тексту викликала значний інтерес як у літературознавчій, так і у правовій науковій літературі. У літературознавстві це поняття розглядається через призму творчої індивідуальності автора, інтертекстуальності та естетичних інновацій. Наприклад, роботи Ю. Крістової та Г. Г. Грабовича зосереджуються на інтертекстуальній природі літературного тексту, підкреслюючи, що оригінальність часто базується на діалозі з попередніми текстами. Праці їхніх послідовників наголошують на полілогічній природі тексту, що дозволяє розглядати оригінальність як інтеграцію нових ідей у контекст існуючих літературних традицій.

Водночас у галузі авторського права оригінальність стає об'єктом правових досліджень, зокрема щодо захисту інтелектуальної власності. Праці Дж. Гінзбурга та Л. Бентілі акцентують увагу на важливості незалежної творчої праці та унікальної форми вираження для визначення оригінальності. Наприклад, у європейській правовій традиції критерій оригінальності часто базується на концепції «внеску творчого вибору» («creative choice»), тоді як у США акцент робиться на «мінімальному ступені творчості» («minimal degree of creativity») (Fisher, 2004: 173).

Дослідження в Україні також розглядають оригінальність як складну категорію, що поєднує естетичні та правові аспекти. У роботах О. Беляєва та Л. Тимченко аналізуються питання правового захисту літературних творів у контексті українського законодавства та міжнародних угод, таких як Бернська конвенція. Вони підкреслюють необхідність адаптації українських норм до сучасних викликів, пов'язаних із цифровізацією та глобалізацією.

Окрім цього, важливими є роботи, присвячені експертним оцінкам у випадках плагіату. Наприклад, праці С. Розвадовського містять детальний аналіз методик визначення подібності текстів, що дозволяє встановлювати межі між законним запозиченням та порушенням авторських прав.

Незважаючи на значну кількість досліджень, залишаються відкритими питання про гармонізацію критеріїв оригінальності в різних дисциплінах. Зокрема, важливим є подальший розвиток міждисциплінарного підходу, який дозволить поєднати естетичні, правові та технологічні аспекти оригінальності, забезпечуючи адекватний захист творчих досягнень у сучасному суспільстві.

Таким чином, **мета статті** полягає в аналізі поняття оригінальності літературного тексту з позицій літературознавства та авторського права, а також у визначенні способів гармонізації цих підходів у контексті сучасних викликів. Особливу увагу приділено дослідженню меж між творчою індивідуальністю автора, інтертекстуальними зв'язками та законодавчими критеріями новизни.

Для досягнення цієї мети передбачено виконання таких **завдань статті**:

1. Розкрити естетичні засади оригінальності літературного тексту та їх значення для творчого процесу.
2. Дослідити правові критерії оригінальності у контексті національного та міжнародного законодавства.
3. Проаналізувати роль інтертекстуальності у формуванні авторської унікальності та її вплив на правову оцінку тексту.

Запропонувати міждисциплінарні підходи для інтеграції літературознавчих і правових уявлень про оригінальність. Результати дослідження можуть сприяти вирішенню проблем, пов'язаних із захистом інтелектуальної власності, а також поглибленню розуміння творчих процесів у літературі. Це стане підґрунтям для вдосконалення методик експертної оцінки літературних текстів та розвитку правової бази у сфері авторського права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оригінальність у літературознавчому контексті сприймається як унікальний творчий внесок автора, що виявляється у його здатності створювати нові художні образи, теми та стилі. Важливим аспектом є творча індивідуальність, яка відображає унікальний спосіб мислення, бачення світу та художнє осмислення реальності. Творчий процес кожного автора базується на його особистому досвіді, культурному бекграунді та здатності інтерпретувати навколишній світ через призму власного світогляду. Це дозволяє літературному тексту бути не лише унікальним, але й глибоко особистісним, що викликає резонанс у читача.

В цьому контексті інтертекстуальність також відіграє ключову роль в естетичному осмисленні оригінальності. З одного боку, автори часто свідомо або несвідомо використовують елементи інших текстів для збагачення свого твору. З іншого боку, саме поєднання цих елементів у новій формі створює художню унікальність. Наприклад, сучасна література активно залучає техніки реміксу, пародії та постмодерністських ігор із текстами, що відкриває нові можливості для творчої реалізації. Оригінальність такого тексту полягає у тому, як автор перетворює знайомі мотиви, сюжети та образи, додаючи їм нових значень і перспектив. Таким чином, інтертекстуальність виступає не лише як форма цитування, але й як інструмент створення нових сенсів.

Також важливим є розуміння оригінальності як балансу між інноваціями та традицією. Унікальність твору часто полягає не лише у відході від традицій, але й у їх переосмисленні та оновленні. Саме це поєднання нового і традиційного дозволяє тексту бути як оригінальним, так і зрозумілим для читача. Наприклад, автори можуть звертатися до архетипічних сюжетів чи образів, переосмислюючи їх відповідно до сучасних реалій та викликів. Це створює відчуття зв'язку між минулим і сучасним, забезпечуючи тексту універсальність і довговічність.

Крім того, слід зазначити, що оригінальність тексту не завжди полягає у його абсолютній новизні. Часто вона проявляється у деталях – незвичному погляді на звичні речі, майстерному використанні мови чи несподіваній інтерпретації знайомих тем. Наприклад, лаконічність стилю Ернеста Хемінгуея або складна метафорика Джеймса Джойса стали характерними рисами, які визначають їхню літературну оригінальність. Це свідчить про те, що унікальність тексту може виявлятися як у масштабних інноваціях, так і у тонких нюансах.

Оригінальність у контексті авторського права є одним із ключових критеріїв, який визначає, чи може твір бути об'єктом правової охорони. На відміну від літературознавчого підходу, де оригінальність часто розглядається як естетична категорія, у правовій площині вона має більш прагматичний характер, пов'язаний із забезпеченням захисту інтелектуальної власності автора. У міжнародній практиці, зокрема в рамках Бернської конвенції, оригінальність визначається як результат інтелектуальної творчої діяльності автора, який є достатньо новаторським і несе відбиток його особистості (Kwall, 2013: 28).

У національних законодавствах різних країн критерії оригінальності можуть дещо відрізнятися. Наприклад, у країнах загального права, таких як США чи Велика Британія, ключовим критерієм є "мінімальний рівень творчості" (Ginsburg, 2003). Це означає, що твір має містити хоча б елементи, які є продуктом індивідуальної творчості автора, навіть якщо вони є

відносно простими. У країнах континентального права, таких як Франція чи Німеччина, більш акцентується на унікальності та особистісному характері твору.

У контексті України, оригінальність визначається як одна з обов'язкових ознак об'єкта авторського права. Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", твір має бути результатом творчої діяльності автора. Важливо зазначити, що законодавство не вимагає абсолютної новизни твору. Це означає, що використання загальновідомих ідей, сюжетів чи мотивів не виключає можливості визнання твору оригінальним, якщо їх обробка є результатом творчого підходу автора.

Значну увагу в авторському праві приділяють також розмежуванню оригінальності та плагіату. Якщо літературознавчий аналіз дозволяє використовувати інтертекстуальність як інструмент творчої самореалізації, то правова оцінка зосереджена на тому, наскільки твір відтворює або копіює існуючі об'єкти. Для правової оцінки оригінальності можуть використовуватися експертні аналізи, які враховують ступінь творчої обробки запозичених елементів і їхню трансформацію в новий твір.

Іншим важливим аспектом є вплив цифрових технологій на оригінальність у правовій площині. У сучасну епоху алгоритми штучного інтелекту та автоматизовані системи дедалі частіше створюють твори, які зовні виглядають оригінальними. Це викликає низку запитань, пов'язаних із визначенням авторства і правової охорони таких об'єктів (Walters, 2010: 81). Зокрема, чи можна вважати оригінальними твори, створені за допомогою програмного забезпечення, і якщо так, то хто є їхнім автором – користувач програми чи розробник алгоритму?

Таким чином, правове розуміння оригінальності є багатовимірним і постійно адаптується до нових викликів, зокрема, що виникають у результаті технологічного прогресу. Цей аспект вимагає інтеграції правових, технологічних і творчих підходів для забезпечення ефективного захисту інтелектуальної власності.

Естетичний і правовий підходи до поняття оригінальності літературного тексту, хоча й мають спільну мету визначення унікальності твору, суттєво відрізняються за своїм змістом, методами аналізу та критеріями оцінки. Однак, важливо підкреслити, що ці підходи не лише доповнюють один одного, але й створюють синергію, яка дозволяє глибше зрозуміти сутність літературної творчості та її захист у правовій площині.

З точки зору естетичного підходу, оригінальність є категорією, що відображає індивідуальність автора, його творчий стиль, здатність до інновацій та інтерпретації традицій. Літературознавство зосереджується на аналізі тексту через такі аспекти, як авторська мова, художні образи, стиль, жанрові інновації та інтертекстуальність. У цьому контексті оригінальність тісно пов'язана з естетичними цінностями, які можуть бути суб'єктивними та змінюватися залежно від культурного чи історичного контексту.

Натомість правовий підхід до оригінальності спрямований на об'єктивізацію цього поняття. У правовій площині оригінальність є передусім юридичним критерієм, який використовується для визначення об'єкта авторського права. Вона повинна бути верифікованою через конкретні характеристики твору, такі як його новизна, мінімальний рівень творчості та індивідуальний внесок автора. На відміну від літературознавства, правовий підхід виключає естетичну оцінку, зосереджуючись на чітких доказах творчої праці (Lessig, 2004: 53).

Попри різницю в цілях та методах, ці два підходи мають тісний взаємозв'язок. Естетичний аналіз може слугувати основою для правової оцінки оригінальності. Наприклад, визначення стилістичних новацій чи унікальних художніх рішень у літературному тексті може бути використане як доказ його творчого характеру в рамках авторського права. Крім того, літературознавство забезпечує більш глибоке розуміння культурного та історичного контексту, що є важливим для правової інтерпретації.

З іншого боку, правовий підхід сприяє формуванню чіткіших критеріїв для аналізу оригінальності в літературознавстві. Зокрема, поняття мінімального рівня творчості та відбитку індивідуальності автора можуть бути застосовані до оцінки літературних текстів з точки зору їхньої новизни та унікальності. Крім того, правові аспекти важливі для розуміння обмежень, які накладаються на інтертекстуальність (Liptak, 2016). Якщо літературознавство вважає запозичення нормальним і навіть бажаним явищем, правовий підхід може трактувати надмірне використання чужих ідей як плагіат.

Взаємодія між цими підходами особливо актуальна у світлі сучасних викликів, пов'язаних із цифровими технологіями. Наприклад, літературознавство може досліджувати художню цінність творів, створених за допомогою штучного інтелекту, тоді як авторське право вирішує питання їхньої правової охорони. У таких випадках естетичні й правові критерії оригінальності стають взаємозалежними і допомагають формувати комплексний підхід до аналізу та оцінки творів.

Таким чином, естетичні та правові підходи до оригінальності не лише збагачують один одного, але й утворюють міждисциплінарний простір, у якому можливо поєднати художні та юридичні аспекти літературної творчості. Цей синтез сприяє глибшому розумінню сутності оригінальності, а також забезпечує її належний захист у контексті сучасних культурних і технологічних реалій.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження оригінальності літературного тексту через естетичний і правовий підходи дозволяє не лише краще зрозуміти суть творчого процесу, але й забезпечити належний правовий захист результатів інтелектуальної діяльності. Виходячи з проведеного аналізу, можна сформулювати такі ключові висновки:

Різноманітність підходів до оригінальності. Естетичний і правовий підходи мають різні цілі, однак вони доповнюють один одного. Естетичний підхід зосереджується на творчій індивідуальності автора, його здатності створювати нові художні рішення, тоді як правовий підхід фокусується на визначенні об'єкта, який може отримати правову охорону, через чіткі й об'єктивні критерії.

Значення міждисциплінарності. Взаємодія літературознавства та авторського права створює синергетичний ефект, який дозволяє поглибити розуміння сутності оригінальності. Естетичний аналіз може бути корисним для правової оцінки творчих елементів, тоді як правові критерії допомагають упорядкувати літературознавчі підходи та встановити межі прийнятого запозичення.

Роль контексту та технологій. Історичні, культурні та технологічні фактори мають істотний вплив на сприйняття оригінальності. У добу цифрових технологій виникають нові виклики, зокрема пов'язані зі створенням текстів за допомогою

штучного інтелекту. Це вимагає перегляду як естетичних, так і правових критеріїв оригінальності, щоб вони відповідали сучасним реаліям.

Оригінальність як баланс між традицією та інновацією. Як естетичний, так і правовий підходи вказують на те, що оригінальність не обов'язково має означати повну новизну. Її сутність часто полягає у переосмисленні традиційних сюжетів, мотивів чи образів через призму індивідуального творчого бачення автора.

Важливість правового захисту оригінальності. Умови сучасного світу вимагають посиленого правового регулювання для забезпечення належного захисту інтелектуальної власності. Чітке визначення оригінальності як юридичної категорії є необхідним для запобігання плагіату та порушенням авторських прав.

Необхідність адаптації правових норм. Зі зростанням ролі технологій, зокрема алгоритмів штучного інтелекту, постає питання про те, як захистити твори, створені або співстворені технологіями. Це вимагає гнучкості у підходах до визначення авторства та оригінальності, а також оновлення національного та міжнародного законодавства.

Таким чином, поняття оригінальності літературного тексту вимагає міждисциплінарного підходу, який об'єднує естетичні та правові критерії. Ця взаємодія є ключовою для розуміння творчого процесу та забезпечення його належного захисту в умовах сучасного суспільства. Поєднання традиційних підходів із новітніми технологіями дозволяє забезпечити баланс між художньою свободою та юридичною визначеністю, сприяючи розвитку літературної творчості та захисту її унікальності.

References:

1. Fisher, W. W. (2004). Theories of intellectual property. In S. R. Munzer (Ed.), *New essays in the philosophy of intellectual property* (pp. 168-184). Cambridge: Cambridge University Press.
2. Ginsburg, J. C. (2003). *Copyright law and the artistic process*. New York: Oxford University Press.
3. Kwall, R. M. (2013). *The soul of creativity: Forging a moral rights law for the United States*. Stanford University Press.
4. Lessig, L. (2004). *Free culture: How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity*. New York: Penguin Books.
5. Liptak, A. (2016). *The law of copyright*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Walters, R. (2010). The evolution of copyright law in the digital age. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 5(9), 615-622.

Отримано: 20 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 29 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 10 грудня 2024 р.

e-mail: oksana.kostyuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9180-7162>

e-mail: tetiana.yurchuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2502-0866>

e-mail: liubov.didyk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3063-4691>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-42-46

Костюк О. Ю., Юрчук Ю. І., Дідик Л. І. Навчання фразових дієслів англійської мови на тему "Relationship" на основі прикладів, які вживаються в англомовному фільмі «Anyone But You». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 42–46.

УДК: 378.147

Костюк Оксана Юрївна,
доцент, кандидат педагогічних наук,
Національний університет «Острозька академія»
Юрчук Тетяна Ігорівна,
викладач англійської мови,
Національний університет «Острозька академія»
Дідик Любов Іванівна,
викладач англійської мови,
Національний університет «Острозька академія»

НАВЧАННЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ТЕМУ "RELATIONSHIP" НА ОСНОВІ ПРИКЛАДІВ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ В АНГЛОМОВНОМУ ФІЛЬМІ «ANYONE BUT YOU»

Стаття присвячена вивченню фразових дієслів, пов'язаних зі сферою відносин, використаних у фільмі "Anyone But You" («Люблю тебе ненавидіти») (2024). У статті подано класифікацію фразових дієслів і набір різноманітних вправ, розроблених спеціально для навчання фразових дієслів у контексті на різних етапах процесу вивчення англійської мови. У статті також розглядаються етапи викладання словникового матеріалу, а саме діагностичне тестування, етап роз'яснення, етап контрольованої практики та етап вільної практики. Також представлені вправи, розроблені для кожного етапу навчання фразових дієслів як словникових одиниць. Класифікація фразових дієслів на певні одиниці та навчання їх на цих етапах робить процес викладання та навчання цікавішим та ефективнішим. Крім того, навчання фразових дієслів за допомогою фільмів є дуже корисним, оскільки це дає студентам можливість побачити нову лексику в контексті або, іншими словами, на практиці. Нарешті, вільний етап практики дозволяє студентам використовувати нові словникові одиниці, такі як фразові дієслова, у власному персоналізованому контексті.

Ключові слова: фразові дієслова, навчання лексики, іномовний вокабуляр, англомовний фільм, формування лексичної компетенції, навчання іноземної мови в контексті.

Oksana Kostyuk,
Associate Professor,
Ostroh Academy National University
Tetiana Yurchuk,
English Instructor of the Department of English Language and Literature,
Ostroh Academy National University
Liubov Didyk,
English Instructor of the Department of English Language and Literature,
Ostroh Academy National University

TEACHING ENGLISH PHRASAL VERBS ON THE TOPIC OF "RELATIONSHIP" BASED ON EXAMPLES USED IN THE ENGLISH-LANGUAGE FILM "ANYONE BUT YOU"

The article is devoted to the study of phrasal verbs related to the sphere of relationship used in the film "Anyone But You" (2024). The article presents the classification of these phrasal verbs and the set of various exercises designed specifically for teaching these phrasal verbs in the context of different stages of the English language learning process. The article also discusses the stages of teaching the vocabulary material: diagnostic testing, clarification stage, controlled practice and freer practice stage – exercises designed for each stage of teaching phrasal verbs as vocabulary units. Classifying phrasal verbs into certain units and teaching them throughout those stages makes the teaching and learning process more engaging and effective. Moreover, teaching phrasal verbs with the help of films is very useful, as it allows the students to see the new vocabulary in the context or, in other words, in practice. Finally, the freer practice stage enables students to use the new vocabulary units, such as phrasal verbs, in their personalized context.

Keywords: phrasal verbs, vocabulary teaching, foreign language vocabulary, English-language film, lexical competence development, foreign language teaching in context.

Актуальність статті обумовлена необхідністю використання фразових дієслів англійської мови як у професійній сфері, так і у повсякденному житті. Навчання фразових дієслів, як частини вокабуляру, є важливим компонентом навчання англійської мови як іноземної на різних рівнях вивчення.

Мета статті дослідити та проаналізувати фразові дієслова на тему "Relationship" на основі прикладів, які вживаються

в англomовному фільмі “Anyone But You”; запропонувати зразки вправ, розроблених для навчання іншомовного вокабуляру в контексті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням фразових дієслів займалися такі вітчизняні вчені, як Василюк І., Воробйова О., Дідо Н., Кравець І., Ніколаєва Т., Орловська О. та зарубіжні науковці: Браун Л., Сінклер Дж., Сміт П., Том Д.

Предмет та об’єкт дослідження. Предметом дослідження є аналіз та навчання фразових дієслів на тему “Relationship” на основі прикладів, які вживаються в англomовному фільмі «Anyone But You». Об’єктом дослідження є фразові дієслова на тему “Relationship”.

Виклад основного матеріалу.

Навчання фразових дієслів, які є важливою частиною вокабуляру англійської мови, займає важливе місце у формуванні іншомовної лексичної компетенції. Василюк І. М., Кравець І. Ф. у праці “Структурно-семантична деривація фразових дієслів у сучасній англійській мові” зазначають, що фразові дієслова (ФД), які є активними будівними елементами мовлення, не перестають привертати увагу дослідників як складні структурно-семантичні утворення; вони є спрощеними складними словами та є водночас частиною процесу та результату багатоступеневих перетворень цих одиниць (Василюк, 2005: 1; Янчук, 2021). У англomовному словнику, фразове дієслово (phrasal verb) визначається як “фраза яка складається з дієслова та прийменника або прислівника чи їх обох, значення якої відрізняється від значення її окремих частин” (Cambridge Dictionary, 2024).

Ніколаєва Т. М. у роботі “Види фразових дієслів в англійській мові” підкреслює, що фразові дієслова (phrasal verbs) є однією з найскладніших тем у навчанні вокабуляру англійської мови, оскільки їх значення не завжди можна зрозуміти. Фразові дієслова є особливим різновидом дієслів і як мовне явище не зустрічається в українській мові, тому при їх вивченні студенти зазвичай мають певні труднощі, зокрема, як у розумінні семантики фразового дієслова та його вживанні у мовленні, так і в перекладі на українську мову (Ніколаєва, 2018: 150; Thom, 2017). Тому виокремлення цього типу дієслів як однієї із частин активного вокабуляру дозволяє приділити достатньо часу на вивчення та закріплення фразових дієслів англійської мови в усному мовленні студентів.

Як зазначає Дідо Н. Д. у статті “До питання вивчення фразових дієслів в англійській мові”, що у наш час фразові дієслова часто використовуються в сучасній розмовній мові та вважаються засобами масової інформації та кіно. Вони є надзвичайно динамічними та важливими у спілкуванні, оскільки кількість їх значень постійно розширюється (Thom, 2017). Кожного року в результаті різних подій, з’являються нові фразові дієслова (Дідо, 2016: 39).

Аналіз наукових праць показує, що навчання фразових дієслів може бути складним завданням, але існують ефективні стратегії, які допомагають викладачеві англійської мови справитися з цією задачею. Ми проаналізували, що є кілька етапів, за допомогою яких можна навчати студентів фразових дієслів послідовно (Hlukhovska, 2023).

Відповідно до матеріалів поданих у “The Cambridge Grammar of the English Language” перш за все, варто розпочати із загальних фразових дієслів, які є часто вживаними у повсякденних ситуаціях. Потім, варто зосередити увагу студентів на найживаніших фразових дієсловах. Це ті дієслова, які часто зустрічаються в усному мовленні носіїв мови, але потребують додаткового пояснення значень для студентів. Наступним етапом буде навчання дієслів у контексті: вивчення фразових дієслів у контексті є дуже важливим етапом у навчальному процесі іноземної мови, оскільки це допоможе краще зрозуміти, як лексичні одиниці використовуються відповідно до ситуацій у реальному житті. Найкращими завданнями для студентів на розуміння значень фразових виразів є читання книг, статей, перегляд фільмів, подкастів, програм, у яких фразові дієслова представлені у контексті (Huddleston & Pullum, 2002).

Варто відзначити важливість використання наочних посібників як одного з основних компонентів навчання. Створення дидактичних карток з фразовими дієсловами та відповідними значеннями (дефініціями), прикладами вживання у реченнях або візуальними зображеннями лише підсилить та урізноманітнить процес навчання, зробить його цікавішим для студентів під час регулярного використання при вивченні та повторенні матеріалу. Ця візуальна асоціація може покращити запам’ятовування дієслів.

Givón, T. у праці “Syntax: A Functional-Typological Introduction” зазначає, що класифікація є ще одним важливим методом роботи з фразовими дієсловами. Є кілька різних типів класифікації фразових дієслів, наприклад, у словнику за Дж. Сінклером, фразові дієслова погруповані за їхніми прийменниками чи прислівниками. Наприклад, у словнику подано усі фразові дієслова, які у собі мають прислівник “away”. Водночас така група фразових дієслів зі словом “away” ще поділена на менші підгрупи – за значенням. Перші підгрупи за значенням подано такі: withdrawing and separating, disappearing and making things disappear, other meanings (Sinclair, 1997). Орловська О. В. зазначає, що усі фразові дієслова можна умовно поділити на три типи, залежно від морфологічної природи постпозиції:

- 1) дієслово + прийменник, наприклад, to carry on, to put off, to find out;
- 2) дієслово + прислівник, наприклад, to put down, to come across;
- 3) дієслово + прийменник + прислівник, наприклад, to come up with, to look forward to (Орловська, 2017: 180).

Групування фразових дієслів за вживаними в них частками (прийменниками чи прислівниками) допоможе студентам полегшити процес запам’ятовування та розуміння їхніх моделей (Givón, 2001). Такі прості але, водночас дієві етапи та кроки навчання фразових дієслів можуть значно полегшити роботу викладача та зробити навчання студентів цікавим та ефективним.

Фразові дієслова, які вживаються в англійській мові, є частиною мови повсякденного вжитку, яка охоплює всі сфери життя. Зокрема у контекстах фільму, є багато фразових дієслів пов’язаних з особистими взаєминами, такими як “relationship” (стосунки). Розпізнавання та розуміння фразових дієслів можна реалізувати за допомогою різних вправ, які базуються на перегляді фільмів (Костюк, 2024: 202). Тому, якщо мова йде про навчання фразових дієслів, які використовуються на позначення різних аспектів взаємодії чи стосунків між людьми, фільми англійською мовою є одним з найкращих контекстових середовищ для навчання фразових дієслів.

У нашій статті ми аналізуємо фразові дієслова, які пов’язані із темою “relationship”, які часто зустрічаються в англomов-

ному фільмі “Anyone But You”, що дасть нам краще уявлення про вживання таких виразів у контексті “стосунки”. У цьому контексті фразові дієслова допомагають передати емоції, динаміку стосунків, розуміння соціальних зв’язків між людьми. Перед аналізом різних типів вправ, ми подаємо список фразових дієслів, які вживаються у цьому фільмі та які є основним автентичним матеріалом для вивчення та застосування на заняттях з англійської мови.

Фразові дієслова, що вживаються у фільмі “Anyone But You”

Англомовний фільм “Anyone But You” – це романтична комедія, у якій головні персонажі проживають різні періоди їхнього життя, від ненависті до кохання (Anyone But You, 2024). У фільмі можна почути різні приклади виразів, де фразові дієслова використовуються для опису розвитку або завершення стосунків між людьми. Ми розглянемо приклади найбільш вживаних у фільмі фразових виразів, які використовуються у різних ситуаціях та проаналізуємо їх значення та дефініції.

Перед тим, як аналізувати фразові дієслова з фільму, варто зазначити, що заняття з англійської мови відбувається у кількох етапів – від мовної розминки на початку до рефлексії та підсумків в кінці заняття. На нашу думку, представлення нових фразових дієслів варто здійснювати після діагностування (аналізу) знань лексичного запасу студентів, щоб виявити, як добре студенти знають нові фразові дієслова. Далі, ознайомлення з фразовими дієсловами потрібно планувати на наступному етапі – пояснення нового матеріалу. Фразові дієслова можна подавати в коротких фрагментах з фільму, тоді фразові дієслова одразу видно у контексті.

Аналіз використання у фільмі “Anyone But You” (2024) фразових слів за темою “relationship” дає можливість представити їх перелік:

1. *To call someone back (передзвонити комусь) to telephone someone a second time, or to telephone someone who telephoned you earlier*
2. *To ask someone out (запросити когось на побачення) to invite someone to come with you to a place such as the cinema or a restaurant, especially as a way of starting a romantic relationship*
3. *To end up (опинитись в якійсь ситуації чи місці в результаті певних дій) to finally be in a particular place or situation*
4. *To blow someone off (продинамити когось, не прийти на зустріч) to decide not to do something you are expected to do, or not to meet or give an answer to someone when you are expected to*
5. *To stay over (залишитись в когось на ніч) to sleep at someone's house for one night*
6. *To sneak out (непомітно вислизнути, втекти) to go or do something secretly, or take someone or something somewhere secretly*
7. *To bail on someone (кинути когось) to walk out on someone; to leave someone*
8. *To get through (пройти та витримати неприємності) to succeed in making someone understand or believe something*
9. *To make up (помиритися) to do something good for someone because you have done something bad to them in the past*
10. *To stay away from (триматися подалі від) to not go near or become involved with someone; to avoid something that will have a bad effect on you*
11. *To break up with (розірвати з кимось стосунки) If you break up with someone, you end a romantic relationship with them*
12. *To lay off someone (відійти від когось, залишити в спокої) to stop using or dealing with something, or to stop criticizing someone*
13. *To cheat on someone (зраджувати комусь) to have a secret sexual relationship with someone who is not your husband, wife, or usual sexual partner*
14. *To trick someone into (обманом змусити когось щось зробити) to deceive someone, often as a part of a plan*
15. *To sneak up behind someone (підкрастись до когось) to approach someone quietly and surprise that person*
16. *To walk out (ніти геть, нікому не сказавши) to leave an event such as a meeting or performance because you are angry or disapprove of something*
17. *To make something up (вигадувати щось) to invent something, such as an excuse or a story, often in order to deceive*
18. *To fuck up (напачачити) is a rude phrase meaning to damage, harm, or upset someone or something, or to do something very badly*
19. *To bum someone out (розчарувати, засмутити когось) to make someone feel sad or disappointed*
20. *To come up with (придумати щось) to suggest or think of an idea or plan (Cambridge Dictionary, 2024).*

Подані фразові дієслова можна розділити згідно класифікації Орловської:

1. To end up, to sneak out, to make up, to cheat on, to fuck up, to walk out, to bail on, to blow someone off, to lay off someone, to ask someone out, to bum someone out;
2. To call back, to stay over, to get through, to trick someone into, to stay over;
3. To come up with, to sneak up behind, to break up with, to stay away from.

Отже, фразові дієслова, які подані вище, можна вивчати усі разом, тому що вони усі пов'язані одним контекстом. Зокрема, ознайомлення та аналіз значення слів можна планувати на одне заняття, а вже різні вправи на закріплення та повторення матеріалу варто планувати на наступне чи наступні заняття. Щоб закріпити вивчення фразових дієслів, студентам можна запропонувати творче завдання, метою якого буде використання нових лексичних одиниць. Наприклад, студенти можуть створити блог, написати есе, статтю про ідеальні стосунки або придумати короткий влог чи презентацію про те, як правильно будувати хороші стосунки тощо. Важливою умовою виконання такого завдання буде використання вивчених лексичних одиниць.

Щоб краще зрозуміти значення фразових слів, які вживаються у фільмі, їх варто подавати та аналізувати у контексті фільму. Наприклад:

- 1) *So, are you gonna ask me out now? Yeah.*
- 2) *That girl you blew me off for stayed over?*
- 3) *The door's that way if you're looking to sneak out.*
- 4) *I'm just curious how you passed the class on ethics and not bailing on people.*
- 5) *Where we will celebrate Hallie and Claudia, setting off on this crazy thing called life.*

- 6) *We didn't put her in the trunk, she stowed away in the trunk.*
- 7) *Says the woman who cheated on her fiancé.*
- 8) *Like we trick them into falling in love with each other?*
- 9) *I've talked to her, and she says she regrets walking out that morning.*
- 10) *I don't want to bum Holly and Claudia out.*

Для закріплення вивченого лексичного матеріалу, ми розробили декілька вправ, які варто застосовувати на етапі контрольованої практики.

- 1) *Rephrase each sentence using one of the phrases on the list:*
to make up, to ask someone out, to end up, to blow someone off, to lay off someone, to bail on someone, to sneak out
1. *She fabricated a story to avoid getting in trouble.*
2. *The company had to terminate several employees due to budget cuts.*
3. *He cancelled his plans with his friends at the last minute.*
4. *She ignored her friend's calls all week.*
5. *After missing the bus, he finally arrived home by walking.*
6. *He invited her to go on a date.*
7. *The teenager left the house quietly after midnight.*

Possible Answers:

1. *She made up a story to avoid getting in trouble.*
2. *The company had to lay off several employees due to budget cuts.*
3. *He bailed on his friends at the last minute.*
4. *She blew off her friend's calls all week.*
5. *After missing the bus, he ended up walking home.*
6. *He asked her out on a date.*
7. *The teenager sneaked out after midnight (Twee, 2023).*

2) Read the text and fill in the gaps with the verbs given:

to lay off someone, to walk out, to bail on (2), to cheat on, to make up, to sneak out

It was an unremarkable Monday when Lily decided _____ (1) of her office early. She had an overwhelming urge to be anywhere but at her desk. As she strolled through the park, she wondered how she had ended up in such a monotonous job. Her mind drifted to the weekend when she tried _____ (2) with her old school friend, Tom. He had been upset ever since he learned she had blown him off for a night out with her new colleagues.

Tom's voice echoed in her mind, accusing her of trying _____ (3) their friendship with superficial acquaintances. Lily knew she had fucked up, and it bummed her out more than she'd admit. She resolved to ask Tom out for a coffee, hoping to mend their fractured bond.

Meanwhile, her colleague Mark had begun _____ (4) their project meetings. Rumour had it he planned _____ (5) of the company next month. Lily didn't want _____ (6) like Mark, but she felt his absence could impact their team. However, confrontation wasn't her strong suit, and she didn't want to make things up just to save face.

Determined to change her routine, she reached out to another friend, encouraging him not _____ (7) the pub quiz that evening. Meeting friends was a small step, but she hoped it would bring back the spark she so desperately missed.

Answer key: 1) to sneak out, 2) to make up, 3) to cheat on, 4) to bail on, 5) to walk out, 6) to lay off someone, 7) to bail on (Twee, 2023).

На завершальному етапі вільної практики, студенти виконують вправу на обговорення, де вони мають можливість практикувати усне мовлення у парах чи групах і використовувати вивчені фразові дієслова.

3) Work in groups of three and discuss the best answer to each question, then you will share your ideas with the other groups:

1. *How do you think people end up in complicated relationships?*
2. *Have you ever had to sneak out of a situation that felt uncomfortable in a relationship?*
3. *What are some ways couples can make up after an argument?*
4. *Why do you think some people cheat on their partners, and how does it affect the relationship?*
5. *Can you share a time when someone really fucked up in a relationship?*
6. *What would you do if your partner decided to walk out suddenly?*
7. *Have you ever had a friend bail on you during a significant moment in your life?*
8. *How do you feel when someone blows you off instead of making plans?*
9. *Do you think it's better to lay off someone gently or be direct about ending things?*
10. *How important is it to ask someone out in person rather than through text?*

Висновок. Проведений аналіз використання фразових дієслів у фільмі “Anyone But You” (2024) виявив наступні аспекти: семантичні відтінки в контексті взаємодії, індивідуальні та соціальні ролі, формування та розвиток відносин, контекст ситуацій та соціальних груп. Фразові дієслова допомагають краще зрозуміти відносини між головними героями фільму, передати їх емоційний стан, описати різні соціальні ситуації, що сприяє подальшому розумінню тонкощів соціальних і культурних контекстів у відносинах між людьми.

Нам вдалося дослідити, що лише в одному фільмі можна виявити велику кількість фразових одиниць на тему стосунків. Отже, фразові дієслова є ключем до більш ефективного та природного спілкування англійською мовою. Вивчення та використання нових лексичних одиниць зробить мовлення студентів більш різноманітним та виразним, що підвищить рівень володіння англійською мовою, а також покращить комунікативні навички співбесідників та міжособистісних взаємин. Отже, перегляд фільму “Anyone But You” та розроблені до нього завдання допоможуть студентам краще зрозуміти значення фразових дієслів, а подальше використання буде сприяти удосконаленню формування навичок усного мовлення, збагаченню лексичного запасу на тему “Relationship”. Крім того, якщо нові фразові дієслова подавати відповідно до етапів

навчання нової лексики (діагностичне тестування, етап роз'яснення, етап контрольованої практики та етап вільної практики), тоді вивчення матеріалу буде більш ефективним та цікавим.

Література:

1. Василюк І. М., Кравець І. Ф. Структурно-семантична деривація фразових дієслів у сучасній англійській мові. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка* (23). 2005. С. 42-44
2. Воробйова О. С. Фразові дієслова в англійській мові: деривація і переклад. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 10 (2). 2020. С. 41 – 45.
3. Дідо Н. Д. До питання вивчення фразових дієслів в англійській мові. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2016. № 14. С. 34–39.
4. Костюк О. Ю., Юрчук Т. І., Дідик Л. І. Автентичний фільм як засіб навчання нових лексичних одиниць студентів рівнів Intermediate та Advanced. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 21 (89). С. 201–206.
5. Ніколаєва Т. М. Види фразових дієслів в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*, №3 (2), С. 149-154.
6. Орловська О. В. Типологічна класифікація фразових дієслів у сучасній англійській мові. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 12. 2017. С. 180-183.
7. Янчук О. С., Залужна О. О. Статус фразових дієслів у сучасній лінгвістичній парадигмі англійської мови. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Вип. 13 (1). 2021. С. 197-200.

Literatura:

1. Vasyliuk I. M., Kravets I. F. Strukturno-semantychna deryvatsiia frazovykh diiesliv u suchasni anhliskii movi. *VISNYK Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka* (23). 2005. S. 42-44
2. Vorobiova O. S. Frazovi diieslova v anhliskii movi: deryvatsiia i pereklad. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vyp. 10 (2). 2020. S. 41 – 45.
3. Dido N. D. Do pytannia vyvchennia frazovykh diiesliv v anhliskii movi. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*. Uzhhorod, 2016. № 14. S. 34–39.
4. Kostyuk O. Yu., Yurchuk T. I., Didyk L. I. Avtentychnyi film yak zasib navchannia novykh leksychnykh odynts studentiv rivniv Intermediate ta Advanced. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seria «Filolohiia»*. Ostroh : Vyd-vo NaUOA, 2024. Vyp. 21 (89). S. 201–206.
5. Nikolaieva T. M. Vidy frazovykh diiesliv v anhliskii movi. *Zakarpatski filolohichni studii*, №3 (2), S. 149-154.
6. Orlovskva O. V. Typolohichna klasyfikatsiia frazovykh diiesliv u suchasni anhliskii movi. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*, 12. 2017. S. 180-183.
7. Yanchuk O. S., Zaluzhna O. O. Status frazovykh diiesliv u suchasni linhvistychnii paradyhmi anhliskoi movy. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*. Vyp. 13 (1). 2021. S. 197-200.

References:

1. Brown L. The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. Oxford University Press, Vol. I, 3840 p.
2. Cambridge Dictionary, 2024. <https://dictionary.cambridge.org/>
3. Collins Dictionary. (n.d.). Phrasal verbs. Collins English Dictionary.
4. Givón, T. – Syntax: A Functional-Typological Introduction. 2001.
5. Hlukhovska, M. English phrasal verbs of aviation English: stages and techniques of teaching. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 60, том 1, 2023.
6. Huddleston, R., & Pullum, G. K. – The Cambridge Grammar of the English Language. Загальний граматичний довідник, який детально пояснює структуру фразових дієслів в англійській мові, а також їх синтаксичні й семантичні особливості. 2002.
7. Sinclair, John. (Edit or). 1997. Dictionary of Phrasal Verbs. London: Harper Collins Publishers.
8. Smith, J. (Director). (2024). Anyone But You [Film]. XYZ Productions.
9. The Free Dictionary, 2023-2024. <https://idioms.thefreedictionary.com/>
10. Thom D. A. Cognitive Linguistic Approach to Phrasal Verbs: A Teacher's Guide. Western Oregon University, 2017. 90 p.
11. Twee. A. I. Powered Tools: For English Teachers. 2023. www.twee.com

Отримано: 2 грудня 2024 р.

Прорецензовано: 15 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 22 грудня 2024 р.

e-mail: vladtarasana@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3497-5733>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-47-49

Кузь В. В. Роль фемінітивів: витоки та реалії сьогодення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 47–49.

УДК: 811.161.2'374

Кузь Валентина Володимирівна,кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри мовознавства,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова**РОЛЬ ФЕМІНІТИВІВ: ВИТОКИ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ**

У статті розглянуто витоки фемінітивів. Фемінітиви – не нове явище в українській мові. Хоча фемінітиви сягають дописемних часів, реальне їх функціонування знайшло всій вияв у писемних пам'ятках. Поодинокі випадки вживання фемінітивів виявлено в «Повісті минулих літ». Переважно це використання суфікса -ниц(я). Досить яскравим фактом на підтвердження фемінітивізації є «Галицько-Волинський літопис». Саме в цій пам'ятці простежується перевага у використанні суфікса -к- при творенні фемінітива. Варто зауважити, що фемінітиви не створюють нових назв, а лише суфікси, за допомогою яких можна утворити жіночі назви посад і професій. Загалом фемінітивізація як суспільне явище походить зі слов'янських діалектів, згодом утворила міцну основу для формування і розвитку фемінітивів як окремої категорії. Визначено їхню роль та стан. Перевагою щодо використання фемінітивів є те, що вони розширюють активний словниковий запас, увиразнюють нашу мову, є автентичним українським виразником, а головне – чоловіча форма слів не отожденоється з жіночою формою, посилюють роль жінки в офіційній сфері підкреслює її активну роль поряд з чоловіком.

Ключові слова: фемінітиви, фемінітивізація, Український правопис, Харківський правопис, Закон України «Про засади функціонування державної мови», «Класифікатор професій ДК 003: 2010».

Valentyna Kuz',PHD in Philology, Senior Teacher,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law**THE ROLE OF FEMINISTS: ORIGINS AND REALITIES OF TODAY**

The article discusses the origins of feminines. Feminines are not a new phenomenon in the Ukrainian language. Although feminines date back to pre-writing times, their real functioning was fully manifested in written records. Isolated cases of the use of feminine forms were found in the Tale of Bygone Years. It is mainly the use of the suffix -nits(ya). The "Galician-Volyn Chronicle" is a rather striking fact in support of feminization. It is in this note that the advantage of using the suffix -k- when creating the feminine can be traced. It is worth noting that feminines do not create new names, but only suffixes that can be used to form female names of positions and professions. In general, feminization as a social phenomenon originates from Slavic dialects, later formed a solid basis for the formation and development of feminines as a separate category. Their role and status are defined. The advantage of using feminine forms is that they expand the active vocabulary, express our language, are an authentic Ukrainian expression, and the main thing is that the masculine form of words is not identified with the feminine form, they strengthen the role of women in the official sphere and emphasize her active role alongside men.

Keywords: feminines, feminization, Ukrainian orthography, Kharkiv orthography, Law of Ukraine "On the principles of functioning of the state language", "Classifier of professions DK 003: 2010".

Постановка проблеми. Сьогодні досить дискусійним є питання активного вживання фемінітивів. Набуття чинності новим Українським правописом створило безліч дискусій навколо використання фемінітивів в усіх сферах комунікації – як усної, так і писемної. Хоча питання не є новим, адже чинний правопис ґрунтується на засадах Харківського правопису 1928 року, однак досі єдиної думки щодо необхідності використання варіативної частини Українського правопису 2019 і досі нема.

Основним об'єктом вивчення цього дослідження є з'ясування ролі фемінітивів, їхні витоки, стан і перспективи подальшого впровадження у практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Станом на сьогодні вже є безліч досліджень, серед яких – статті, дисертації, монографії тощо, однак досі точиться чимало дискусій навколо цього питання, адже навіть державні інституції по-різному ставляться до фемінітивотворення і впровадження їх у практику.

Нині можна знайти чимало досліджень у різних галузях щодо вивчення фемінітивів, способів їх творення. Наразі надзвичайно актуальним на сьогодні є саме дослідження фемінітивів в офіційно-діловому стилі. Цим питанням займалися багато науковців і вчених – як українських, так і зарубіжних. Окремі дослідження вивчають розвиток фемінітивів у діахронічному спектрі, зокрема напрацюванням у цьому напрямку завдячуємо А. Архангельській (Архангельська А., 2013: 27-40; Архангельська А., 2011: 188-243), М. Брус (Брус М. П., 2019), чи синхронічному спектрі, зокрема праці А. Нелюби (Нелюба А.М., 2023). Фемінітиви вивчають з погляду гендерної лінгвістики, зокрема в цьому напрямку мають напрацювання Т. Архангельська (Архангельська А., 2013: 27-40; Архангельська А., 2011: 188-243), М.Гінзбург (Гінзбург М. Д., 2012: 75-83), О. Малахова (Малахова О., 2017), О. Синчак (Синчак О., 2011: 33-35). У лінгвокультурологічному аспекті дослідження фемінітивів належать М. Федурко (Федурко М.Ю., 2010: 433-442).

Формулювання мети статті. Метою нашого дослідження є розглянути витоки фемінітивів, визначити їхню роль та стан.

Вклад основного матеріалу дослідження. Фемінітиви – не нове явище в українській мові. Хоча фемінітиви сягають дописемних часів, реальне їх функціонування знайшло всій вияв у писемних пам'ятках. Поодинокі випадки вживання фемінітивів виявлено в «Повісті минулих літ». Переважно це використання суфікса -ниц(я). Досить яскравим фактом на

підтвердження фемітивізації є «Галицько-Волинський літопис». Саме в цій пам'ятці простежується перевага у використанні суфікса -к- при творенні фемінітива. Варто зауважити, що фемінітиви не створюють нових назв, а лише суфікси, за допомогою яких можна утворити жіночі назви посад і професій. Загалом фемітивізація як суспільне явище походить зі слов'янських діалектів, згодом утворила міцну основу для формування і розвитку фемінітивів як окремої категорії.

Це наочно демонструє перший український друкований словник під назвою «Лексис» за редакцією Лаврентія Зизанія ще в 1596 році було 7 жіночих найменувань (горбата, дочка, медведиця, молодиця, невістка, скорчена, сляка «скривлена»). Таким чином фемінітиви поступово утверджувались у всіх сферах комунікації. Однак радянська влада, хоч і не усунула це явище, проте вирішила подати зовсім в іншому світлі – подала у словниках в зневажливому значенні – для розмивання меж між українською і російською мовами. Проте М. Дорошенко у своєму «Російсько-українському словнику ділової мови» заперечує негативне значення, а політична дискусія щодо обговорення ролі і значення фемінітивів і жіночих прізвищ, проведена в 1927–1928 роках, лише підтвердила необхідність використання фемінітивів в українській мові як характерне для неї явище. Уже на той час фемінітиви розглядалися як варіативна складова українського правопису. Це також є фактом підтвердження не тільки особливостей українського правопису, а й рівноправній ролі жінки в суспільно-політичному житті.

Понад 50 років тому велась досить гостра дискусія на користь фемінітивів, позаяк слова на позначення посади, професії чоловічого роду на позначення жінки суперечать морфологічним та граматичним особливостям і правилам української мови. Суфікси на позначення жіночих назв професій чи посад є автентичними українськими активно вживаними словами. Це підтверджує той факт, що вони є основою для творення нових українських слів згідно із законами українського словотвору. Цієї ж думки дотримується і Олександр Пономанів.

Перевагою щодо використання фемінітивів є те, що вони розширюють активний словниковий запас, увиразнюють нашу мову, є автентичним українським виразником, а головне – чоловіча форма слів не отожднюється з жіночою формою, посилюють роль жінки в офіційній сфері підкреслює її активну роль поряд з чоловіком.

Хоча Кабінет Міністрів затвердив нову редакцію Українського правопису, проте щоб врегулювати це питання на рівні держави, не достатньо лише чинного правопису (Українськи й правопис, 2019).

Український правопису не апелює до нових назв професій жіночого роду, а лише визначає певні правила утворення від маскулінітивів їхніх форм фемінітивів за допомогою суфіксального способу.

Однак сучасне законодавство України не використовує фемінітиви, що породжує дискусії варіативної частини Українського правопису.

Незважаючи на те, що Український правопис затверджено у травні 2019 року, а Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства затвердило зміни до національного Класифікатора професій, все одно це питання стало дискусійним і потребувало часу для вирішення (Подоланчук О., 2024). Відтоді минуло менше року. Надалі рушійними кроками до визначення долі фемінітивів стало обговорення на круглому столі «Стандартування української мови в контексті гендерної політики» (Наказ Мінекономіки від 18.08.2020 № 1574) фемінітивів, де визначили майбутні дії з питань роз'яснення щодо вживання фемінітивів, окреслили питання доцільності внести зміни до структури та наповнення «Класифікатора професій ДК 003:2010» (Класифікатор професій ДК 003:2010, 2010), який, по суті, не містить наразі фемінітивів.

Перевага надається вживанню фемінітивів, але доки не будуть впорядковані питання щодо наявності фемінітивів у Класифікаторі професій, переконливо говорити про доречне їх використання наразі не можливо.

Для вирішення окресленого питання проводиться реформування Класифікатора професій під егідою Національного агентства кваліфікацій, Мінцифри, Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я, Національного інституту стратегічних досліджень, Агентства з питань державної служби, Федерації профспілок та інших.

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо, що використання фемінітивів здійснюється не у всіх установах, у деяких – на вимогу окремих працівників. До прикладу, Державна служба якості освіти та Державна міграційна служба використовують фемінітиви у практичній діяльності, Державна служба експортного контролю – в діловодстві, за винятком кадрової діяльності, Державна архівна служба – в офіційно-діловому стилі мовлення, в інших сферах їхньої діяльності фемінітиви не використовуються. Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство розвитку громад та територій, Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру не використовують фемінітиви (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2003).

Багато питань сьогодні і до національного Класифікатора професій (Класифікатор професій ДК 003:2010, 2010), адже досі в Класифікаторі нема фемінітивів, окрім тих, які вживаються тільки в жіночому роді.

Використання фемінітивів у кадровій діяльності наразі потребує доопрацювання, адже в майбутньому може мати наслідки. Оскільки це питання поки що вивчається, вносити записи до трудових книжок, трудових договорів та в іншу кадрову документацію із зазначенням професій з фемінітивами наразі не варто. Це аргументується тим, що ще не внесено відповідних змін до інших нормативно-правових актів. Для того, щоб писати професії в жіночому роді, потрібно внести зміни до Порядку формування та подання звіту з ЄСВ, Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників.

Тому наразі дуже важливо донести інформацію до молоді, адже саме вона покликана змінити майбутнє нашої країни на краще і передати мовні надбання майбутнім поколінням. Для цього важливо не лише популяризувати новий Український правопис, а й законодавчу базу щодо мовного питання, словники фемінітивів як перспективу стандартизації та кодифікації назв посад і професій на позначення жіночого роду.

Висновки. Використання фемінітивів станом на сьогодні є важливим етапом на шляху до уніфікації і кодифікації назв посад і професій жіночого роду. Лише послідовні, систематичні шляхи впровадження і популяризації фемінітивів створюють позитивну перспективу до затвердження і вкорінення фемінітивів на всіх рівнях комунікації, а відтак увійдуть до широкого вжитку як в усному, так і писемному мовленні. Саме фемітивізація як суспільне явище покликане нагадати про витоки зі слов'янських діалектів, а відтак – про міцну основу для формування і розвитку фемінітивів як окремої категорії. Фемінітиви розширюють активний словниковий запас, увиразнюють нашу мову, є автентичним українським виразником, а головне – чоловіча форма слів не отожднюється з жіночою формою; посилюють роль жінки в офіційній сфері, підкреслюють її активну роль поряд з чоловіком. Саме тому важливо не тільки пам'ятати, а й впроваджувати використання фемінітивів

у всіх сферах, а головне – на юридичному рівні, оскільки це є одним із способів врегулювати дискусійні моменти щодо питання використання фемінітивів.

Перспективами подальшого дослідження є вивчення питання використання фемінітивів у текстах документів, пошук вирішення цих проблем.

Література:

1. Архангельська А. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. Мовознавство. 2013. № 6. С. 27-40.
2. Архангельська А. Систематизований показчик слововживань неологізмів-фемінативів в українському мовленні кінця XX – початку XXI століть. Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах: монографія. Рівне: Оломоуць, 2011. С. 188-243.
3. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019. 440 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Ірпін: ВТФ «Перун», 2003. 440 с. 32.
5. Гінзбург М. Д. Гендерні особливості української мови, на які треба зважати. Українознавчий альманах. 2012. Вип. 9. С. 75-83.
6. Довідник з культури мови: посібник / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Вища школа, 2005. С. 50-51.
7. Класифікатор професій ДК 003:2010. URL: <https://me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk>
8. Малахова О. Фемінітиви – не данина моді, вони властиві українській мові як системі. 2017. URL: <https://womo.ua/olena-malahova/>
9. Наказ Мінекономіки від 18.08.2020 № 1574 «Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010».
10. Нелюба А.М. Український правопис» і тотальна фемінітивізація. Українська мова. № 3 (87), 2023.
11. Подоляничук О. Фемінітиви в текстах документів. Вісник Прикарпатського нац.ун-ту імені В.Стефаника. 2024.
12. Синчак О. Як мова вбиває експертку. Часопис «Критика», №11–12, 2011. С. 33-35.
13. Український й правопис. Київ: Наукова думка. 2019. 390 с.
14. Федурко М.Ю. Словотвірна морфологія українських фемінітивів у лінгвокультурологічному аспекті. Відображення історії та культури народу в словотворенні : доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славистів (25–28 травня 2010 р., Київ, Україна) / упор. та наукове ред. Н.Ф. Клименко і Є.А.Карпіловської. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. С. 433-442.

References:

1. Arkhanhelska A. Do problemy slovotvirnoi feminizatsii v ukrainkii movi novitnoi doby: tradytsiia i suchasnist. Movoznavstvo. 2013. № 6. S. 27-40.
2. Arkhanhelska A. Systematyzovanyi pokazhchyk slovovzhyvan neolohizmiv-feminyativiv v ukrainskomu movlenni kintsia XX – pochatku XXI stolit. Neolohichni nazvy osib u suchasnykh slovianskykhmovakh: monohrafiia. Rivne: Olomouts, 2011. S. 188-243.
3. Brus M. P. Feminityvy v ukrainskii movi: heneza, evoliutsiia, funktsionuvannia: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka, 2019. 440 s.
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. Kyiv: Irpin: VTF «Perun», 2003. 440 s. 32
5. Hinzburh M. D. Genderni osoblyvosti ukrainskoi movy, na yaki treba zvazhaty. Ukrainoznavchyi almanakh. 2012. Vyp. 9. S. 75-83
6. Dovidnyk z kultury movy: posibnyk / Za red. S. Ya. Yermolenko. Kyiv: Vyshcha shkola, 2005. S. 50-51.
7. Klyasyfikator profesii DK 003:2010. URL: <https://me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk>
8. Malakhova O. Feminityvy – ne danyina modi, vony vlastyvi ukrainskii movi yak systemi. URL: <https://womo.ua/olena-malahova>.
9. Nakaz Minekonomiky vid 18.08.2020 № 1574 «Pro zatverdzhennia Zminy № 9 do natsionalnoho klasyfikatora DK 003:2010».
10. Neliuba A.M. Ukrainskyi pravopys» i totalna feminityvizatsiia. Ukrainska mova. № 3 (87), 2023.
11. Feminityvy v tekstakh dokumentiv. Visnyk Prykarpatskoho nats.un-tu imeni V.Stefanyka. 2024.
12. Synchak O. Yak mova vbyvaie ekspertok. Chasopys «Krytyka», №11–12, 2011. S. 33-35.
13. Ukrainsky y pravopys. Kyiv: Naukova dumka. 2019. 390 s.
14. Fedurko M.Iu. Slovotvirna morfonolohiia ukrainskykh feminityviv u linvokulturolohichnomu aspekti. Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovotvorenni : dopovidi KhII Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii Komisii zi slovianskoho slovotvorennia pry Mizhnarodnomu komiteti slavistiv (25–28 travnia 2010 r., Kyiv, Ukraina) / upor. ta naukovе red. N.F. Klymenko i Ye.A.Karpilovskoi. K.: Vydavnychy dim Dmytra Buraho, 2010. S. 433-442.

Отримано: 20 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 1 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 10 грудня 2024 р.

e-mail: yuliia.maslova@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5568-8282>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-50-53

Маслова Ю. П. Функційно-стилістичні й комунікативні особливості українськомовного газетного тексту воєнного періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 50–53.

УДК: 808:659.3 (477)

Маслова Юлія Петрівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційно-документних комунікацій,
Національний університет «Острозька академія»

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНІ Й КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ГАЗЕТНОГО ТЕКСТУ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Статтю присвячено дослідженню функційно-стилістичних особливостей українськомовного газетного тексту воєнного періоду. Наголошено, що газетному тексту в медіадискурсі властива сукупність лінгвальних і екстралінгвальних чинників, чітко виражена прагматична спрямованість і зорієнтованість за своїм задумом від комуніканта на реципієнта. Проаналізовано та доведено, що сучасний газетний текст є функційно неоднорідним, він поєднує елементи художнього, наукового, публіцистичного, офіційно-ділового та розмовного стилів із домінуванням публіцистичної лексики. Газетна комунікація періоду повномасштабного російського вторгнення на територію незалежної України є вагомим елементом медіаландшафту та не лише забезпечує передавання інформації, а й формує громадську думку та створює ефективну платформу для діалогу й обміну ідеями. Синергія експресії і стандарту стає домінуючим стилістичним прийомом журналістських висловлювань, адже прагнення до переконання читачів вимагає все нових і нових лінгвістичних засобів креативу, щоб досягнути персуазивного ефекту. Мова засобів масової комунікації воєнного періоду багатоголоса, образна, експресивна й афористична. Лексика війни має яскраво виражене емоційно-експресивне забарвлення, містить і відповідну професійну термінологію, і розмовні, просторічні та навіть жаргонні елементи. Синтаксис газетних текстів теж має свої характеристики, пов'язані з активним уживанням емоційних й експресивно забарвлених конструкцій: окличних і питальних речень, риторичних питань, вигуків, звертань і повторів. Адже неочікуване й жорстоке вторгнення російської федерації збурило народ України й усю світову спільноту. Газетний дискурс відіграє суттєву роль у сприйнятті й розумінні воєнних подій і формуванні певної лінгвополітичної культури суспільства.

Ключові слова: газетний текст, комунікант, респондент, функційно-стилістичні особливості, публіцистичний стиль.

Yulia Maslova,

PHD in Philology, Senior teacher Department of documentation and information activities,
National University of Ostroh Academy

FUNCTIONAL, STYLISTIC AND COMMUNICATIVE FEATURES OF THE UKRAINIAN NEWSPAPER TEXT OF THE WAR PERIOD

The article is devoted to the study of functional and stylistic features of the Ukrainian newspaper text of the war period. It is emphasized that the newspaper text in the media discourse is characterized by a number of lingual and extralingual factors, a clearly expressed pragmatic orientation and a focus on the communicator and the recipient. It is analysed and demonstrated that a modern newspaper text is functionally heterogeneous, combining elements of fiction, popular science, journalistic, official and colloquial styles, with the dominance of the journalistic style. Newspaper communication during the period of full-scale Russian invasion of the territory of independent Ukraine is an important element of the media landscape, not only providing information, but also shaping public opinion and creating an effective platform for dialogue and exchange of ideas. Therefore, the synergy of expression and standard becomes the dominant stylistic technique for organizing journalists' statements, as the desire to persuade readers requires more and more linguistic creativity to achieve a persuasive effect. The language of the mass media during the war is characterized by polyphony, imagery, expressiveness, and aphorism; the vocabulary of war has a strong emotional and expressive colouring, including both relevant professional terminology and colloquial and vernacular words. The syntax of newspaper texts also has its own peculiarities, associated with the active use of emotional and expressive constructions: exclamatory and interrogative sentences, rhetorical questions, exclamations, appeals, and repetitions. After all, the unexpected and brutal invasion of the Russian Federation has outraged the Ukrainian people and the entire world community. Newspaper discourse plays an important role in the perception and understanding of military events and in the formation of a certain linguopolitical culture of society.

Keywords: newspaper text, communicator, respondent, functional and stylistic features, journalistic style.

Актуальність дослідження. Мова засобів масової комунікації неодноразово поставала предметом зацікавлення науковців переважно в межах функційної стилістики. Міжстильова взаємодія в масмедіа призвела до ускладнення структури газетного тексту, проте синергія засобів у різних стилях має єдину мету – уплинути на читача. Отже, газетний українськомовний текст воєнного періоду поєднує риси і публіцистичного, і наукового, і розмовного, і офіційно-ділового стилів залежно від екстралінгвальних умов комунікації. Мова газет періоду суспільних трансформацій і перепитів має функції інформування, атракції та персуазивного ефекту задля поширення ідей боротьби, патріотизму й жаги до перемоги. Тому дослідження сучасного газетного дискурсу воєнного періоду через призму синкретизму різних стилів, включно з публіцистичним, що зрепрезентовано певною функційно-стильовою єдністю, убачаємо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвостилістичному дослідженню газетного дискурсу присвячено праці А. Загнітка, О. Назаренко, В. Різуна, К. Серажим, Ю. Маслової, С. Лазаренко, І. Колегасвої, Л. Пришляк, Л. Тишакової, О. Хорошун, М. Навальної, І. Завальнюк та ін. Однак особливості сучасного українськомовного газетного тексту воєнного періоду у функційно-стилістичному та комунікативному аспектах й досі залишаються поза увагою вчених.

Об'єктом нашої наукової розвідки стали тексти сучасної української періодики: «Урядовий кур'єр», «Голос України», щотижнева газета «33-й канал», «Gazeta.ua.» та ін.

Мета дослідження – осмислити особливості сучасного українськомовного газетного тексту воєнного періоду у функційно-стилістичному та комунікативному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Спрямованість газетного тексту на *атракцію, інформування, акцентуацію, персуазивність і маніпулювання* свідчить про наявність у ньому панівних ознак публіцистичного стилю, у якому актуалізована функція впливу з властивими йому елементами наукового, художнього та розмовного стилів. Екстралінгвальними ознаками публіцистичного стилю в текстах газет є інтерактивний взаємозв'язок комуніканта з реципієнтом, співвідношення стандарту й експресії. Прагматичність публіцистичного стилю репрезентує така його характерна риса, як «орієнтація на усне мовлення, елементи якого не лише виступають у ролі експресем, а й стають одним із прийомів зацікавлення читача, слухача, глядача» (Пономарів, 2000: 13).

Досить слушно зауважує О. Попкова, що «сучасний газетний дискурс, посівши домінуючу позицію в сучасному суспільстві, активно відображає, збагачує та стимулює процеси поповнення словникового складу української мови» (Попкова, 2020). Тому варто звернути увагу на газетну комунікацію, адже – це особливий процес передавання інформації, думок, поглядів та ідей, що становить свідоме, організоване та планомірне застосування інструментів впливу на соціум, спрямоване на досягнення конкретної мети. Газетна комунікація є вагомим елементом медіаландшафту та забезпечує передавання інформації, формування громадської думки, омовлення воєнного буття та створення платформи для діалогу й обміну ідеями. Вона відіграє суттєву роль у сприйнятті й розумінні воєнних подій і формуванні певної лінгвополітичної культури суспільства.

Тексти газет містять уніфіковані повторювані елементи: *заголовок, підзаголовок, вступ, основну частину статті, цитати, висновки, світлини та підписи до них*. Окремі складники мають персуазивний вплив (*цитата, світлина, заголовок*), емоційність (*цитата, світлина, заголовок, вступ, висновки*) та сенсаційність висловлювання (*заголовок*). Зокрема, «саме заголовки різнобічно відображають і зміст, і стиль статті, і визначають адресата, і слугують певним компасом, який орієнтує читача в шаленому потоці інформації» (Маслова, 2022: 33). Тому заголовок газетної статті має унікальну рису – керувати увагою читача. Як зауважує В. Іванов, «газетний заголовок має впливати на читача, і тому в його основі завжди лежать відповідність змістові, ясність, точність, яскравість, виразність» (Іванов, 2000: 109–110). Усі ці ознаки спрямовані на *інформування, атракцію та оцінювання* і поєднані спільним наміром комуніканта – привернути увагу до свого творчого доробку. Газетний текст у медіадискурсі має сукупність лінгвальних і екстралінгвальних чинників, чітко виражену прагматичну спрямованість і зорієнтованість за своїм задумом від комуніканта на реципієнта. З огляду на це, характерною рисою газетного тексту визначаємо прагматичну спрямованість його складників та емотивну й експресивну забарвленість окремих компонентів (*заголовків і підзаголовків, цитат, висновків, світлин та підписів до них*).

Варто виокремити чинники, які прискорюють персуазивність і перлокутивний ефект, спрямований від комуніканта на респондента в газетному дискурсі, – це: **декодування (розуміння)**, тобто здатність респондента зрозуміти головну ідею комуніканта, закладену в **комунікаті (повідомленні)**; **сугестивність** (вразливість людини до позитивних / негативних впливів), сприятливі асоціації, які викликає декодований текст статті у свідомості респондента. Комунікант здійснює комунікативно-персуазивний вплив на читача, застосовуючи комунікативну стратегію, зокрема спонукальну, що втілює комунікативний намір спонукати до прочитання газети й реалізується в семи вимірах – *адресованість, атракція, інформування, аргументування, позиціонування, маніпуляція й оцінка*, утілення яких відбувається завдяки залученню різноманітних тактик і комунікативних прийомів.

Для того, аби краще зрозуміти структуру газетної комунікації воєнного періоду, її елементів, як відбувається рух взаємодії та які існують зовнішні чинники впливу, спробуємо осмислити та схарактеризувати складники, які подаємо нижче.

Основні структурні складники газетної комунікації воєнного періоду:

1. Редактори – відповідають за редагування та корегування матеріалів, зокрема статей, репортажів, інтерв'ю тощо. Також керують структурою газетного випуску й ухвалюють рішення про розміщення матеріалів.

2. Респонденти (читачі) – це активні учасники газетної комунікації, які сприймають, аналізують, реагують на інформацію, уміщену в газетних матеріалах. Читачі можуть коментувати статті, висловлювати свої думки, ставити запитання та взаємодіяти з журналістами та іншими читачами.

3. Комуніканти (журналісти) – це посередники між подіями та читачами. Вони збирають, обробляють та подають інформацію в газетних матеріалах. Журналісти обирають тему, стилістичні особливості газетного тексту, підходи до експлікації інформації та взаємодії зі своєю цільовою аудиторією.

4. Комуніканти (дизайнери та верстальники) – відповідають за оформлення газетного макету, логотипу, розміщення тексту, світлин і різних видів візуалізації, створення заголовків, підзаголовків та інших елементів дизайну.

5. Комуніканти (фотографи) – створюють події світлин, які супроводжують новини, замітки або статті в газеті. Фотографи можуть бути очевидцями військових подій, робити ілюстрації для матеріалів.

6. Усі вищезазначені складники взаємопов'язані, адже газетна комунікація передбачає взаємодію між різними учасниками – журналістами, читачами, редакційними колективами, військовими експертами та іншими. Активна взаємодія відбувається через публікації, коментарі, листи читачів, дискусії на форумах, у соціальних мережах та через інші комунікаційні канали, які пропонує газетне видання. Далі настає персуазивний ефект.

7. Персуазивний ефект. Газетний текст як комунікат (повідомлення) впливає на респондента (читача, суспільство, політику, громадську думку), щоби сформувати патріотичні ідеї, сприяти усвідомленню трагічності подій, викликати зміни в соціумі, жагу до боротьби за свою свободу й незалежність через вербальні й невербальні ресурси.

8. Комунікаційний фон – це сприятливе середовище, у якому відбувається обмін повідомленнями. Він містить різноманітні елементи, що впливають на сприйняття та розуміння комунікації. Охоплює такі чинники: фізичне середовище, культурний, соціальний, політичний і психологічний контексти та їхню взаємодію в процесі комунікації.

Газетний текст має свої особливості, які відрізняють його від інших видів текстів. Основні характеристики газетного тексту такі:

1. Інформативність й атрактивність. У газетному тексті подано інформацію про воєнні події, факти, різні думки та погляди щодо цього.

2. Точність. Газетний текст зазвичай конкретний і точний. У ньому подано деталі (числові дані, графіки, статистику), щоби читач міг отримати повну та достовірну інформацію.

3. Лаконічність. Газетний текст часто невеликий за обсягом. Журналісти намагаються передати інформацію, зберігаючи при цьому зрозумілість.

4. Використання заголовків і підрозділів. Газетний текст зазвичай містить заголовки та підрозділи, що допомагають читачеві швидко «просканувати» його і знайти потрібну інформацію.

5. Акцентуація. Газетний текст використовує різні засоби акцентуації, як-от, *виділення слів, курсив, лапки або великі літери*, щоби привернути увагу до важливих аспектів або наголосити на ключових словах.

Автор повідомлення може досягнути акцентуації за допомогою різних стилістичних засобів на кшталт:

1. Виділення. Певні елементи тексту можуть бути виділені за допомогою графічних засобів, як-от, написання великими літерами, жирним шрифтом, курсивом або підкресленням. Це допомагає зробити виділені елементи більш помітними. *«Виховай сина патріотом, козаком!»* (Урядовий кур'єр. – 20.04.2022) – у статті йдеться про загиблого воїна під час оборони Маріуполя, заступника командира окремого загону спеціального призначення «Азов» Національної гвардії України.

2. Колір. Використання різних кольорів або кольорових підкреслень може слугувати для акцентуації на певних елементах у тексті. Наприклад, червоний колір використовують, щоби позначити важливу інформацію або заголовок. *«Коли закінчиться війна? Щоб ми не страждали провальним самітом НАТО»* (Щотижнева газета «33-й канал». – 19.07.2023) – йдеться про те, чи Байден має шанс стати президентом США ще на один термін, якщо війна в Україні триватиме до фіналу його виборів?

Рис. 1. Невербальний і вербальний компоненти (Щотижнева газета «33-й канал». – 19.07.2023)

3. Лапки або лапки в лапках. Уживання лапок або лапок у лапках надає словам або окремим фразам певного акценту. Їх можуть використовувати для іронії, сарказму, висміювання, особливо у воєнний час. *«Звідки в так звану лнр прибув ешелон для підсилення пошматованих кацапських військ, не повідомляють. Але якщо могилізована банда – це добровольці із владивостока, то про труни для них турбуватися не потрібно: тамтешнім “захисникам росії” це вдома видали чорні пакети як додаток до обмундирування. Вийшов такий собі набір “Збери себе сам”»* (Урядовий кур'єр. – 16.04.2022); *«Кислосбдій»* – таким було застаріле прізвисько росіян. Це слово вживалося серед українців у просторіччі. Застосовувалося у презирливому контексті. Складається із двох частин. Значення “кислий” – натяк на щі – російську національну страву з посіченої квашеної капусти. “Бздіти” – випускати газу» (Gazeta.ua. – 15.06.2018).

4. Уточнення. Акцентуація можуть застосовувати, щоби уточнити щось у тексті. Наприклад, використання дужок, двокрапки або тире вказує на додаткову інформацію або пояснення, що створює емоційний персуазивний ефект щодо негативного образу ворога. *«Саме після цієї кривавої бійні і пристало до росіян прізвисько «кацап» – це слово походить від татарського «кассап», що означає живодер, м'ясник, лютий чоловік. Недарма кажуть: «Бог створив цапа, а чорт – кацапа»* (Вісник+К – 16.04.2022).

5. Повторення. Повторення певних слів або фраз може також слугувати для акцентуації. Його використовують, щоби підкреслити ідеї, створити ефект ритму або привернути увагу до певних понять.

Автор за допомогою акцентуації створює ієрархію в тексті та демонструє, що певні елементи важливі або потребують особливої уваги. Це допомагає зрозуміти намір комуніканта, щоби передати емоції, підкреслити ключові аспекти та забезпечити більш ефективне сприйняття тексту.

Сукупно всі ці характеристики відображають вагомі риси газетного тексту, які сприяють його ефективності та привабливості для читачів і впливають на те, як інформацію кодують комуніканти й декодують реципієнти. Такі функційно-стилістичні особливості надають газетному тексту комунікативної ефективності для спілкування зі своєю аудиторією, забезпечуючи передавання інформації швидко, точно та зрозуміло.

Вербальні й невербальні ресурси газетного дискурсу утворюють креолізований текст, цілісність якого полягає в семантичній взаємодії вербального й іконічного складників у тематично-асоціативному взаємозв'язку. Зокрема, логотип газетного видання, включно з усіма невербальними знаками в ньому, можна тлумачити як гібридний вид символу, який формує певний бренд довіри та якості, тому постає знаком-індексом. Кольори в газетних текстах воєнного періоду теж набувають властивостей індексних знаків, адже завдяки їм комуніканти інтенсифікують емоційну реакцію реципієнта, що сприяє утворенню й закріпленню асоціацій. Світлини з місця воєнних подій містять метафоричні, символічні й індексні образи, що репрезентують асоціативні зв'язки з темою війни, викликають сплеск емоцій і збурення. Такі світлини – це іконічні знаки, що підсилюють інформативну функцію вербального компонента творчого доробку автора. Візуальні ресурси, взаємодіючи з вербальними, стають багатофункційними сугестивними засобами впливу на респондента.

Висновки. Загалом, газетний текст визначають такі його характеристики: *експресія, лаконічність, інформативність, атрактивність, точність, оцінність й акцентуація*. Текстові складники газетного дискурсу демонструють лінгвальні ознаки публіцистичного стилю: 1) повідомлення фактів задля переконання читача; 2) апеляція до раціонального й ірраціонального свідомості людини через логічну й емоційну аргументацію, щоби спонукати до дії; 3) структурованість; 4) активізація емотивно-експресивної лексики; 5) активне використання стилістичних прийомів; 6) експлікація воєнної термінології, неологізмів, сленгізмів, жаргонізмів.

Сучасний газетний текст функційно неоднорідний, він поєднує елементи художнього, наукового, публіцистичного, офіційно-ділового та розмовного стилів із домінуванням публіцистичної лексики. Українське суспільство нині переживає і процес цифрової трансформації медіа. З поширенням інтернету та соціальних мереж читачка аудиторія використовує і традиційні, і цифрові медіа, щоб отримати релевантну інформацію. Ступінь довіри до різних медіа залежить від конкретного видання чи мережевого порталу, тому важливо працювати над репутацією, аби мати високу довіру з-поміж своїх читачів, об'єктивність викладу думок і позитивний імідж.

Література:

1. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети. Київ, 2000. 164 с.
2. Маслова Ю. П. Елоквенція концептів *чоловік* і *жінка* в газетних заголовках українськомовних видань сучасного десятиліття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 16 (84). С. 33–38.
3. Маслова Ю. П. Проблема трактування дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 31. С. 67–70.
4. Навальна М. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. : монографія. Київ : ВД Дмитра Бурого, 2011. 328 с.
5. Павлик Н. Лінгвостильові параметри україномовного газетного дискурсу. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2016. Вип. X. С. 96–101.
6. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 246 с.
7. Попкова О. А. Сучасний газетний дискурс як сфера об'єктивації складних слів. *Мова*. 2020. № 33 URL : <http://mova.onu.edu.ua/article/view/206541>.

References:

1. Ivanov, V. F. (2000). *Tekhnika oformlennya hazety* [Newspaper design technique]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Maslova, Yu. P. (2012). Problema traktuvannya dyskursu v suchasnyy linhvistytsi [The problem of discourse interpretation in modern linguistics]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya": seriya "Filolohichna"* [Scientific notes of the National University "Ostroh Academy": series "Philology"], 31, 67–70 [in Ukrainian].
3. Maslova, Yu. P. (2022). Elokventsiiia kontseptiv *cholivik* i *zhinka* v hazetnykh zaholovkakh ukrainskomovnykh vydan suchasnoho desiatylittia [The eloquence of the concepts *man* and *woman* in the newspaper headlines of Ukrainian-language publications of modern decade]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia": seriia «Filolohiia»* [Scientific notes of the National University "Ostroh Academy": series "Philology"]. Ostruh: Vyd-vo NaUOA, 16 (84), 33–38 [in Ukrainian].
4. Naval'na, M. (2011). *Dynamika leksykonu ukrayins'koyi periodyky pochatku XXI st.* [Dynamics of the lexicon of Ukrainian periodicals of the beginning of the 21st century]. Kyiv: VD Dmytra Buraho [in Ukrainian].
5. Pavlyk, N. (2016). Linhvostyl'ovi parametry ukrayinomovnoho hazetnoho dyskursu [Linguistic and stylistic parameters of Ukrainian-language newspaper discourse]. *Naukovi zapysky Berdyans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu* [Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University], X, 96–101 [in Ukrainian].
6. Ponomariv, O. D. (2000). *Stylistyka suchasnoyi ukrayins'koyi movy* [Stylistics of the modern Ukrainian language]. Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan [in Ukrainian].
7. Popkova, O. A. (2000). Suchasnyy hazetnyy dyskurs yak sfera ob'yektyvatsiyi skladnykh sliv [Modern newspaper discourse as a sphere of objectification of complex words]. *Mova* [Language], 33, URL: <http://mova.onu.edu.ua/article/view/206541> [in Ukrainian].

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отримано: 2 грудня 2024 р.

Прорецензовано: 20 грудня 2024 р.

Прийнято друку: 21 грудня 2024 р.

e-mail: m.iurkovska@donnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0002-4144>

<https://www.researchgate.net/profile/Maya-Yurkovska-2/research>

e-mail: lohaichuk.i@donnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-54-57

Юрковська М. М., Логайчук І. С. Семантико-функційний аналіз дієслів переміщення у просторі (на матеріалі твору П. Л. Треверс «Мері Поппінс»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 54–57.

УДК: 811.111'367.625

Юрковська Майя Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)

Логайчук Ірина Сергіївна,

здобувачка СО Магістр, 2-й курс,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)

СЕМАНТИКО-ФУНКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДІЄСЛІВ ПЕРЕМІЩЕННЯ У ПРОСТОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ П. Л. ТРЕВЕРС «МЕРІ ПОППІНС»)

Стаття присвячена семантико-функційному аналізу дієслів переміщення у просторі на матеріалі твору П. Л. Треверс «Мері Поппінс». Основна увага зосереджена на дослідженні семантичної структури цих дієслів, їх функцій у тексті та ролі у формуванні художнього простору твору. У процесі аналізу використовуються методи лексико-семантичного аналізу, контекстуального аналізу та елементи когнітивного підходу.

Дієслова переміщення у просторі розглядаються як важливий елемент, що забезпечує динаміку сюжету та формує просторову картину у свідомості читача. Особлива увага приділяється таким аспектам, як напрямок і характер руху, їх символічне навантаження та зв'язок із психологічними станами персонажів. У статті продемонстровано, що використання цих дієслів у тексті впливає на створення атмосфери казковості, підкреслює індивідуальність героїв та їхнє світосприйняття. Акцентовується увага на ролі цих дієслів у відображенні динаміки подій, розвитку персонажів і створенні магічної атмосфери у творі.

У статті також досліджується функціональна варіативність дієслів переміщення у різних наративних ситуаціях. Здійснено класифікацію за такими категоріями: дієслова, що описують спосіб руху (наприклад, швидкість, засоби пересування та напрямок руху, включно з підйомом, спуском або обертанням); дієслова, що описують характер руху (наприклад, поступальний, коливальний або обертальний рух); і дієслова, що описують сферу руху (наприклад, рух по землі, воді чи в повітрі).

Ключові слова: дієслова переміщення, характер руху, спосіб руху, сфера руху, лексико-семантична група.

Maia Yurkovska,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of English Philology
of Vasyl' Stus Donetsk National University
(Vinnytsia, Ukraine)

Iryna Logaichuk,

Master's Degree Candidate, 2nd year
of Vasyl' Stus Donetsk National University
(Vinnytsia, Ukraine)

SEMANTIC AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF MOTION VERBS IN P. L. TRAVERS' "MARY POPPINS"

The article is devoted to the semantic and functional analysis of verbs of movement in space based on the work of P. L. Travers "Mary Poppins". The main attention is focused on the study of the semantic structure of these verbs, their functions in the text and their role in the formation of the artistic space of the work. In the process of analysis, the methods of lexical and semantic analysis, contextual analysis and elements of the cognitive approach are used.

Verbs of movement in space are considered as an important element that ensures the dynamics of the plot and forms a spatial picture in the reader's mind. Particular attention is paid to such aspects as the direction and nature of movement, their symbolic load and connection with the psychological states of the characters. The article demonstrates that the use of these verbs in the text affects the creation of an atmosphere of fairy tales, emphasizes the individuality of the heroes and their worldview. Attention is focused on the role of these verbs in reflecting the dynamics of events, the development of characters and the creation of a magical atmosphere in the work.

The article also examines the functional variability of verbs of movement in different narrative situations. The classification is carried out into the following categories: verbs describing the mode of movement (e.g. speed, means of transportation, and direction of movement, including ascent, descent, or rotation); verbs describing the nature of movement (e.g. translational, oscillatory, or rotational movement); and verbs describing the sphere of movement (e.g. movement on land, water, or air).

Keywords: verbs of movement, nature of movement, mode of movement, sphere of movement, lexical-semantic group.

Постановка проблеми. Дієслова переміщення у просторі є однією з ключових категорій у лексико-семантичній системі будь-якої мови. Вони виконують важливу функцію не лише в побутовій комунікації, але й у художній літературі, створюючи у читача уявлення про динаміку сюжету, рух персонажів і просторову організацію світу твору. Особливості вживання таких дієслів можуть суттєво варіювати залежно від мовного контексту, стилю автора та культурно-семантичних традицій.

Актуальність цього дослідження обумовлена необхідністю поглибити теоретико-емпіричну базу досліджень, присвячених семантико-функційному аналізу дієслів переміщення у художньому дискурсі. Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті аналізу творів для дітей, де дієслова переміщення не лише описують фізичний рух, а й виконують важливу роль у формуванні образів персонажів, створенні атмосфери чарівності та розвитку сюжету.

Аналіз досліджень. У сучасних лінгвістичних працях дієслова переміщення залишаються важливим об'єктом дослідження і розглядаються крізь призму різних аспектів. Так, здійснювався детальний аналіз лексико-семантичної групи (далі ЛСГ) дієслів непоступального руху та переміщення твердою поверхнею (Митрофанова О.Г., 2011; 2012). Авторка робить важливий висновок про те що, ЛСГ дієслів переміщення не є замкнутою і може взаємодіяти з іншими ЛСГ через виконання функцій, типових для дієслів руху. Порівняльний аспект на матеріалі англійської та української мов висвітлювався у роботах Іваницької Н.Б. (2009) та Середницької А.Я. (2022, 2023, 2024), яка водночас робить вагомий внесок у дослідження ЛСГ дієслів переміщення у словотвірному аспекті, аналізуючи словотвірні категорії та лексичні засоби реалізації переміщення в різних середовищах (повітрі, воді, просторі). Порівняльно-функційний підхід розроблявся у працях Савчин Н.Б. (2020).

Мета статті. Метою даного дослідження є виявлення семантичних і функційних особливостей дієслів переміщення у просторі на матеріалі твору «Мері Поппінс». Аналіз цих лексем дозволить глибше зрозуміти їхню роль у тексті, уточнити їхнє місце в лексико-семантичній системі англійської мови та розширити знання про функціонування дієслів у художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Формуючи вибірку дієслів переміщення на основі книги П. Л. Треверс «Мері Поппінс», найдоцільніше використовувати трактування дієслів переміщення запропоноване Я. Ікегами ще у 70-ті роки ХХ ст., зокрема виконувати відбір дієслів на основі ознаки зміни місця знаходження. Таким чином із зазначеного емпіричного джерела було сформовано вибірку обсягом 244 лексичні одиниці.

З урахуванням семантичного критерія всі відібрані дієслова переміщення було поділено на три основні лексико-семантичні підгрупи: 1) *дієслова на позначення способу переміщення*; 2) *дієслова на позначення характеру переміщення*; 3) *дієслова на позначення сфери переміщення*.

В ЛСГ за способом переміщення увійшли дієслова, які описують *швидкість переміщення*; *транспорт*, *за допомогою якого здійснюється переміщення*; *напрямок (вверх, вниз, вліво, вправо, рух зсередини чого-небудь, рух від чого-небудь у простір на якусь відстань, рух у простір на велику відстань, віддалену локалізацію кінцевої точки руху з просторовим об'єктом)*; *переміщення по колу*; *переміщення через якийсь просторовий орієнтир*; *переміщення/рух навколо просторового орієнтира*.

Проілюструємо результати нашого дослідження прикладами емпіричного матеріалу.

1) Дієслова на позначення способу переміщення (145 ЛО).

Швидкість переміщення. Дієслово *leapt upon* у реченні *They leapt upon it, Mary Poppins on a black horse and the Match-Man on a grey* належить до лексико-семантичної групи дієслів переміщення, що описують різкі або швидкі переміщення. Це дієслово містить сему динамічного, рвучкого руху, який здійснюється з певною енергією. Інакше кажучи, дієслово *leapt* підкреслює швидкий і раптовий рух у напрямку об'єкта.

Напрямок. В реченні *At the corner she turned to the right and then to the left* дієслово *turned to* передає семантику переміщення в бік певного напрямку (право або ліво). У цьому контексті ми маємо справу з рухом персонажа, який змінює напрямку і рухається в бік праворуч і ліворуч. Сема напрямку полягає в тому, що дія вказує на переміщення суб'єкта у певному напрямку (право або ліво), без зазначення кінцевої точки прибуття.

Відправлення. У реченні *Once outside in the Lane, she set off walking very quickly as if she were afraid the afternoon would run away from her if she didn't keep up with it* дієслово *set off* має характерну семантику відправлення, оскільки виражає початок переміщення персонажа з певного початкового пункту (зовні, на вулиці) в конкретному напрямку (швидко прогулянка). Можна сказати, що *set off* допомагає закріпити ідею "старту" або "виходу" з певного простору на новий, у контексті цього руху – на прогулянку.

Прибуття. В реченні *It looked just as if the wind blew you here* дієслово *blew* вказує на рух або переміщення повітря. Зазвичай *blow* описує саме рух повітря або вітру в певному напрямку. У цьому ж контексті, хоча і йдеться про вітер, *blew* передає ідею переміщення людини до певної точки по повітрю. Таким чином у цьому контексті актуалізується сема прибуття, яка підтримується прийменником *here*, який вказує на місце прибуття персонажу (Мері Поппінс).

Переміщення транспортом. У реченні *And when the music started again and they began to move, they rode all the way to Yarmouth and back, because that was the place they both wanted most to see* дієслово *rode* належить до лексико-семантичної групи дієслів, що описують пересування на транспортних засобах або верхом на тваринах. У цьому контексті *rode* означає переміщення на конях або іншому транспортному засобі.

Переміщення через просторовий орієнтир / об'єкт. Дієслово *stepped through* у реченні *Then Mary Poppins stepped through the white doorway and the Match-Man followed her* було віднесено до лексико-семантичної підгрупи дієслів переміщення, що описують переміщення з проходженням через якийсь об'єкт або бар'єр, в даному випадку через білий дверний отвір. *Stepped* вказує на рух кроком, що також підкреслює спосіб виконання дії.

Дієслова, що описують переміщення по колу. Дієслово *whirl* у реченні *And he waved his hand to a little gap in the trees, where Mary Poppins and the Match-Man could see several wooden horses whirling round on a stand* позначає рух по колу, описуючи динамічний і безперервний рух дерев'яних коней на каруселі (*whirling round*). Його семантика акцентує увагу на круговій траєкторії, по якій об'єкти переміщуються, створюючи уявлення про замкнутий, циклічний рух. У цьому контексті важливо, що дієслово не просто відображає сам процес обертання, а підкреслює його траєкторіальну характеристику, зосереджену саме на коловому русі. Це дозволяє розглядати *whirling* як дієслово, що належить до групи дієслів на позначення руху по колу, де ключовим є динамічність і ритмічність дії.

2) Дієслова на позначення характеру переміщення (52 ЛО).

Поступальний рух. У реченні *So, still admiring themselves and each other, they moved on together through the little wood, till presently they came upon a little open space filled with sunlight* дієслово *moved on* можна віднести до класу дієслів переміщення, що описують поступове пересування або рух з одного місця в інше, часто з натяком на безперервність дії або спрямування у певному напрямку.

Непоступальний (коливальний) рух. До цього класу належать дієслова, які описують рухи, які відбуваються разом із певними додатковими рухами, які не мають поступального характеру. Це можуть бути раптові, непостійні або коливальні рухи, що супроводжують основний рух. У реченні *And with that Mr. Wigg began to bob up and down, shaking with laughter at the thought of his own cheerfulness*. Дієслово *to shake* – «трястись», описує рух, який відбувається паралельно до іншого додаткового руху *to bob up and down* – підстрибувати вгору вниз, який він супроводжує. Тому його з точністю можна віднести до категорії дієслів переміщення із семою коливального (непоступального) руху.

Обертальний рух. Цей підгрупа дієслів включає слова із семантикою обертання навколо власної осі або іншої фіксованої точки. Їх характерною ознакою є передача циклічності та повторюваності руху. Наприклад, дієслово *spin* у реченні *They were just about to spin the glass door and go out* описує обертальний рух дверей навколо осі. Тут підкреслюється фізичний аспект цього процесу, який передбачає застосування сили для приведення дверей у рух.

Також до цієї ЛСГ ми віднесли також **дієслова переміщення із семою наміру актанта**. Ці дієслова, які вказують на те, що переміщення здійснюється з певною метою або наміром суб'єкта, який виконує дію. В таких випадках акцент робиться не лише на самому факті переміщення, але й на волі чи намірі актанта, що вказує на цілеспрямованість цього руху.

В реченні *And still holding her hands he drew her right out of the street, away from the iron railings and the lamp-posts, into the very middle of the picture* дієслово *drew* вказує на переміщення суб'єкта в певному напрямку, причому цей рух здійснюється з певним наміром або метою. У даному контексті є явний намір героя (той, хто тягне) перемістити її (Мері Поппінс) з одного місця в інше. Це робиться з певною метою, бо дієслово передає не просто факт руху, а також активність, в якій є усвідомлене бажання або намір перемістити іншу людину (героїню) від одного місця (вулиця, залізні огорожі, ліхтарі) до іншого (в середину картини).

3) Дієслова на позначення сфери переміщення (47).

Це ЛСГ, яка включає дієслова із найбільш загальною семантикою переміщення, адже вона включає дієслова на позначення переміщення по землі, по повітрі, по воді, і це дієслова, які водночас входять до інших груп. Як, наприклад, у випадку з дієсловом *blew* в реченні *It looked just as if the wind blew you here*, яке за критерієм способу переміщення було віднесено до класу дієслів із семою напрямку. Водночас у цьому ж контексті воно функціонує як дієслово переміщення по повітрі, яке описує дію вітру, який приніс Мері Поппінс.

Рух по землі (твердій поверхні) можна проілюструвати прикладом із використанням дієслова переміщення по землі *to walk*. В реченні *And there, sure enough, was Andrew, walking as slowly and as casually as though nothing in the world was the matter* (...) дієслово *walk* представляє собою класичний приклад дієслова переміщення по суші. Воно описує фізичний рух собаки Ендрю, що пересувається землею поверхнею. Семантика дієслова збагачена контекстними деталями: прислівники *slowly* та *casually* вказують на повільний, розмірений і спокійний темп руху.

Переміщення по повітрі. У реченні *"Look, aeroplanes!" said Michael, as they stopped before a window in which toy aeroplanes were careering through the air on wires,* дієслово *careering* передає стрімкий, хаотичний рух іграшкових літаків у повітрі. Воно належить до підгрупи переміщення по повітрі, оскільки описує динамічний рух у просторі, притаманний цьому середовищу. Хоча рух літаків контролюється дротами, дієслово акцентує увагу на хаотичності й енергійності, характерних для їх польоту.

Переміщення по воді. У реченні *He sprang into the blue-green water and came up with a herring* дієслово *sprang* передає дію стрибка у воду, що запускає процес взаємодії з водним середовищем. Дієслово *came up* описує рух у зворотному напрямку – виривання на поверхню, яке завершує цикл дії у воді. Обидва дієслова функціонують у межах лексико-семантичної групи переміщення по воді, наголошуючи на фізичній активності в ній.

Висновки. Сформована вибірка дозволила визначити три основні лексико-семантичні групи дієслів переміщення: *спосіб, характер і сфера переміщення*, що підтверджує багатогранність семантики дієслів у відображенні просторових процесів. На основі обраного емпіричного джерела було виявлено ключові семантичні компоненти, такі як швидкість, напрямок, засоби пересування, обертальні та поступальні рухи, які є визначальними для розуміння художньої організації тексту, та формують найбільшу ЛСГ дієслів способу переміщення (145 ЛО). Другорядними за кількістю виявилися лексико-семантичні групи дієслів характеру переміщення та дієслів на позначення сфери переміщення, 52 ЛО та 47 ЛО відповідно. Це дослідження може стати основою для подальшого вивчення специфіки вираження динамічних процесів у літературних текстах.

Література:

1. Іваницька Н. Б. Дієслівне вираження мікрокатегорії «переміщення (об'єкта)» в українській та англійській мовах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : збірник наукових праць*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 5. С. 154–158.
2. Митрофанова О.Г. Семантична диференціація засобів позначення переміщення твердою поверхнею. *Науковий вісник Херсонського державного університету: [зб. наук. праць / ред. В.П. Олексенко] Випуск XVI*. Херсон: Видавництво ХДУ, 2012. С. 86–90. (Сер. "Лінгвістика").
3. Митрофанова О.Г. Структурно-семантичні параметри дієслів на позначення непоступального руху. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика": Збірник наукових праць. Випуск XIV*. Херсон: ХДУ, 2011. С. 79–83.
4. Савчин Н. Б. Семантико-структурні групи дієслів руху (на прикладі художнього твору-перекладу Дена Брауна «Янголи і демони»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 31 (70), № 2 Ч. 3, 2020. С. 46–50.
5. Середницька, А. Я. Лексичні засоби представлення процесу переміщення в повітрі в українській та англійській мовних картинах світу. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 33, т. 2. С. 41–47.
6. Середницька, А. Я. Лексичні засоби представлення процесу переміщення в рідині в українській та англійській мовних картинах світу. *Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика"*. 2023. Т. 2. Вип. 29. С. 54–58.
7. Середницька А. Я. Просторові словотвірні категорії дієслів переміщення як вияв мовної картини світу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика Національний університет «Львівська політехніка»*. Том 33 (72), № 2 Ч. 1, 2022. С.28–32.

References:

1. Ivanytska, N. B. (2009). *The verbal expression of the microcategory "movement (of an object)" in Ukrainian and English*. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 10. Problemy hramatyky i leksykologiii ukrainskoi movy: zbirnyk naukovykh prats, 5, 154–158.
2. Mytrofanova, O. H. (2012). *Semantic differentiation of means of denoting movement on a solid surface*. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu: [zbirnyk naukovykh prats / red. V. P. Oleksenko], 16, 86–90. (Ser. "Linhvistyka").
3. Mytrofanova, O. H. (2011). *Structural-semantic parameters of verbs denoting non-progressive motion*. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Linhvistyka": zbirnyk naukovykh prats, 14, 79–83.
4. Savchyn, N. B. (2020). *Semantico-structural groups of motion verbs (based on the example of the literary translation of Dan Brown's Angels and Demons)*. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii, 31(70)(2)(3), 46–50.
5. Serednytska, A. Ya. (2024). *Lexical means of representing the process of movement in the air in Ukrainian and English linguistic worldviews*. Zakarpatski filolohichni studii, 33(2), 41–47.
6. Serednytska, A. Ya. (2023). *Lexical means of representing the process of movement in liquid in Ukrainian and English linguistic worldviews*. Zakarpatski filolohichni studii, 29(2), 54–58.
7. Serednytska, A. Ya. (2022). *Spatial word-formation categories of motion verbs as a manifestation of the linguistic worldview*. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Zhurnalistyka. Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnik", 33(72)(2)(1), 28–32.

СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

Отримано: 25 листопада 2024 р

Прорецензовано: 3 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 10 грудня 2024 р.

e-mail: lena@killo.name

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1729-4864>

e-mail: nataliagagina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5403-9221>

e-mail: xpower777@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0530-1822>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-58-61

Лось О. В., Гагіна Н. В., Литвин С. В. Труднощі перекладу фразеологічних одиниць в економічних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 58–61.

УДК: 81'25:81'373.7(045:33)

Лось Олена Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Гагіна Наталія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Литвин Світлана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ

У статті аналізуються труднощі перекладу фразеологічних одиниць як експресивно-стилістичних засобів в економічних медіатекстах, які потребують адекватних перекладацьких рішень на лексичному, стилістичному рівнях. Автори зосереджують увагу на фразеологічних одиницях, їх трансформації та способах перекладу на українську мову. В дослідженні фразеологізм розглядається як унікальний стилістичний маркер, що здійснює емоційний вплив на читача, за допомогою виразних та яскравих образів візуалізує економічну інформацію. Наголошується на необхідності аналізу та адекватній інтерпретації фразеологічних одиниць, щоб запобігти втратам при перекладі своєрідності авторського задуму. Фокус зосереджується на передачі стилістичних нюансів, додаткових значень, гри слів, індивідуальних мовно-виражальних засобів. У статті пропонується аналіз та інтерпретація трансформованих авторських фразеологізмів на матеріалі статей економічної та бізнес тематики журналу «The Economist». Підкреслюється, що фразеологізми, яким притаманна певна семантична надлишковість, можуть втрачати певні другорядні компоненти структури, які позбавлені образності й не передають важливу інформацію. У такому випадку складова ядра трансформованого фразеологізму містить впізнаваний та зрозумілий образ, що легко декодується читачем за рахунок своєї ідіоматичності. Цей прийом часто застосовується в захопливих заголовках з метою привернення уваги читача. Автори наводять власні варіанти перекладу аналізованих фразеологічних одиниць, акцентуючи увагу на складних випадках, які іноді характеризуються двозначністю або неочевидністю підтексту, добирають відповідний еквівалент або аналог в українській мові, застосовують спосіб дескрипції, калькування, нейтралізації образності, що потребує передусім знання нюансів контексту й коректної інтерпретації авторського задуму.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, економічні тексти, переклад, образність, трансформація.

Olena Los,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Chernihiv Polytechnic National University
Nataliia Gagina,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Chernihiv Polytechnic National University
Svitlana Lytvyn,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Chernihiv Polytechnic National University

DIFFICULTIES IN TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ECONOMIC TEXTS

The article deals with some difficulties of translating phraseological units as expressive and stylistic means in economic media texts that require adequate translation solutions at the lexical and stylistic levels. The authors focus on phraseological units, their transformation and

ways of translation into Ukrainian. The study considers a phraseologism as a unique stylistic marker that has an emotional impact on the reader and visualises economic information with expressive and vivid images. The authors emphasise the need to analyse and adequately interpret phraseological units in order to prevent the loss of the originality of the author's intention when translating. The transfer of stylistic nuances, additional meanings, wordplay, and individual linguistic and expressive means are considered. The article offers an analysis and interpretation of transformed author's phraseological units on the basis of economic and business articles in «The Economist». It is emphasised that phraseological units characterised by a certain semantic redundancy may lose certain minor components of the structure, which do not convey important information and imagery. In this case, the core component of the transformed phraseological unit contains a recognisable and understandable image that can be easily decoded by the reader due to its idiomaticity. This technique is often used in catchy headlines to attract the reader's attention. The authors provide their own variants of translation of the analysed phraseological units, focusing on difficult cases, which are sometimes characterised by ambiguity or unclear connotation, select the appropriate equivalent or analogue in Ukrainian, apply the method of description, calque, neutralisation of figurativeness.

Keywords: phraseological unit, economic texts, translation, imagery, transformation.

Актуальність теми. Тексти економічної тематики вирізняються багатством форм та видів і здебільшого представлені бізнес-планами, діловим листуванням, презентаціями, звітами, дослідженнями, банківською, бухгалтерською, аудиторською, митною документацією, публікаціями в медіа тощо. Актуальність дослідження різних аспектів перекладу економічних текстів пов'язана з великим обсягом їх жанрових різновидів, які потребують адекватних перекладацьких рішень на лексичному, стилістичному рівнях. Особливу увагу лінгвістів та перекладачів привертають економічні реалії, неологізми, фразеологізми, метафори та способи їх перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання перекладу економічної термінології, неологізмів, бізнес-ідіом розглядаються в дослідженнях М. Бережної, О. Бутко, О. Коваленко, М. Ковальчук, В. Куліш, О. Петрини, Н. Пільгуй, М.-К. Ротару, В. Циганюк та ін. Достатньо дослідженим є також використання експресивних засобів у текстах економічної тематики. Проте проблема перекладу авторських фразеологічних одиниць в економічних медіатекстах потребує окремого дослідження, оскільки фразеологізм як унікальний стилістичний маркер постає засобом емоційного впливу на реципієнта, тому адекватна інтерпретація та переклад покликані забезпечити, окрім термінологічної точності, передачу своєрідності авторського задуму.

Мета статті – проаналізувати труднощі перекладу деяких фразеологізмів як експресивно-стилістичних засобів в економічних медіатекстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для нашого дослідження постає важливим визначення медіатексту, яке розуміємо як повідомлення в усній чи письмовій формі інформаційного характеру, що має на меті формування громадської думки, вплив на неї або маніпулювання. За функціонально-жанровими особливостями медіатексти поділяються на новини, рекламу, інтерв'ю, аналітичні, публіцистичні статті тощо. Принагідно зазначимо, що характерною рисою будь-якого медіатексту є індивідуальний авторський стиль. Світосприйняття, інтелектуальний рівень, когнітивна здатність автора оприявнюються через медіатекст, якому притаманні логічна закінченість висловлювань, комунікативний намір та прагматична настанова (Загнітко, 2012: 170).

Дана розвідка здебільшого зосереджується на англійських публікаціях економічної спрямованості, що представлені в новинних виданнях, розрахованих на загальну читачів. Різноманітність форм репрезентації економічної інформації зумовлює стильові особливості, найпоширенішими серед яких є чіткість, наявність точних формулювань, уникання різнотлумачень, відсутність образності, художньої виразності. Проте економічна публіцистика вирізняється почасти образністю, метафоричністю за рахунок використання ідіоматичних словосполучень і фразеологізмів. Погоджуємось з думкою науковців, що мові економіки властиві водночас інформативність та експресія, експліцитність викладу та компресія, стереотипність та практична спрямованість (Рибачок, 2013: 316). В економічних текстах лексична варіативність досягається завдяки поєднанню спеціальної термінології, професіоналізмів, жаргонізмів, а також загальноповсякденних слів, що можуть збагачувати текст, надаючи йому експресивності, авторської індивідуальності, наприклад за рахунок переосмислення трансформації фразеологізмів.

Складність перекладу економічних медіатекстів полягає в тому, що такі тексти містять дані, аналітичні дані, економічну термінологію, яку перекладач повинен знати й правильно інтерпретувати, зберігаючи зміст вихідного документа. Лексичні труднощі викликані звичайним вживанням термінів або реалій, які не мають відповідників або мають різні відтінки значень у мові перекладу; граматичні пов'язані з морфолого-синтаксичними відмінностями мов, що при перекладі передбачає залучення різноманітних трансформацій; стилістичні стосуються додаткових значень слова, що визначаються стилем, типом мовлення або видом тексту, або індивідуальних мовно-виражальних авторських засобів. У таких випадках перекладач застосовує низку методів, як-то транскодування, калькування, дескрипцію, конкретизацію, звуження або розширення тощо.

Аналіз фразеологізмів та їх інтерпретація здійснюються на матеріалі статей економічної та бізнес тематики журналу «The Economist». Автори також пропонують власні варіанти перекладу аналізованих фразеологічних одиниць, акцентуючи увагу на складних випадках, які іноді характеризуються двозначністю або неочевидністю підтексту.

У статті за назвою «*Stacking the deck*» (The Economist May 18th, 2024: 23) йдеться про намір неофіційних осіб сприяти завершенню нерозкритих кримінальних справ з пошуку зниклих без вісті або вбитих за дивних обставин людей шляхом оприлюднення їх фото на гральних картах з подальшим розповсюдженням серед ув'язнених у місцях позбавлення волі. Ця ініціатива має на меті отримання будь-якої корисної інформації щодо нерозкритих справ. Сама ідіома «*stack the deck*» (US), «*stack the cards*» (UK) означає «отримати бажаний результат нечесним шляхом», що спотворює зміст, тому автор вдається до підзаголовку «*Can playing cards help catch criminals?*», який розкриває справжній задум. Так, пропонуємо наступний переклад заголовку «*Картярське махлярство*», що за наявності підзаголовку «*Чи допоможе гра в карти спіймати злочинців?*» позбувається цієї негативної конотації.

Наступний приклад стосується вживання фразеологізмів на позначення змін фінансового становища мережі будівельних магазинів Home Depot. Назва статті «*Through the floor*» (The Economist May 18th, 2024: 58) представлена усіченим фразеологізмом «*to go through the floor*», що означає «падати до дуже низького рівня», символізує тенденцію до зниження, занепаду, втрати та може бути перекладена українським аналогом «*Нижче плінтуса*». Однак без наведеного підзаголовку «*Home Depot is still struggling after a bumper pandemic*» («*Хоум Діпо все ще намагається надолужити свій шалений успіх за*

пандемії») назва статті може невірно сприйматись читачем, так як ідіома «нижче плінтуса» має в українській мові додаткові значення зневаги, втрати авторитету, низького гумору, поганої якості. Предпозиційне усичення передбачає усунення початкового компонента «to go», який не несе суттєвого семантичного значення для контекстуального вживання фразеологізму, а компоненти, що залишаються, є достатніми для розкриття образу.

Згадана стаття також містить низку фразеологізмів, що передають кардинально протилежне значення, а саме значного зростання, успіху, наприклад, «Until about 18 months ago, business was going like a house on fire» («Ще десь півтора року тому бізнес піс як на дріжджах»); «Home Depot's sales hit the roof during the covid-19 pandemic» («Продажі Хоум Діпо злетіли до небес під час пандемії covid-19»). У цих випадках для перекладу було обрано українські аналоги, що є близькими за значенням й передають відповідну образність. Такі фразеологізми в текстах, сповнених термінів, статистичних даних, порівнянь, аналітичних прогнозів, посилюють експресію авторського задуму, візуалізують економічну інформацію за допомогою виразних та яскравих образів.

Так, наприклад, ідіома «put all your eggs in one basket» має еквівалент в українській мові – «класти всі яйця в один кошик», тобто зосередити всі ресурси або зусилля на одній можливості чи ризикованому підприємстві, замість того, щоб диверсифікувати. У заголовку «Egg-in-one-basket strategy» ідіома набуває авторської трансформації шляхом утворення дефісного складного іменника у функції означення (The Economist June 29th, 2024: 59). Фразеологізми, яким притаманна певна семантична надлишковість, можуть втрачати певні структурно факультативні, менш образні та менш експресивні, сигніфікативно надлишкові компоненти, які не несуть важливої інформації або є тавтологічними (Свердан, 2003: 16). Складова ядра фразеологічної одиниці, що містить впізнаваний та зрозумілий образ ризикованої або економічно незваженої поведінки, за рахунок своєї ідіоматичної смкості утворює експресивний заголовок. Тож пропонуємо наступний переклад: «*Стратегія всіх яєць в одному кошику*», що зберігає образність та зміст повідомлення. Більш нейтральний переклад «*Ризикована стратегія*» передає зміст, але втрачає образність, яка розтлумачується далі в статті повним фразеологізмом: «Investors who would rather not put all their eggs in one basket are worried» (Інвестори, які не хотіли б класти всі яйця в один кошик, занепокоєні). Отже, скорочений варіант у повній мірі відповідає образу, який створений у свідомості читача інваріантною фразеологічною одиницею.

Понасти економічні статті містять численні фразеологізми, що увиразнюють своєрідність авторського стилю. Наприклад, у статті «*Presidential prowess*» (The Economist May 18th, 2024: 64) зустрічаємо низку фразеологічних одиниць, як-то «keep one's on one's toes», «turn a buck», «leave profits on the table», «a drop in the barrel». Останній фразеологізм, у ситуації, що описує нафтові реалії, зазнає незначної авторської модифікації, створюючи певну гру слів з словом «barrel» (бочка/барилло; барель, одиниця вимірювання об'єму нафти) та ідіомою «a drop in the bucket» US або «a drop in the ocean» UK («крапля в морі», дуже мала кількість порівняно з необхідною): «This is a drop in the barrel in a global market that clears 100m of them a day». При перекладі відповідним українським фразеологізмом «крапля в морі» ми зберігаємо образ незначної кількості чогось, але вдаємося до функціональної заміни займенника «them» іменником «barrel», що уточнює загальний зміст повідомлення: «Це крапля в морі на світовому ринку, який переробляє 100 мільйонів таких барелів на день». Переклад авторського фразеологізму дослівно призвів би до втрати образності або навіть до неадекватної асоціації з іншим українським фразеологізмом «ложка дьогтю в бочці меду» (те невелике, що псує якусь справу).

Наведемо також інший приклад гри слів, побудованої на основі аббревіатури назви Міжнародного фінансового хабу в Індійському штаті Гуджарат – GIFT City (the Gujarat International Financial Tech-City) та усиченого фразеологізму «never look a gift horse in the mouth» («дарованому коневі в зуби не заглядають»). Усичення фразеологізму, коли спостерігається випущення будь-якого з його компонентів, є поширеним явищем під час формулювання заголовку. При такому скороченні, ядро, що залишається, зберігає семантичну цілісність і є достатнім для створення повноцінного образу. В статті за назвою «*Gift horse*» (The Economist June 1st, 2024: 59) йдеться про небажання іноземних інвесторів вкладати кошти у вільну економічну зону Індії попри її бурхливе зростання та спроби влади зменшити податковий тягар. На думку М.Ковальчука, прийом усичення компонентного складу фразеологізму не вимагає додаткового контексту, оскільки читач одразу відновлює у свідомості первісну форму стійкої сполуки, поданої в усиченому варіанті заголовка (Ковальчук, 2013: 139). Однак у нашому випадку саме контекст відіграє важливу роль у розумінні відмови інвесторів та сумнівної привабливості цього проєкту завдяки культуремі «a Potemkin quality», використаної автором для характеристики Гіфт-сіті. Враховуючи все вищезазначене, для збереження ідіоматичної образності та іронічного ставлення автора пропонуємо «Дарований кінь» як переклад заголовку статті.

Варто зазначити, що, на перший погляд, прості та зрозумілі фразеологізми викликають певні складнощі при перекладі, що пов'язано з неможливістю знайти відповідник для збереження стилістичного забарвлення, зумовленого авторським задумом. Тому перекладач може вдаватися до його експлікації, що значно збільшує лексичний обсяг повідомлення, або до передачі змісту нейтральними поняттями. «When interest rates rose in 2022 and banks stopped underwriting new risky loans, private credit became the only game in town» (The Economist June 15th, 2024: 64) перекладаємо: «Коли в 2022 році відсоткові ставки зросли, а банки припинили андеррайтинг нових ризикованих позик, приватне кредитування стало єдиною доступною можливістю», де ідіоматичний вираз на позначення єдиної/бажаної/унікальної опції передаємо описовим шляхом.

Іншим прикладом є фразеологізм «spell trouble» на позначення ситуації, яка може спричинити проблеми в майбутньому. Вважаємо його близьким за значенням до українського фразеологізму «накликати біду на свою голову», що в контексті статті здається просторічним. Тож у тексті «American stocks are consuming the global markets. That does not necessarily spell trouble» (The Economist June 29th, 2024: 59) цей фразеологізм перекладаємо нейтрально: «Американські акції поглинають світові ринки. Це не обов'язково спричинить неприсмності».

Наступна ідіома «bricks and mortar» на позначення традиційного ведення бізнесу з офісу на відміну від онлайн бізнесу не має аналога в українській мові. Тому в реченні: «The rule exposes flaws in Uncle Sam's tariff strategy: bricks and mortar retailers that import from China must pay duties, while their offshore rivals bypass them altogether» (The Economist June 29th, 2024: 60) при перекладі вдаємось до граматичної трансформації фразеологізму в функції означення підрядним означальним реченням:

«Це правило викриває недоліки тарифної стратегії Сполучених Штатів: роздрібні торговці, що працюють з офісу, та імпортувати товари з Китаю, повинні платити мита, тоді як їхні офшорні конкуренти взагалі їх обходять».

Слід зазначити, що у випадку наявності часткового еквіваленту фразеологізму в мові перекладу, можуть спостерігатися незначні розбіжності на компонентному рівні: «two sides of the same coin» – «дві сторони однієї медалі». Наприклад, «Most important, recognise, buying and selling are two sides of the same coin and start treating them as such» (The Economist June 1st, 2024: 62) – «Найголовніше, визнайте, що купівля і продаж – це дві сторони однієї медалі, й почніть ставитись до них як до таких».

У випадку наявності аналогу або навіть кількох, за допомогою яких можна перекласти фразеологізм, саме контекст передбачає надлишковість або обмеження експресивності при перекладі. Так, наприклад, фразеологізм «be left holding the bag» US або «be left holding the baby» UK – «бути козлом відпущення», «бути козлом офірним», «бути цапом відбувайлом», «залишитися крайнім» з огляду на контекст статті зумовлює вибір його семантично нейтрального відповідника: «National obligations that lower returns will inevitably leave governments holding the bag for any shortfall in the decades to come» (The Economist July 13th, 2024: 61) – «Національні зобов'язання, які призведуть до зниження доходів, неминуче залишать уряди відповідальними за будь-який дефіцит у найближчі десятиліття».

Деякі ідіоми, які належать до офіційного стилю мовлення, що передбачає відповідний контекст уживання, за умови зміни реєстру можуть втрачати стилістичну вишуканість і набувати нейтрального забарвлення. Так, ідіома «in sb's gift/ in the gift of sb» характеризується офіційним тоном та піднесеністю, що є притаманним формальній комунікації, наприклад, «in the gift of the monarch», «in the gift of the king», «in the royal gift», «in the gift of the Grand Prince». Зустрічаємо цей фразеологізм у статті економічного профілю, де його градус офіційності нейтралізується: «Professionals face constraints that prevent them from selling perfectly. Timing may not be in their gift: the capital could be needed for another purchase, or to return to investors» (The Economist July 13th, 2024: 61) – «Професіонали стикаються з обмеженнями, які заважають їм продавати бездоганно. Час грає не на їхньому боці: капітал можливо знадобиться для іншої покупки або для повернення інвесторам». Таким чином, за відсутності повного еквіваленту або аналогу в мові перекладу фразеологізм потребуватиме контекстуальної експлікації або дескрипції.

Висновки. Проведене дослідження виявило, що невід'ємною частиною лексики економічних медіатекстів є фразеологізми, які відіграють важливу роль, надаючи тексту експресивності та оригінальності. Авторське переосмислення, гра слів, двозначність, неочевидність підтексту, різноманітні трансформації інваріантних фразеологізмів викликають труднощі при перекладі. Підбір відповідного еквіваленту чи аналогу, дескрипція, зниження експресивності фразеологізмів у перекладі потребує передусім знання нюансів контексту й коректної інтерпретації авторського задуму. Оскільки значна частина трансформацій фразеологізмів припадає на заголовки, перспективу подальших досліджень вбачаємо в їх аналізі, систематизації та перекладі на українську мову.

Література:

1. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 350 с.
2. Ковальчук М. Перетворення фразеологізмів у газетних заголовках. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич, 2013. С. 134-140.
3. Рибачок С. М. Економічний дискурс як об'єкт дискурс аналізу. *Мовні та концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. Київ, 2013. Вип. 43, Ч. 3. С. 311-317.
4. Свердан Т. П. Усічення як тип структурно-семантичного варіювання і спосіб трансформації у фразеології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2003. 20 с.
5. The Economist. 18th May 2024. №9397. 80 p. URL: <https://www.calameo.com/read/007674159d88603a2a9b4?page=1>
6. The Economist. 1st June 2024. №9399. 76 p. URL: <https://www.calameo.com/read/0076741592f326860e30d?page=1>
7. The Economist. 15th June 2024. №9401. 80 p. URL: <https://www.calameo.com/read/007674159394e4ce31422?page=1>
8. The Economist. 29th June 2024. №9403. 76 p. URL: <https://www.calameo.com/read/0076741597c55f5682790?page=1>
9. The Economist. 13th July 2024. №9405. 88p. URL: <https://www.calameo.com/read/007674159821944f7ae32?page=1>

References:

1. Zahnitko, A. (2012). Slovyk suchasnoi lnhvistyky: poniattia i terminy [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms]. Donetsk : DonNU [in Ukrainian].
2. Kovalchuk, M. (2013). Peretvorennia frazeolohizmiv u hazetnykh zaholovkakh [Transformation of phraseology in newspaper headlines]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri* [Native word in ethnocultural dimension], 134-140 [in Ukrainian].
3. Rybachok, S. M. (2013). Ekonomichniy dyskurs yak ob'iekt dyskurs analizu [Economic discourse as an object of discourse analysis]. *Movni ta kontseptualni kartyny svitu* [Linguistic and conceptual worldviews]: collection of scientific papers, 43, 3, 311-317 [in Ukrainian].
4. Sverdan, T. P. (2003). Usichennia yak typ strukturno-semantichnoho variuvannia i sposib transformatsii u frazeolohii ["Cutting-off" as a type of structural-semantic variation and a way of transformation in phraseology]. Extended abstract of candidate's thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
5. The Economist. 18th May 2024. №9397. 80 p. URL: <https://www.calameo.com/read/007674159d88603a2a9b4?page=1>
6. The Economist. 1st June 2024. №9399. 76 p. URL: <https://www.calameo.com/read/0076741592f326860e30d?page=1>
7. The Economist. 15th June 2024. №9401. 80 p. URL: <https://www.calameo.com/read/007674159394e4ce31422?page=1>
8. The Economist. 29th June 2024. №9403. 76 p. URL: <https://www.calameo.com/read/0076741597c55f5682790?page=1>
9. The Economist. 13th July 2024. №9405. 88p. URL: <https://www.calameo.com/read/007674159821944f7ae32?page=1>

Отримано: 10 грудня 2024 р.

Прорецензовано: 19 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 22 грудня 2024 р.

e-mail: gloriasanctum2005@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4649-3667>

Web of Science ResearcherID: 8086-2019

e-mail: t.vereshchahina@ukma.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2473-5645>

Web of Science ResearcherID: EEF-2882-2022

e-mail: tarasova.n@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0989-9306>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-62-66

Лященко О. А., Верещагіна Т. О., Тарасова Н. П. Голос Лукреції: феміністична інтерпретація роману Меггі О'фаррелл «Шлюбний портрет». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 62–66.

УДК: 821.111(415/416)-31.09:316.36

Лященко Олеся Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
Верещагіна Тетяна Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Тарасова Наталія Петрівна,
асистент,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

ГОЛОС ЛУКРЕЦІЇ: ФЕМІНІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РОМАНУ МЕГГІ О'ФАРРЕЛЛ «ШЛЮБНИЙ ПОРТРЕТ»

Стаття присвячена феміністичному аналізу роману Меггі О'Фаррелл «Шлюбний портрет», що розповідає історію Лукреції де Медічі, юної аристократки епохи Відродження в Італії. Мета дослідження – проаналізувати вплив патріархальних стосунків та гендерних стереотипів на життя та самосприйняття жінки-мисткині в тогочасному суспільстві. Аналіз проводиться на основі ключових концепцій феміністичної критики, зокрема деконструкції патріархального канону, яку запропонували у своїх працях Сандра Гілберт і Сьюзен Губар.

У статті розглянуто три основні смислові парадигми: стосунки Лукреції з родиною, шлюб з Альфонсо д'Есте та її захоплення мистецтвом. Показано, як родина, з одного боку, допомагає розвивати художній талант Лукреції, дає їй першорядну освіту на рівні з братами, а з іншого – стає причиною її трагедії, нав'язуючи політично вигідний, але нещасливий шлюб. Стосунки з чоловіком розглядаються як втілення патріархального насильства та жорстокості, де жінка є безправною власністю (символом «оречевлення» Лукреції стає створення її портрету).

Особливу увагу приділено ролі мистецтва в житті Лукреції. Її творчість – це спроба зберегти ідентичність в умовах обмежень та форма опору. Символічний перехід від малювання неординарних фантастичних образів до натюрмортів під час заміжжя відображає втрату свободи та придушення творчого потенціалу. Коли головну героїню рятує художник, цей епізод символічно показує основну концепцію твору: справжнє щастя та творча реалізація можливі лише в умовах рівності у стосунках. Стаття підкреслює важливість феміністичного погляду на історію, демонструючи, як соціальні та культурні чинники формують жіночий досвід та впливають на боротьбу за самовизначення.

Ключові слова: Меггі О'Фаррелл, «Шлюбний портрет», Лукреція де Медічі, феміністичний аналіз, «Ангел в домі», «Божевільна на горіщі», патріархальний канон, епоха Відродження, жіночий досвід.

Olesia Liashchenko,
PhD in Philology, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Tetyana Vereshchahina,
PhD in Education, Senior Lecturer,
National University of Kyiv-Mohyla Academy
Nataliia Tarasova,
Assistant Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LUCREZIA'S VOICE: A FEMINIST INTERPRETATION OF MAGGIE O'FARRELL'S "THE MARRIAGE PORTRAIT"

This article presents a feminist analysis of Maggie O'Farrell's novel "The Marriage Portrait," which tells the story of Lucrezia de' Medici, a young aristocrat in Renaissance Italy. The study aims to examine the impact of patriarchal relationships and gender stereotypes on the life and self-perception of a woman artist in the society of that time. The analysis is based on key concepts of feminist criticism, particularly the deconstruction of the patriarchal canon, as proposed by Sandra Gilbert and Susan Gubar.

The article explores three main semantic paradigms: Lucrezia's relationships with her family, her marriage to Alfonso d'Este, and her passion for art. It demonstrates how her family, on the one hand, nurtures Lucrezia's artistic talent and provides her with an education equal to that of her brothers. On the other hand, her parents become the cause of her tragedy by imposing a politically advantageous but unhappy marriage. Lucrezia's relationship with her husband is viewed as an embodiment of patriarchal violence and cruelty, where the woman is a ruthless possession (the creation of Lucrezia's idealized marriage portrait becomes a symbol of her objectification).

Special attention is paid to the role of art in Lucrezia's life. Her creativity is an attempt to preserve her identity under the conditions of constraints and resist the will of her parents. The symbolic transition from painting extraordinary, fantastic images to still lifes during her marriage reflects the loss of freedom and the suppression of creative potential. At the same time, when the heroine is rescued by an artist, this episode symbolically conveys the central concept of the work: true happiness and creative fulfillment are possible only in the context of equality in relationships.

The article emphasizes the importance of a feminist perspective on history, demonstrating how social and cultural factors shape women's experiences and influence their struggle for self-determination.

Keywords: Maggie O'Farrell, "The Marriage Portrait", Lucrezia de' Medici, feminist analysis, "Angel in the House", "Madwoman in the Attic", patriarchal canon, the Renaissance, female experience.

Постановка проблеми. Феміністичні дослідження в літературі відіграють ключову роль у розкритті та аналізі складних аспектів жіночого досвіду, особливо в історичному контексті. Вони дозволяють не лише відновити забуті або маргіналізовані голоси жінок минулого, але й зрозуміти, як гендерні стереотипи, патріархальні структури та соціальна нерівність впливали на їхнє життя, можливості та самосприйняття. У цьому контексті дослідження роману Мергі О'Фаррелл «Шлюбний портрет» є особливо актуальним. Цей твір пропонує сучасний погляд на життя жінки-мисткині з аристократичного прошарку суспільства епохи Відродження, дозволяючи крізь призму художнього тексту дослідити історичні реалії та зрозуміти, з якими викликами стикалися жінки в патріархальному суспільстві.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз роману «Шлюбний портрет» наразі представлений переважно літературними рецензіями. Особливу увагу в цих оглядових працях приділено феміністичним концептам у творі, зокрема висвітленню теми політичних шлюбів, підпорядкованості жінок у патріархальних структурах епохи Відродження. Цінним джерелом інформації є інтерв'ю Ш. Х. Клайбер з самою авторкою роману, в якому вона пояснює, як виник задум твору й називає появу жінок-мисткинь у добу Ренесансу першою хвилею фемінізму (Kleiber, 2022). У свою чергу, Дж. Томас-Корр відзначає, що роман є прикладом спроби повернення голосу жінкам, чії історії були витіснені чоловічими наративами, хоча й критикує певну одноманітність у зображенні персонажів (Thomas-Corr J., 2022). Дж. О'Лірі аналізує, як роман відображає травматичність династичних шлюбів для молодих дівчат, акцентуючи на сучасному феміністичному погляді, який, однак, може спотворювати історичну реальність (O'Leary, 2022). Вказані публікації мають на меті ознайомити читачів із новим твором талановитої письменниці. Суто науковий характер має стаття М.-А. Струццієро «Картини і підмалювки: Рівні влади та безсилля у романі Мергі О'Фаррелл "Шлюбний портрет"». У цій розвідці дослідниця аналізує, як О'Фаррелл через образ Лукреції досліджує взаємодію влади, ізоляції та жіночої суб'єктивності в епоху Ренесансу. Особливу увагу приділено символіці портрету як способу приглушення жіночого голосу в патріархальному суспільстві, де жінки перетворювалися на об'єкти, що символізували статус і владу чоловіків (Struzziero, 2024).

Науково-теоретичною основою дослідження є сучасна феміністична критика, що являє собою багатогранний та інтердисциплінарний підхід, який інтегрує ідеї з культурології, психології, соціології та історії. У межах статті ми зосередилися на критичному аналізі патріархального канону, який у своїх дослідженнях розвинули такі дослідниці, як С. Гілберт і С. Губар, чия спільна праця «Божевільна жінка на горіщі» (1979) стала знаковою для феміністичного літературознавства. Роман «Шлюбний портрет» М. О'Фаррелл ще не розглядали з використанням цього підходу в феміністичному літературознавчому дискурсі, що й робить цю статтю **актуальною**.

Мета статті – дослідити феміністичні аспекти роману «Шлюбний портрет» Мергі О'Фаррелл.

Виклад основного матеріалу. Роман «Шлюбний портрет» (2022) Мергі О'Фаррелл занурює читача у витончений та водночас жорстокий світ Італії епохи Відродження, розповідаючи історію юної Лукреції де Медічі, дочки Козімо I Медічі, великого герцога Тосканського. В п'ятнадцятирічному віці її видали заміж за Альфонсо II д'Есте, герцога Феррари. Цей шлюб, як і багато інших шлюбів того часу, був укладений не з любові, а з метою зміцнення політичних союзів. Лукреція померла у віці 16 років, через рік після весілля. Ходили чутки, що її отруїв чоловік, хоча офіційна версія – смерть від лихоманки.

Як зазначає сама авторка в інтерв'ю з Ш. Х. Клайбер, на створення роману її надихнули спочатку поема Роберта Браунінга «Моя остання герцогиня», а згодом – портрет Лукреції (Kleiber, 2022).

Поема Роберта Браунінга «Моя остання герцогиня» («My Last Duchess») – це драматичний монолог, у якому герцог Феррарський розповідає посланцю графа про свою покійну дружину, показуючи її портрет. На думку герцога, вона була занадто прихильною до всіх, не роблячи різниці між його увагою та увагою інших. Це викликало його роздратування та ревності. Зрештою, герцог натякає, що він наказав «припинити всі ці посмішки» (Browning, 2020), тобто вбив її.

М. О'Фаррелл використовує поему Браунінга як відправну точку для свого роману. Браунінг створює образ герцога як жорстокого та владного чоловіка, який бачить у жінці лише об'єкт своєї власності. Поема зосереджена на психології тирана, залишаючи історію самої герцогині за кадром.

Письменниця у своєму романі прагне заповнити цю прогалину. Вона хоче розповісти історію з точки зору самої Лукреції, дати їй голос та показати її внутрішній світ. В «Авторських примітках» до роману мисткиня чітко окреслює своєрідний виклик, який вона робить традиційному патріархальному письму: «Вважають, що Роберт Браунінг написав поему «Моя остання герцогиня» на основі образу Альфонсо II д'Есте, герцога Феррари; а от творчим поштовхом до появи цього роману стала Лукреція ді Козімо Медічі д'Есте, герцогиня Феррарська». (O'Farrell, 2022: 433)

Ще одним джерелом натхнення став портрет Лукреції. У вище згаданому інтерв'ю письменниця розповідає, що пошуки портрета Лукреції де Медічі стали для неї справжнім квестом. Зрештою вона знайшла його не в галереї Уффіці, де були зібрані численні портрети родини Медічі, а в сусідньому палаці Пітті, в зовсім непримітному місці. І то був єдиний відомий портрет дівчини. Письменниця також була вражена її поглядом на портреті – тривожним і водночас пронизливим, що було нехарактерно для портретного живопису XVI століття.

М. О'Фаррелл відчула глибоке співчуття до Лукреції, яку, за її словами, не любили в родині й видали заміж за безсердечного чоловіка, який бачив у ній лише засіб для народження спадкоємців (Kleiber, 2022). Прикметно, що в «Авторських примітках» до роману письменниця описує одразу кілька дивних смертей дружин у родині Лукреції, привертаючи увагу читача до безправного статусу жінок в аристократичних родинях в історичному контексті.

Ще однією важливою символічною деталлю твору став вибір епіграфу з «Декамерону» Бокаччо, адже він одразу окреслює ключові теми твору, особливо в контексті історії Лукреції де Медічі. Розглянемо детальніше, чому саме цей епіграф є таким значущим:

Слова Боккаччо про знатних жінок, що «are forced to follow the whims, fancies and dictates of their fathers, mothers, brothers and husbands» є прямим відображенням становища Лукреції. Її життя, від самого народження, було підпорядковане волі чоловіків – спочатку батька, Козімо І Медічі, а потім чоловіка, Альфонсо II д'Есте.

Спостереження автора «Декамерону», що жінки «spend most of their time cooped up within the narrow confines of their rooms» має в контексті роману подвійне значення. З одного боку, це фізичне обмеження, адже Лукреція, як і багато жінок того часу, більшість часу проводила в палаці, під наглядом. З іншого боку, це метафоричне ув'язнення – обмеження її прав, можливостей, свободи вибору та самовираження. Її внутрішній світ, її думки та почуття, були замкнені, як і вона сама.

Опис жінок, які «sit in apparent idleness, wishing one thing and at the same time wishing its opposite, and reflecting on various matters» (O'Farrell, 2022: X), передає складний внутрішній світ Лукреції. Вона прагне любові, визнання, свободи, але водночас усвідомлює свою безпорадність перед владою чоловіків. Її внутрішній світ сповнений суперечностей, сумнівів та страхів.

Використання цього епіграфа підсилює феміністичний погляд О'Фаррелл на історію Лукреції. Авторка не просто розповідає історію з минулого, вона розглядає її постать з точки зору гендерної проблематики, показуючи, як патріархальні структури обмежували та пригнічували жінок.

Проаналізуємо, як М. О'Фаррелл поступово розкриває трагічне становище спершу дитини, а потім зовсім юної дружини на сторінках свого роману на рівні стосунків Лукреції з родиною, у шлюбі з чоловіком, а також з огляду на її талант до живопису. Для досягнення нашої мети звернемося до ключових концептів знакової праці феміністичної критики С. Гілберт і С. Губар «Божевільна жінка на горищі» (1979). Назва праці походить від персонажа Берти Мейсон, «божевільної на горищі», з роману Шарлотти Бронте «Джейн Ейр». Книга пропонує новий погляд на творчість жінок-письменниць того часу, аналізуючи, як патріархальні суспільні норми та гендерні стереотипи впливали на їхню творчість та зображення жіночих персонажів. Дослідниці окреслюють два полярні образи, що є ключовими для розуміння жінок-письменниць і жіночих персонажів у літературі XIX століття. «Ангел в домі» уособлює ідеал жіночої покірності, доброти та самопожертви. С. Гілберт і С. Губар наводять для цього образу таке визначення з художньої літератури: «Вона... проводить дні у майже цілковитому спогляданні...у глибокій самотності в замському маєтку... у неї таке життя, в якому немає місця зовнішнім подіям, – життя, історію якого неможливо викласти, адже її просто немає. Проте її існування не марне. Зовсім ні... вона сяє, як дороговказ у темному світі, як непорушний маяк, що вказує шлях іншим – подорожнім, які, навпаки, мають свою історію. Коли ті, хто живе почуттями та діями, звертаються до неї за допомогою, вона завжди дасть їм пораду і втішить. Вона – втілення ідеалу, зразок безкорисливості та щирості серця» (Gilbert and Gubar 2000: 22). «Божевільна на горищі», навпаки, є уособленням бунту проти патріархальних норм, часто зображуваного як «істерія» або «божевілья». Цей образ уособлюють «персонажі з палкою жагою до незалежності, що намагаються знищити всі патріархальні структури» (Gilbert and Gubar 2000: 77-78). Авторки показують, що ці образи насправді дві сторони однієї медалі й символізують обмеження жіночої ідентичності. «Божевільна» є своєрідним двійником «ангела», вираженням прихованих бажань та фрустрацій, які не можуть бути висловлені відкрито. Якщо проаналізувати жіночі образи в романі «Шлюбний портрет», можна так само чітко побачити ці образи.

«Ангел в домі» (ідеал): в контексті Ренесансу, образ «ангела в домі» для дівчини з такої аристократичної родини, як Медічі, передбачав беззаперечну слухняність батькові, покірність матері, тиху та скромну поведінку, зосередженість на домашніх справах та підготовку до шлюбу, який би зміцнив політичні зв'язки родини. Вона мала бути взірцем чесноти, благочестя та витонченості. Цьому ідеалові, на перший погляд, відповідають сестри Лукреції Ізабелла й Марія, саме тому їхні батьки пишаються ними і люблять їх. Також цьому образ намагаються відповідати сестри Альфонсо Нунціата й Елізабет, щоб здобути його прихильність. Здавалось би, до образу «ангела в домі» можна віднести й Елеонору. Однак її опостать далеко неоднозначна і саме вона демонструє вдалу спробу вирватися з патріархальних обмежень: «Eleanora is a woman all too aware of her rarity and worth: she possesses not only a body able to produce a string of heirs, but also a beautiful face [...]. On top of all this, she has a quick and mercurial mind. She can look at the scratch marks on this map and can, unlike most women, translate them into fields full of grain, terraces of vines, crops, farms, convents, levy-paying tenants» (O'Farrell, 2022: 6). Вона вийшла заміж з кохання, постійно займається самоосвітою, дбає про свою зовнішність, вділяє увагу чоловікові, щоб таким чином отримати більше влади. І зрештою, їй це вдається: «There are many areas in their marriage in which she is able to hold sway, more than other wives in similar positions» (O'Farrell, 2022: 8). Її кохання з герцогом Козімо стало для Лукреції ідеалом шлюбного життя. Порівнюючи Елеонору з іншими жіночими образами, варто зазначити, що вона у романі чи не єдиний приклад успішної жінки, яка розкрила свій потенціал як особистість і знайшла щастя в шлюбі.

Постать Лукреції в романі – це «відхилення» від патріархальних ідеалів. Ставлення матері до її інакшості яскраво показано в епізоді вигнання на кухню. Кухня – місце для челяді, а не для дочки герцога. Це символічне виключення з «дому», з кола сім'ї, з привілейованого простору. Нетерпимість братів і сестер, нелюбов матері та роздратування батька посилюють це відчуття ізоляції та неприйняття. Через відсутність любові і розуміння з боку родини Лукреція стає «божевільною на горищі». Її «дикунська» поведінка та бурхлива уява стають її «горищем» – місцем, де вона може виразити свої приховані емоції, невдоволення та бунт. Оскільки вона не може бути «ангелом», вона несвідомо обирає інший шлях – шлях протесту, але родина сприймає це радше як поведінку «божевільної» або принаймні дивачки.

Таким чином, концепція «Ангела в домі» та «Божевільної на горищі» дозволяє глибше зрозуміти психологію Лукреції та причини її поведінки. Вона не просто «дивна» дитина, а жертва обставин, яка несвідомо бунтує проти нав'язаних їй патріархальним суспільством ролей та очікувань. Цікаве спостереження щодо бунтівної суті Лукреції наводить італійська дослідниця М.-А.Струзьєро: «У романі волелюбна та нестримна вдача Лукреції страждає від задушливої атмосфери родинного палаццо, що став для неї справжньою тюрмою» (Struzziero, 2024: 128). Тому дівчинка ходить секретними ходами між стінами замку, підслуховує розмови дорослих і дізнається про події реального світу. Вона знає: коли з нею щось станеться у секретних тунелях, ніхто її там не знайде й не допоможе. Однак її це не зупиняє. Коли вона вже підліткою опиняється в

замку чоловіка, то теж наважується вдягнути одяг служниці і пройтися нічними коридорами. Вона усвідомлює, що якщо її хтось викрив, то наслідки були б серйозними. Але натомість вона отримує величезне задоволення від побаченого крадькома поза стінами герцогських покоїв. М.-А.Струзьєро також звертає увагу на символічну появу тигриці в романі і зазначає, що йдеться не стільки про історію поневоленого звіра, як про життя самої Лукреції: «Тигриця є уособленням екзистенційного стану Лукреції: ще дитиною її поведінка викликає страх у матері, яка вирішує ізолювати її, вигнавши з дитячої кімнати на кухню в підвалі» (Struzziero, 2024: 128). Водночас цей образ ув'язненого звіра, що намагається вирватися на свободу, з'являється у романі ще кілька разів: коли Лукрецію привозять у помістя чоловіка, вона долає страх перед темрявою в подружній кімнаті, згадуючи, як вона гладила тигрицю, це додає їй сил. Коли чоловік і лікар забороняють їй виходити з покоїв, служниця розповідає, як у родинному замку всі слуги боялись малу Лукрецію, бо чули, що вона торкалася страшного звіра, щоб підбадьорити її. І в кінці роману в очікуванні смерті молода герцогиня малює тигрицю, що зникає в джунглях. Тож у цьому образі ховається і становище безправної жінки, повністю залежної від волі інших, і її бажання бути сильною, сміливою і вирватися на свободу.

Надзвичайно майстерно розкриває О'Фаррелл стосунки між Альфонсо та Лукрецією. Вона детально описує виховання хлопчиків і дівчаток в аристократичних родині і пояснює, що герцог став таким жорстоким насамперед через виховання батька. Старий герцог ув'язнив свою дружину через її релігійні переконання, забрав у неї дітей, а старшого сина виховав так, щоб позбавити почуттів. Невипадково на початку роману Альфонсо привозить Лукрецію в фортецю, де батько карав його за непослух. За вечерею він розповідає своїй молодій дружині, як відреагував батько, коли він не убив самку оленя з дитинчатами на полюванні: «he got his steward to beat me. I couldn't sit down for three days. He told me it was so I should always remember that I must never let sentiment get in the way of necessary action» (O'Farrell, 2022: 56) І саме у фортеці Альфонсо планує вбити Лукрецію. Вона розуміє, що її чоловік отримав прекрасну освіту, необхідну для правителя, але також і фізичну підготовку, щоб убивати своїх ворогів: «Like her brothers, like all rulers, Alfonso will know where resides the weakness in a human form, where to press his fingers or apply a tight grip, between which ribs a knife should be inserted, which part of the neck or spine» (O'Farrell, 2022: 282). У розмовах з іншими вона дізнається, що її чоловік схожий на дволикого Януса, бачить у ньому то монстра, то людину, при чому в різних іпостасях: «He has many incarnations and she is not sure she has yet met them all». (O'Farrell, 2022: 387-389) Попри жорстокість він розумний і проникливий. Лукреція каже про нього: «He has a way of seeing the truth, the crux of a situation. I don't know how he does it but he can gaze on someone and see whatever it is they most want to keep hidden. He can peel away the layers people use to clothe their secrets» (O'Farrell, 2022: 361).

Водночас Альфонсо не здатний вийти за межі патріархальних канонів і не бачить у дружині особистість з власними бажаннями, почуттями та прагненнями. Для нього вона насамперед інструмент для досягнення мети – продовження роду. Коли ж він усвідомлює, що Лукреція не може народити йому спадкоємця (або ж він так вирішив, керуючись своїми параноїдальними страхами), він безжально її вбиває. Це вбивство стає кульмінацією його жорстокості, породженої вихованням, владою та глибоко вкоріненими патріархальними переконаннями. Він знищує не лише дружину, а й свій «невдалий» проєкт, річ, яка не виконала свого призначення.

Важливо також зазначити, що в романі простежується певна іронія. Альфонсо, прагнучи створити «ідеальну» Лукрецію в шлюбному портреті, насправді втрачає живу, яскраву та неординарну жінку. Його спроба контролю та володіння призводить до трагедії, демонструючи руйнівну силу патріархальних стереотипів як для жінок, так, по суті, і для їхніх чоловіків.

Варто зазначити, що історія Альфонсо та Лукреції – це не лише розповідь про конкретних людей, а й про систему, яка породжує насильство та нерівність.

Ще однією темою, яку варто розглянути з точки зору феміністичної критики, є парадигма «жінка і мистецтво в патріархальному суспільстві». Лукреція – обдарована художниця, і саме завдяки можливості розвивати цей талант у дитинстві їй вдається вижити серед людей, які її не люблять. Характеризуючи епоху Відродження, О'Фаррелл зазначає, що «деякі історики мистецтва вважають, що ця історична доба може вважатися початком першої хвилі фемінізму. Чимало жінок тоді заробляли собі на життя як мисткині та живописиці, переважно навчаючись майстерності у своїх батьків-художників» (Kleiber, 2023).

У домі батьків Лукреція малювала те, що її захоплювало, свої фантазії, тобто виражала свій внутрішній світ, мрії та уявлення. Це був період її відносної свободи, коли вона могла творити без зовнішніх обмежень. Проте згодом, потрапивши в залежність від чоловіка, вона змушена була відмовитися від своїх справжніх творчих поривань і почати малювати натюрморти.

Цей перехід від свободи творчості до натюрмортів є глибоко символічним. Натюрморт – це жанр, який часто асоціюється з жіночим мистецтвом, оскільки він зображує статичні, буденні предмети, що оточують жінку в її повсякденному житті. Малюючи натюрморти, Лукреція ніби «заземлюється», повертається до реальності, яка її обмежує. Її творчість стає відображенням її несвободи, підпорядкованого становища. Вона змушена малювати те, що їй дозволено, поверх картин, які показують справжню глибину її таланту. Така зміна мистецької практики теж відображає зміни в житті Лукреції після заміжжя.

У романі Лукреції дають шанс вирватися на свободу: у фортеці вона прокидається посеред ночі і їй здається, що існує три її іпостасі. Одна – слабка, лежить у ліжку й боїться боротися за своє життя. У зв'язку з цією гранню особистості Лукреції М.-А.Струзьєро пропонує розглядати образ покоївки, яку вбивають замість господині, як її «покірну» іпостась, «ангела у домі» за визначенням С. Гілберт і С. Губар. «Дівчина, яку Лукреція покинула в ліжку, – це її інше «я», її «двійник», втілення покірності та смирення, від якого необхідно відмовитися, щоб нарешті вирватися на волю» (Struzziero, 2024:133). У кімнаті присутня й третя «Лукреція» – це образ ідеальної знатної дами зі шлюбного портрета, яка в уяві справжньої Лукреції забороняє їй одягнути одяг служниці і вийти з кімнати, бо така поведінка їй не личить. Лише відкинувши ці нав'язані їй ролі – покірної жертви, та ідеальної дами – дівчина нарешті знаходить себе справжню, ту, яка здатна на рішучі дії. Її втеча з фортеці символізує остаточний розрив з минулим, з нав'язаними стереотипами та очікуваннями її соціального середовища. В кінці роману авторка переповідає містичні історії про невеличкі картини таємного художника, а радше художниці, які користуються неабиякою популярністю. І хоч ніхто не знає імені авторки, навіть таке творче досягнення асоціюється зі

щастям, яке все життя шукала Лукреція. Таке закінчення роману підкреслює важливість всебічної реалізації жінки, а також цілющу силу мистецтва.

Недаремно головна героїня закохується саме в художника, який зрештою рятує її. Цей сюжетний хід пропонує альтернативний погляд на жіночу долю в мистецтві, натякає, що справжнє щастя та творча реалізація можливі лише в умовах рівності, поваги та взаємної підтримки. Союз двох митців, де кожен розуміє та цінує творчість іншого, може стати джерелом натхнення та розвитку.

Висновки. У статті проаналізовано складну долю Лукреції крізь призму трьох основних аспектів: стосунки з родиною; шлюб з деспотичним чоловіком; захоплення живописом. Аналіз цих парадигм дозволяє глибше зрозуміти трагічну історію жінки-мисткині в умовах патріархального суспільства.

Родина відіграє визначальну роль у формуванні особистості Лукреції. З одного боку, підтримка батьків її художнього таланту стає для неї своєрідним порятунком у світі, де жінкам відводилася підпорядкована роль «ангелів у домі». Батьки дали їй чудову освіту на рівні із синами, що теж суттєво розширило її кругозір. З іншого боку, саме інститут шлюбу, нав'язаний родиною, призводить до трагічних наслідків і найвиразніше оприявнює в ній «божевільну на горищі», яка протестує проти нав'язаних очікувань і бореться за власні бажання. Це підкреслює конфлікт між особистим прагненням до самореалізації та соціальними обов'язками, покладеними на жінку в епоху Відродження.

Стосунки Лукреції з Альфонсо показують, що в патріархальному суспільстві чоловік ставиться до дружини як до своєї власності, а не повноцінної особистості. Авторка роману показує, що характер Альфонсо не в останню чергу сформувався під впливом тиранічного батька та загальних тогочасних вимог до виховання правителя. Ця парадигма демонструє руйнівну силу патріархату, при чому як жіночого, так і чоловічого щастя.

Мистецтво стає для Лукреції не лише способом самовираження, а й формою опору. Її творчість – це спроба зберегти свою ідентичність в умовах постійного тиску та обмежень, своєрідна втеча від реальності. Коли вона виходить заміж і мусить приховувати свої картини за банальними натюрмортами – цей етап символізує остаточну втрату свободи та придушення творчого потенціалу. Однак, саме мистецтво дає їй сили для боротьби та надії на звільнення.

Загалом, стаття підкреслює важливість розгляду жіночої долі в історичному та соціальному контексті. Історія Лукреції – це не лише індивідуальна трагедія, а й відображення загальних проблем, пов'язаних з гендерною нерівністю та патріархальними стереотипами. Подальшим перспективним напрямком дослідження «Шлюбного портрету» може стати його інтертекстуальна складова, що передбачає аналіз діалогу цього тексту з іншими літературними та мистецькими творами, які порушують теми жіночої долі, патріархату та ролі митця доби Відродження.

References:

1. Browning, R. (2020). *My Last Duchess*. Poetry Foundation. Retrieved from <https://www.poetryfoundation.org/poems/43768/my-last-duchess>
2. Gilbert, S. M., & Gubar, S. (2000). *The madwoman in the attic: The woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. Yale University Press.
3. Kleiber, S. H. (2023, September 23). The painting tells a story: “The Marriage Portrait” author on love, loss and layers of meaning in the Italian Renaissance. [Interview]. *Taipei Times Books*. Retrieved from <https://www.tlbook.org/interview/painting-tells-story-marriage-portrait-author-love-loss-and-layers-meaning-italian>
4. O'Farrell (2022). *The Marriage Potrait*. Tinder Press.
5. O'Leary, J. (2022, October 17). Review: The Marriage Portrait – Maggie O'Farrell (Hachette). *The Conversation*. Retrieved from <https://theconversation.com/in-the-marriage-portrait-maggie-ofarrell-distorts-the-historical-record-to-suit-modern-sensibilities-192182>
6. Struzziero, M. A. (2024). “The Underpainting and the Overpainting”: Layers of Power and Powerlessness in Maggie O'Farrell's *The Marriage Portrait*. *Humanities Bulletin*, 7(1), Pp. 119–134. Retrieved from <https://journals.lapub.co.uk/index.php/HB/article/view/2737>
7. Thomas-Corr, J. (2022, August 28). The Marriage Portrait by Maggie O'Farrell review – the doomed duchess. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2022/aug/28/the-marriage-portrait-by-maggie-ofarrell-review-the-doomed-duchess>

Отримано: 10 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 20 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 22 грудня 2024 р.

e-mail: viktoriia.polishchuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2239-1738>

Web of Science Researcher ID: HLQ-1321-2023

e-mail: yuliya.kratiuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1365-7648>

e-mail: oksana.zakharchuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4283-2457>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-67-70

Поліщук В. Л., Кратюк Ю. К., Захарчук О. М. Мова війни. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 67–70.

УДК: 811

Поліщук Вікторія Леонідівна,
кандидат філологічних наук, старший викладач,
Національний університет «Острозька академія»
Кратюк Юлія Казимирівна,
викладач кафедри мовної медіації,
Національний університет «Острозька академія»
Захарчук Оксана Миколаївна,
викладач кафедри мовної медіації,
Національний університет «Острозька академія»

МОВА ВІЙНИ

Стаття присвячена аналізу та представленню лексичного ресурсу, який стосується мілітарної та соціальної сфер збройного конфлікту. Основна мета полягає в селекції, розгляді та висвітленні слів, словосполучень, лексичних конструкцій, що стосуються теми війни, які можна застосувати як практичний матеріал під час навчального процесу, так і для ознайомлення, інформування світового суспільства про актуальні воєнні події в Україні. Аналіз та вибір лексичних одиниць воєнного характеру зумовлений необхідністю донесення інформації європейському соціуму про злочинність дій агресора. Представлення лексичного запасу сприяє формуванню як вербальних так і невербальних текстів, висловлювань. Дослідження висвітлює тлумачення та форми функціонування поняття «мова війни». В статті представлено біполярність зазначеного терміну: як аспект інформативного та соціально-пропагандистського характеру. У статті також приділена увага додатковим проблемним зонам «мови війни», наприклад, деструктивності лексичного потенціалу, формам вираження емоцій чи вживанню різноманітних мовних конструкцій та сфері їхнього функціонування у візуальній площині. У статті наведено перелік необхідних структур, лексичних одиниць, за допомогою яких можна сформулювати повідомлення про війну в Україні, злочини російського агресора та допомогти постійно відображати репортажі з передової. Матеріал статті може бути використаний на заняттях польської мови, французької мови, німецької мови як іноземних, в групах допомоги та опитування свідків і жертв війни. Стаття сигналізує про важливість даного дослідження та нагадує необхідність продовження наукових опрацювань «мови війни».

Ключові слова: агресія, напад на Україну, амуніція, вторгнення, мова війни, мовні конструкції, українські біженці, воєнні злочини, лексика терору, знищення, польська мова, німецька мова, французька мова.

Viktoriia Polishchuk,
PhD in Philology, Senior Lecturer,
National University of Ostroh Academy
Yuliia Kratiuk,
Lecturer at the Department of Language Mediation,
National University of Ostroh Academy
Oksana Zakharchuk,
Lecturer at the Department of Language Mediation,
National University of Ostroh Academy

THE LANGUAGE OF WAR

Since 24 February 2022, Ukraine has been operating in a different reality, which until now has been read about in history textbooks. Russia's invasion of Ukraine took not so much the whole world by surprise as the Ukrainians. Victims of direct contact with the invaders, who have been 'providing' civilian 'liberation services' in Ukraine for a year now, from a civilised life, an acquired property and a peaceful existence, are forced to look all over the world for refuge, safe places and opportunities for survival. Accepting their refugee status, and fleeing the war, they continue to witness the hostilities and wish to report on the events taking place in Ukraine to their families. The term language of war, which appears in the text, is understood in terms of the material used by the media during the conflict, i.e. how journalists express themselves about the situation in Ukraine when presenting war reports, and in terms of social and propaganda narratives. The language of war furthermore defines additional problem planes, e.g. forms of expressing emotions or the creation of various linguistic constructions, as well as the extent to which it functions on the visual plane. The article presents a list of necessary structures, and lexical units, which can be used to formulate a message about the war in Ukraine, and the crimes committed by the Russian occupier, and help in displaying reports from the front line in real-time. The material of the article can be used in classes of Polish or French or German as a foreign language, support groups and gathering witnesses, interviews with victims of war.

Keywords: aggression, attack on Ukraine, weapons, war humour, invasion, the language of war, linguistic constructions, refugee, war crimes, lexical resource, destruction, Polish language, French language, German language.

Предметом дослідження, представленого в статті, є вербальне та письмове мовлення, яке застосовуємо під час формулювання наративів про військові дії в Україні під час російського вторгнення.

Мета статті – представити мову війни в польсько-французько-німецькому варіанті перекладу та сприяти висвітленню інформації та інформуванню європейської спільноти про злочини російських окупантів проти українського населення.

Від 24 лютого 2022 року Україна існує в іншій реальності, про яку до цієї дати читалося лише в підручниках історії. Вторгнення Росії в Україну здивувало не лише весь світ, а й українців, більшість з яких ніколи не вірили, що така дійсність можлива. Навіть і до тепер, після двох років активних бойових дій, частина громадян Сходу України не вірить у злочини, які вчиняють проти українців російські військові. Вони по-своєму пояснюють це тим, що цей факт подиктований мілітарними передумовами і, до того ж, перебільшений ЗМІ. Вони відмовляються усвідомлювати, що православний «братній» сусід може бути здатний на найогидніші вчинки. Жертові прямого контакту з росіянами, які «звільняють» мирне населення від цивілізованого життя, нажитого майна та мирного існування, змушені шукати притулку, безпечних місць та можливостей вижити по всьому світу. Змирившись зі статусом біженців, рятуючись від війни, вони все одно залишаються свідками воєнних дій, хочуть інформувати про події, які відбуваються в Україні, у своїх рідинах. Вони розповідають про те, що переживають їхні друзі, бійці, які воюють безпосередньо на фронті. Вони досі вважають, що світ ще надто мало знає про те, що відбувається в Україні і що переживає українська нація. Майже кожен, кого торкнулася війна і хто хоче говорити про цю реальність, стикався з проблемою незнання відповідної лексики. Виявилось, що говорити про війну в усіх аспектах надзвичайно складно, до цього ніхто не готовий, бракує навчальних матеріалів, які б висвітлювали сучасні військові реалії. Книжкові знання про війни визначають події минулого і недостатні для того, щоб повідомити про реальний стан наукового прогресу та озброєння, методи ведення бою та існуючі потреби збуреного протестами, війною світу. Це відкрита тема для вивчення. Ця стаття адресована не експертам чи фахівцям у бойових техніках, а насамперед звичайному мешканцю України, який використовує польську чи французьку, чи німецьку мову в освітніх і /або професійних цілях, а також для побудови та підтримки міжособистісних стосунків. Мова – це живий, динамічний витвір, відкритий до постійних змін і інновацій, оснащений надзвичайно надчутливими сенсорами для реагування на події, що відбуваються, і детального відображення існування та діяльності людини. Мовна вимога сьогодення позначена не життєвою силою розквіту та найприємнішими конотаціями та цінностями людства, а, навпаки, найгіршими рисами переживання болю та навмисного заподіяння шкоди.

Для представлення результатів сучасної колективної діяльності, духовних і матеріальних досягнень людства на тлі активних бойових дій¹ широко використовується поняття «мова війни», яке постійно формується і видозмінюється залежно від змін та інтенсифікації триваючого збройного конфлікту. «Починаючи з найзагальнішого способу розуміння мови як соціально сформованої системи, набору знаків і засобів, що дозволяють людям порозумітися, я розумію поняття «мова війни» двоюко: як матеріал, який використовують ЗМІ під час конфлікту, тобто способи, якими журналісти передають інформацію про хід війни та як соціальні та пропагандистські наративи. Крім того, можна виділити додаткові проблемні зони, наприклад, форми вираження емоцій чи створення різноманітних мовних конструкцій, а також сферу функціонування «мови війни» у візуальному просторі (фотографії, плакати).»² Площина передачі дійсності через мову дуже широка і різноманітна. Для приблизного уявлення про реальний стан речей необхідно розглянути лексичні одиниці, що стосуються повсякденного функціонування цивільного населення та передачі відносин у контексті військових дій, зокрема лексем, конструкцій і словосполучення тами мовами як:

українська / польська / французька / німецька

аварія гелікоптера в Броварах / katastrofa śmigłowca w Browarach / l'accident d'hélicoptère à Brovary / Hubschrauberabsturz in Brovary

авіаційний напад / atak lotniczy / un raid aérien / der Luftangriff

агресор / aggressor / un agresseur / der Angreifer

анексований півострів Крим / anektowany półwysep Krym / une péninsule annexée / die annektierte Halbinsel Krim

артилерійний обстріл / ostrzał przy użyciu artylerii le tirs d'artillerie / der Artilleriebeschuss

безжалісне знищення / bezwzględne niszczenie / la destruction impitoyable / rücksichtslose Zerstörung

безперебійник / zasilacz awaryjny / l'alimentation sans interruption / der Unterbrechungsschutz

безпечний гуманітарний коридор / bezpieczny korytarz humanitarny / le corridor humanitaire sûr / Sicherer humanitärer Korridor

біженець / uchodźca / un réfugié / der Flüchtling

бомбосховище / schron przeciwbombowy / un abri anti-aérien / der Luftschutzbunker

боротьба / walka / la lutte / der Kampf

взяти під контроль / przejąć kontrolę / prendre sous le contrôle / Kontrolle übernehmen

вибух / eksplozja / l'explosion / die Explosion

вирішальний бій / decydująca bitwa / la bataille finale / die Entscheidungsschlacht

вирішення конфлікту / rozstrzygnięcie konfliktu / le règlement du conflit / die Konfliktlösung

виття сирени / wycie syreny / les sirènes / das Sirenengeheul

відключення електроенергії / przerwy w dostawie prądu / les coupure de l'électricité / der Stromausfall

відсутність дорожніх знаків / brak drogowych znaków / l'absence des panneaux routiers / fehlende Verkehrsschilder

відсутність інтернет покриття / brak zasięgu / l'absence de l'Internet / fehlende Internetabdeckung

військова спецоперація / specjalna operacja wojskowa / l'opération militaire / militärische Spezialoperation

військовий злочин / zbrodnia wojenna / un crime militaire / der Militärverbrechen

¹ Zob. definicję „wojna” np. [w:] „Słownik języka polskiego”, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wojna.html>

² Bednarek Z., *Język wojny na przestrzeni wieków*, s. 155, [w:] <http://dx.doi.org/10.18778/8088-061-0.15>

внутрішньо переміщені особи / osoby wewnątrznie przesiedlone / des déplacées internes / der Binnenflüchtlinge
волонтер / wolontariusz / un bénévole / der Freiwillige
вразливі соціальні групи / zagrożone grupy społeczne / des groupes sociaux vulnérables / vulnerable soziale Gruppen
вторгнення в Україну / inwazja na Ukrainę / l'intervention en Ukraine / Der Überfall auf die Ukraine
дислокація війська / miejsca stacjonowania żołnierzy / le déploiement de troupes / der Truppeneinsatz
доставка дронів / dostawa dronów / la livraison des drones / die Drohnenzustellung
евакуація мирного населення / ewakuacja ludności cywilnej / l'évacuation des gens civils / die Evakuierung der Zivilbevölkerung
загинуті на війні / zginąć na wojnie / mourir à la guerre / im Krieg sterben, im Krieg fallen
знавати великих втрат / ponosić ciężkie straty / subir de grandes pertes / große Verluste erleiden
залишити позиції / wycofać się z pozycji / quitter les positions / die Positionen verlassen
запровадження воєнного стану / wprowadzenie stanu wojennego / l'imposition de l'état de guerre / die Einführung des
Kriegsrecht
захисник Маріуполя / obrońca Mariupola / le défenseur de Marioupol / Mariupol-Verteidiger
збити безпілотною / zestrzelić samolot bezzałogowy / faire tomber un drone / die Drohne abschießen
збір на українську армію / zrzutka na wojsko ukraińskie / la collecte pour l'armée ukrainienne / Sammeln für die ukrainische
Armee
зникнути безвісти / zginąć / être porté disparu / spurlos verschwinden, vermissen
зона бойових дій / strefa działań wojennych / la zone des combats / das Kriegsgebiet
зрадник / zdrajca / un traître / der Verräter
зробити пожертву, задонатити / wpłacić darowiznę / faire don / eine Spende machen
колаборант / kolaborant / un collaborateur / der Kollaborateur
команда, наказ / rozkaz / un ordre / der Befehl
контрольний пункт / punkt kontrolny / un poste de contrôle / der Kontrollpunkt
маскувальна сітка / siatka maskująca / un filet de camouflage / – das Tarnnetz
мінне поле / pole minowe / le champ de mines / das Minenfeld
мобілізація / mobilizacja / la mobilisation / die Mobilisierung
мобільний електрогенератор / mobilny generator prądu / un générateur électrique mobile / mobiler Stromerzeuger
на прицілу / na celowniku / en ligne de mire / im Fadenkreuz
наступ на Україну / ofensywa przeciwko Ukrainie / l'attaque de l'Ukraine / einen Angriff auf die Ukraine
новини з фронту / doniesienia z frontu / les infos du front / Nachrichten von der Frontlinie
обмін полоненими / wymiana jeńców / l'échange de prisonniers / der Gefangenenaustausch
окопна свічка / świeca okopowa / la bougie de tranchée / Grabenkerze
окупант / okupant / un envahisseur / der Besatzer
окупована територія / okupowane terytorium / le territoire envahi / besetztes Gebiet
осколки / odłamki / les fragments / das Bruchstücke
отримати поранення / odnosić rany / se blesser / verletzt werden
пакет допомоги озброєнням / pakiet pomocy zbrojeniowej / le paquet d'aide de l'armée / das Waffenhilfepaket
перемога / zwycięstwo / la victoire / der Sieg
перехоплена ракета / przechwycona rakietka / un missile intercepté / abgefangene Rakete
повітряна тривога / alarm przeciwlotniczy / une alerte aérienne / der Fliegeralarm, der Luftalarm
потрапити в полон / trafić do niewoli / être fait prisonnier / gefangen genommen werden
поховати тіло / pochować zwłoki / enterrer le corps / die Leiche begraben
призов резервістів / powołanie rezerwistów / l'engagement des récidivistes / Einberufung von Reservisten
приліт / uderzenie rakiet / l'attaque des raquettes / der Raketeneinschlag
припинення вогню / zawieszenie broni / le cessez-le-feu / die Feuerpause
пункт допомоги / punkt pomocy / un poste d'aide / Verpflegungsstation
ракетний обстріл / ostrzał rakietowy / le tirs de roquettes / der Raketenangriff
розбирання завалів / rozbieranie gruzów / l'enlèvement des débris / Demontage von Trümmern
розстріли мирних жителів / egzekucje ludności cywilnej / la fusillade des civils / Erschießungen von Zivilisten
російський найманець / rosyjski najemnik / un mercenaire russe / Russischer Söldner
руйнування критичної інфраструктури / niszczenie infrastruktury krytycznej / la destructure de l'infrastructure critique /
Zerstörung von kritischer Infrastruktur
свист снаряду / huk pocisku / le sifflement d'un obus / das Pfeifen des Geschosses
свідок злочину / świadek zbrodni / le témoin du crime / der Tatzeuge
склад зброї та боєприпасів / magazyn broni i amunicji / le dépôt de munitions / das Waffen- und Munitionsdepot
тіла розкладаються на вулицях / ciała rozkładają się na ulicach / les corps restant dans la rue / Leichen verwesen auf der Straße
тримати лінію фронту / utrzymywać linię frontu / tenir la ligne de front / die Frontlinie halten
уламки ракети / szczątki rakiet / les épaves de la raquette / Raketenrümmer
успішний наступ / udana ofensywa / une attaque réussie / erfolgreiche Offensive
широкомасштабний наступ / ofensywa na szeroką skalę / l'attaque massive / großangelegte Offensive
ядерна риторика / retoryka nuklearna / la rhétorique nucléaire / nukleare Rhetorik

Лексичний ресурс необхідний при формуванні висловлювань про військову сферу, постачання зброї в Україну:
багатоступенева система захисту / wielostopniowy system obrony / des mesures de protection / die mehrstufige
Verteidigungssystem

балістична ракета / rakiet balistyczna / un missiles balistiques / die ballistische Rakete
 бліндаж / ziemianka / la casemate / der Unterstand; Luftschutzbunker
 бойові ресурси / bojowe zasoby / les ressources de combat / die Kampfmittel
 бронетехніка / pojazdy opancerzone / les véhicules blindés / die Panzertechnik
 винищувач / myśliwiec / un avion de chasse / der Jagdbomber
 військовий капелан / kapelan wojskowy / l'aumonier militaire / der Militärkaplan
 дальнє ураження цілей противника / dalekosiężne rażenie przeciwnika / la défaite à longue portée des cibles ennemies / die Fernzielbekämpfung des Feindes
 засоби ППО / zasoby obrony powietrznej / les moyens de la défense aérienne / die Luftabwehrmittel
 застосування високоточних боеприпасів / wykorzystanie precyzyjnej amunicji / l'utilisation des munitions intercalaires / das Anwenden von präzisionsgelenkten Munitionen
 збити безпілотної / zestrzelić dron / abattre un dron / die Drohne abschießen
 Збройні Сили України / Siły Zbrojne Ukrainy / les forces militaires de l'Ukraine / die Streitkräfte der Ukraine
 зброя широкого діпазону ураження / broń o szerokim zasięgu działania / l'armement large / die breitwirkende Waffe
 касетні боеприпаси / amunicja kasetowa / les munitions de cercueil / die Kasettenmunition
 куленепробивний жилет / kamizelka kuloodporna / un gilet pare-balles / beschusshemmende Weste, durchschusshemmende Weste, (ballistische) Schutzweste, Flakweste, kugelsichere Weste, schusssichere Weste, Kevlarweste
 маневрена ракета / rakiet manewrująca / un missile caché / die manövrierfähige Rakete
 наступальна зброя / broń ofensywna / l'arme offensive / die offensive Waffe
 некерована бомба / niekierowana bomba / la bombe non-guidée / die ungelenkte Bombe
 неприцільна зброя / broń nieprecyzyjna / l'armement indirect / die ungerichtete Waffe
 передова лінія фронту / pierwsza linia frontu / la ligne de front / die Frontlinie
 повітряні сили / siły powietrzne / les forces aériennes / die Luftstreitkräfte
 протидіяти обстрілам інфраструктури / przeciwdziałać ostrzałom infrastruktury / résister aux contre-attaques contre les infrastructures / die Bekämpfung von Infrastrukturbeschuss
 ракетниця / wyrzutnia rakietowa / un lance-roquettes / die Raketenwerfer
 танки Леопард / czołgi Leopard / des tanks / chars Léopard / die Leopard-Panzer
 територіальна оборона / wojska obrony terytorialnej / la défense territoriale / die Territorialverteidigung
 транспортери / transportery / des transporteurs / die Transportfahrzeuge
 українська військова розвідка / ukraiński wywiad wojskowy / le renseignement militaire ukrainien / die ukrainische Militäraufklärung
 ураження цілей / rażenie celów / la défaite de la cible / das Ziel treffen

Висновки. Сучасна людина зіткнулася з необхідністю представити тему конфлікту застосовуючи мову війни, яка має свою специфіку та характеристики. Майже весь спектр лексичного ресурсу, пов'язаного з темою війни, є негативним і є джерелом не найприємніших почуттів. Перелік ознак, спільних для фашизму, нацизму, сталінізму, комунізму, є точним описом расизму, який, по суті, базується на лексичі з конотаціями, що викликають жах, наприклад: насильство, руйнування, окупація, дикість, жорстокість, пограбування, шкода, звірство, зловживання, погане поводження, брехня, страх, залякування, втеча, примус, катування, злочин. Звичайно, у цьому величезному словниковому запасі з негативними ознаками є також чимало оптимістичних лексем: героїзм, виживання, допомога, солідарність, підтримка, жертвність, співпереживання, помста, віра, трансформація, зміна, очищення, надія, майбутнє... Лінгвістичний каркас, який використовується для позначення, представлення нинішніх подій війни дуже різноманітний, глибоко емоційний і містить відносно нові характеристики, що виникли в результаті удосконалення людиною машини вбивства. Сучасна мова війни безумовно потребує ширших досліджень і описів, щоб наблизити реальність, запобігти їй і переоцінити. Цей матеріал вартий уваги під час освітніх занять, повсякденного спілкування та дослідницьких дискусій.

Література:

1. Bednarek Z., *Język wojny na przestrzeni wieków*, [w:] <http://dx.doi.org/10.18778/8088-061-0.15>
2. Bennewicz M., *Język wojny*, [w:] <https://bennewicz.pl/jezyk-wojny/>
3. Kołodziejek E., *Język wojny*, [w:] <https://24kurier.pl/blogi/ewa-kołodziejek/jezyk-wojny/>
4. Krzyk J., „*Raszyzm – słowo, którego nikt znał, a teraz powtarzają wszyscy. Skąd się wzięło?*”, [w:] <https://wyborcza.pl/7,175991,28455958,raszyzm-putinizm-barbarzynczy-to-wiecej-niz-wyzwiska-dla-rosyjskiego.html>;
5. Rusinek M., „*Udana demobilizacja – zabicie rosyjskiego żołnierza. O języku wojny w Ukrainie*”, [w:] <https://wyborcza.pl/7,175992,29494376,gesi-bojowe-o-jezyku-wojny-w-ukrainie.html>
6. Zygmunt A., *Wojna w Ukrainie: Jak mówić, by nie sprawić bólu*, [w:] <https://www.vogue.pl/a/wojna-w-ukrainie-jakich-slow-i-okreslen-unikac>

Отримано: 5 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 26 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 5 грудня 2024 р.

e-mail: swetlanapom@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1636-3239>

Researcher ID: C-9400-2017

e-mail: sbitneva.irina@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7102-1915>

Researcher ID: JPK-1149-2023

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-71-74

Помирча С. В., Лобачова І. М. Вербалізація морально-етичних настанов у родині (за тетралогією В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 71–74.

УДК: 811.161.2

Помирча Світлана Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Лобачова Ірина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НАСТАНОВ У РОДИНІ (ЗА ТЕТРАЛОГІЄЮ В. НЕСТАЙКА «ДИВОВИЖНІ ПРИГОДИ В ЛІСОВІЙ ШКОЛІ»)

Стаття присвячена гендерному аналізу вербалізації морально-етичних настанов у родинних стосунках, представлених у тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі», що допомагає формувати основу виховання дітей у літературному контексті. Розглянуто традиційні та нові підходи до формування рівноправних міжстатевих відносин у початковій освіті, де важливу роль відіграє критичне осмислення гендерних стереотипів. Відзначено пріоритетну роль учителя в добір літературного матеріалу, що враховує інтереси обох статей, формуючи в здобувачів початкової освіти правильне уявлення про гендерну рівність і сімейні ролі, що сприяє вихованню дітей без гендерних упереджень і забезпечує гармонійний розвиток особистості. Акцентовано увагу на особливостях сприйняття чоловічих і жіночих ролей у сучасному суспільстві, що представлено у творчому доробку В. Нестайка. Розглянуто роль родинної атмосфери у формуванні світогляду персонажів, що демонструє гармонію між вихованням у сім'ї та соціальними цінностями. Досліджено проблему гендерної соціалізації дітей, підкреслено значний вплив сімейних стереотипів, закладених історично і культурно, на формування уявлень про гендерні ролі. Аналіз мовного матеріалу підтвердив, що твори В. Нестайка як демонструють усталені гендерні уявлення, так і сприяють руйнуванню цих стереотипів через універсальні людські якості персонажів: чесність, доброту, відповідальність і співпереживання. Визначено, що тетралогія В. Нестайка є не лише яскравим прикладом дитячої літератури, але й цінним джерелом для розуміння педагогічних аспектів формування моральності в дітей.

Ключові слова: гендер, дитяча література, морально-етичні цінності, родина, стереотипи.

Svitlana Pomyrcha,
PhD in Philology, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"
Iryna Lobachova,
PhD in Philology, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"

VERBALIZATION OF MORAL AND ETHICAL HOMILIES IN THE FAMILY (BASED ON THE TETRALOGY BY V. NESTAİKO "AMAZING ADVENTURES IN THE FOREST SCHOOL")

The article deals with the gender analysis of the verbalization of moral and ethical homilies in family relationships, presented in V. Nestaiko's tetralogy "Amazing Adventures in the Forest School", which helps to form the basis of raising children in a literary context. Traditional and new approaches to the formation of equal intersex relations in primary education are considered, where a critical understanding of gender stereotypes plays an important role. The priority role of the teacher in the selection of literary material that takes into account the interests of both sexes, forming in primary education students the correct idea of gender equality and family roles, which contributes to the upbringing of children without gender prejudices and ensures the harmonious development of the personality, is noted. Attention is focused on the peculiarities of the perception of male and female roles in modern society, which is presented in the creative work of V. Nestaiko. The role of the family atmosphere in the formation of the characters' worldview is examined, which demonstrates the harmony between family upbringing and social values. It is investigated how, through the language of the characters, in particular dialogues, monologues and narratives, V. Nestaiko reveals values that contribute to the formation of moral education in the family: positive models of behavior, the upbringing of respect, mutual support and love between family members. The problem of gender socialization of children is investigated, the significant influence of family stereotypes, historically and culturally established, on the formation of ideas about gender roles is emphasized. The analysis of the linguistic material confirmed that the works of V. Nestaiko both demonstrate established gender ideas and contribute to the destruction of these stereotypes through the universal human qualities of the characters: honesty, kindness, responsibility and empathy. It is determined that the tetralogy of V. Nestaiko is not only a vivid example of children's literature, but also a valuable source for understanding the pedagogical aspects of the formation of children's morality.

Keywords: gender, children's literature, moral and ethical values, family, stereotypes.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Виховання дітей обох статей завжди було важливим аспектом психолого-педагогічної теорії та практики. Це пояснюється тим, що уявлення про «чоловіче» і «жіноче» в сім'ї та суспільстві формують культурні особливості кожного народу або етнічної групи. Соціальні норми поведінки, які регулюють виконання чоловіками та жінками певних сімейних і суспільних ролей, впливають на рівноправність статей і визначають зміст та напрямок гендерного виховання дітей (Лобачова, Помирча & Хващевська, 2022: 47).

Багато проблем у функціонуванні українського суспільства, зокрема нерівномірне представництво чоловіків і жінок у державному управлінні, зростання розриву в тривалості життя між статями, подвійне навантаження жінок та недостатня самореалізація чоловіків у вихованні й домашніх обов'язках, мають свої корені в недоліках гендерної соціалізації дітей. Тема гендерного виховання та стосунків між статями в Україні почала активно обговорюватися на початку 90-х років XX століття під впливом західних феміністичних ідей і результатів гендерних досліджень. За сферою формування і функціонування сімейні стереотипи формуються під впливом родинних традицій, установок, правил представників обох статей тощо. Гендерна стереотипізація фіксується в мовному плані, тісно пов'язана з вираженням оцінки і впливає на формування очікувань від представників тієї чи тієї статі визначеного типу поведінки. Гендерні стереотипи дуже спрощують реальну ситуацію, однак у колективній суспільній свідомості вони закріплені міцно і змінюються повільно. Сімейні стереотипи формуються впродовж багатьох століть, вони глибоко вкорінені в культурі, історії кожного народу, етносу (Лобачова, Помирча & Луценко, 2021: 104). Посідаючи значну етнокультурну специфіку, сформовані історично стереотипи статі нерозривно пов'язані з властивою конкретній культурі системою цінностей. Тож головною соціальною функцією сімейних стереотипів є захист цінностей у морально-етичній, релігійній, естетичній сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу сім'ї на виховання дитини має давню історію. Воно цікавило не лише педагогів, а й видатних мислителів і діячів різних епох і культур. Сімейному вихованню приділяли значну увагу такі філософи й видатні особистості, як Тацит, Петроній, Вергілій, Конфуцій, Кант, Гегель, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін. У сучасній науці окремі аспекти формування в здобувачів початкової освіти вмінь будувати рівноправні стосунки з представниками протилежної статі, що в майбутньому стане основою для гармонійних міжстатевих відносин і успішного виконання сімейних ролей, розглядаються в працях таких дослідників, як О. Будник, Н. Гнатів, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець, І. Лебідь, Т. Марценюк, С. Помирча, О. Семиколєнова, С. Шмигельська та ін. Дитяча література відіграє важливу роль у формуванні в читачів молодшого шкільного віку правильних уявлень про гендерні ролі в родині. Необхідність аналізу дитячої художньої літератури з гендерного погляду висвітлена в методологічних дослідженнях таких науковців, як О. Вороніна, К. Герасимова, Т. Качак, І. Лобачова, О. Хващевська, І. Хижняк та ін. Аналіз сучасної української дитячої літератури крізь призму гендерних досліджень та їх критичне осмислення є відносно новою та актуальною проблемою.

Формулювання цілей (мета) статті. Мета статті – здійснити гендерний аналіз тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі» щодо морально-етичних орієнтирів у родинній сфері українського народу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Родина, сім'я займають найважливіше місце в житті кожної людини. Це не лише оптимальна форма організації спільного життя, але й один з основних аспектів життя особистості, де вона виявляє свої найважливіші якості. Особистість може виявляти свої таланти і потенціал у різних сферах (матеріальне виробництво, наука, мистецтво, підприємництво тощо), однак бути турботливим чоловіком чи жінкою, уважним батьком чи матір'ю, дідусем чи бабусею, хорошим сином, онуком, братом – це також важливі особистісні якості та суттєві складові життя людини. Звичайна людина не може жити, не усвідомлюючи себе в цих ролях, тому сім'я є не лише соціальною, а й особистісною цінністю. Без сім'ї та родинного життя особистість не може повністю реалізувати свою природу, розкрити свої якості та досягти справжнього щастя (Помирча, Ябурова & Клименко, 2016).

У сучасному суспільстві кожна родина має свої стереотипи, які можуть бути позитивними, негативними або нейтральними. Гендерні стереотипи – це усталені уявлення та припущення про те, які риси, поведінка, ролі та обов'язки повинні бути притаманні чоловікам і жінкам залежно від їх статі. Ці стереотипи формуються на основі соціальних норм і очікувань та можуть обмежувати індивідуальний вибір і можливості, сприяючи закріпленню гендерної нерівності.

Відомо, що дитяча література впливає на формування гендерної ідентичності та уявлень про гендерні ролі в родині здобувачів початкової освіти (Качак, 2023). Під час роботи з дитячими книжками важливо враховувати гендерні особливості дітей, уникати стереотипів і навчати їх критично оцінювати ситуації та поведінку героїв з гендерно-симетричного погляду. Обираючи тексти для читання, учитель повинен брати до уваги інтереси та потреби як дівчаток, так і хлопчиків, адже завдяки асоціації з головними героями діти закріплюють свою гендерну ідентичність і формують уявлення про свою поведінку в соціумі (Помирча, 2020). Аналіз гендерних стереотипів у дитячій літературі дійсно допомагає зрозуміти, які риси вважаються чоловічими чи жіночими, що сприяє формуванню гендерної ідентичності. У такий спосіб вивчення цих стереотипів у дитячих книжках є важливим етапом для розуміння процесу гендерної соціалізації учнів початкових класів.

Творчий доробок В. Нестайка, зокрема його тетралогія «Дивовижні пригоди в лісовій школі», відображає традиційні гендерні стереотипи, демонструючи чіткий поділ між рисами, притаманними чоловікам і жінкам, як-от: мужність, активність у хлопців та ніжність, турботливість у дівчат. Водночас його твори сприяють руйнуванню стереотипів, адже персонажі нерідко проявляють універсальні людські якості: доброту, сміливість і мудрість незалежно від статі.

Так, аналізуючи мовний матеріал тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі», було виявлено наявність певних стереотипів. Відзначимо, що у творі чоловікам притаманна суворість та стриманість у вихованні своїх дітей: *«Тато-заєць сидів на танку і читав «Лісову газету»: – Гм, – сказав він, почувши новину. – Спеціалізована музична школа? З ведмежою мовою викладання? Це цікаво. Треба й нашого страхополоха записати. Може, хоч школа допоможе його у звірі вивести. А то ж тіні власної боїться. Зайчєня Кося, як тремтіло тут же біля танку і все чуло, здригнулося й заскиглило: – Ой!.. Я не хочу-у!.. Я боюсь... – Тебе ніхто не питає! – суворо сказав тато-заєць. – Запишемо, й ходитимеш»* (Нестайко, 2010: І, 7). *«Правильно! І Колько мій теж, – погодився Коляй Коляйович Колючка. – Я думав, що це випадково, а тепер бачу ... Треба вжити найрішучіших заходів. Треба, звірі добрі, якнайсерйознішим чином взятися за ... це саме*

... за виховання! А у вихованні підростаючого покоління критика – **найперше ... це саме ... діло! От!»** (Нестайко, 2010: I, 114). «А тільки-но розвиднілось, благословилося, як то кажуть, на світ, звірі знову вирушили шукати зниклих. Правда, лише дорослі, дітей позамикали вдома. – **Сиди й не рипайся! Як пропадеш, я тобі вуха пообриваю!** – суворо наказав Косі тато Косятин Косятинович Вухань, співробітник Науково-дослідного інституту капусту» (Нестайко, 2010: II, 78). «Президент тільки **мовчки велично кивнув**» (Нестайко, 2010: IV, 122).

Натомість інший контекст демонструє, що чоловіки також можуть бути легковажними у вихованні молодого покоління: «Бурмило Михайлович був добряк і не витримував, коли його просили. Тим більше, всі у лісі Мурі Кициній співчували. Хоч вона й не говірка, не любила розповідати про свої особисті справи, але всі знали, що **чоловік її, кіт Василь Приблудний, або, як його ще називали, Базіліо Приблудний, сім'ю покинув і десь пов'явся**. Саме цієї зими, під час канікул, як народився у них синок Вася. **Отакий легковажний негарний тато!**» (Нестайко, 2010: II, 6). Крім того, у тетралогії В. Нестайко спростовує надмірну суворість чоловіків, яким також притаманна емоційність, турбота про своїх дітей. Прикладом цього є такий мікротекст: «**Левко Львович раптом широко розтавив лапи і з криком: «Синку! Рідний!» – кинувся ... до Васі Кицина. Обхопив його так, що той зовсім сховався у гриві, і ... заплакав**. Усі – і вчителі, і учні – розгублено дивилися, як плакав, мов дитина, цар звірів, як ясно струменіли по лев'ячому пильку неприховані сльози радості» (Нестайко, 2010: II, 60). «Кося підійшов до свого тата і схилив голову: – А тепер от тобі мої вуха. Скуби. Я винен. Тато розчулено обійняв сина. – **Що ти, що ти! Я пишу тобі!**» (Нестайко, 2010: II, 119).

В аналізованій тетралогії чоловіки стереотипно схильні до прийняття серйозних рішень, що суттєво впливають на перебіг подій у майбутньому: «**Ні! Поки що не беру, – сказав Левко Львович. – По-перше, як я його можу забрати від матері, яка його врятувала і, можна сказати, вдруге дала йому життя ... А потім – хіба можна переривати навчання? Тим більше, коли він, як ви кажете, вдатний до наук. це було б нерозумно. Отже, він залишиться, якщо не заперечуєте, у вашій школі, а як закінчить її, тоді вже будемо вирішувати разом із мамою Муррою, що робити далі. Чи поїде він до міста, в цирк або зоопарк працювати, чи, може, у лісі залишиться. Буде видно**» (Нестайко, 2010: II, 65).

Звернімо увагу, що в сім'ї найрозумнішим і наймудрішим уважали найстаршого чоловіка, повагу до якого мали всі члени родини: «**Карпо Карпович був трьохсотрічний старий ворон, його вважали у лісі наймудрішим**. Бо, як відомо, **хто довше живе, той більше знає**. Карпо Карпович вже майже не літав, а ціліснічкими днями дрімав на улюбленій гілці старої сосни, куди йому раз на день **приносили щось попоїсти його кра-кракравнуки**. – **Що ж, ходімо до Карпа Карповича, – погодився Бурмило Михайлович. – Справа надто серйозна**. Карпо Карпович розплющив одне око (останні сто років він розплющував лише одне око), вислухав і сказав: – Зараз прилету. Після цього він ще хвилин десять дрімав. Нарешті змахнув своїми сивими крилами й повільно полетів до дуба» (Нестайко, 2010: II, 16).

Відзначимо, що на відміну від жінок, чоловіки більш стриманіші в стресових ситуаціях і можуть вчасно заспокоїти навколишніх, узявши ситуацію під свій контроль: «**Ранок від вечора мудріший! – заспокоював Бурмило Михайлович буфетницю-страусиху. – Рано-вранці під'їдемо на базар, купимо свіжих продуктів, і все буде гаразд**» (Нестайко, 2010: IV, 15).

Образ жінки-матері в тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі» втілює доброту, турботу й мудрість, які надихають і підтримують персонажів у складні моменти; символізує безмежну любов та силу, здатну навчати та виховувати, керуючись серцем і розумом. Письменник підкреслює значущість материнської опіки як джерела духовного зростання і моральності: «– **Тільки ж будьте обережні! – попередила Мамура Сидорівна (як і всі мами в таких випадках). – Бо ви ж знаєте, скоро Місяць зайде і ми нічим не зможемо вам зарадити**» (Нестайко, 2010: II, 91). «З-під великої купи опалого листя край галявини почувся **голос Колькової мами: – Колько! Спати! Чуєш? Кому кажу! Швиденько! – О! Кличуть, – зітхнув Колько. – Ну, біжи! – зітхнув Кося. – Прощай! Тобто – до побачення! Новорічного!**» (Нестайко, 2010: III, 12).

У тетралогії В. Нестайко звертає увагу на відповідальність кожного члена родини – від молодого покоління до старшого – у вихованні дітей: «**Ах-хрю-хрю! Ах! – сказала мама Кабанюк, Хавронія Вепрійвна. – Що ви таке кажете! Наша Хрюшечка така дівчинка! Така дівчинка!.. Чемна, ви-хрю-хрю-хована! – Еге ж! Це, хрю-хрю, хтось у школі впливає на неї! – підхопив дідусь Кабанюк, Вепрій Кнурович. – Це, хрю-хрю, хтось із учнів. – Ну, знаєте! Це вже, знаєте, занадто! – вигукнув Білобіл Білобілович Вивірчук. – Валили з хвосту голови на здорову – це, вибачте, свинство. Моя Вірочка... – Перш ніж інших звинувачувати, **обчеберніться, як то кажуть, на задні колеса, – аж підскочила за партою бабуся Бебешко. – На себе-бе подивіться! На себе-бе!.. Наша Зіночка ніколи ... ніколи ...А от ваша, справді ... – «На себе-бе!» «Бе-бе-бе!» – перекивила Хавронія Вепрійвна. – Забебекали! Розумні які! Одна моя Хрюшечка весь клас їм псує! – Це не тільки моя думка, – вигукнула бабуся Бебешко, – думка ... – Хрюкала я на вашу думку! І свою дочку не дозволю ... – Не дуже хрюкайте! – прошипіла бабуся Мняу. – Я за свою Раїску очі видряпати можу! – А я ... А я ...**» (Нестайко, 2010: I, 113).**

Крім того, зразок стереотипного виховання простежується і в такому мікротексті: «**І вмовляли їх батьки, і соромили, і сварили – нічого не допомагало. Так і жили їжачок Колько Колючка та зайчик Кося Вухань боягузами. За мамині спідниці ховалися та звідти на білий світ з острахом позирали. Всі лісові діти бавляться, пісень веселих співають, а вони сидять за маминими спідницями і тремтять. Навіть один з одним не гралися, хоч і жили по сусідству**» (Нестайко, 2010: I, 6).

У свідомості українського народу сформувалися і закріпилися певні стереотипи, які пов'язані із суспільним життям. Так, гостинність українців є одним із найпоширеніших позитивних стереотипів, що підкреслює відкритість, щедрість та готовність приймати гостей із теплотою й повагою. У тетралогії В. Нестайка знаходимо контекст на підтвердження гостинності української родини: «– **Та що ви, що ви! Ми не голодні! – замахав лапами Бурмило Михайлович. – Ну де ви бачили, щоб у нас гостей не погодували? Це вже даруйте! Такий звичай! – Бровко Барбосович почав збирати на стіл. Частування було щедре, як і годиться. За тим частуванням не помітили, коли й сонце скотилося за вечірній пруг. – Бурмило Михайлович уже кілька разів поривався встати з-за столу, але Бровко Барбосович, як гостинний господар, стримував...**» (Нестайко, 2010: II, 35–36). «– **Але спершу повечеряємо, – сказав Бурмило Михайлович. – Прошу всіх до мене! І широким жестом запросив присутніх до свого двоповерхового барлогу, де його дружина Михайлина Вуйківна застала довжелезний стіл різноманітними смачними наїдками**» (Нестайко, 2010: II, 40).

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Оцінка ролі гендерного стереотипу має подвійний характер. З одного боку, гендерні стереотипи спотворюють і спрощують соціальну реальність, ускладнюючи її адекватне

сприйняття, і обмежують поведінку індивіда через гендерні ролі та очікування. З іншого боку, варто враховувати й інші прояви гендерного стереотипу, які полягають у впорядкуванні та систематизації інформації про нову реальність і її учасників у змінюваному суспільстві. Якби в індивідів не було стереотипних уявлень, їм довелося б ретельно аналізувати кожен новий факт чи явище, що значно сповільнило б суспільні зміни та процес набуття нового досвіду.

У подальших розвідках планується продовжити гендерний аналіз мовного матеріалу тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі», звернувши увагу на функціонування соціальних, професійних і вікових стереотипів.

Література:

1. Качак Т. Б. Сучасна українська дитяча література: аспекти гендерної інтерпретації. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2023. Вип. XX. С. 425–436.
2. Лобачова І. М., Помирча С. В., Хвашевська О. О. Морально-етичне виховання в гендерному аспекті як характерна риса ідіостилу В. Нестайка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*, 2022. Вип. 15(83). С. 47–52.
3. Лобачова І. М., Помирча С. В., Луценко Н. О. Гендерна культура майбутнього педагога в межах неформальної освіти ЗВО. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31. С. 103–107.
4. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Сонце серед ночі. Пригоди в Павутинії / Всеволод Нестайко; мал. В. Харченка. Харків : ВД «ШКОЛА», 2010. 208 с.
5. Помирча С. В., Ябурова О. В., Клименко О. В. Мовний аспект гендерного виховання у вищій школі на матеріалі тетралогії В. Нестайка «Лісова школа». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 5(74). С. 154–164.
6. Помирча С. В. Урок гендерної рівності як засіб удосконалення мовленнєвої діяльності учнів. *Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. Вип. 1(46). С. 111–115.

References:

1. Kachak, T. B. (2023). Suchasna ukrainska dytiacha literatura: aspekty hendernoi interpretatsii [Contemporary Ukrainian children's literature: aspects of gender interpretation]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii – Current problems of Slavic philology*, XX, 425–436 [in Ukrainian].
2. Lobachova, I. M., Pomyrcha, S. V., & Khvashchevska, O. O. (2022). Moralno-etychne vykhovannia v hendernomu aspekti yak kharakterna rysa idyostyliu V. Nestaika [Moral and ethical education in the gender aspect as a characteristic feature of V. Nestaika's idiosyncrasy]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriia «Filolohiia» – Scientific notes of the National University of Ostroh Academy: series "Philology"*, 15(83), 47–52 [in Ukrainian].
3. Lobachova, I. M., Pomyrcha, S. V., & Lutsenko, N. O. (2021). Henderna kultura maibutnoho pedahoha v mezhakh neformalnoi osvity ZVO [Gender culture of the future teacher within the framework of non-formal education of higher education institutions]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 31, 103–107 [in Ukrainian].
4. Nestaiko, V. Z. (2010). *Dyvovyzhni pryhody v lisovii shkoli: Sontse sered nochi. Pryhody v Pavutynii* [Amazing adventures in the forest school: The sun in the middle of the night. Adventures in the Web] / Vsevolod Nestaiko; mal. V. Kharchenka. Kharkiv : VD «ShKOLA» [in Ukrainian].
5. Pomyrcha, C. V., Yaburova, O. V., & Klymenko, O. V. (2016). Movnyi aspekt hendernoho vykhovannia u vyshchii shkoli na materialii tetralohii V. Nestaika "Lisova shkola" [The linguistic aspect of gender education in higher education based on the material of V. Nestaika's tetralogy "Forest School"]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of the individual: methodology, theory and practice*, 5(74), 154–164 [in Ukrainian].
6. Pomyrcha, S. V. (2020). Urok hendernoi rivnosti yak zasib udoskonalennia movlennievoi diialnosti uchniv [Gender equality lesson as a means of improving students' speech activity]. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social work*, 1(46), 111–115 [in Ukrainian].

Отримано: 1 грудня 2024 р.

Прорецензовано: 22 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 23 грудня 2024 р.

e-mail: symbol0131@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2782-7529>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-75-78

Толкачова А. В. Роман «Едем» Станіслава Лема через призму надлюдини Ф. Ніцше. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 75–78.

УДК: 811.162, 82.09

Толкачова Анастасія Вячеславівна,
аспірант кафедри зарубіжної літератури,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

РОМАН «ЕДЕМ» СТАНІСЛАВА ЛЕМА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАДЛЮДИНИ Ф. НІЦШЕ

Розвиток науково-технічного прогресу і спроби його відобразити у фантастичній літературі у XX столітті все частіше привертати увагу професійної літературної критики та нерідко ставали предметом досліджень істориків та теоретиків літератури. Дослідників хвилювало питання походження феномену фантастичної літератури, його меж та можливостей. Чи дійсно фантастика це особливість XX сторіччя? Польські літературознавці на це питання відповідають однозначно: фантастика в літературі була завжди. Аналіз літератури у пошуках початку фантастики приводить до висновку, що використання елементів фантастичного, містичного, чарівного, фольклорного, божественного та іншого – є тією складовою, яка дала поштовх формуванню вже у кінці XIX – початку XX ст. певних критеріїв фантастичної літератури (фантастики, фентезі та літератури жахів), розгалуженню жанрів та піджанрів, виділенню особливих рис героїв та ситуацій, окресленню кола проблематики тощо.

В контексті розвитку фантастичної літератури XX століття важливу роль відігравали певні філософські напрямки, які своїм впливом охопили фактично всі сфери життя людини. Знаковою фігурою кінця XIX століття був Фрідріх Ніцше, який розвивав ідею смерті Бога та місця людини, а точніше надлюдини, що могла стати богоподібною та зайняти місце Творця. Літератори-фантасти охоче розкривали цю тему у своїй творчості. У польській літературі саме Станіслав Лем створив певний ідеал та приклад зображення тих чи інших проблем крізь призму фантастичної літератури.

Ключові слова: фантастична література, ніцшеанство, надлюдина, наука, прогрес.

Anastasiia Tolkachova,
PhD student at the Department of Foreign Literature,
Oles Honchar Dnipro National University

STANISLAV LEM'S NOVEL «EDEN» THROUGH THE PRISM OF NIETZSCHE'S SUPERHUMAN

The development of scientific and technological progress and attempts to reflect it in science fiction in the twentieth century increasingly attracted the attention of professional literary critics and often became the subject of research by historians and literary theorists. The researchers were concerned with the origin of the phenomenon of fantastic literature, its limits and possibilities. Is science fiction really a feature of the twentieth century? Polish literary critics answer this question unequivocally: science fiction has always existed in literature. An analysis of literature in search of the beginning of fantasy leads to the conclusion that the use of elements of the fantastic, mystical, magical, folklore, divine, and other things is the component that gave rise to the formation of certain criteria of fantastic literature (science fiction, fantasy, and horror literature), the branching of genres and subgenres, the highlighting of special features of characters and situations, the outlining of a range of issues, etc. in the late nineteenth and early twentieth centuries.

In the context of the development of science fiction literature in the twentieth century, certain philosophical trends played an important role, as their influence covered virtually all spheres of human life. A significant figure of the late nineteenth century was Friedrich Nietzsche, who developed the idea of the death of God and the place of man, or rather a superhuman who could become godlike and take the place of the Creator. Science fiction writers were eager to explore this topic in their works. In Polish literature, it was Stanislaw Lem who created a certain ideal and example of depicting certain problems through the prism of science fiction.

Keywords: science fiction, Nietzscheanism, superhuman, science, progress.

Постановка проблеми. Читачі часто сподіваються знайти «відповіді» на глобальні питання в літературі, так як однією з її функцій є виховна. Література вчить ставити питання, шукати відповіді, критично відноситись до інформації, застосовувати різні методи пошуку та приходити до певних висновків. Переосмислення сучасності, історичного перебігу, культурних змін, політичних процесів, моральних орієнтирів – «відповідальність» за все це певною мірою лягає на фантастичну літературу, де письменники-фантасти мають можливість описати й проаналізувати конкретні проблеми, а також винайти шляхи вирішення цих проблем. У фантастичній літературі важливе місце займає саме наукова фантастика, назву якої Г'юго Гернсбек вперше використав у 1915 році, поєднавши слова «scientific» та «fiction», а згодом цей англomовний термін розповсюдився і по цілому світу. Г'юго Гернсбека окрестили серед читачів та критиків «батьком наукової фантастики», він був видавцем першого науково-фантастичного журналу «Amazing Stories» [6], що виходив з 1926 по 2005 рік. Саме в цьому журналі були опубліковані класичні вже на той момент твори Жюль Верна, Едгара Аллана По, Герберта Веллса, а також друкувались сучасні американські автори. Г'юго Гернсбек також пробував писати фантастичну літературу, його захоплення тогочасним розвитком науки і техніки напяму відобразилось на реальній діяльності: він був винахідником, бізнесменом, письменником, редактором та видавцем. Свій роман «Ральф 124С 41+» Г. Гернсбек почав публікувати з 1911 року. Роман не став видатним твором фантастичної літератури, але виконав популяризаторську функцію та відображав ідеї тогочасного науково-технічного напрямку. Саме останнє стало поштовхом для окреслення та конкретизації питання фантастичної літератури, затвердження її важливого місця у світовій літературі. Так літературознавець Ришард Хандке підкреслює важливість фантастичних мотивів та опис технічного прогресу, який бере на себе головну роль, і тим самим «дозволяє не тільки зробити акцент на науковій фантастиці в її жанровому чистому виді, а також зобразити її елементи, наприклад, в утопії

чи літературі жахів» (пер. з польської наш. – А. Т.) [4, 9]. Поняття фантастики власне складається з наукової фантастики, фентезі та літератури жахів.

Одним з основоположників польської науково-фантастичної літератури був Єжи Жулавський разом з Владиславом Умінським, Стефаном Грабінським та Антонієм Ланге. Є. Жулавський, спираючись на приклади зарубіжної фантастичної літератури (Жуль Верн, Герберт Веллс, Едгар Аллан По), спробував описати подорож на Місяць, яка склала місячну трилогію «На срібній планеті» (1903), «Звитязець» (1910) і «Стара Земля» (1911). Дві перші частини розповідають читачеві про нову расу Селенітів, яка склалась із вцілілого екіпажу, що зазнав аварії, а також про новий суспільний устрій та місце в ньому релігії. У третій частині дія вже відбувається на Землі. Цивілізація починає старіти, відбувається технологічний прогрес, але водночас з тим, зникає індивідуалізм та особистість, суспільний устрій занепадає [3]. Полоніст та дослідник наукової польської фантастики Антоні Смушкевич підкреслював важливість впливу на розвиток польської літератури, зокрема фантастичної, наприклад, фольклору з його способами розв'язання складних проблем за допомогою магічних елементів; авантюрного роману з описами пригод, подорожей та цікавих сюжетних поворотів; появи утопії та антиутопії як прикладів відображення ідеального устрою світу та елементів застереження від надмірного науково-технічного прогресу; філософії, звідки власне йде екзистенційний посыл, питання гуманізму, проблем цивілізації, розвитку науки та техніки [6, 12-13].

Метою статті є дослідження польської фантастичної літератури ХХ століття через призму ідей Ф. Ніцше на прикладі твору «Едем» Станіслава Лема.

Виклад основного матеріалу. Наукова фантастика однозначно була найпопулярнішим жанром фантастичної польської літератури. Станіслав Лем своїм творчим доробком визначив тверді кордони фантастики в польській літературі, і до сьогодні він залишається певним недосяжним ідеалом та прикладом для авторів, читачів та критики. З нагоди 100-річчя автора, 2021 рік у Польщі було проголошено роком Станіслава Лема, проведено наукові симпозиуми та перевидані його наукові та науково-фантастичні праці [5]. А. Смушкевич підкреслював схожість принципів Ришарда Хандке і Станіслава Лема щодо науково-фантастичної літератури. А. Смушкевич зазначав, що Р. Хандке ставить чіткі кордони між науковою фантастикою та фантастичними елементами; важливим є технологічний опис подій та акцент саме на науковості, іноді можливо слабодоказовій, але ні в якому разі не спроба поступитись науковістю фантастичним, магічним чи чародійним елементам. С. Лем в свою чергу також покладає важіль саме на спосіб описання фактів наукової фантастики, навіть якщо ці факти є фіктивними. Важливою в цьому контексті є методика пізнання, властива науці, що диктує можливість гіпотетичного наукового підходу в фантастичній літературі [6, 11-12].

У контексті світової фантастичної літератури, зокрема польської, відобразились філософські ідеї Ф. Ніцше, які мали вплив не тільки на літературу, а також на мистецтво, літературу, музику, культуру та політику. Ніцшеанство поставило перед ХХ сторіччям екзистенціальні питання, вирішення яких відбувалось на різних культурних рівнях. Фантастична література стала місцем інтерпретації, осмислення, пошуку відповідей на філософські, культурні, моральні, релігійні, науково-технічні питання. Станіслав Лем також у певному сенсі втілює філософські ідеї Ф. Ніцше у своїх працях. Ніцшеанські ідеї вимагають від читача певної трансформації, на яку здатен може бути не кожен. Перехід від людини до надлюдини – є складним процесом, що залежить від багатьох факторів. Це виклик усьому ХХ століттю, і кожен митець по-своєму спробував «полатати» самого себе та описати цей показати цей процес у своїх творчості.

Розглянемо в цьому ніцшенському контексті роман Станіслава Лема «Едем» (1959), де автор підіймає питання контакту землян з істотами іншої планети. З самого початку читач розуміє, що знаходиться на міжпланетному кораблі, який аварійно здійснив посадку на планеті Едем. Одразу ми помічаємо, що персонажі, які очевидно будуть головними в контексті твору, які мають імена, що відповідають їхнім професіям на борту: Координатор, Інженер, Лікар, Фізик, Хімік, Кібернетик. Кожен з них несе відповідальність за певну частину роботи, а разом – вони складають організм цього зорельоту. Через певний час вдається розібратись, що екіпаж з ракетою чудом вціліли, адже: «Вона розрахована на дванадцятикратне перевантаження, а тим часом, поки тріснув екран, я бачив, як стрілка вискочила за шкалу. Резерв шкали до тридцяти» [1, 18], – повідомив Інженер. Згодом, стає зрозуміло, що ракета застрягла в ґрунті під певним кутом і що доведеться прикласти немало зусиль, аби принаймні спробувати стабілізувати її та повернути у звичайне положення. Через деякий час екіпажу вдається вибратись на поверхню, відкопавши фактично кришку люка, де одразу і герої, і читачі звертають увагу на те, що атмосфера на цій планеті є схожою до земної, повітря було майже таке саме, але з певною домішкою. Перед екіпажем постають кілька проблем: необхідність полагодити механізм запуску ракети, що є питанням життя та смерті команди, а також в певному сенсі потреба дослідити поверхню планети, адже запаси води треба поповнювати: «У теперішньому нашому становищі запуск найпростішого агрегату потребує часу, який ми не знаємо навіть визначити. На планеті є життя <...> Падаючи, досягли лінії термінатора <...> Бачив, – принаймні мені здавалося, що я це бачив, – щось схоже на... місто» [1, 44]. В цьому моменті кожен з членів екіпажу подумки кидає виклик самому собі, адже вихід на поверхню і потенційне встановлення контакту від кожного з них потребує певної готовності до нового, контроль над власним тілом та розумом, водночас жагу до знання та вміння працювати на користь спільних потреб. А також застосувати принцип сили чи знання у можливому зіткненні з іншими живими створіннями. Ф. Ніцше в цьому моменті вже упереджає екіпаж: «Зміна цінностей – це зміна тих, хто творить. Кому випало бути творцем, той завжди знищує» [2, 59]. Чи вдається героям роману встановити контакт та при цьому не змінювати свої принципи? Та можливо, що знищення заради досягнення певної мети вже закладено в їх систему координат?

Команда екіпажу вирушає досліджувати навколишнє середовище та шукати воду. На своєму шляху космонавти побачили незвичайну флору, яка з однієї сторони була віддалено схожа на земну, а з іншої – таїла у собі небезпеку. Перші дослідницькі кроки не давали розуміння, чи є щось живе на Едемі: «Щось не видно слідів тутешньої цивілізації» [1, 48]. Але згодом, першим створінням, яке побачила на своєму шляху команда було щось «ніби повне груддя, сіро-тілесного кольору куля, з якої виходить повітря <...> і по губчастому моху біля ніг людей слимакоподібними рухами почали розповзатися навсібіч безформні, пузирчасті членики створіння <...> останні часточки вгризлися в ґрунт біля підніжжя стебел і зникли без сліду» [1, 54-55]. Подібне щось вони бачили перший раз, і Лікар припустив, що то є *e uno plures* – «множинна істота, яка розділяється в разі потреби» [1, 55], та яка ще трапиться під час їхніх мандрівок планетою. Окрім подібних створінь, не

менш дивували ландшафти: кратери, зарості, проходи, просіки, живі рослини і врешті-решт стіна, «утворена із сіро-жовтих цівок чи ниток, коливалася перистальтичними рухами – зліва праворуч по ній перебігали в рівномірних інтервалах хвилясті випуклості» [1, 59]. Ця стіна стає місцем перших випробувань екіпажу. Повстало питання безпеки подальшого дослідження цього об'єкту, адже, по-перше, від нього було відчутно якийсь гіркий дивний запах, а по-друге, за цією невидимою стіною зникали предмети, які в якості експерименту буди кинуті в неї. Певний час панувала тиша, ніхто не наважувався торкнутися стіни, адже невідомість як безодня – невідоме завжди лякає, а особливо, коли це невідоме знаходиться за межами земного. І першим, хто наважився ступити у незнане був Лікар: науковий інтерес, людська цікавість та моральна відповідальність за подальший перебіг подій підштовхують його просто йти на стіну. «Мужність долає навіть запаморочення над безоднями – а де людині не доводиться стояти над безоднею!» [2, 153], – так охарактеризував би подібний крок Ф. Нішце. Постійне подолання своїх вагань та страхів, ось що веде надлюдину. «Рука щезла. Лікар непорушно постояв, може, якусь секунду, а потім ступив крок уперед і... перестав існувати. П'ятеро людей, затамувавши віддих і тремтячи всім тілом, зупинилися на тому місці, де відбився слід його лівого черевика» [1, 64], але все виявилось простіше – це була лише невидима стіна, яка відділяла територію заводу. Всередині група екіпажу побачила велетенську фабрику, яка продукувала дещо, що сама ж і знищувала; той таки Лікар прослідив цей ланцюжок і встановив, що певна маса чогось всмоктується, нагрівається, розплавляється, обробляється, «і з ними ще щось діється», потрапляє до «готової продукції» та розплавляється в ній – і так безкінечно. Інженер ніяк не міг погодитись з подібним невідомим йому процесом. Один з екземплярів «продукції» було взято із собою. Роздуми Інженера, з приводу побаченого, заходили в кут, та коли інші запитались, чи він дійсно нічого не може сказати про цей предмет, Генрік (Інженер) вибухнув: «Це витвір якогось божевільного. Точніше, божевільних. Цивілізація навіженців – ось що таке цей проклятий Едем! Те, що ми приволокли сюди, пройшло низку процесів. Пресування, вдавлювання прозорих сегментів, термічну обробку, полірування. Це якісь високомолекулярні полімери – і якісь неорганічні кристали. Це частина, не ціле» [1, 76]. Призначення «продукції» та цього заводу залишилось невідомим, хоча на наступний день цілий екіпаж знову дослідив територію та різні секції цього виробництва. Ця невідомість викликала лише одне питання: ким є жителі цієї планети?

І ще одними ознаками того, що такі хтось або щось існує на Едемі, було виявлене Фізиком. Повернувшись до ракети, після такої незвичної вилазки, Фізик повідомив про зникнення ґрунту в навігаційній та сліди слизу. Лікар виявив ґрунт, перенесений до іншої частини ракети, але виглядало так, що дію виконав якийсь велетенський слимак. Після обстеження всієї території корабля, дослідники повкладались спати. Лікар, який прокинувся першим, почув та відчув дивне тремтіння ракети. Він подумав, що той велетенський черв'як повернувся й намагався потрапити всередину через замкнений люк та настільки сильно розхитував корабель. Але усвідомлюючи вагу корабля – шістнадцять тисяч тонн – Лікар прислухався та зрозумів, що працює один з русійних агрегатів, які неможливо було запустити без джерела енергії. Напівсонний екіпаж стрімко вирушив за Інженером у навігаційну, адже той біг перекинути важіль рубильника, щоб не зірвало лопаті. Команда не встигла здивуватись побаченому, як почула і відчула декілька сильних поштовхів корабля – щось було у машинному відділенні. Ніцшеанська сміливість, жага до знання, відчуття важливості місії та неможливості оминати певні її елементи, дозволяють членам екіпажу познайомитись з «горбатого голою масою», що лежала у машинному відділенні. Це був дружній представник жителів планети Едем. Перекинувши, як їм здавалось, мертве тіло, вони побачили: «Наче з гігантської, веретенисто-видовженої устриці, з товстої, складчатої, м'ясистої сумки висунувся маленький тулуб з двома ручками <...> Тулуб був завбільшки як дитячий торс <...> всі побачили пласке личко без очей, із зяючими ніздрями й чимось пошарпанним, схожим на перекушений язик...» [1, 98]. Інженер схоже відчував, що зайшов у глухий кут, при вигляді цієї істоти, жителя Едема, він одночасно був приголомшений та відчував жвавий, нервовий інтерес: як ця істота могла запустити генератор. І наступне важливе питання, пов'язане з цим: як запустити бодай один агрегат без атомної енергії?

Створіння виявилось частково подібним до людської будови: черево, спина, спинний мозок, троє легенів, голова, дві кровоносні системи; що цікаво, відсутні мозок, у звичному нам розумінні («там є щось, але перший-ліпший анатом назвав би мене неуком, якби я пробував переконати його, що це мозок» [1, 105], – зазначив Лікар) та нервова система, але є також органи, призначення яких Лікареві не вдалось розгадати. Такий перебіг подій усіх приголомшив, та це був первинний огляд і залишилось багато питань. Попри питання щодо жителя планети, вся команда взялась за ремонт ракети під керівництвом Інженера: прибирання пластикових і металевих уламків, пошук запасних частин, рівнів чи ключів, поладження того, що можна відновити. Інженер мав «божевільний план» запуску атомного реактора без електрики. Це є тим добрим знаком ніцшеанства, коли людина свідомо чи несвідомо намагається перевершити самого себе, удосконалити свої вміння, приймає нові виклики. Вони запустили реактор, і в цей момент члени екіпажу були одним цілим. Самоперевершення було для них одночасним, адже в подібній ситуації тільки спільні зусилля, злагоджена праця та концентрація на одному – дають змогу досягнути чогось на рівень вище. «Ще ні разу в житті я не був такий щасливий» [1, 113] – прошепотів Лікар.

Подібні приклади надзусиль, які проявляють члени команди, очікують читача до самого кінця роману, адже прибульцям із Землі ще доведеться зустрітись з різними жителями планети Едем, і тоді вже проявити всі свої риси характеру у ситуаціях небезпеки, безпорадності та на межі життя й смерті. Ми також побачимо певний устрій планети Едем, де панує соціальна нерівність внаслідок певних біологічних досліджень. Жителі, або як пізніше назвуть їх члени команди, дуплекси – створіння, які з'являються на світ в результаті експериментів, які вочевидь, є основою існування планети Едем. Ці експерименти завершуються «природнім» відбором, і як наслідок, представники одного умовно виду або класу вбивають інших, слабших. Чужинці, тобто члени екіпажу, у цьому контексті обирають шлях надлюдини, намагаючись захистити слабких, запобігти їх стражданням, які не дозволяють цим створінням існувати, відчувати, розвиватись та перевершувати самих себе. Одним з принципів шляху людини до надлюдини – є свобода вибору. Переосмислювати речі, робити зусилля, змінювати орієнтири та володіти собою можливо тільки за умови контролю над власним життям. Дуплекси, як ми дізнаємось, вміють мислити та відчувати, тільки їхні внутрішні процеси відрізняються від звичних нам людських. Їхні знання та можливості дозволяють досягти нових висот, але таємниця та жорстокість, яка панує на Едемі, обмежують ці здатності.

Висновки. Едем, в звичному нам розумінні, є місцем добра та любові, спокою та безтурботності, світла та свободи. У такому місці саморозвиток, зростання й вдосконалення є апіорі позитивним шляхом людини. Чи може людина в таких

умовах досягнути стану боголюдини чи вона залишається у межах людинобога? Це філософське питання, на яке по-своєму давав відповідь Ф. Ніцше: «Ти нова сила і нове право? Перший порух? Колесо, що котиться само собою? Ти можеш примусити й зірки обертатись навколо тебе?» [2, 62]. Його ціллю було довести можливість переходу від людини до надлюдини незалежно від ситуації. Але повинна бути хоча б перспектива буття, здатність самоосмислення та певна свобода вибору. Едем у Станіслава Лема – злий жарт, де саморозвиток істоти неможливий у контексті жорстокості та тиранії, що, з одного боку, добре знайома земним представникам, але, з іншого, на Землі, на відміну від Едема, є альтернативи та потенційні шляхи розвитку.

Література:

1. Лем С. Едем. Пер. з пол. Д. Андрухів. Тернопіль: Богдан, 2017. 448 с.
2. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. Київ: Основи, Дніпро. 1993. 416 с.
3. Floryńska-Lalewicz H. (2004). Jerzy Żuławski. URL: https://web.archive.org/web/20101211152428/http://www.culture.pl/pl/culture/artykuly/os_zulawski_jerzy
4. Handke R. Polska proza fantastycznaukowa. Problemy poetyki. Wrocław. 1969. 176 s.
5. Knap J. Polskie fantastykoznawstwo (początki). Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. 337, Studia Poetica 9. 2021. 3-18. URL: <http://hdl.handle.net/11716/12105>
6. Smuszkiewicz A. Zaczarowana gra. Zarys dziejów polskiej fantastyki naukowej. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. 1982. 376 s.

References:

1. Lem S. (2017) Edem [Eden]. Ternopil: Bogdan, 2017. 448. [in Ukrainian].
2. Nietzsche F. (1993) Tak kazav Zarathustra [Thus Spoke Zarathustra]. Kyiv: Osnovy, Dnipro. 416. [in Ukrainian].
3. Floryńska-Lalewicz H. (2004). Jerzy Żuławski. URL: https://web.archive.org/web/20101211152428/http://www.culture.pl/pl/culture/artykuly/os_zulawski_jerzy [in Polish].
4. Handke R. (1969) Polska proza fantastycznaukowa. Problemy poetyki [Polish science fiction prose. Problems of poetics]. Wrocław. [in Polish].
5. Knap J. (2021) Polskie fantastykoznawstwo (początki) [Polish science fiction (beginnings)]. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. 337. Studia Poetica 9. 3-18 <http://hdl.handle.net/11716/12105> [in Polish].
6. Smuszkiewicz A. (1982) Zaczarowana gra. Zarys dziejów polskiej fantastyki naukowej [The Enchanted Game. An Outline of the History of Polish Science Fiction]. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. [in Polish].

Отримано: 10 грудня 2024 р.

Прорецензовано: 27 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 28 грудня 2024 р.

e-mail: markiyant2012@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6790-1426>

Researcher ID: CAF-8476-2022

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-79-81

Тхір М. Б. Комунікативні стратегії Камали Гарріс і Дональда Трампа під час президентських дебатів 2024 року: аналіз і реалізація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 79–81.

УДК: 81'42:808.5:32

Тхір Маркіян Богданович,
кандидат філологічних наук, доцент,
Університет Короля Данила

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ КАМАЛИ ГАРРІС І ДОНАЛЬДА ТРАМПА ПІД ЧАС ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ 2024 РОКУ: АНАЛІЗ І РЕАЛІЗАЦІЯ

Президентські дебати 2024 року між Камалою Гарріс і Дональдом Трампом стали яскравим прикладом застосування різноманітних комунікативних стратегій у політичному дискурсі. Це дослідження детально аналізує риторичні та лінгвістичні інструменти, використані обома кандидатами, із фокусом на їхніх методах переконання, взаємодії з аудиторією та стратегічному формулюванні аргументів. Камала Гарріс акцентувала увагу на емпатії, послідовності та деталях політики, що дозволило їй створити образ співчутливого і ґрунтовного лідера, здатного розв'язувати складні соціальні й економічні виклики. У свою чергу, Дональд Трамп покладався на силу популістської риторики, впевненість і простоту викладення, що дало змогу ефективно апелювати до емоцій виборців і підсилювати їхню лояльність.

Аналіз дискусій Дональда Трампа та Камали Гарріс не лише демонструє контраст цих двох підходів, але й дозволяє виявити ключові аспекти ефективної політичної комунікації в умовах високих ставок. Отримані результати сприяють глибшому розумінню стратегічного використання мови для впливу на громадську думку. Крім того, дослідження висвітлює важливі напрями для подальшого аналізу, такі як довгостроковий вплив риторичних прийомів на поведінку виборців, а також їхню роль у формуванні політичної культури, що дає змогу оцінити, як різні підходи до комунікації можуть впливати на стабільність демократичних процесів та громадську довіру в масштабах усього суспільства.

Ключові слова: комунікативні стратегії, Камала Харріс, Дональд Трамп, президентські дебати 2024 року, політичний дискурс, риторичний аналіз.

Markiyan Tkhir,
Doctor of Philosophy, Associate Professor,
King Danylo University

COMMUNICATION STRATEGIES OF KAMALA HARRIS AND DONALD TRUMP IN THE 2024 PRESIDENTIAL DEBATES AND IMPLEMENTATION

The 2024 presidential debate between Kamala Harris and Donald Trump provided a striking example of the use of diverse communication strategies in political discourse. This study examines in detail the rhetorical and linguistic tools used by both candidates, focusing on their methods of persuasion, audience engagement, and strategic argumentation. Kamala Harris emphasized empathy, consistency, and policy detail, which allowed her to portray herself as a compassionate and grounded leader capable of addressing complex social and economic challenges. Donald Trump, in turn, relied on the power of populist rhetoric, confidence, and simplicity of expression, which allowed her to effectively appeal to voters' emotions and strengthen their loyalty. The analysis of the Donald Trump and Kamala Harris debates not only demonstrates the contrast between these two approaches but also allows us to identify key aspects of effective political communication in high-stakes situations. The findings contribute to a deeper understanding of the strategic use of language to influence public opinion. In addition, the study highlights important areas for further analysis, such as the long-term impact of rhetorical devices on voter behavior, as well as their role in shaping political culture, which allows us to assess how different approaches to communication can affect the stability of democratic processes and public trust across society.

Keywords: communication strategies, Kamala Harris, Donald Trump, 2024 presidential debates, political discourse, rhetorical analysis.

Вступ. Політичні дебати є важливою платформою для донесення кандидатами свого бачення, цінностей і політики до електорату. Президентські дебати 2024 року між Камалою Харріс і Дональдом Трампом не стали винятком, забезпечивши динамічну взаємодію контрастних стилів спілкування. Камала Гарріс, відома своєю ретельною підготовкою та чуйним підходом, часто зверталася до спільних цінностей та інклюзивності. Навпаки, Дональд Трамп, досвідчений оратор зі схильністю до прямої, використовував наполегливу мову та популістські теми, щоб активізувати свою базу. У цій статті розглядаються ці стратегії, пропонуючи уявлення про їх впровадження та ефективність.

Актуальність цього дослідження полягає в дослідженні того, як комунікативні стратегії впливають на суспільне сприйняття та прийняття рішень виборцями. Розбираючи риторичні підходи обох кандидатів, це дослідження робить внесок у сферу політичної комунікації та збагачує розуміння стратегічного дискурсу у виборчому контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дослідження аналізували роль мови в політичних дебатах. Такі вчені, як Лакофф (Lakoff, 2004: 12), наголошують на важливості фреймінгу у формуванні публічного дискурсу, тоді як Феркло (Fairclough, 1995: 45) підкреслює взаємодію між владою та мовою. Емпатичне формулювання Камали Гарріс узгоджується з теорією Лакоффа, оскільки вона часто наголошувала на «турботі про громаду». Наприклад, під час дебатів Камала Харріс заявила: *We must ensure healthcare is a right, not a privilege* (Harris, Debate, 2024). «Ми повинні забезпечити охорону здоров'я як право, а не привілей». Це твердження не лише розглядає охорону здоров'я як питання моралі, але й закликає до колективної відповідальності.

Дослідження Таннена (Tannen, 1990: 67) наголошують на гендерних аспектах комунікації, зокрема, на тому, як жінки-кандидати часто обирають стратегії, спрямовані на створення консенсусу та залучення до спільної мети. Наприклад, Харріс наголошувала: *Our strength lies in our diversity* (Harris, Debate, 2024). 'Наша сила полягає в нашій різноманітності'.

Додаткові джерела стверджують, що жінки-політики частіше використовують мову, спрямовану на побудову консенсусу. Наприклад, дослідження Голман (Barnes & Holman, 2020) доводить, що жіночі лідери використовують риторику, яка підкреслює підтримку громади та розв'язання соціальних проблем. Камала Гарріс у своїх промовах демонструє цю тенденцію, що робить її стиль більш доступним для широкої аудиторії.

Навпаки, підхід Дональда Трампа перегукується з висновками Водака (Wodak, 2015: 98) щодо популістської риторики, яка часто спрощує складні питання, щоб викликати резонанс у ширшій аудиторії. Під час дебатів Дональд Трамп заявив: *The American dream is dead because of bad policies. We need to bring it back* (Trump, Debate, 2024). 'Американська мрія мертва через погану політику. Нам потрібно її повернути'. Це використання прямої та вражаючої мови є прикладом його стратегії стимулювання невдоволення та позиціонування себе як людини, яка вирішує проблеми.

Також варто відзначити Меграбіан (Mehrabian, 1971), який підкреслює роль невербальної комунікації у створенні довіри та впливі на аудиторію. Це стає очевидним у дебатах 2024 року, де обидва кандидати використовували невербальні елементи, щоб підсилити свої меседжі.

Крім того, дослідники, такі як Норріс (Norris, 2018), вказують, що популістські лідери часто використовують «зовнішніх ворогів» як частину своєї риторики. Трамп у своїх висловлюваннях підкреслював роль імміграції та зовнішньої торгівлі як факторів, що нібито шкодять американським робітникам. Наприклад, його твердження: *Foreign nations are stealing our jobs* (Trump, Debate, 2024) 'Іноземці крадуть наші робочі місця' відображає цю тенденцію.

Основними цілями цієї (мета) статті є:

· Визначити та класифікувати комунікативні стратегії, використані Камалою Харріс і Дональдом Трампом під час дебатів 2024 року.

- Проаналізувати лінгвістичні засоби та риторичні прийоми, які лежали в основі їхніх підходів.
- Оцінити ефективність цих стратегій щодо залучення аудиторії та впливу на громадську думку.
- Дослідити вплив невербальної комунікації на сприйняття виборцями.
- Оцінити довгостроковий ефект використаних стратегій на політичну поведінку виборців.
- Дослідити невербальні засоби комунікації, які використовували кандидати, та їхній вплив на сприйняття аудиторії.
- Вивчити, як гендерні аспекти комунікації вплинули на стратегії кандидатів і їхнє сприйняття.
- Проаналізувати, як різні демографічні групи реагували на риторику обох кандидатів.
- Розробити рекомендації для майбутніх кандидатів на основі виявлених стратегій.

Методологія

Це дослідження використовує якісний підхід, аналізуючи стенограми президентських дебатів 2024 року. Ключові теми, мовні шаблони та риторичні засоби були визначені за допомогою методів аналізу дискурсу.

Аналіз зосереджувався на таких аспектах:

1. Формулювання аргументів.
2. Залучення аудиторії.
3. Стратегічне використання емоційних закликів.
4. Невербальна комунікація, як-от жести, міміка та зоровий контакт.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Камала Гарріс: Емпатичний оратор

Комунікативна стратегія Гарріс була спрямована на формування довіри та сприяння інклюзивності. Використання нею коротких історій, як-от розповідь про людей, які постраждали від нерівності в охороні здоров'я, підкреслювало її відданість соціальній справедливості. Наприклад, вона розповідала: *I met a single mother in Detroit who works three jobs yet cannot afford childcare. This is unacceptable* (Harris, Debate, 2024). 'Я зустріла матір-одиначку в Детройті, яка працює на трьох роботах, але не може дозволити собі догляд за дітьми. Це неприйнятно'. Цей наративний підхід перегукується з концепцією пафосу Арістотеля, звертаючись до емоцій аудиторії (Aristotle, 2001: 23).

Камала Гарріс також використовувала інклюзивну мову, часто вживаючи такі фрази, як *we* 'ми' та *our* 'наш'. Під час одного сегменту вона заявила: *Our strength lies in our diversity* (Harris, Debate, 2024). 'Наша сила полягає в нашій різноманітності'. Такий вибір слів створює відчуття єдності та спільної мети, що узгоджується зі спостереженнями Таннена (Tannen, 1990: 67) про силу спільного дискурсу.

Крім того, Камала Гарріс використовувала невербальну комунікацію, зокрема, спокійну мову тіла та доброзичливі жести. Наприклад, під час обговорення питання про рівність вона часто нахилилася вперед, підтримуючи зоровий контакт із аудиторією.

2. Дональд Трамп: Популістський стратег

Стратегія Трампа характеризувалася напористістю та повторюваністю. Його часте використання гасел, таких як *Make America Great Again* 'Зробимо Америку знову великою', підсилювало його бренд і повідомлення. В одному випадку він заявив: *The current administration has failed you. I will fix this mess* (Trump, Debate, 2024). 'Поточна адміністрація вас підвела. Я виправлю цей безлад'. Цей підхід спрощує складні питання, роблячи їх доступними та пов'язаними (Wodak, 2015: 112).

Дональд Трамп також відзначився контратаками. Коли Камала Харріс розкритикувала його екологічну політику, він відповів: *While you talk about green energy, millions of Americans are struggling to pay for gas. Let's focus on real issues* (Trump, Debate, 2024). 'Поки ви говорите про зелену енергію, мільйони американців намагаються платити за газ. Давайте зосередимося на реальних проблемах'. Ця тактика переосмислення критики, щоб підкреслити його пріоритети, узгоджується з висновками Шаффера (Schaffer, 2013: 89) щодо захисної риторики.

Його невербальна комунікація включала жваві рухи руками та яскраві вирази обличчя, що сприяли створенню динамічної присутності. Наприклад, під час обговорення економіки він активно жестикулював, щоб підкреслити свої аргументи.

3. Контрастні стилі

Дебати підкреслили різкі контрасти в їхніх стилях. Довіра Камали Харріс до детальних пояснень політики часто подобалася поінформованим виборцям. Наприклад, її пояснення податкової реформи включало: *By closing loopholes for the wealthy, we can fund universal pre-K education* (Harris, Debate, 2024). ‘Закриваючи лазівки для багатих, ми можемо фінансувати загальну дошкільну освіту’. Водночас простота Дональда Трампа, як видно з таких заяв, як *Jobs are leaving, and I will bring them back* (Trump, Debate, 2024) ‘Робота йде, і я їх поверну’, сподобалася виборцям, які шукають простих рішень.

Камала Харріс орієнтувалася на логічну аргументацію, тоді як Дональд Трамп часто звертався до емоційних викликів, таких як страх та надія.

4. Залучення аудиторії

Обидва кандидати ефективно використовували невербальну комунікацію. Спокійна поведінка Камали Харріс та її прямий зоровий контакт передавали щирість. Жваві жести та часті кивки Дональда Трампа аудиторії створювали динамічну присутність. Ці елементи підкреслюють важливість донесення інформації в політичній комунікації (Mehrabian, 1971: 34).

Гендерний аспект також відігравав значну роль у сприйнятті обох кандидатів. Наприклад, виборці могли сприймати наполегливість Камалу Харріс як ознаку компетентності, а наполегливість Дональда Трампа як силу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз президентських дебатів 2024 року показує, що комунікативні стратегії відіграють ключову роль у формуванні суспільного сприйняття. Емпатичний і детальний підхід Камали Харріс контрастував із популістським і напористим стилем Дональда Трампа, демонструючи різноманітні шляхи залучення аудиторії. Майбутні дослідження можуть вивчити довгостроковий вплив цих стратегій на поведінку виборців та їх ефективність у різних демографічних групах. Майбутні дослідження можуть вивчити вплив гендерних аспектів на риторику кандидатів, а також довгостроковий ефект стратегій на різні демографічні групи виборців.

References:

1. Aristotle. (2001). *Rhetoric*. Translated by W. Rhys Roberts. Dover Publications: 23. Fairclough, N. (1995) [in English].
2. Barnes, T. D., & Holman, M. R. (2020). *Gender Quotas, Women's Representation, and Legislative Diversity*. *The Journal of Politics*, 82(4), 1273–1286 [in English].
3. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Longman: 45.
4. Harris-Trump presidential debate transcript (2024). *2024 Presidential Debate*. Retrieved from <https://abcnews.go.com/Politics/harris-trump-presidential-debate-transcript/story?id=113560542> [in English].
5. Lakoff, G. (2004). *Don't Think of an Elephant!: Know Your Values and Frame the Debate*. Chelsea Green: 12 [in English].
6. Mehrabian, A. (1971). *Silent Messages*. Wadsworth: 34 [in English].
7. Norris, P. (2000). *Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*. Cambridge University Press [in English].
8. Schaffer, F. (2013). *Verbal Judo: The Gentle Art of Persuasion*. HarperCollins: 89 [in English].
9. Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. Ballantine Books: 67 [in English].
10. Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. Sage Publications: 98, 112 [in English].

Отримано: 27 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 10 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 22 грудня 2024 р.

e-mail: Tanya_sharova@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5846-6044>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-82-86

Шарова Т. М. Тематичні та жанрово-стильові трансформації в малій прозі Костя Гордієнка 1920-х років. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 82–86.

УДК: 821.161.2

Шарова Тетяна Михайлівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри суспільно-гуманітарних наук,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

ТЕМАТИЧНІ ТА ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В МАЛІЙ ПРОЗІ КОСТЯ ГОРДІЄНКА 1920-Х РОКІВ

У статті розглядаються творчі пошуки й художні новації українського прозаїка Костя Гордієнка на тлі суспільно-політичних зрушень початку ХХ століття. Автор аналізує, як національно-визвольні прагнення та революційний пафос вплинули на літературний процес, зокрема на малу прозу, що стала полем для експериментів з жанровими й стильовими формами. Гордієнко дебютував у 1923 році і впродовж 1920-х років активно звертався до оповідання, нарису та шкіци, зображаючи сучасну йому дійсність, життя робітництва й селянства. На прикладі творів «Баржан», «Червоні роси» та інших досліджується, як традиційні реалістичні підходи поєднуються з модерністськими пошуками: імпресіоністичними й експресіоністичними елементами, впливами символізму та футуризму.

Стаття розкриває вплив революційного піднесення на стилістику та тематику творів Костя Гордієнка, де він використовує символізм, футуризм, імпресіонізм, експресіонізм для відтворення психологічних та соціальних змін. Особлива увага приділена реалістичному зображенню умов праці та побуту, що відображає громадське життя та культурні зрушення, пов'язані з діяльністю робітничих класів.

У дослідженні наголошено, що К. Гордієнко, зосереджуючись на «мобільних» жанрах, уникав розлогих епічних форм, що відображало динаміку буремних подій того часу. Окрему увагу приділено критичним відгукам радянських літературознавців, які часто обмежували творчість письменника ідеологічними стандартами, акцентуючи на «недоліках» його ідейної позиції. Водночас у статті наголошено, що рання мала проза Костя Гордієнка відзначається тематичним різноманіттям, жанрово-стильовою гнучкістю й прагненням до індивідуальної манери, що робить його доробок важливим внеском у літературний процес доби «червоного ренесансу».

Ключові слова: мала проза, жанрово-стильові трансформації, українська література, літературний авангард, суспільно-політичний контекст.

Tetyana Sharova,
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor of the Department of Social and Humanitarian Sciences,
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

THEMATIC AND GENRE-STYLE TRANSFORMATIONS IN THE SHORT PROSE OF KOST GORDIENKO OF THE 1920S

The article explores the creative searches and artistic innovations of the Ukrainian prose writer Kost Gordienko against the backdrop of the socio-political upheavals of the early 20th century. The author analyzes how national liberation aspirations and revolutionary fervor influenced the literary process, particularly in short prose, which became a field for experimenting with genre and stylistic forms. Gordienko made his debut in 1923, and throughout the 1920s, he actively turned to the short story, essay, and sketch, depicting the reality of his time, the lives of workers and peasants. His works, such as «Barzhan» and «Red Dews», are examined to illustrate how traditional realist approaches merge with modernist explorations, including elements of Impressionism and Expressionism, along with influences from Symbolism and Futurism.

The article reveals the impact of revolutionary enthusiasm on the stylistics and themes of his works, where he employs Symbolism, Futurism, Impressionism, and Expressionism to portray psychological and social changes. Special attention is paid to the realistic depiction of working and living conditions, reflecting public life and cultural shifts associated with the activities of the working classes.

The study emphasizes that by focusing on «mobile» genres, Kost Gordienko avoided extended epic forms, which reflected the dynamic events of that turbulent era. Special attention is also given to the critical reviews of Soviet literary critics, who often limited the writer's creativity to ideological standards, focusing on the «shortcomings» of his ideological stance. Simultaneously, the article notes that the early short prose of Kost Gordienko is characterized by thematic diversity, genre-style flexibility, and a striving for an individual manner, marking his contribution as an essential part of the «Red Renaissance» literary period.

Keywords: short prose, genre-style transformations, Ukrainian literature, literary avant-garde, socio-political context.

Постановка проблеми. У 1920-х роках українська література зазнала значних трансформацій під впливом суспільно-політичних змін та національно-визвольних прагнень. Творчість Костя Гордієнка, одного з яскравих представників української прози цього періоду, віддзеркалює новаторські тенденції та естетичні пошуки тогочасної літератури. Його мала проза, зокрема оповідання, нарис та шкіци, стала експериментальним полем для поєднання традиційних реалістичних підходів із модерністськими стилістичними елементами – символізмом, імпресіонізмом, експресіонізмом та футуризмом.

Аналіз досліджень і публікацій. Суспільно-політичні події в Україні початку ХХ століття, позначені революційним пафосом та національно-визвольними прагненнями, кардинально вплинули на розвиток літературно-мистецької процесу. За аналітично аргументованими висновками науковців материкової України та діаспори (В. Агеєвої, М. Васьківа, Т. Гундорової, Л. Кавун, Ю. Коваліва, Г. Костюка, Ю. Лавріненка, С. Ленської, С. Павличко, Ю. Шевельова та багатьох ін.) перше революційне десятиліття в історії українського письменства стало періодом піднесення емоційно-інтелектуального рівня

літератури та розширення її зображально-виражальних можливостей. Більше того, саме в ті «проміжні роки ніби всі сили нації зосередилися на її духовному житті, сублімувалися в її культуру, в творення культурних цінностей» [19, с. 447].

Моменти карколомних змін у житті окремої людини й соціуму загалом найперше фіксувалися поетичними жанрами (переважно лірикою громадянсько-активного спрямування), що бурхливим потоком надходили до читача. Якщо «віршова парость письменства буйненько-таки розкорінилася й видала цілу, можна сказати фалангу голосних заступників, – констатував С. Єфремов, характеризуючи обставини літературного життя 1919–1923 років, – то у прозовій частині руху й навіть робітників далеко менше», «ще гірше з драматичною паростю» [7, с. 610–611]. Схожу думку висловлював на початку 1920-х років Микола Зеров, називаючи українську прозу «широким полем невикористаних можливостей» [8, с. 516], вказуючи на неспроможність молодих письменників повноцінно використовувати «життєвий матеріал» революційної дійсності та відсутність «технічної» можливості його осмислення.

Модерні стильові стратегії забезпечували можливість для вираження енергетики революційного пориву, осмислення багатоплановості життя і психологічних зрушень, для формування новітніх моделей художнього світу. Прикметно, в руслі єдиного типу творчості використовувалися різні (часом взаємозаперечні) стильові напрями. «Навіть у творчості одного автора, як правило, перехрещуються, запліднюють одна одну, вступують у діалог різні, часом, здавалося б, абсолютно несумісні традиції і тенденції» [6, с. 15], – слушно зауважує Тамара Денисова. Скажімо, сплав символістської та футуристичної художніх систем спостерігався в творах Якова Савченка і Михайля Семенка, поєднання елементів імпресіоністичної та експресіоністичної поезики зустрічається у прозі Михайла Хвильового, Андрія Головка, Аркадія Любченка, імпресіоністично-символістських стильових тенденцій – Гната Михайличенка, Михайла Івченка, Григорія Косинки.

Метою статті є дослідження тематичних та жанрово-стильових трансформацій у малій прозі Костя Гордієнка 1920-х років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Епічне освоєння нових життєвих процесів потребувало літературної грамотності, художньої майстерності. Натомість творча молодь, часом «не маючи знання, лише куций життєвий досвід, ... нестримно прагнула сказати своє слово, слово не буденне, щось повершити, виголосити своє, принаймні гучне на весь світ почування... разом відчувуючи свою безпорадність, малу силу. Власне це я міг би сказати про себе» [3, с. 92], – таку характеристику когорти письменників 1920-х років (і власне самому собі) давав Кость Гордієнко.

Кость Гордієнко дебютував 1923 року на сторінках газети «Сільськогосподарський пролетар» невеликим оповіданням «Весняний час». Протягом наступних років з'явилося друком більше десятка оповідань і новел, нарисів, серед яких – «Федько», «На руїнах монастиря», «Як я був редактором повітової газети», «Кривий Зуб і Клишоногий», «Баржан», «Харчевня “Розвага друзів”», «Червоні роси», «Там, де царі жили» та інші, які, зрештою, визначили розвиток його творчого шляху в 1920-ті роки. Більша частина малої прози друкувалася в харківських журналах «Гарт», «Червоний шлях», «Всесвіт», «Сільськогосподарський пролетар» та в газетах «Вісті ВУЦВК», «Комуніст». Решта вийшла окремими книжками у харківських видавництвах «Український робітник» і «Книгоспілка». Названі твори дають більш-менш повне уявлення про ранню творчість прозаїка, що розвивалася в руслі реалістичної традиції, почасти тяжіючи до стильових тенденцій модернізму.

Наприкінці 1920-х та на початку 1930-х років критичні атаки не вщухали, у виступах все помітнішими стають елементи вульгарного соціологізму. Ранні твори Костя Гордієнка аналізуються крізь призму «ідеологічної витриманості». Найбільш прикметною ознакою надміру політизованих рецензій є акцентування на незрілих світоглядних позиціях та ідеологічних прорахунках прозаїка, що в художній площині малої прози виявилися через «заземлену концепцію життя», «неправдиве змалювання людини, перекручення радянської дійсності». Зрештою, літературні критики-наглядачі вдалися до відверто-політичних звинувачень, на кшталт: «політичної короткозорості» Костя Гордієнка, «нерозумінні суворо обмеженої ролі приватного капіталу» [13, с. 4] тощо.

Протягом наступних десятиліть щодо характеристики ранньої прози письменника спостерігалися аналогічні тенденції, що й у 30-ті роки. Загальні оцінки аналізованих чи згадуваних оповідань, нарисів здебільшого не виходили за межі стандартизованих трафаретів дозволеного. Промовистим прикладом є артикульовані в 1970-ті роки політично забарвлені, віддалені від об'єктивного аналізу міркування М. Шаповала щодо етапу творчого становлення Костя Гордієнка. Вже традиційно критик вишукував «ухили» письменника, серед яких – «світогляд наївний, філософські уявлення про людину – сумнівні», поверхове сприйняття людини «нібито безконтрольною у своїх вчинках, діях» [16, с. 3] і под.

«Шлях поверхового емпіризму без правильних узагальнень» у ранній період творчості призвів Костя Гордієнка (як і деяких інших) «радянських письменників до безвиході» та «блукання манівцями» [12, с. 298], – докоряв із викривально-повчальною тональністю Л. Смілянський. В умовах послаблення цензурних утисків 1980-х років робилися поодинокі спроби вийти за межі аналізу ідеологічного змісту творів, подати нові версії художньої форми і стилю письменника у межах літературно-мистецького процесу ХХ століття (О. Зінченко «Кость Гордієнко: Літературно-критичний нарис», 1987).

Прийшовши в літературу з досвідом газетяра, Кость Гордієнко з самого початку намагався виробити індивідуальну манеру письма, обравши провідними малі прозові жанри, а згодом – сатиричну повість. Як відомо, драматичні події життя, його бурхлива динаміка, політичні збурення «руйнували психологічні умови і не залишали часу для обсервації та виношування масштабних задумів» [9, с. 440]. Тому основною формою художнього реагування письменник-початківець обирає такі «мобільні жанри», як: нарис, оповідання, шкід, «малюнок з натури», що стануть продуктивними жанровими різновидами і в подальшій літературно-художній практиці. Винесені в заголовок, ці назви не лише жанрово маркують текст, але й виконують функцію конкретизації та доповнення змісту.

Прикметною ознакою ранньої творчості Костя Гордієнка є поєднання у творчій площині реалістичних принципів зображення з модерними пошуками, синтез різних жанрово-стильових парадигм, художнього і публіцистичного дискурсів, що загалом суттєво розширювали виражальні можливості малої прози. Письменник-початківець наполегливо експериментував, шукаючи індивідуально-авторські засоби художньо-естетичного відтворення реалій буття. Найперше варто сказати про використання Гордієнком нарисової форми у процесі осягнення дійсності.

У фокусі письменницької уваги нарис Костя Гордієнка «Баржан» (1926 р.) – праця вантажників у порту Одеси, умови їхнього побуту, громадське життя. У заголовок твору винесено назву робітничого клубу, який заснували портовики. Героями твору є робітники, зображення яких автор обмежує лаконічним колективним портретом. Висуваючи на перший план не особисту долю героя, а проблему, він проминає процес розгортання події і формування характерів, нехтує таким прийомом, як передісторія.

Для твору характерна суворая правдивість у показі життєвих обставин, переданих з усіма подробицями, детальне відтворення умов праці портових вантажників в дореволюційній Росії, які автор порівнює з сучасними умовами роботи, відпочинку й дозвілля (ліквідація неграмотності, видання стінгазети, захоплення грою в шахи, читання періодики, книжок, участь дружин й доньок вантажників у кравецькому гурту тощо). З усього робітничого загалу Кость Гордієнко виокремив робітника Гавриша, знову-таки обмежуючись контурним зображенням героя. Автора передусім цікавить колективний портрет, який він змальовує художніми засобами, треба сказати, доволі майстерно, обираючи кожного разу важливі й цікаві деталі та використовуючи їх як аргументи своїх думок, суджень. Прагнучи розширити жанрові межі, автор вдається до «циклізації» – об'єднання самодостатніх завершених фрагментів за тематичною, образною, стильовою ознакою» [10, с. 68].

Реалістичні тенденції в поєднанні з іронічно-комічними гротесковими засобами виразно окреслюються в оповіданні Кость Гордієнка «Харчевня “Розвага друзів”». Гумористичні «малюнки з натури» «Вулиця вечірня» (1926 р.), «Базар» (1926 р.), надруковані в журналі «Всесвіт» під криптонімом К. Г., є майже фотографічною констатацією побутових спостережень автора в період непу. Прикметно, що у фокус уваги прозаїка в цих творах потрапляє одна ситуація чи один момент, зображений із відтінками сатиричного висміювання.

Кость Гордієнка цікавлять не стільки соціальні умови неспокійної, сповненої соціальних суперечностей сучасності, скільки їх віддзеркалення у житті героїв. Паралельно він художньо осмислює глибину падіння людини «на дно», визначає міру моральної та духовної ницості, до якої вона здатна дійти. У художньому світі митця проходить ціла галерея образів люмпен-пролетарів: корчмар Альоша, його дружина Оксана, безхатченки Спирька, Мефодій, Гнида (оповідання «Харчевня “Розвага друзів”»), п'янички Серж, Поль і Жан (оповідання «Ніч»), повія Тамара (оповідання «Діти») – усі вони несуть тягар брудних звичок. Усі втратили віру в свої сили, реально сприймаючи безжалісну сутність власного життя і того становища, в якому опинилися.

Сцени життя і побут міського «дна» письменник подає підкреслено натуралістично. Натуралістична стилістика особливо відчутна в оповіданні «Червоні роси» (хоча у творі розкривається зовсім інша тема. – Т. Ш.): «Життя прокидалося... Серед бруду, лахміття в бловотинні... спітніле, слизьке... Кліпало віями, позіхало, потягувалося – й сопло носом... Хижа виблискувало очима – стрімголов кидалося у вир // В задушливій атмосфері – гамір. (...) Часами гамір покривають голосні, повні варварської сили вигукі... Скручувалися пальці... кров'яні очі... Скрипка жалібно виводила “Чайку”... Закинувши голову назад, реготала повія» [5, с. 1].

У центрі оповідання «Червоні роси», в якому ще помітні риси учнівства, розкривається драматична подія – арешт у шинку революціонера-підпільника Левка, його перебування в тюрмі і втеча. Хронотоп твору гранично локалізований: зображені події відбуваються протягом одного дня в переддень революції. Життєпис персонажа окреслено лаконічно, кількома штрихами (жив у портовому місті, спілкувався з матросами, розповсюджував листівки), без ретроспективи та послідовного побутописання. Автор зводить до мінімуму експозицію й концентрується власне на кульмінації дії.

«Право й повноваження авторського голосу свідомо делегуються оповідачеві, що встановлює комунікацію з читачем... та інтерпретує запрограмовану творчу концепцію (зрозуміло, авторську) як продукт власних інтенцій та індивідуального мислення» [15, с. 127]. Засобами характеристики виступають висловлювання персонажів (Левка, слідчого, наглядачів), що переважають над сюжетно-подієвим началом та розкривають мотивацію їхніх вчинків, логіку поведінки.

Характерні риси поезики: гранична психологічна напруга та драматична заостреність дії, позірний лаконізм та експресивність, фрагментація письма, використання внутрішнього мовлення персонажів – наближають «Червоні роси» до новелістичного жанру. Зрештою, для твору характерні й такі «класичні» ознаки новели, як: сконденсованість дії, лаконізм, сюжетна однолінійність, виразний композиційний центр, зведена до мінімуму кількість персонажів тощо [11, с. 510].

В оповіданнях «Федько» (1925 р.), «Кривий зуб і Клишоногий» (1925 р.), «Діти» (1926 р.) – проникиві історії дітей різного віку та соціального стану, їх моральні страждання й біди, відтворені емоційно, гостро. На передньому плані, як правило, характери й долі дітей із бідняцьких верств, сиріт-безхатченків, «дітей вулиці», їхні відчуття і враження. Автор докладно змальовує тягар непосильної роботи, знущання багатих господарів, зображує екзистенційну самотність і відчай знедоленої дитини у дорослому (нерідко – ворожому) світі.

До слова, майже ніхто з українських прозаїків 1920-х років не обминув «дитячої» теми. Вже класичними стали новели й оповідання «Дівчинка з шляху», «Товариші», «Пилипко», «Червона хустина», «Інженери», повість «Удовині діти» Андрія Головка. Авторська увага в цих творах «зосереджується не стільки на розвитку зовнішнього конфлікту, скільки на неоднозначній позиції малих персонажів, які поряд з дорослими стійко долають складні випробування. Письменник фіксує найтонші деталі, що стосуються кожного юного героя – миттєві настрої, уривчасті, часом хаотичні враження, використовуючи при цьому різноманітні відтінки зорових і слухових асоціацій» [14, с. 202].

Творче осмислення характерів дітей, прискіпливий аналіз дитячої психології та поведінки розгортається в оповіданнях Василя Атаманюка («Василько», 1921 р.; «Товариші», 1922 р.), Степана Васильченка («Приблуда», 1922 р.), Василя Вражливого («Вовчі байраки», 1925 р.; «Життя білого будинку», 1927 р.), Варвари Чередниченко («Що трапилося з Тетею Зорянською», 1926 р.), Івана Багряного («Пацан», 1928). Життя дітей-безхатченків осмислюється в повістях Степана Васильченка «Олив'яний перстень» (1927 р.), Івана Сенченка «Безпритульні» (1927 р.), Івана Микитенка «Уркагани» (1927 р.), його тематично спорідненому романі «Ранок» (1933 р.), у незавершеному романі “1920” (1925 р.) Варвари Чередниченко та багатьох інших. До слова, саме Степан Васильченко, який писав про дітей-сиріт і до революційного перевороту, одним із перших увів в українську літературу образ безпритульного, відображаючи «його внутрішній світ із позицій етичного аналізу соціальної дійсності» [14, с. 204].

У текстах означеного тематичного комплексу багатогранно осмислений внутрішній світ дитини, зафіксовані найтонші порухи дитячої психології. Письменникам вдалося створили низку правдивих образів сиріт, безбаченків, безпритульників, босяків, реалістично змалювавши їхнє життя на заробітках, на базарах і вокзалах, у мандрах та притулках. Маленькі герої перейняті здебільшого не дитячими забавками чи іграшками, а серйозними проблемами виживання в умовах злиднів, голодування, революцій і воєн.

Авторська увага фокусується не на наївному дитячому світосприйнятті, а на неоднозначній позиції персонажів, позбавлених батьківської турботи, які повсякчас переживаючи горе, не губляться у складних ситуаціях життєвих випробувань, не втрачають оптимізму та віри в людину, її внутрішню свободу і благородні наміри. Тяжіння Костя Гордієнка до художньої абсорбції життя дітей у дорослому світі соціальних, класових конфліктів позначилося в оповіданні «Федько». Заголовок оповідання виразно вказує на інтертекстуальні збіги з оповіданням Володимира Винниченка «Федько-халамидник». На кількох сторінках оповідання Костя Гордієнка «Федько» розгортається історія десятирічного хлопчика з бідняцької сільської родини, який власними вчинками і поведінкою, міркуваннями й висновками демонструє ознаки виняткової «дорослості».

Для твору характерна описово-розповідна композиція, фабула максимально зредуквана, превалює сюжетна виразність форми. Оповідання «Федько» прикметне й виразною стильовою еkleктикою, яка поєднала реалістичну манеру викладу та елементи нового прозописма, що активно розвивалося в українській літературі початку XX століття. Традиційне реалістичне письмо оприявнюється на рівні зовнішнього конфлікту, діалогічного наративу, об'єктивно-описової манери оповіді, не позбавленої часом іронії, сюжетно-подієвого начала [18].

Новаторські пошуки письменника виявилися в елементах сценарної стилістики, характерної для жанру німого кіно, «зорієнтованої на сконденсованість і лаконічність вираження фрази, фрагментарність розповіді, динаміку відтворення “фактажу”, позбавленого деталізації й описовості» [15, с. 245].

Автор скрупульозно аналізує відверто непривабливі сторінки селянського життя: злобу й агресію, фізичне насилля як чи не основний «прийом» виховання сина, неконтрольовані спалахи люті та брутальне ставлення до дружин («...схопив батька Федька за руку, та так, що аж кістки затріщали й кружляючи навколо себе засапано полюсував пужалном. // “Доки-ж, доки-ж це він?” – вогнем било в затьмарену голову. // А батько все кружляв: // – Ось тобі, ось тобі! // Ціла жорстка, люта, ненажерлива вічність тяглася здавалося Федькові, доки батько бив його» [4, с. 5]). В оповіданні «Федько» відсутні картини безпечного дитинства десятилітнього хлопчика – яскраві й радісні, з іграми й забавками, з характерною манерою поведінки.

У творі вирізняється новий підхід до позиції автора, що активно використовувався в українській прозі 1920-х років. В оповіданні «Федько» (так, само, як і в більшості творів цього жанру) Кость Гордієнко демонструє розповідь від першої особи, зливаючи «голос» героя і «голос автора». Вмонтовані в сюжетно-фабульну площину твору, «голоси» сприймаються як єдине ціле. Такий підхід до «присутності» автора в художній структурі тексту, кажучи словами Зінаїди Голубевої, «дозволяє досягти стильової невимушеності, своєрідної емоційної забарвленості розповіді безпосереднього учасника подій» [1, с. 208].

У нарисі «На руїнах монастиря» (1925 р.) увага автора зосереджується виключно на історії заснування дитячого притулку на території знаменитого Охтирського монастиря. Композиція старанно витримана відповідно до вимог жанру: твір складається з невеличких окремих фрагментів – «Останній дзвін», «Священний шантан», «Тернистий шлях», «Заспівав жайворон», «День трудовий» та ін. [19]. У сфері художнього аналізу Костя Гордієнка в нарисі «На руїнах монастиря» – колектив ідеалізованої дитячої колонії, та й у ньому якимось невиразно розрізнені вчителі, вихователі й учні. Розповідає автор про формування дитячого колективу – різнохарактерного, різновікового, з різними життєвими долями – доволі поверхово. Не претендує на масштабність зображення процесу виховання. Такими ж постають образи вчителів-наставників, сенс життя яких постає тільки в самовідданій праці, що слугує прикладом для безпритульних дітей [20].

Прикметна й методика суворих, але справедливих товаришів-наставників, яка головним чином полягала в тому, щоб найбільш активних розбишак, призначивши керівниками над рештою колоністів, перетворити на організаторів дитячої спільноти. Як не дивно, практика перевиховання невдовзі дала результати: «дітвора сама порядкує всюди, керує харчуванням, відає організацією обліку праці, працює на полі, городах» [2, с. 14].

Таким чином, справа виховання нової людини в нарисі подана як цілком завершена, а механізм її створення – як цілком налагоджений, випробуваний і бездоганний. Кінцевий епізод твору є вельми показовим із огляду на ідею радянського виховання дітей, художньо представлену у творі Костя Гордієнка: «цілком перероджені, морально здорові, політично грамотні, свідомі громадські робітники, вони дістали все те, що могли взяти тут, – сьогодні розбредуться, підуть далішими стежками, хто на роботу, хто на цукроварню, на дослідну станцію – до самостійного життя, до роботи» [2, с. 15]. Колонія «на руїнах монастиря» в художній інтерпретації прозаїка (так само, як і в реальному житті) постає своєрідною «утопією раціонального виховання» (вислів О. Філатової) «дітей вулиці».

Цілком очевидно, що у ранній прозі Костя Гордієнка відсутнє романтичне уявлення про реальність. Натомість спостерігаємо трагічний образ світу, обтяжений голодом, небезпекою і страхом самотності, страждання й безнадії, втрати людського в людині. На іншому полюсі художньої моделі зафіксовані контрастні картини радянського міфотворення, пафосні, далекі від правди, ідеологічно зорієнтовані. Іntenції письменника в обох випадках, на нашу думку, визначають духовні й морально-етичні полюси художньо-світоглядної системи письменника-початківця та віддзеркалюють контрверсійність його світобачення.

Література:

1. Голубева З. С. Український радянський роман 20-х років. Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 1967. 215 с.
2. Гордієнко К. На руїнах монастиря. *Всесвіт*. 1925. № 19. С. 12 – 15. 113
3. Гордієнко К. Рясне слово: роздуми і спогади. Київ: Радянський письменник, 1978. 135 с.
4. Гордієнко К. Федько. Харків: Книгоспілка, 1925. 16 с.
5. Гордієнко К. Червоні роси. Харків: Український робітник, 1926. 16 с.
6. Денисова Т. Н. Історія американської літератури XX століття. Київ: Довіра, 2002. 318 с.
7. Сфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. 688 с.

8. Зеров М. Два прозаїки. *Зеров М. Твори: у 2 т.* Київ: Дніпро, 1990. Т. 2. Історико-літературні та літературознавчі праці. С. 516 – 526.
9. Історія української літератури ХХ століття: У 2-х кн. Київ: Либідь, 1993. Кн. 1: 1910–1930-ті роки. 782 с.
10. Ленська С. Українська мала проза 1920–1960-х років: на перетині жанру і стилю: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2014. 656 с.
11. Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія, 1997. 752 с.
12. Смілянський Л. Кость Гордієнко. *Радянська література*. 1941. № 4–5. С. 297 – 320.
13. Смілянський Л. Кость Гордієнко. *Твори: у 4-х т.* Київ: Дніпро, 1971. Т.4. С. 3 – 21.
14. Філатова О. Автор і текст у системі соцреалізму. Миколаїв: Іліон. 2017. 243 с.
15. Філатова О. Український роман 20–30-х років ХХ століття: типологія авторської свідомості. Миколаїв: Іліон, 2010. 485 с.
16. Шаповал М. Земні джерела. *Літературна Україна*. 1971. 16 березня. С. 3.
17. Шарова Т. Герої твору К. Гордієнка «Повість про комуну» у контексті подвійного стандарту моралі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: зб. наук. пр. Філологічні науки*. Луганськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка. Луганськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. № 22 (281). С. 202 – 209.
18. Шарова Т. Жіноча проза: теоретичні засади визначення та класифікація. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Харків, 2006. Вип. 49. 214 с.
19. Шарова Т.М. Кость Гордієнко: нариси, публіцистика, епістолярій. Харків: Майдан, 2014. 144 с.
20. Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2-х кн. Кн. II. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 1152 с.

References:

1. Holubieva Z. S. Ukrainskyi radianskyi roman 20-kh rokiv. [Ukrainian Soviet novel of the 20s]. Kharkiv: Vyd-vo Khark. un-tu, 1967. 215 s.
2. Gordiienko K. Na ruinakh monasteryia. [On the ruins of the monastery]/ *Vsesvit*. 1925. № 19. S. 12 – 15.
3. Gordiienko K. Riasne slovo: rozдумы і spohady. [Abundant word: reflections and memories]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk, 1978. 135 s.
4. Gordiienko K. Fedko. [Fedko]. Kharkiv: Knyhospilka, 1925. 16 s.
5. Gordiienko K. Chervoni rosy. [Red dew]. Kharkiv: Ukrainskyi robotnyk, 1926. 16 s.
6. Denysova T.N. Istoriia amerykanskoj literatury XX stolittia. [History of American literature of the 20th century]. Kyiv: Dovira, 2002. 318 s.
7. Yefremov S. Istoriia ukrainskoho pysmenstva. [History of Ukrainian literature]. Kyiv: Femina, 1995. 688 s.
8. Zеров М. Два прозаїки. [Two novelists]. *Твори: у 2 т.* Київ: Дніпро, 1990. Т. 2. Історико-літературні та літературознавчі праці. С. 516–526.
9. Історія української літератури ХХ століття: У 2-х кн. [History of Ukrainian literature of the 20th century]. Київ: Либідь, 1993. Кн. 1: 1910–1930-ті роки. 782 с.
10. Lenska S. Ukrainska mala proza 1920–1960-kh rokiv: na peretyni zhanru i styliu: monohrafiia. [Ukrainian short prose of the 1920s–1960s: at the intersection of genre and style]. Poltava: PoltNTU, 2014. 656 s.
11. Literaturoznachnyi slovnyk-dovidnyk. [Literary dictionary-reference]. Kyiv: Akademiia, 1997. 752 s.
12. Smilianskyi L. Kost Gordiienko. [Kost Gordiienko]. *Radianska literatura*. 1941. № 4–5. S. 297 – 320.
13. Smilianskyi L. Kost Gordiienko. [Kost Gordiienko]. *Твори: у 4-х т.* Київ: Дніпро, 1971. Т.4. С. 3 – 21.
14. Filatova O. Avtor i tekst u systemi sotsrealizmu. [Author and text in the system of socialist realism]. Mykolaiv: Ilion. 2017. 243 s.
15. Filatova O. Ukrainskyi roman 20–30-kh rokiv XX stolittia: typolohiia avtorskoi svidomosti. [The Ukrainian novel of the 20s and 30s of the 20th century: typology of the author's consciousness]. Mykolaiv: Ilion, 2010. 485 s.
16. Shapoval M. Zemni dzerela. [Earth sources]. *Literaturna Ukraina*. 1971. 16 bereznia. S. 3.
17. Sharova T. Heroi tvoriv K. Gordiienko «Povist pro komunu» u konteksti podviinoho standartu morali. [The heroes of K. Gordienko's «The Tale of the Commune» in the context of the double standard of morality]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: zb. nauk. pr. Filolohichni nauky*. Luhansk: DZ LNU imeni Tarasa Shevchenka. Luhansk: DZ LNU imeni Tarasa Shevchenka, 2013. № 22 (281). S. 202 – 209.
18. Sharova T. Zhinocha proza: teoretychni zasady vyznachennia ta klasyfikatsiia. [Women's prose: theoretical foundations of definition and classification]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriia «Filolohiia»*. Kharkiv, 2006. Vyp. 49. 214 s.
19. Sharova T.M. Kost Gordiienko: narysy, publitsystyka, epistolarii. [Kost Gordienko: essays, journalism, epistolary]. Kharkiv: Mайдan, 2014. 144 s.
20. Shevelov Yu. Vybrani pratsi: u 2-kh kn. Kн. II. [Selected works]. Kyiv: VD «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. 1152 s. 491.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Отримано: 12 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 26 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 3 грудня 2024 р.

e-mail: gantoniuk@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9594-6661>

e-mail: lilia.chernysh@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2277-1311>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-87-92

Antoniuk H. D., Chernysh L. Z. Bildung der Deutschen Sprachkompetenz Mithilfe des Lehrwerks *Netzwerk neu*. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 87–92.

УДК: 811.112.2:[37.02:004]

Halyna Antoniuk,

*PhD, Außerordentliche Professorin der Abteilung für Angewandte Linguistik
der Polytechnischen Nationalen Universität Lviv*

Lilia Tschernysch,

*PhD, Außerordentliche Professorin der Abteilung für Angewandte Linguistik
der Polytechnischen Nationalen Universität Lviv*

BILDUNG DER DEUTSCHEN SPRACHKOMPETENZ MITHILFE DES LEHRWERKS *NETZWERK NEU*

Aus der Sicht der Methodik des Fremdsprachenunterrichtes wird in dem vorliegenden Artikel das Einsatz des Lehrwerks *Netzwerk neu* für die Ausbildung der deutschsprachigen Kompetenz von Studierenden, die eine Berufsausbildung an der Abteilung für die Angewandte Linguistik der Nationalen Polytechnischen Universität Lwiw erwerben, analysiert. Es werden methodischer Aufbau des Lehrbuchs, Arbeitsbuchs, Lehrerhandbuchs und digitale Materialien beschrieben. Es wird darauf hingewiesen, dass die Unterrichtsmaterialien des Komplexes *Netzwerk neu* auf einen erfolgreichen Spracherwerb ausgerichtet sind, die Besonderheiten der mentalen Verfassung der Studierenden berücksichtigen und einen individuellen Lernverlauf ermöglichen. Das Erlernen der deutschen Sprache anhand dieses Lehrwerks entspricht dem didaktischen Prinzip „Learning by doing“, wonach das Lernen unter maximaler Einbeziehung der Sinne erfolgt, was wiederum Emotionen und Interesse steigert, induktives Denken aktiviert und so zu einer Steigerung des Interesses, der Motivation und der Produktivität führt. In den Schlussfolgerungen wird betont, dass das Erlernen der deutschen Sprache anhand von *Netzwerk neu* zur Entwicklung deutscher Sprachkompetenz, Sensibilität und einer toleranten Haltung gegenüber fremder Kultur beiträgt.

Schlüsselwörter: Deutsch als Fremdsprache, Lehrwerk *Netzwerk neu*, digitales Paket, Sprachkompetenz, die Toleranz, die Kultur.

Halyna Antoniuk,

*PhD, Associate professor of Applied Linguistic department,
Lviv Polytechnic National University*

Lilia Chernysh,

*PhD, Associate professor of Applied Linguistic department,
Lviv Polytechnic National University*

FORMATION OF GERMAN LANGUAGE LINGUISTIC COMPETENCE USING THE EDUCATIONAL COMPLEX *NETWORK NEW*

From the point of view of the methodology of teaching foreign languages, this article analyzes the use of the *Network new* textbook for the development of German language skills of students who are studying for a vocational education at the Department of Applied Linguistics of the Lviv National Polytechnic University. The methodological structure of the textbook, workbook, teacher's manual and digital materials are described. It is noted that the teaching materials of the *Network new* complex are aimed at successful language acquisition, take into account the peculiarities of the mental state of the students and enable an individual learning process. Learning the German language using this textbook corresponds to the didactic principle of "learning by doing", according to which learning takes place with the maximum involvement of the senses, which in turn increases emotions and interest, activates inductive thinking and thus leads to an increase in interest, motivation and productivity. The conclusions emphasize that learning the German language using *Network new* contributes to the development of German language skills, sensitivity and a tolerant attitude towards foreign culture.

Keywords: German as a foreign language, educational complex *Network new*, digital package, linguistic competence, tolerance, culture.

Антонюк Галина Дмитрівна,

кандидат філософських наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики НУ «Львівська політехніка»,
Національний університет «Львівська політехніка»

Черниш Лілія Зенонівна,

кандидат філософських наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики НУ «Львівська політехніка»,
Національний університет «Львівська політехніка»

ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ *NETZWERK NEU*

У статті з точки зору методики викладання/навчання іноземних мов проаналізовано використання навчального комплексу *Netzwerk neu* для формування німецькомовної лінгвістичної компетенції студентів, які здобувають фахову освіту на кафедрі прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка». Охарактеризовано методичну організацію підручника, робочого зошита, книги для вчителя, цифрових матеріалів. Зазначено, що навчальні матеріали комплексу *Netzwerk neu* націлені на успішне вивчення мови, враховують особливості психічного складу здобувачів освіти, уможливають індивідуальну траєкторію навчання. Вивчення німецької мови з опорою на цей початковий пакет відповідає дидактичному принципу «*Learning by Doing*» (навчання через практичну діяльність), при якому навчання відбувається із максимальним залученням органів чуття, що своєю чергою посилює емоції та інтерес, активізує індуктивне мислення, результатом чого є підвищення зацікавленості, вмотивованості та результативності. У висновках наголошено, що вивчення німецької мови на основі *Netzwerk neu* сприяє формуванню лінгвістичної німецькомовної компетентності, сенситивності та толерантного ставлення до чужої культури.

Ключові слова: німецька мова як іноземна, навчальний комплекс *Netzwerk neu*, цифровий пакет, лінгвістична компетенція, толерантність, культура.

Problemstellung. Die aktuellen Bedingungen der gesellschaftlichen Entwicklung und die Integration der Ukraine in den europäischen und weltweiten Raum bestimmen den Bedarf und in der Zukunft – die soziale Nachfrage nach den Fremdsprachenkenntnissen (europäischen, östlichen usw.). Eine dieser gesellschaftlichen Anforderungen ist die Aufgabe des ordnungsgemäßen Studiums/Unterrichtens von Fremdsprachen, was wiederum die Einführung optimaler Methoden und Techniken für den Fremdsprachenunterricht in Bildungseinrichtungen unterschiedlicher fachlicher Ausrichtungen und Akkreditierungsstufe erfordert. Gemäß den „Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmen für Sprachen“ (GER) müssen Hochschulabsolventen nach dem Abschluss ihres Studiums über ein B2-Niveau in einer Fremdsprache (Englisch, Deutsch, Französisch, Spanisch) verfügen: (Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen, 2003). Deshalb besteht die Hauptaufgabe des Bildungsprozesses heute darin, kompetente Fachkräfte auszubilden, die zu einer professionellen Kommunikation im In- und Ausland befähigt ist. In diesem Zusammenhang konzentrieren wir uns auf die Ausbildung fremdsprachlicher Kompetenz, die in der Fähigkeit besteht, „die zu erlernende(n) Sprache(n) frei, flexibel und effektiv zu verwenden, in mündlicher und schriftlicher Form, in verschiedenen Genres und Stilen und Registern von Kommunikation (offiziell, inoffiziell, neutral), um kommunikative Aufgaben in verschiedenen Lebensbereichen zu lösen“ (Standard, 2019).

Analyse aktueller Forschungsergebnisse und Veröffentlichungen. In der Methodik des Fremdsprachenunterrichts wird großer Wert auf die Ausbildung fremdsprachlicher kommunikativer Kompetenz gelegt. Die theoretischen und methodischen Grundsätze zur Entwicklung der fremdsprachlichen Kommunikationskompetenz von Studierenden wurden (werden) von O. Stepanenko, G. Lysak, N. Tonkonoh (Stepanenko O., Lysak G. et al., 2024), M. Koneva (Koneva M. Z., 2020), V. Osadchy, S. Symonenko (Osadchy V., Symonenko S., 2017) untersucht. Die Besonderheiten der Formierung der fremdsprachlichen lexikalischen Kompetenz von Studierenden an Hochschulen werden in den Studien von S. Smolina (Smolina S. 2010), L. Tarnavska, O. Shauerman (Tarnavska L., Shauerman O., 2015), I. Yarema (Yarema I., 2012), L. Fedorenko (Fedorenko L., 2018) hervorgehoben. Die Forschungen im Bereich der Entwicklung von Fremdsprachenkompetenzen mithilfe mobiler Geräte wurden von M. Greb und N. Grona (Greb M., Grona N., 2021), G. Antoniuk, L. Tschernysch (Antoniuk H., Chernysh L., 2022; Antoniuk H., Chernysh L., 2023), Gorbatjuk L., Kravchenko N., G. Alekseeva, T. Rozumna (Gorbatjuk L., Kravchenko N. et al., 2019), L. Fedorenko (Fedorenko L., 2021) und anderen durchgeführt.

Der Zweck der vorgeschlagenen Studie besteht darin, die didaktischen Grundsätze des Lehrwerks *Netzwerk neu* in Bezug auf die Bildung der deutschsprachigen Kompetenz von Studierenden der Fachrichtung 035 „Philologie“ der Abteilung für Angewandte Linguistik der Nationalen Polytechnischen Universität Lwiw zu untersuchen. Zur Förderung der Deutschkenntnisse auf Bachelor- und Masterniveau wurden folgende Lehrveranstaltungen entwickelt: „Modernes Deutsch: Teil 1; Teil 2“, „Praktisches Deutsch: Teil 1 – Teil 3“, sowie Übersetzungskurse. In unserer Arbeit konzentrieren wir uns auf die erste Ebene (Bachelor), insbesondere auf die Disziplinen „Modernes Deutsch, Teil 1“ und „Modernes Deutsch, Teil 2“. Empfehlenswerte Lehrbücher zum Erlernen von Deutsch auf dieser Ebene sind die Niveaulernbücher Starten wir! (Starten wir! KB, A1, 2017; Starten wir! AB, A1, 2017), auch Netzwerk neu (A1.1. Kurs- und Übungsbuch mit Audios und Videos, 2019; Netzwerk neu A1.2. Kurs- und Übungsbuch Buch mit Audios und Videos, 2019). Im Rahmen des praktischen Unterrichtens mit unseren Gruppen nutzen wir das Lehrwerk *Netzwerk neu*.

Präsentation des Hauptmaterials. Das Lehrpaket *Netzwerk neu* richtet sich an die Zielgruppe Jugendliche ab 16 Jahren ohne Grundkenntnisse. Der Lehrstoff ist in drei Niveaustufen von A1 bis B1 gegliedert und besteht aus sechs Teilen: 6 Lehrbücher, 2 Lehrbücher für jede Niveaustufe: A1.1, A1.2; A2.1, A2.2; B1.1, B1.2. Diese Niveaueinteilung entspricht der Gemeinsamen europäischen Referenzrahmen für Sprachen. Insbesondere enthält das erste Buch Material für das Niveau A1 (die Mindestlernzeit beträgt 80-100 Stunden, mit dem Hinweis, dass die Stundenzahl je nach Unterrichtszweck und Kursformat variieren kann) (Netzwerk neu A1.1., 2019: 11). Hinweise zum Umgang mit digitalen Materialien kann man im Lehrerhandbuch finden. Insbesondere wird darauf hingewiesen, dass die Lernenden mit Hilfe von Audio- und Videomaterialien einen Einblick in das Leben und den Alltag im deutschsprachigen Raum erhalten und auch die auditive und visuelle Wahrnehmung trainieren (Hör-Seh-Verstehen): (Netzwerk neu A1., Lehrerhandbuch, 2018: 5-6). Ein kurzer Überblick über den Bildungskomplex *Netzwerk neu* lässt uns feststellen, dass es sich um ein modernes Lehrwerk zum Erlernen von Deutsch als Fremdsprache mit allen notwendigen didaktischen Begleitinhalten in Form von Audio-, Video- und Online-Übungen zum Erwerb von Sprachkenntnissen handelt.

Das Lernpaket *Netzwerk neu A 1* besteht aus einem Lehrbuch, einem Arbeitsbuch, einem Lehrerhandbuch, Video- und Audiomaterialien in digitaler Form, aus einem Übungsbuch, Tests und Lösungen zu den Übungen. Diese Materialien können von beiden Seiten (Schüler/Lehrer) im Vorbereitungsprozess und während des Studiums verwendet werden. Online-Materialien sind verfügbar unter: www.klett-sprache.de/netzwerk-neu.

Das Konzept des Bildungskomplexes Netzwerk neu ist vielschichtig und auf die Motivation der Schülerinnen und Schüler ausgerichtet.

Betrachten wir aus methodischer Sicht den Aufbau des Lehrbuchs Netzwerk neu A 1. Das Kursbuch (KB) enthält 12 Kapitel und vier Plattformen. Nach jedem der drei Kapitel wird eine Plattform zur Überprüfung des erlernten Materials angeboten. Jede Plattform enthält Lesekontext, verschiedene Übungen zur Überprüfung der Strukturen, des Wortschatzes und der Redewendungen der vorherigen drei Kapitel sowie die landeskundlichen Texte aus dem Bereich der Literatur, Musik und anderer Themengebiete. Die Richtigkeit der Lösungen können die Studierenden dem Lehrerhandbuch (LH) entnehmen, außerdem unter dem Link (digitales Lernpaket): www.klett-sprache.de/netzwerk-neu.

Jedes Kapitel beginnt mit dem zum Lernen notwendigen lexikalischen Minimum. Dieser Teil wird auf den ersten beiden Seiten (Doppelseiten) dargestellt, wo sprachliches Material mit visuellen Hilfsmitteln präsentiert wird: Wörter, Ausdrücke, Wortkombinationen, Satzstrukturen usw. Diese visuelle Einführung hilft den Schülern/Studenten sich auf der Grundlage ihres Vorwissens mit dem lexikalischen und grammatikalischen Material des Kapitels vertraut zu machen und dabei wird gegebenenfalls das Wörterbuch verwendet. Auf diese Weise wird ein sprachlicher Hintergrund entwickelt, der eine Plattform für die Ausbildung kommunikativer Fähigkeiten schafft. Auf den Seiten 3-6 des Kapitels erarbeiten und üben die Studierenden schrittweise Wortschatz, Grammatik und kommunikative Strukturen des entsprechenden Niveaus. So wird die Sprachkompetenz geübt, was anschließend zu der Verbesserung aller Arten von Sprachaktivitäten führt.

Auf den Seiten 7 und 8 des Kapitels (diese Seiten sind optisch grau dargestellt) wird sprachwissenschaftlicher und landeskundlicher Stoff präsentiert, der auf die Optimierung der Sprechfertigkeiten dieses und der vorherigen Kapitel abzielt, was grundsätzlich den allgemeinen Lernstrategien entspricht.

Auf Seite 9 befindet sich der Teil der Lektion (des Kapitels), auf dem es um das Ansehen eines Lehrfilms geht (Filmseite). Nach dem Anschauen werden den Studierenden die Aufgaben angeboten, die sich auf die Handlung und das allgemeine Thema des Kapitels beziehen. Die Übungen basieren auf lexikalischem, grammatischem sowie sprach- und landeskundlichem Material. Die Aufgaben zu diesem Teil können sowohl im Unterricht als auch als Hausaufgabe gemacht werden, mit der Möglichkeit der weiteren Diskussion und Meinungsäußerung, was das ultimative Ziel die Entwicklung von Kommunikationsfähigkeiten verfolgt. Die in diesem Teil zu bearbeitenden Aufgaben sind mit einem besonderen Symbol gekennzeichnet: .

Jedes Kapitel endet mit einem kurzen Überblick über den Lernstoff (kurz und klar: Redemittel und Grammatik); dieser Teil stellt eine systematisierte Darstellung lexikalischer und grammatikalischer Inhalte in visualisierter Form (Tabelle) dar.

Analysieren wir beispielsweise aus methodologischer Sicht die Organisation des Kapitels 2 des Netzwerks A 1, Kursbuch.

Das Thema des Kapitels ist *Freunde, Kollegen und ich*. Im Inhaltsverzeichnis ist der Wortschatz zum Lernen aufgeführt: *Über Hobbys sprechen, Verabredungen vereinbaren, Wochentage benennen, über Arbeit, Beruf und Arbeitszeiten sprechen, Zahlen ab 20 nennen, Formulare ausfüllen*.

Der Wortschatz zum Thema umfasst die Kommunikation rund um die Themen *Hobbys, Alltag und Beruf*. Der Abschnitt sieht das Studium der folgenden grammatikalischen Themen vor: *Präsens von unregelmäßigen Verben; Ja – Nein Fragen; Nomen: bestimmter Artikel der, die, das; Singular- und Pluralformen von Substantiven; die Verben haben und sein*. Im phonetischen Teil steht die Bildung steigender und fallender Töne bei Ja- und Nein-Fragen im Vordergrund. Zur Entwicklung sprachlicher Kommunikationskompetenzen wird den Lernenden ein Rollenspiel zur Mitgliedschaft in einem Sportverein angeboten, bei dem sowohl mündliche (Sprechen) als auch schriftliche (Schreiben) Kommunikation im Vordergrund steht. Die schriftliche Kommunikation erfolgt über das Ausfüllen eines Sportvereins-Mitgliedsformulars. Es muss beachtet werden, dass es sich hierbei um die Einstiegsstufe des Spracherwerbs handelt und dass die Studierenden/Schüler bereits im zweiten Abschnitt (8-10 Unterrichtsstunden) über ausreichende Kenntnisse verfügen müssen, um folgende persönliche Daten anzugeben:

Sportklub "Fit"-Anmeldung

Vorname _____
 Familienname _____
 Geburtsdatum _____
 E-Mail _____
 Telefonnummer _____
 Adresse _____
 Straße, Hausnummer _____
 Postleitzahlen, Wohnort _____
 Schule/Firma _____
 Kurs _____
 Tag _____
 (Netzwerk neu, A1.1., KB, 2019:25).

Der grammatikalische Teil dieses Kapitels enthält die Übungen zu den Themen: *Personalpronomen; Verben und Personalpronomen, Präsens der Verben lesen, sprechen; das Substantiv, bestimmter Artikel; die Typen der Pluralbildung; die Verben sein, haben im Präsens; die Zahlen ab 45*. Grammatikübungen werden im Kontext jedes Teils (jeder einzelnen Stunde) des Kapitels durchgeführt; sie werden sowohl im Lehrbuch als auch im Arbeitsbuch mit induktiven und deduktiven Methoden zur Umsetzung angeboten (Netzwerk neu, A1.1., Übungsbuch, 2019).

Die im Netzwerk neu A1 angebotenen Textsorten (nachfolgend A2, B1) sind authentisch, alltagsnah, aktuell und zeitgemäß. Die Textarbeit aus dem Kapitel 2 beinhaltet beispielsweise einen Lückentext zum Thema „Berufe“ (Bild 1):

7 a Lesen Sie die Texte. Ergänzen Sie dann die Berufe aus 6a.

A Ich bin _____ und ich bin 22 Jahre alt. Ich habe pro Woche 24 Stunden Seminare und Kurse, von Montag bis Freitag. Die Universität ist sehr groß: 25.000 Studenten und Studentinnen! Am Nachmittag lerne ich und am Samstag arbeite ich im Kino.

C Ich bin _____ bei „Taxi-Zentral“. Ich fahre 68.000 Kilometer pro Jahr – und lese 100 Bücher. Ich warte viel und lese! Am Freitag habe ich frei.

B Ich bin _____ und arbeite in zwei Restaurants. Ich arbeite pro Woche 46 Stunden, meistens am Abend und am Wochenende. Aber ich habe zwei Tage frei: Montag und Dienstag.

D Ich bin _____ und arbeite in einem Krankenhaus. Das Krankenhaus hat 480 Zimmer, hier arbeiten 920 Ärzte und Krankenpfleger und wir haben Platz für 1.250 Patienten. Wir arbeiten auch nachts und am Wochenende.

Bild 1. Lückentext-Übung: (Netzwerk A 1, KB, 2019: 22)

Nach jeweils drei Kapiteln des Lehrbuchs wird eine Plattform zur Wiederholung bereitgestellt. Dieser Teil besteht aus drei Doppelseiten: Die erste Doppelseite bietet spielerische Übungen zur Wiederholung von Strukturen, Wortschatz und Ausdrücken aus den drei vorangegangenen Kapiteln. Die zweite Doppelseite enthält Aufgaben zum Üben der Sprech- und Kommunikationsfähigkeiten; auf der dritten Doppelseite werden die Studierenden in die Diskussion zu den verschiedenen Themen einbezogen: z.B.: Literatur, Musik, Kunst, Sport, Wissenschaft etc.

Bereits ab den ersten Sprachlernstunden mit *Netzwerk neu* werden Studierende motiviert auf Deutsch zu kommunizieren. Die Grundlage dafür ist die Auswahl moderner, relevanter Textsorten (Sozial-, Media-Nachrichten, Telefonie, Blogs etc.) und der Themen, die auf die Jugendlichen fokussierter sind: Alltag, Hobbys, Beruf, Gesundheit etc. Bei der Arbeit mit dem Lehrbuch geht es darum, die kommunikative Aktivität der Studierenden durch die Verwendung von lexikalischen Wendungen, Vokabeln und syntaktischen Konstruktionen zu aktivieren, die in einem bestimmten Kapitel (bestimmter Stunde) vorgegeben sind. (Netzwerk neu A1, Kursbuch, 2019; Netzwerk neu A1, Übungsbuch, 2019).

Mithilfe der Übungen, die auf die Sprechaktivität gerichtet sind, werden die Lernenden zu aktiven Teilnehmern des Lernprozesses, sie vertiefen sich in das Thema der Unterrichtsstunde (des Kapitels) und werden durch die Formulierung von Fragen in die Beantwortung und Äußerung ihrer Meinung einbezogen. Solche Methoden der Organisation der Spracharbeit steigern nicht nur die Sprechaktivität, sondern entwickeln auch kritisches Denken, Kommunikations- und Teamfähigkeit. Darüber hinaus haben die Studenten die Möglichkeit, die Sprache in realen Situationen zu üben, was ihnen hilft, den Lehrstoff besser zu verstehen und sich auf die reale Kommunikation vorzubereiten.

Es ist zu erwähnen, dass die Studierenden mit dem Lehrwerk *Netzwerk neu* in den Prozess des Deutschlernens auf der Grundlage ihrer eigenen Kultur und Lebenserfahrung einbezogen werden (z. B. durch Interviews, in denen sie als individuelle Personen mit ihrer Muttersprache, ihrer Mehrsprachigkeit, ihrem kulturellen Hintergrund agieren und zugleich die Realitäten dieses oder jenes deutschsprachigen Landes, der Stadt, des Dorfes usw. mit seinen eigenen Realitäten, mit seinen eigenen Erfahrungen vergleichen). Damit werden die Voraussetzungen geschaffen, auch in der Fremdsprache eine eigene Meinung zu äußern, die jedoch auf den eigenen Erfahrungen basiert. Dadurch entsteht eine Verzahnung von kognitivem und emotionalem Lernen (Netzwerk neu A1., Lehrerhandbuch, 2018: 4).

Die grammatischen Regeln und Phänomene werden in die einzelnen Abschnitte integriert, wobei auf den lexikalischen und kommunikativen Bestand zurückgegriffen wird. Wichtige Aspekte der gesprochenen Sprache werden dabei nach den Niveaustufen der Themen des Bildungskomplexes geordnet.

Jede Lektion des Lehrwerks *Netzwerk neu* hat einen auf ein entsprechendes Niveau gerichteten Bestandteil mit digitalen Materialien (Audio, Video). Jedem Kapitel des Kursbuchs ist ein Lehrfilm „Die Netzwerk-WG“ beigelegt: Die Studenten erfahren etwas über den Alltag und die Organisation des Alltagslebens im deutschsprachigen Land und haben die Möglichkeit, die Sprache durch audiovisuelle Wahrnehmung zu erlernen. Die in den Filmszenen dargestellten Grammatik- und Sprachkonstruktionen sowie phonetischen Merkmale beziehen sich auf einen bestimmten Unterrichtsbereich und dienen als Hilfestellung im Unterrichts- und Selbstlernprozess.

Bei der Arbeit mit dem Lehrwerk *Netzwerk neu* wird das didaktische Prinzip Learning by doing (Lernen durch Handeln) umgesetzt: Das heißt, den Besonderheiten der Gehirnfunktion entsprechend, akzeptieren und nehmen wir am besten den Lehrstoff wahr, an dem wir selbst arbeiten oder den wir selbst produzieren (Spitzer M., 2019). Diesem didaktischen Prinzip entsprechend, sind die im Netzwerk neu entwickelten Übungen so vielfältig und handlungsorientiert, dass die Lernenden bereits ab der ersten Unterrichtsstunde in den aktiven Prozess der Spracherwerb eingebunden werden.

Der Lehrkomplex *Netzwerk neu* wird von der Unternehmensgruppe Ernst Klett Verlag herausgegeben – einem der leistungsstärksten Verlage Deutschlands, der die Bildungsliteratur, die den modernsten Bildungsstandards entspricht, anbietet (offizielle Seite des Verlags: <https://ernst-klett-verlag.de/>).

Einer der im Komplex *Netzwerk neu* (A1 – B1) integrierten Service, ist die mobile Anwendung *Klett Augmented*. Dieses Programm ermöglicht die direkte Wiedergabe von Audio- und Videoinhalten, Übungen, Vokabelspielen und anderen didaktischen Materialien bei der Spracharbeit. Durch Tippen auf das Kamerasymbol auf dem Mobilgerät kann man die gewünschte Seite scannen und Multimediadateien zum Anhören und Anschauen automatisch herunterladen. Informationen zur Nutzung des Dienstes, Video-Anleitungen sind zu finden unter: www.klett-sprachen.de/augmented; <https://youtu.be/8zRy9VRAh4U>.

Während der Arbeit mit dem Komplex *Netzwerk neu* ist es möglich, das Profil einer der Hauptfiguren des Lehrvideos auf Facebook oder Instagram zu besuchen: www.facebook.com/beakretschmar; www.instagram.com/netzwerk.wg. Dadurch haben die

Studierenden die Möglichkeit, mit einem oder mehreren Muttersprachlern auf Deutsch zu kommunizieren und die sprachlichen und kulturellen Besonderheiten der deutschsprachigen Länder kennenzulernen.

Die Materialien des Lehrkomplexes *Netzwerk neu* sind infolge einer entsprechenden Lizenz auf der elektronischen Bildungsplattform Learning Management System (LMS) zugreifend, die ein effektives Erlernen der deutschen Sprache online, offline und im Blended Learning anbietet; Studierende und Lehrende haben Zugriff auf alle Inhalte; es besteht die Möglichkeit über ein Nachrichtenboard mit dem Kurs zu kommunizieren, Hausaufgaben zu verschicken sowie den Lernfortschritt einzelner Studierenden oder der gesamten Gruppe zu verfolgen und zu verwalten. Blended Learning ermöglicht eine effektive Differenzierung durch Zuweisung von individuell passenden Übungen. Die Lernenden erhalten direkt bei der Bearbeitung der interaktiven Übungen eine Korrektur. Auf der Lernplattform stehen die kursbegleitenden Materialien wie Online-Übungen und Tests sowie an Modle angepasste Aufgaben aus dem Kursbuch zur Verfügung (Netzwerk neu A1., Lehrerhandbuch, 2018: 5).

Die durchgeführte Untersuchungsarbeit ermöglicht eine **Zusammenfassung**: Der methodisch richtige Einsatz des Lehrpakets *Netzwerk neu* im Lernprozess Deutsch als Fremdsprache ist ein wirksames Tool zur Entwicklung deutschsprachiger Sprachkompetenz im online, offline und Blended Learning. Das Lehrbuch *Netzwerk neu* (Niveaustufen A1-B1) mit einem zusätzlichen digitalen Paket sowie Audio- und Videoinhalten ermöglicht den Deutschunterricht dynamisch und interessant zu gestalten, verschiedene Aktivitätsformen zu verwenden und dabei die individuellen psychologischen Eigenschaften der Studierenden zu berücksichtigen. Die auf *Netzwerk neu* basierende Sprachmethoden steigern das Niveau der allgemeinen Sprachkompetenz, entwickeln kritisches Denken, Kommunikationsfähigkeiten sowie die Fähigkeit, im Team zu arbeiten.

Ein wichtiger Punkt beim Studium von Deutsch als Fremdsprache mit dem Bildungspaket *Netzwerk neu* ist die Bildung von Sensibilität, Respekt und einer toleranten Haltung gegenüber fremden Kulturen, was heutzutage im Kontext zunehmender Krisenphänomene, sozialer und religiöser Konflikte von großer Bedeutung ist.

Literaturverzeichnis:

1. Горбатюк Л., Кравченко Н., Алексеева Г., Розумна Т. "Мобільні додатки як засоби формування іншомовної лексичної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей", *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2019, Том 74, № 6. С. 150-164;
2. Греб М., Грона Н. "Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування лінгводидактичної компетенції майбутніх учителів початкових класів", *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2021, Том 82, №2. С. 109-125.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. К.: Ленвіт, 2003. 273с. [Ел. ресурс], доступно: <http://surl.li/pibyl>
4. Конєва М. З. "Лінгвістична компетентність як важливий складник іншомовної комунікації майбутніх учителів іноземної мови", *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 2020, Том 31 (70) № 1, Ч. 3. С. 28-33;
5. Осадчий В.В., Симоненко С.В., "Іноземна мова як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-програмістів", *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2017. № 58, Вип. 2, с. 38-48.
6. Смолина С., "Методика формування іншомовної лексичної компетенції", *Іноземні мови*, 2010. № 4, с. 16-23.
7. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 «Філологія». Київ, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/035-filologiya-bakalavr.pdf> (дата звернення: 15.01.2025).
8. Степаненко О., Лисак Г., Тонконог Н. "Формування іншомовної комунікативної компетентності у здобувачів вищої освіти", *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2024. Вип. 77, том 3. С. 266-271;
9. Тернавська Л.М., Шауерман О.А.. "Формування іншомовної лексичної компетентності студентів немовних ВНЗ засобами фразеології", *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*, 2015. № 1, с. 188-192.
10. Федоренко Л. О., "Підвищення мотивації та комунікативної спрямованості занять з німецької мови з використанням автентичних відеоматеріалів і сучасних положень нейродидактики", *Іноземні мови*, 2018. № 3, с. 10-14.
11. Федоренко Л.О. "Використання QR-коду в навчанні німецької літератури майбутніх перекладачів та вчителів", *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2021, Том 84, № 4. С. 176-187.
12. Ярема І. А., "Зміст формування англослов'янської лексичної компетентності в професійно орієнтованому говорінні студентів металургійних спеціальностей", *Запорізький національний університет. Серія: Педагогічні науки*, 2012. Вип. 1 (17), с. 197-203.
13. Antoniuk H., Chernysh L. "Use of Klett Augmented service in the process of studying German as a second foreign language", *IEEE 17th International conference on computer science and information technologies: Proceedings*, 2022, Lviv, Ukraine. С. 107-110.
14. Antoniuk H., Chernysh L. "Moodle platform in the study of German as a second foreign language", *Convivium. Germanistisches Jahrbuch Polen*. 2023. S. 33-47.
15. Netzwerk neu A1.1. Kurs- und Übungsbuch mit Audios und Videos. Autor/en: Stefanie Dengler, Tanja Mayr-Sieber, Paul Rusch, Helen Schmitz. Deutsch als Fremdsprache. Klett Sprachen GmbH. 2019. 176 S.
16. Netzwerk neu A1.2. Kurs- und Übungsbuch mit Audios und Videos Autor/en: Stefanie Dengler, Tanja Mayr-Sieber, Paul Rusch, Helen Schmitz. Deutsch als Fremdsprache. Klett Sprachen GmbH. 2019. 176 S.
17. Netzwerk neu A1. Lehrerhandbuch. Anna Pilaski, Katja Wirth. Ernst Klett Sprachen. Stuttgart. 2018. 120 S.
18. Spitzer M., Schule und was sie heute leisten sollte. MVG Verlag. 2019.
19. Starten wir! Deutsch als Fremdsprache. Arbeitsbuch. A1. – München: Hueber Verlag, 2017. – 204 S.
20. Starten wir! Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch. A1. – München: Hueber Verlag, 2017. – 168 S.

References:

1. Gorbatiuk L., Kravchenko N., Alekseeva G., Rozumna T. "Mobile applications as a means of forming foreign language lexical competence of students of non-philological specialties", *Information Technologies and Learning Tools*, 2019, Vol. 74, No. 6. P. 150-164;
2. Greb M., Grona N. "Information and communication technologies as a means of forming linguodidactic competence of future primary school teachers", *Information Technologies and Learning Tools*, 2021, Vol. 82, No. 2. P. 109-125;
3. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. K.: Lenvit, 2003. 273 p. [E-mail resource], available: <http://surl.li/pibyl>
4. Koneva M. Z. "Linguistic competence as an important component of foreign language communication of future foreign language teachers", *Scientific Notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Social Communications*, 2020, Vol. 31 (70) No. 1, Part 3. P. 28-33;
5. Osadchy V.V., Symonenko S.V., "Foreign language as a means of forming communicative competence of future software engineers", *Information Technologies and Learning Tools*, 2017. No. 58, Issue 2, P. 38-48;
6. Smolina S., "Methodology of forming foreign language lexical competence", *Foreign languages*, 2010. No. 4, p. 16-23;

7. Standard of Higher Education of Ukraine: first (bachelor's) level, field of knowledge 03 Humanities, specialty 035 "Philology". Kyiv, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/035-filologiya-bakalavr.pdf> (access date: 15.01.2025).
8. Stepanenko O., Lysak G., Tonkonog N. "Formation of foreign language communicative competence in higher education applicants", *Current issues of the humanities*, 2024. Issue. 77, vol. 3. P. 266-271;
9. Ternavska L.M., Shauerman O.A., "Formation of foreign language lexical competence of non-linguistic university students by means of phraseology", *Bulletin of Alfred Nobel University of Dnipropetrovsk. Series: Pedagogy and Psychology*, 2015. No. 1, pp. 188–192;
10. Fedorenko L. O., "Increasing motivation and communicative orientation of German language classes using authentic video materials and modern provisions of neurodidactics", *Foreign Languages*, 2018. No. 3, P. 10-14;
11. Fedorenko L. O. "Using QR codes in teaching German literature to future translators and teachers", *Information Technologies and Learning Tools*, 2021, Vol. 84, No. 4. P. 176-187;
12. Yarema I., A. "The content of the formation of English-language lexical competence in professionally oriented speaking of students of metallurgical specialties", *Zaporizhzhia National University. Series: Pedagogical Sciences*, 2012. Issue 1 (17), P. 197–203;
13. Antoniuk H., Chernysh L. "Use of Klett Augmented service in the process of studying German as a second foreign language", *IEEE 17th International conference on computer science and information technologies: Proceedings*, 2022, Lviv, Ukraine. C. 107–110.
14. Antoniuk H., Chernysh L. "Moodle platform in the study of German as a second foreign language", *Convivium. Germanistisches Jahrbuch Polen*. 2023. S. 33–47.
15. Network new A1.1. Course and exercise book with audios and videos Authors: Stefanie Dengler, Tanja Mayr-Sieber, Paul Rusch, Helen Schmitz. German as a foreign language. Klett Languages Ltd. 2019. 176 p.
16. Network new A1.2. Course and exercise book with audios and videos Authors: Stefanie Dengler, Tanja Mayr-Sieber, Paul Rusch, Helen Schmitz. German as a foreign language. Klett Languages Ltd. 2019. 176 p.
17. Network new A1. Teacher's manual. Anns Pilaski, Katja Wirth. Ernst Klett Languages. Stuttgart. 2018. 120 p.
18. Spitzer M., School and what it should do today. MVG publisher. 2019.
19. Let's get started! German as a foreign language. Workbook. A1. – Munich: Hueber Verlag, 2017. 204 p.
20. Let's get started! German as a foreign language. Course book. A1. – Munich: Hueber Verlag, 2017. 168 p.

Отримано: 25 жовтня 2024 р.

Прорецензовано: 17 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 26 листопада 2024 р.

e-mail: liudavolkova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7007-4377>

e-mail: mailalena89@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6544-332X>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-93-96

Volkova L. V., Chorna A. I. The importance of considering psychological aspects in the process of training philology students. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 93–96.

УДК: 37.015.3

Liudmyla Volkova,
PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
State Tax University
Alona Chorna,
Senior Teacher at the Department of Foreign Languages,
State Tax University

THE IMPORTANCE OF CONSIDERING PSYCHOLOGICAL ASPECTS IN THE PROCESS OF TRAINING PHILOLOGY STUDENTS

The article is devoted to a comprehensive analysis of the psychological readiness of philology students to master professional foreign language communication, which is an integral part of their pedagogical and methodological training. The study focuses on the relationship between motivational, cognitive, emotional-volitional and cultural components that form the ability of students to successfully interact in a foreign language environment. Key psychological barriers are highlighted, such as anxiety, fear of mistakes, low self-esteem and insecurity, as well as problems of intercultural communication that arise due to insufficient understanding of cultural characteristics. When considering psychological readiness in the context of philological education, it should be taken into account that it includes both a personal component (the desire to improve one's knowledge and ability to reflect) and a professional component – an orientation towards the application of foreign language skills in teaching or translation activities.

The article examines in detail the pedagogical conditions that contribute to the development of psychological readiness, including interactive forms of learning, international language projects, the creation of a language environment and the involvement of digital technologies. The role of psychological support and motivational training in overcoming students' fears and anxiety is separately analyzed. The authors also address the problems of integrating theoretical and practical knowledge, offering recommendations for improving the educational process. The paper also proposes a number of practical recommendations that will contribute to the formation of this readiness, including the use of interactive methods, an individualized approach and the latest technologies.

The authors draw attention to the problems faced by future philologists and suggest ways to solve them through the adaptation of teaching methods, the introduction of new technologies and the development of intercultural competence. The practical aspect is presented in the form of recommendations for educational institutions.

The research materials are based on the results of modern scientific works, empirical research and practical experience. The article may be useful for teachers of higher education institutions, methodologists, researchers in the field of education and students who seek to increase the level of professional foreign language competence.

Keywords: motivation, cognitive development, emotional-volitional stability, intercultural competence, interactive methods, digital technologies.

Волкова Людмила Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет
Чорна Альона Ігорівна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет

ВАЖЛИВІСТЬ УРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Стаття присвячена комплексному аналізу психологічної готовності студентів-філологів до опанування професійного іноземного спілкування, що є невід'ємною складовою їхньої педагогічної та методичної підготовки. У дослідженні акцентовано увагу на взаємозв'язку мотиваційних, когнітивних, емоційно-вольових і культурних компонентів, які формують здатність студентів успішно взаємодіяти в іноземному середовищі. Висвітлено ключові психологічні бар'єри, такі як тривожність, страх помилок, низька самооцінка та невпевненість, а також проблеми міжкультурної комунікації, що виникають через недостатнє розуміння культурних особливостей. Розглядаючи психологічну готовність у контексті філологічної освіти, слід враховувати, що вона включає як особистісний компонент (бажання вдосконалювати свої знання і здатність до рефлексії), так і професійний компонент – орієнтацію на застосування іноземних навичок у викладацькій або перекладацькій діяльності.

У статті детально розглянуто педагогічні умови, які сприяють розвитку психологічної готовності, включно з інтерактивними формами навчання, міжнародними мовними проєктами, створенням мовного середовища та залученням цифрових технологій. Окремо проаналізовано роль психологічної підтримки та мотиваційних тренінгів у подоланні страхів і тривожності студентів. Автори також звертаються до проблем інтеграції теоретичних і практичних знань, пропонуючи рекомендації для вдосконалення навчального процесу. У роботі також запропоновано низку практичних рекомендацій, що сприятимуть формуванню цієї готовності, включно з використанням інтерактивних методик, індивідуалізованого підходу та новітніх технологій.

Автори звертають увагу на проблеми, з якими стикаються майбутні філологи, та пропонують шляхи їх вирішення через адаптацію методик навчання, впровадження новітніх технологій та розвиток міжкультурної компетентності. Практичний аспект викладений у формі рекомендацій для освітніх закладів.

Матеріали дослідження спираються на результати сучасних наукових праць, емпіричних досліджень і практичного досвіду. Стаття може бути корисною для викладачів закладів вищої освіти, педагогів-методистів, дослідників у сфері освіти та студентів, які прагнуть підвищити рівень професійної іншомовної компетентності.

Ключові слова: мотивація, когнітивний розвиток, емоційно-вольова стабільність, міжкультурна компетенція, інтерактивні методи, цифрові технології.

In the modern world, a foreign language is not only a means of communication, but also a tool for integration into the international space. Philologists play a key role in this process, as they ensure the spread of linguistic and cultural literacy among the masses. According to the Ministry of Education and Science of Ukraine, almost 70% of graduates of philological specialties work in the field of education (Ministry of Education and Science of Ukraine, 2024). This emphasizes the importance of their training not only as teachers, but also as experts in intercultural communication.

However, many students face such problems as fear of speaking in front of an audience, insecurity in their own language abilities, and difficulties in perceiving cultural features. In this context, psychological readiness is a critical factor in successful professional activity.

In accordance with modern international educational requirements, a graduate of a higher educational institution (according to the recommendations of the Council of Europe Committee on Education) should have the ability to quickly and fluently express himself in a foreign language without noticeable difficulties associated with finding means of expression in the process of achieving their social, academic and professional goals. The psychological readiness of students for foreign language communication, in particular in professional and pedagogical contexts, is a key factor that determines their success in future activities. The formation of this readiness is becoming an urgent task, especially in connection with the need to create competitive specialists who are able to interact effectively in a multilingual environment.

Scientific research in recent years emphasizes the importance of developing students' psychological readiness as a component of professional competence. The works of Ukrainian and foreign scientists, such as Zalevska G.M., Yarmolovych M.V., Feldman Barrett L., consider the motivational and emotional-volitional aspects of teaching foreign language communication. These studies emphasize the importance of motivation, emotional stability, and cultural competence in forming readiness for professional interaction.

However, despite the significant volume of scientific works, the issue of integrating psychological support, new teaching methods, and intercultural competence into the process of preparing philology students for professional foreign language communication has not been sufficiently addressed. In addition, not all aspects of psychological barriers, in particular the fear of communication in a professional context, have received sufficient methodological justification. It is these unresolved aspects that are the main subject of this article.

The purpose of the article is a comprehensive study of the psychological readiness of philology students to master professional foreign language communication skills, identify the main barriers that arise in this process, and develop practical recommendations for overcoming them.

The main objectives of the article:

1. To determine the structure of psychological readiness for foreign language communication, including motivational, cognitive, emotional-volitional, and cultural components.
2. To analyze the psychological barriers that arise in the learning process and their impact on the professional development of students.
3. To evaluate modern methods of training philology students in the context of developing their psychological readiness.
4. To propose innovative methods and practical recommendations for improving the educational process focused on the formation of intercultural and professional competence.

The article aims to supplement existing approaches to the problem by proposing new methodological tools and specific ways to improve the educational process.

Object of research: the process of forming the psychological readiness of philology students for professional foreign language communication.

Subject of research: structure, factors and methods of forming the psychological readiness of philology students in the context of their professional training.

When considering psychological readiness in the context of philological education, it should be taken into account that it includes:

1. Personal component: desire to improve one's knowledge and ability to reflect.
2. Professional component: orientation towards the application of foreign language skills in teaching or translation activities.

The psychological readiness of philology students to master foreign language communication skills is a multifaceted phenomenon that determines the success of their future professional activities. The formation of psychological readiness of philology students is an important task of the higher education system, since this component significantly affects their ability to teach a foreign language, translate professional texts, conduct scientific activities or work in multilingual teams.

Psychological readiness includes motivational, cognitive, emotional-volitional and intercultural components, which are closely interrelated [Koval, 2019]. The motivational component determines the students' desire to master a foreign language and use it in professional contexts. High motivation helps to overcome learning difficulties, maintains a constant interest in improving language skills, and helps to overcome fears associated with the language environment. The cognitive component includes the ability to assimilate new knowledge, use language material in various situations, as well as critical thinking necessary for analyzing and adapting professional information. The emotional-volitional component helps to overcome anxiety that may arise in students when communicating with native speakers or performing complex communicative tasks [Babaeva, 2021]. The intercultural component provides the ability to effectively interact with representatives of other cultures, taking into account the peculiarities of their language behavior, etiquette, and values.

One of the main psychological barriers is anxiety, which blocks students' ability to use their knowledge effectively. It may arise from low self-esteem, fear of evaluation by others, or lack of practical experience.

Considering in more detail the topic of psychological barriers and their impact on the learning process, the following points should be highlighted:

1. Fear of communicating in a foreign language: many students feel discomfort when talking to native speakers. During a practical lesson, students may refuse to participate in the discussion, citing a "low level of knowledge".
2. Lack of support: insufficient interaction with teachers can lead to a loss of confidence. In this case, we recommend introducing mentoring programs between senior and junior students.
3. Imperfection of the educational process: the monotony of tasks and the lack of innovative teaching methods reduce the effectiveness of learning. The solution to this problem is seen through the use of cross-cultural projects, where students interact in international teams.

The above problems can be solved with the help of the following recommendations for increasing the level of psychological readiness:

1. Implementation of innovative teaching methods: use of language exchange platforms, such as Tandem or HelloTalk, where students can communicate with native speakers (Tandem: Language Exchange App, 2024).
2. Creation of a language environment: organization of events, such as language clubs, seminars, workshops in cooperation with native speakers.
3. Psychological support of future specialists: conducting trainings to develop confidence, in particular through theatrical exercises or debates.

To master a foreign language, you need not only to acquire linguistic knowledge, but also to formulate the skills and abilities to use the language in practice. The ability to use a foreign language in life means communicating in it, both orally and in writing. The main goal in learning a foreign language is communication. Speaking about the formation of foreign language speech competence, it should be noted the need to take into account the psychological characteristics of those who learn and the speech process itself, knowledge of the essence of mental processes that accompany any educational process. Learning to communicate cannot be reduced exclusively to the formation of skills and abilities of foreign language speech activity, that is, mastering the linguistic code, since it involves understanding the speech and psychological context inherent in certain situations. Mastering a foreign language is an active form of the ability to use a foreign language in real communication conditions, while learning a foreign language is the assimilation of language forms used in a communication situation.

Conclusions and prospects for further development. The psychological readiness of philology students for foreign language communication is a fundamental component of their professional training, which combines knowledge, skills, and emotional and volitional qualities necessary for successful communication in a multilingual and intercultural environment. The analysis shows that the formation of such readiness is an extremely complex process, as it encompasses numerous aspects, including the motivational potential of students, their ability to assimilate new knowledge, as well as emotional stability in difficult communicative situations (Babaeva, 2021). The success of future specialists depends on the integration of these components, because they provide not only technical, but also psychological readiness to solve professional tasks. The motivational component of psychological readiness acts as a driving force that determines students' desire for self-development, their active participation in the educational process, and interest in improving foreign language skills (Koval, 2019).

Awareness of the professional need for foreign language proficiency forms a sense of purpose and a sustained interest in the discipline, which, in turn, affects the overall level of competence. At the same time, it is important to understand that students' motivation can be reduced due to insufficient immersion in the language environment, lack of practical application of knowledge, or lack of confidence in their own abilities. Thus, the education system should create conditions that would encourage students to actively use the language both in educational and extracurricular situations. The cognitive aspect of psychological readiness encompasses students' ability to analyze, assimilate, and creatively apply foreign language material in professional contexts. This requires the development of critical thinking, which allows adapting knowledge to real needs, and the ability to effectively solve communicative tasks in non-standard conditions. It is also important to consider that students' cognitive abilities cannot develop in isolation from practical activities, so their formation should be closely linked to active learning methods, such as project work, role-playing games or simulations of professional situations (Rogers, 1980).

The emotional-volitional component is critically important for overcoming psychological barriers, such as anxiety, fear of mistakes or insecurity in communicating with native speakers. Anxiety can significantly affect a student's ability to use their knowledge in real time, blocking thinking and causing emotional discomfort. Therefore, the development of emotional stability is an integral part of psychological readiness. For this, it is necessary to involve special trainings aimed at increasing self-confidence, teaching students self-regulation techniques, such as relaxation or visualization, as well as creating a safe learning environment that stimulates communicative activity.

The intercultural component is important, it determines the ability of students to interact with representatives of other cultures on the basis of mutual respect and understanding. Professional foreign language communication is inextricably linked with intercultural communication, therefore the formation of this component is an important task for teachers. Successful intercultural interaction requires students to have a deep understanding of the norms and values of a foreign language culture, knowledge of the features of non-verbal communication and the ability to adapt to cultural differences. Teaching intercultural communication should include the integration of authentic materials, analysis of real cases, organization of joint projects with native speakers and participation in international exchange programs (Koval, 2019).

A comprehensive approach to the formation of psychological readiness should take into account both the individual characteristics of each student and the general trends in the development of the modern education system. The use of interactive teaching methods, the creation of a language environment, the active introduction of digital technologies and the provision of psychological support are the tools that allow achieving a harmonious combination of motivational, cognitive, emotional and intercultural components. It

is also important to stimulate students' desire for constant self-improvement, which is the key to their successful integration into a multilingual professional environment.

The results of the study indicate that the formation of psychological readiness is not only a pedagogical, but also a socio-psychological task that requires the joint efforts of students, teachers and educational institutions. The effective implementation of this task will allow preparing highly qualified specialists who will be able not only to use a foreign language in professional activities, but also to actively contribute to the development of intercultural dialogue and the integration of Ukraine into the world space.

Література:

1. Андреева, Г. М. Психологичні аспекти навчання іноземних мов у вищій школі / Г. М. Андреева. – Київ : Освіта, 2020. – 284 с.
2. Бабаєва, Л. В. Інтерактивні методи у формуванні комунікативних навичок студентів-філологів / Л. В. Бабаєва. – Харків : Видавництво ХНУ, 2021. – 312 с.
3. Вітчевський, С. О. Психологічна готовність до іншомовного спілкування: теорія і практика / С. О. Вітчевський. – Львів : Видавництво ЛНУ, 2018. – 210 с.
4. Коваль, І. О. Роль міжкультурної компетенції у фаховій підготовці студентів / І. О. Коваль // Український педагогічний журнал. – 2019. – № 5(3). – С. 28–35.
5. Міністерство освіти і науки України. Аналітичний звіт про сучасний стан підготовки філологів [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua>. – Дата доступу: 03.12.2024.
6. Роджерс, К. Становлення партнерів: шлюб і його альтернативи / К. Роджерс ; пер. з англ. – Нью-Йорк : Harper & Row, 1980. – 268 с.
7. Tandem: Language Exchange App [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tandem.net>. – Дата доступу: 03.12.2024.

References:

1. Andreieva, H. M. (2020) *Psykhologichni aspekty navchannia inozyemnykh mov u vyshchii shkoly* / H. M. Andreieva. – Kyiv: Osvida – 284 p.
2. Babaieva, L.V. (2021) *Interaktyvni metody u formuvanni komunikatyvnykh navychkiv studentiv-filolohiv* / L. V. Babaieva. – Kharkiv: Vydavnytstvo KNU – 312 p.
3. Vytchevskiy, S. O. (2018) *Psykhologichna hotovnist do inshomovnoho spilkuvannia: teoriia i praktyka* / S. O. Vytchevskiy. – Lviv: Vydavnytstvo LNU – 210 p.
4. Koval, I. O. (2019) *Rol' mizhkul'turnoi kompetentsii u fakhovii pidhotovtsi studentiv* / I. O. Koval' // *Ukrains'kyi pedahohichnyi zhurnal*, vol. 5(3) – pp. 28–35.
5. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. *Analitychnyi zvit pro suchasnyi stan pidhotovky filolohiv* [Elektronnyi resurs] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. – Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua>. – Data dostupu: 03.12.2024
6. Rodgers, K. (1980) *Stanovlennia partneriv: shliub i yoho alternatyv* / K. Rodgers; per. z anhl. – New-York: Harper & Row– 268 p.
7. Tandem: Language Exchange App [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tandem.net>. – Дата доступу: 03.12.2024.

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Отримано: 28 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 15 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 22 грудня 2024 р.

e-mail: maryana.bondar@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2463-6308>

Researcher ID: ABC-7571-2021

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-97-101

Бондар М. В. Термінологічний апарат турецької лексикографії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 97–101.

УДК: 811.512.161'374

Бондар Мар'яна Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний лінгвістичний університет

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ТУРЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Стаття присвячена вивченню терміносистеми турецької лексикографії: ядру – вузькоспеціалізованій турецькій лексикографічній термінології та периферії – загальноживаним термінам, що використовуються у контексті об'єкту лексикографії. Дослідження здійснено на матеріалі сучасних турецьких наукових праць, у яких висвітлено як теоретичні, так і практичні лексикографічні проблеми, що набувають особливого значення у контексті сучасних тенденцій (глобалізації, інтеграції, діджиталізації, інформатизації, автоматизації) та нових викликів часу (створення словників нового покоління, врахування нових запитів користувачів, оновлення реєстрів). Зосереджено увагу на лексико-семантичних процесах, наявності термінів-дублетів, з'ясуванні причин їх появи (етимологія, семантика, функціонально-стилістичний аспект) та необхідності чіткого окреслення змістового наповнення терміна та специфіки його використання з метою уникнення неправильного слововжитку. Визначено реєстр базових термінів турецької лексикографії, який охоплює як питому турецьку термінологію, так і запозичені термінологічні одиниці (грецизми, арабізми, англїцизми тощо), що, в свою чергу, покликано систематизувати зібрані дані. Описано структурні особливості лексикографічних термінів (однокомпонентні, двокомпонентні, багатоконпонентні тощо), частиномовну приналежність складових, словотвірні (форманти, віддієслівні іменники тощо) та граматичні особливості (відносний та двоафіксний ізафет). Здійснено детальну тематичну класифікацію термінів, що сприяло як виявленню синонімічних рядів, так і встановленню загальної структури цієї терміносистеми турецької мови. Встановлено типові контексти вживання лексикографічних термінів (високочастотні терміносполуки, поєднання термінів з відповідними атрибутивами). Подано українські відповідники з метою упередження можливих помилок при перекладі та у процесі викладання цього матеріалу. Окреслено подальші напрями досліджень та їх перспективність.

Ключові слова: лексикографія, металексикографія, словник, типологізація словників, принципи укладання словників.

Mariana Bondar,
Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Kyiv National Linguistic University

TERMINOLOGICAL APPARATUS OF TURKISH LEXICOGRAPHY

The article is devoted to the study of the terminological system of Turkish lexicography: the core – highly specialized Turkish lexicographic terminology and the periphery – commonly used terms used in the context of the object of lexicography. The research was carried out on the material of modern Turkish scientific works, which highlight both theoretical and practical lexicographic problems that are gaining special importance in the context of modern trends (globalization, integration, digitalization, informatization, automation) and new challenges of the time (creation of new generation dictionaries, taking into account new user requests, updating registers). The focus is on lexical-semantic processes, the presence of duplicate terms, the clarification of the reasons for their appearance (etymology, semantics, functional-stylistic aspect) and the need to clearly outline the semantic content of the term and the specifics of its use in order to avoid incorrect word usage. A register of basic terms of Turkish lexicography has been determined, which covers both specific Turkish terminology and borrowed terminological units (Greekisms, Arabisms, Anglicisms, etc.), which, in turn, is designed to systematize the collected data. The structural features of lexicographic terms (one-component, two-component, multi-component, etc.), the part-of-speech affiliation of components, word-formations (formants, verbal nouns, etc.) and grammatical features (the different types of the izafet) are described. A detailed thematic classification of terms was carried out, which contributed to both the identification of synonymous series and the establishment of the general structure of this terminological system of the Turkish language. Typical contexts of the use of lexicographic terms were established (high-frequency term combinations, combinations of terms with appropriate attributes). Ukrainian equivalents were given in order to prevent possible errors in translation and in the process of teaching this material. Future directions of research and their prospects were outlined.

Keywords: lexicography, metalexicography, dictionary, typology of dictionaries, principles of compiling dictionaries.

Сучасний світ в умовах глобалізації, автоматизації процесів та інформатизації суспільства вимагає нових підходів до створення новітніх словників, удосконалення способів подачі в Інтернеті, максимально спрощеного та водночас ефективного процесу користування лексикографічними працями. У зв'язку з цим останнім часом значно посилюється інтерес до лексикографії, як практичної, так і теоретичної (металексикографії). Робота з практичним матеріалом (збір, систематизація, представлення) передбачає унормування, кодифікацію термінологічного апарату, метамови дослідження.

За останні роки в турецькому мовознавстві суттєво зросла кількість наукових досліджень, присвячених вивченню лексикографії, чіткому визначенню змісту термінів цієї галузі знань, диференціації значень синонімічних термінів та термінополук, типологізації лексикографічних праць, зв'язків лексикографії з іншими розділами мовознавства та іншими науками, визначенню актуальних завдань сучасної лексикографії відповідно до викликів часу.

Лексикографія як галузь мовознавчої науки, а відтак і терміносистема цього розділу мовознавства ставали об'єктом вивчення в дослідженнях таких турецьких лінгвістів, як Алі Гючер, Самі Баскин, Джюнейт Акин, Дідем Акйилдиз Ай, Емрах Озджан, Зекерія Бінгюль, Мехмет Кахраман, Енгін Йилмаз, Ердоган Боз, Гюксель Серт. В українській лінгвістиці вивченню лінгвістичної термінології турецької мови присвячене дисертаційне дослідження В.М. Підвойного. Втім лексикографічна термінологія не ставала окремим об'єктом наукових досліджень.

Вивчення здобутків турецької лексикографії, оперування термінологічним апаратом цієї галузі знань – це складова частина формування професійної підготовки майбутніх філологів.

Мета нашого дослідження – проаналізувати метамову турецьких лексикографічних праць. Досягнення поставленої мети можливе шляхом виконання таких завдань: визначити реєстр базових термінів турецької лексикографії; виявити терміни-дублети, з'ясувати структурні особливості лексикографічних термінів, їх походження; класифікувати терміни за тематичними групами.

Предмет дослідження – терміни, якими послуговується турецька лексикографія.

Об'єкт дослідження – специфіка вживання, семантичні, структурні та етимологічні особливості турецьких лексикографічних термінів.

Матеріалом дослідження стали сучасні турецькі наукові праці, присвячені вивченню теоретичних засад лексикографії.

У сучасних наукових студіях I половини XXI століття активно вживається як загальна термінологія, так і вузькоспеціальна, яка стосується безпосередньо лексикографії.

Відповідно до предмету досліджень тієї чи іншої наукової роботи з лексикографії представлено різні групи лексикографічної термінології: Енгін Йилмаз (грунтовна монографія, присвячена лексикографії загалом) (Yılmaz, 2023), Зекерія Бінгюль (історична лексикографія, типи словників) (Bingöl, 2006), Емрах Озджан (металексикографія, розділи лексикографії) (Özcan, 2018), Дідем Акйилдиз Ай (турецькі лексикографічні праці за 2016-2021 роки) (Akyıldız Ay, 2022), Джюнейт Акин (типологізація словників, будова словника) (Akin, 2022), Гюксель Серт (типологія електронних словників) (Sert, 2019), Фират Еріклі, (визначення обсягу базових понять лексикографії) (Erikli, 2019), Джансу Гюр (дефініції поняття «лексикографія» та суміжних з ним термінів) (Gür, 2015), Алі Гючер (загальні відомості про словники) (Göçer, 2001), Самі Баскин (питання термінологічної синонімії та зв'язку лексикографії з іншими науками) (Baskin, 2014) тощо. Це дозволило нам визначитися з переліком базових термінів та змістом понять, а також виділити тематичні групи лексикографічної терміносистеми.

Вузькоспеціальні терміни, що становлять метамову турецької лексикографії, неодноразово ставали об'єктом досліджень лінгвістів, але їй досі лишається відкритим питання встановлення меж значення базових понять, семантичної диференціації.

У турецьких наукових працях функціонує велика кількість термінів для поняття «лексикографія»: *leksikografi*, *sözlükçülük*, *sözlük bilgisi*, *lügatçılık*, *sözlükbilim* тощо. В турецькому академічному словнику *sözlükçülük ve sözlük bilgisi* – терміни-дублети: «дослідження методів представлення лексики мови або кількох мов у формі словника; підготовка словника, розробка принципів, правил написання та застосування їх на практиці, удосконалення правил та створення теоретичної бази; лексикологія, лексикографія» (Türkçe sözlük, 2011: 2157). І у визначенні фіксується ще один термін-синонім *lügatçılık*, значення якого пояснюється через термін *sözlükçülük*, хоча не можна забувати етимологію цього слова *lügatçe*: архаїчне слово на позначення «маленького словника», утворене поєднанням арабського слова *lügat* («1. Слово. 2. Словник») та перського афікса *-çe* (Türkçe sözlük, 2011: 1594). Через терміни *sözlükçülük* та *leksikografi* пояснюється термін *sözlükbilim*, синонімом до якого наводять *metaleksikografi*. Не можна ототожнювати з *sözcük bilimi* – це «розділ мовознавства, який досліджує одиниці, що складають словниковий склад мови, їх структуру та значення, їх взаємозв'язки одна з одною, а також зміни та розвиток, яких вони зазнають з часом; лексикологія» (Türkçe sözlük, 2011: 2155).

Як бачимо, проблема полягає в тому, що у самих визначеннях немає чіткого розмежування лексикології та лексикографії. Також варто доцільно використовувати термін *lügatçılık*, оскільки його семантика має обмеження за часом та типом словника. Високою частотністю вживання вирізняється грецький інтернаціональний термін *leksikografi*. Як бачимо, турецькі лінгвісти активно послуговуються як питомими турецькими термінами, так і запозиченими з інших мов.

Синонімія форм вираження є і в інших групах термінів: *uygulamalı sözlük bilimi* – практична лексикографія, *kuramsal sözlük bilimi* – теоретична лексикографія (*sözlük bilimi uygulaması (pratiği)*, *sözlük bilimi kuramı (teorisi)*). Це стосується й практики та теорії укладання/написання словників: *sözlük hazırlama/yazma uygulaması (pratiği)* – практика укладання/написання словника, *sözlük hazırlama/yazma kuramı (teorisi)* – теорія укладання/написання словника.

Важливими є також терміни, що позначають розділи лексикографії: *üstsözlükbilim (metaleksikografi)* – металексикографія, *sözlük tarihi* – історична лексикографія, *sözlük eleştirisi* – лексикографічна критика, *sözlük tipolojisi* – лексикографічна типологія.

Лексикографічна продукція створюється укладачами (*sözlük yazarı* – автор словника, *derleyici* – укладач, компілятор), орієнтована на споживача та має задовольняти його потреби (*sözlük kullanımı* – використання словника), а відтак високочастотними є терміни: *kullanıcı* – користувач, *sözlük kullanıcısı* – користувач словника, *konusur* – носій мови, *konusma topluluğu* – мовленнєва спільнота, *konusma topluluğunun üyeleri* – члени мовленнєвої спільноти, *hedef kitle* – цільова аудиторія.

Об'єктом роботи укладачів словників є лексичний склад мови, тому науковці активно послуговуються термінами «лексичний склад», «словниковий склад», «словниковий склад мови» (*söz varlığı* – лексичний склад, *sözcük varlığı* – лексичний склад, *kelime hazinesi* – лексичний склад, *vokabüler* – лексичний склад, *sözcük rezervi* – лексичний склад, *sözcük kadrosu* – лексичний склад, *dilin söz varlığı* – словниковий склад мови), а також «сполучуваність слова» (*sözcük birleşimi* – сполучуваність слова, *sözcük kombinasyonları* – комбінації слів).

Для термінів, пов'язаних з роботою над лексикографічним матеріалом, процесами, процедурами, стадіями, використовуються форми турецького усиченого інфінітива: *tanımlama* – опис, *betimleme* – опис, *açıklama* – пояснення, *geliştirme* – розробка, *hazırlama* – підготовка, *toplama* – збір, *standartlaşma* – стандартизація, *inceleme* – розгляд, дослідження, *gözleme* – спостереження, *derleme* – укладання, *seçme* – відбір, *düzenleme* – редагування, *sunma* – презентація, представлення, *çoğaltma* – дублювання, *sıralama* – сортування, *depolama* – зберігання, розміщення, *kodlama* – кодування, *belgeleme* – документування, *kod çözme (okuma)* – декодування, *kodlama* – кодування.

Для лексикографії велике значення мають різного виду бібліографічні джерела: *referans kaynakları*, *referans türleri* – довідкові джерела, *başvuru eserleri* – довідкові праці, *atlas* – атлас, *gezi rehberi* – путівник, *kaupakça* – джерело (бібліографічне), *katalog* – каталог, *bibliyografik sözlük* – бібліографічний покажчик (словник), *almanak* – альманах, *ansiklopedi* – енциклопедія.

Аналізуючи типологізацію словників, вчені оперують спеціальними термінами на позначення різних типів словників (*sözlük türleri* – типи словників): *genel sözlük* – загальний словник, *ansiklopedik sözlük* – енциклопедичний словник, *açıklamalı (izahlı) sözlük* – тлумачний словник, *köken bilimi sözlüğü (etimolojik sözlük)* – етимологічний словник, *tarihsel sözlük* – історичний словник, *art zamanlı (tarihi veya dinamik) veya eş zamanlı (statik) sözlük* – діакронічний (історичний або динамічний) або синхронний (статичний) словник, *fasikül sözlük* – різновид енциклопедії, *ölü diller sözlüğü* – словник мертвих мов, *terim (terimler) sözlüğü* – словник термінів (словники термінів різних галузей знань: *hukuk*, *spor*, *sağlık*, *teknik terimleri sözlüğü* тощо), *terminolojik sözlük* – термінологічний словник, *lehçe / ağız sözlüğü* – діалектний словник, *eş anlamlılar sözlüğü* – словник синонімів, *zıt anlamlı kelimeler sözlüğü* – словник антонімів, *eş anlamlı kelimeler sözlüğü* – словник омонімів, *argo sözlüğü* – словник аргю (аргоїзмів), *jargon sözlüğü* – словник жаргону (жаргонізмів), *bölgesel diyalektler sözlüğü* – словник територіальних діалектів, *sosyal diyalektler sözlüğü* – словник соціальних діалектів, *yabancı kelimeler sözlüğü* – словник інішомовних слів, *çağdaş sözlük* – сучасний словник, *eski Türkçe kelimeler sözlüğü* – словник застарілих слів турецької мови, *neolojizm sözlüğü* – словник неологізмів, *deyimler sözlüğü* – словник ідіом, *atasözleri sözlüğü* – словник прислів'їв, приказок, крилатих висловів, *özel isimler sözlüğü* – словник власних назв, *ad ve soyadları sözlüğü* – словник імен та прізвищ, *birleşik fiiller sözlüğü* – словник сполучуваності дієслів, *yazım ve telaffuz sözlüğü* – орфографічний та орфоепічний словник (вимова та написання), *söyleyiş sözlüğü* – орфоепічний словник, *sanatçı sözlüğü*, *yazar ve metin sözlüğü* – словник мови письменника чи художнього твору, *mecazlar sözlüğü* – словник метафор, *sıklık sözlüğü* – словник частотності, *işaret dili sözlüğü* – словник мови жестів, *tek dilli sözlük* – одномовний словник, *iki dilli sözlük* – двомовний словник, *çok dilli sözlük* – багатомовний словник, *kopuşta kılavuzu* – розмовник, *standart (veya üniversite, kolej) sözlük (baskı)* – стандартний (або університетський) словник (видання), *ilköğretim sözlüğü* – словник для початкових класів, *lise sözlüğü* – словник для старших класів, *yetişkin sözlüğü* – словник для дорослих, *cep sözlüğü (baskısı)* – кишеньковий словник (кишенькове видання), *el sözlüğü* – словник середнього формату, *web (internet) tabanlı sözlük* – веб-словник, *elektronik sözlük* – електронний словник (різні типи: *elde taşınır (cep) e-sözlükler*, *yoğun disk şeklindeki e-sözlükler*, *çevrim içi e-sözlükler (çevrim içi (on-line) sözlükler)*, *uygulama ve yazılım e-sözlükleri*; *hesap makinesi biçiminde olan sözlükler*, *aviuç içi sözlükler*, *e-kitap biçimindeki sözlükler*, *taşınabilir (CD-ROM, DVD) sözlükler*), *basılı (matbu) sözlük* – друкований словник, *kısaltılmış (muhtasar) sözlük* – скорочений словник, *özlü sözlük* – стислий словник, *özel sözlük* – спеціалізований словник, *kuralcı (düzgünlü, normatif) sözlük (normatif dil kullanım sözlüğü)* – нормативний (прескриптивний) словник, *betimleyici (deskriptif) sözlük* – дескриптивний (описовий) словник, *eğitici sözlük* – навчальний словник, *istatistiki sözlük* – статистичний словник, *genel kullanım / öğrenim amaçlı sözlük* – словник загального характеру/з навчальною метою; за принципом побудови: *alfabetik sözlükler* – за алфавітним принципом, *tersine sözlükler* – інверсійний, *tematik sözlük* – тематичний словник, *tematik-alfabetik* – тематично-алфавітний, *tematik-düzensiz* – не за тематичним принципом.

Відповідно до критеріїв (базових принципів) поділу словників на типи, в турецьких лексикографічних працях представлені різні види типологізацій (*sözlük tipolojisi*): *fenomenolojik tipoloji (biçimsel özelliklere dayalı bir sınıflandırma)* – феноменологічна типологія або формальна типологія, *sunumsal (tektonik) tipoloji* – презентаційна або тектонічна типологія, *dilsel tipoloji* – лінгвістична типологія, *işlevsel tipoloji* – функціональна типологія, а також терміни на позначення різних типів словників: *akademik-kuralcı* – академічно-нормативний, *gönderimsel-eğitici* – референтно-інформаційний, *ansiklopedik* – енциклопедичний, *dilsel* – лінгвістичний, *örnek tabanlı* – ілюстративний (який базується на прикладах), *açıklama tabanlı* – пояснювальний (на основі пояснення), *biçim tabanlı* – формальний (за формою), *kavram tabanlı* – концептуальний (за концептами) тощо.

Bekdaş, M. (2017). *Sözlük Türlerinin Tasnifi*, ss. 52-59

Наступна група представлена термінологією, що стосується будови, змісту словника (*sözlük yapısı* – структура словника, будова словника): *ön söz (sunuş)* – передмова, *kısaltmalar* – скорочення, *kullanım hakkında notlar/açıklamalar* – примітки/пояснення щодо використання, *madde listesi ve tanımlamaları* – список реєстрових одиниць та дефініції, *grafiksel resimler* – графічні зображення, *ansiklopedik bilgi* – енциклопедична інформація, *bütüncü (corpus)* – корпус, *madde başı* – реєстрова одиниця, реєстрове слово.

Суміжна з нею група описує характеристики словників: *sözlüğün formatı* – формат словника, *içeriğin kapsamı* – обсяг змісту, *sözlüğün içerdikleri* – зміст словника, *sunulma yolları* – способи подання, *birleşik özellikler* – комбіновані характеристики, *sözlüksel verinin yoğunluğu* – щільність лексичних даних, *tasarım özellikleri* – особливості композиції, структури, *sözlüğün niteliği ve kapsamı* – характер та обсяг словника.

Окреме місце займають загальноновживані терміни, які частотні в лексикографічних дослідженнях: *faaliyet* – діяльність, *işlet* – операція, *işlev* – функція, *aşama* – етап, *yöntem* – метод, *yön* – аспект, *dal* – розділ, *alan* – галузь, *unsur* – елемент,

ilke – принцип, eğilim – тенденція, ölçüt – критерій, ölçek – масштаб, içerik – вміст, зміст, karmaşıklık – складність, aygıt – відмінна риса.

Показово, що більшість терміносполук із загальноживаними термінами будується за моделлю «прикметник+іменник» або «іменник+іменник», оформленою відносною чи двоафіксним ізафетами: *mesleki bir faaliyet, temel alan, temel işlem, temel aşama, hat veri, merkezi aşama, uygun bir format, toplumsal işlev, dilsel veriler, dil dışı unsurları, alt alan, yeni eğilim; verinin toplanması, malzemenin toplanması – збір даних; çalışma yöntemleri – методи роботи, sözlük çalışmaları – дослідження словників, sözlük biliminin yönü – аспект лексикографії, sözlük kullanımı – використання словника.* Для прикметників частотними є суфікси -sal, -sel: *kuramsal – теоретичний, bilimsel – науковий, dilsel – мовний, lıngvıstik – лінгвістичний, sözlüksel – лексичний, göndergesel – довідниковий, betımsel – описовий, toplumsal – соціальний.*

Як бачимо, лексикографічна термінологія у кількісному співвідношенні не така чисельна, як інші різновиди лінгвістичної термінології, проте є чітко організованим поняттєво-системним (кластерно-таксономічним) утворенням, якому притаманна структурованість, чітка ієрархія елементів, функціональність. Визначається ядро (базові поняття) і периферія системи. Окрему групу становить загальноживана термінологія, яка активно використовується у лексикографічних працях. У лексико-семантичному аспекті елементи системи перебувають у різного типу відношеннях (синонімічні, антонімічні, паронімічні, гіперо-гіпонімічні тощо). Термінологія турецької лексикографії формується як на базі питомої лексики, так і шляхом запозичення з інших мов (грецької, арабської, перської, англійської) на різних етапах розвитку турецької лексикографії.

Вироблення нових підходів до створення словників наступних поколінь, уніфікація метамови дослідження турецької лексикографії є перспективним напрямком, який має важливу не лише теоретичну, а й практичну цінність у професійній підготовці тюркологів в Україні, оскільки закладає глибокі базові знання термінів лексикографії у зіставному аспекті, полегшує опрацювання наукових праць сучасних турецьких лінгвістів, сприяє формуванню критичного підходу, пошуку важливої інформації та оперуванню ключовими словами.

Література:

1. Akalın Ş. H. Sözcük bilimi ve sözlüçlük. *Türk dili*. 2010. № 698. S. 162–169. URL : https://www.academia.edu/13257200/Sözcük_Bilimi_ve_Sözlüçlük (дата звернення 12.12.2024).
2. Akin C. Sözlük tipolojileri ve tasnifleri üzerine bir değerlendirme. *Türk dili araştırmaları yillığı*. 2022. № 73. S. 217–233. URL : <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2463910> (дата звернення 12.12.2024).
3. Akyıldız Ay D. Türkiye’de sözlükbilimi ile ilgili araştırmalar –bibliyografya denemesi (2016-2021). *Korkut Ata Türkiyat araştırmaları dergisi*. 2022. № 9. S. 768–795. URL : <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2805509> (дата звернення 12.12.2024).
4. Baskın S. Türkiye ve dünyada sözlük bilimi: tanımı, kapsamı ve diğer bilimlerle ilişkisi. *International journal of Language Academy*. 2014. Volume 2/4. S. 445–457. URL : https://ijla.net/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1869892331_26.pdf&key=25152 (дата звернення 12.12.2024).
5. Bingöl Z. Sözlük ve sözlüçlük üzerine bir araştırma. *Akademik bakış dergisi*. 2006. № 9. S. 197–206. URL : https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/zekeriya_bingol_sozlukculuk_uzerine.pdf (дата звернення 12.12.2024).
6. Boz E. Leksikografi teriminin tanımı ve Türkçe karşılığı üzerine. *Dil ve edebiyat araştırmaları*. 2011. № 4. S. 9-14 URL : <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/714370> (дата звернення 09.12.2024).
7. Çolakbostancı G. Türkçe sözlük birimlerinin kazandığı yeni yan anlamlar. *Dil araştırmaları*. 2015. № 16. S. 133–161. URL : <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/54887> (дата звернення 11.12.2024).
8. Eriklî F. Leksikografi nedir? Terimin uygulama ve kuram temelli Türkçe karşılıkları ve bu karşılıkların kapsamı. *Hacettepe üniversitesi edebiyat fakültesi dergisi*. 2019. № 36 (1). S. 1–10. URL : <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/737613> (дата звернення 11.12.2024).
9. Göçer A. Türk dili ile ilgili sözlüklere genel bir bakış ve günümüz ilköğretim sözlükleri. *Türk dili – dil ve edebiyat dergisi*. 2001. № 598. S. 388–403. URL : https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DIL/ali_gocer_turk_dili_sozlukler_genel_bakis.pdf (дата звернення 11.12.2024).
10. Gür C. Leksikografi ve ilgili terimler. *Akademik sosyal araştırmalar dergisi*. 2015. № 16. S. 346–356. URL : https://asosjournal.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1621734462_758%20Cansu%20GÜR.pdf&key=33296 (дата звернення 12.12.2024).
11. Kahraman M. Sözlük bilim kuram, ilke ve yöntemler üzerine. *İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi*. 2016. Cilt 5. № 8. S. 3288–3312. URL : <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/267081> (дата звернення 10.12.2024).
12. Kaynak M. Ana çizgileriyle sözlük bilimi ve Türk sözlüçlüğü. *Kafdağı*. 2021. Cilt 1. № 6. S. 79–101. URL : <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1160871> (дата звернення 11.12.2024).
13. Özcan E. Sözlükbilim ve sözlüçlük terimlerinin kullanımı üzerine. *Yıldız journal of educational research*. 2018. Cilt 3. № 2. S. 1–13. URL : <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2088811> (дата звернення 11.12.2024).
14. Sert, G. Elektronik sözlük tipolojileri ve lexica örneği. *Dede Korkut uluslararası Türk dili ve edebiyatı araştırmaları dergisi*. 2019. Cilt 7. № 17. S. 58–70. URL : https://www.dedekorkutdergisi.com/Makaleler/1368093045_6.%20GÖKSEL%20SERT.pdf (дата звернення 10.12.2024).
15. Türkçe sözlük / Şükrü Haluk Akalın, Recep Toparlı, Mustafa Argunşah. Ankara : Türk Dil Kurumu yayınları, 2011. 2763 s.
16. Yılmaz E. Sözlük bilimi üzerine araştırmalar. Ankara : Pegem Akademi, 2023. URL : <https://depo.pegem.net/9786053187875.pdf> (дата звернення 10.12.2024).

References:

1. Akalın, S. H. (2010). Sozculuk bilimi ve sozlukculuk. *Türk Dili*, 698, 162–169. [in Turkish].
2. Akalın, Ş. H. (2010). Lexicology and lexicography. *Turkish Language*, 698, 162–169. [in Turkish].
3. Akin, C. (2022). Sozluk tipolojileri ve tasnifleri uzerine bir degerlendirme. *Türk Dili Arashtirmalari Yilligi*, 73, 217–233. [in Turkish].
4. Akin, C. (2022). An evaluation on dictionary typologies and classifications. *Turkish Language Research Yearbook*, 73, 217–233. [in Turkish].
5. Akyildiz Ay, D. (2022). Turkiye'de sozlukbilimi ile ilgili arashtirmalar –bibliyografya denemesi (2016-2021). *Korkut Ata Turkiyat Arashtirmalari Dergisi*, 9, 768–795. [in Turkish].
6. Akyildiz Ay, D. (2022). Studies on lexicography in Turkey – bibliography essay (2016-2021). *Korkut Ata Journal of Turkish Studies*, 9, 768–795. [in Turkish].
7. Baskin, S. (2014). Turkiye ve dunyada sozluk bilimi: tanimi, kapsamı ve diger bilimlerle iliskisi. *International Journal of Language Academy*, 2 (4), 445–457. [in Turkish].

8. Baskin, S. (2014). Lexicology in Turkey and throughout the world: the definition and the scope of lexicography and its elationship with other sciences. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 445–457. [in Turkish].
9. Bingol, Z. (2006). Sozluk ve sozlukculuk uzerine bir arastirma. *Akademik Bakis Dergisi*, 9, 197–206. [in Turkish].
10. Bingöl, Z. (2006). A study on dictionary and lexicography. *Academic View Journal*, 9, 197–206. [in Turkish].
11. Boz, E. (2011). Leksikografi teriminin tanimi ve Turkce karsiligi uzerine. *Dil ve Edebiyat Arastirmalari*, 4, 9–14. [in Turkish].
12. Boz, E. (2011). On the definition of the term lexicography and its Turkish equivalent. *Language and Literature Studies*, 4, 9–14. [in Turkish].
13. Colakbostanci, G. (2015). Turkce sozluk birimlerinin kazandigi yeni yan anlamlar. *Dil Arastirmalari*, 16, 133–161. [in Turkish].
14. Çolakbostancı, G. (2015). New acquired by Turkish dictionary units connotations. *Language Studies*, 16, 133–161. [in Turkish].
15. Eriikli, F. (2019). Leksikografi nedir? Terimin uygulama ve kuram temelli Turkce Karsiliklari ve bu karsiliklari kapsamlari. *Hacettepe Universitesi Edebiyat Fakultesi Dergisi*, 36(1), 1–10. [in Turkish].
16. Erikli, F. (2019). What is lexicography? The theory and practice based Turkish equivalences of the term and their scopes. *Hacettepe University Journal of Letters*, 36(1), 1–10. [in Turkish].
17. Gocer, A. (2001). Turk Dili ile ilgili sozluklere genel bir bakis ve gunumuz ilkogretim sozlukleri. *Turk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 598, 388–403. [in Turkish].
18. Göçer, A. (2001). A general view of Turkish language related dictionaries and today's primary education dictionaries. *Turkish Language – Language and Literature Journal*, 598, 388–403. [in Turkish].
19. Gur, C. (2015). Leksikografi ve ilgili terimler. *The Journal of Academic Social Sciences*, 16, 346–356. [in Turkish].
20. Gür, C. (2015). Lexicography and related terms. *The Journal of Academic Social Sciences*, 16, 346–356. [in Turkish].
21. Kahraman, M. (2016). Sozluk bilim kuram, ilke ve yontemler uzerine. *Insan ve Toplum Bilimleri Arastirmalari Dergisi*, 5(8), 3288–3312. [in Turkish].
22. Kahraman, M. (2016). On theory, principles and methods of lexicography. *Journal of Human and Social Sciences Research*, 5(8), 3288–3312. [in Turkish].
23. Kaynak, M. (2021). Ana cizgileriyle sozluk bilimi ve Turk sozlukculugu. *Kafdagı*, 6(1), 79–101. [in Turkish].
24. Kaynak, M. (2021). Lexicology and Turkish lexicology in outline. *Kafdağı*, 6(1), 79–101. [in Turkish].
25. Ozcan, E. (2018). Sozlukbilim ve sozlukculuk terimlerinin kullanim uzerine. *Yildiz Journal of Educational Research*, 3(2), 1–13. [in Turkish].
26. Özcan, E. (2018). On the use of lexicography and lexicography terms. *Yıldız Journal of Educational Research*, 3(2), 1–13. [in Turkish].
27. Sert, G. (2019). Elektronik sozluk tipolojileri ve lexica ornegi. *Dede Korkut Uluslararası Turk Dili ve Edebiyatı Arastirmalari Dergisi*, 7(17), 58–70. [in Turkish].
28. Sert, G. (2019). Electronic dictionary typologies and lexica example. *Dede Korkut International Journal of Turkish Language and Literature Research*, 7(17), 58–70. [in Turkish].
29. Türkçe sozluk / Sukru Haluk Akalin, Recep Toparli, Mustafa Argunshah. Ankara: Turk Dil Kurumu Yayinlari, 2011. 2763 s.
30. Turkish dictionary / Şükrü Haluk Akalın, Recep Toparlı, Mustafa Argunşah. Ankara: Turkish Language Association Publications, 2011. 2763 p.
31. Yılmaz E. Sozluk bilimi uzerine arastirmalar. Ankara: Pegem Akademi, 2023. [in Turkish].
32. Yılmaz E. Research on lexicology. Ankara: Pegem Academy, 2023. [in Turkish].

ЗМІСТ

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

<i>Ворошилова Рената Вікторівна</i> КОРПУСНА ПРАГМАТИКА – НОВА ГАЛУЗЬ КОРПУСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ	3
<i>Кучик Галина Богданівна</i> ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА АДАПТАЦІЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ	8
<i>Мініч Лариса Степанівна, Стецюк Вікторія Миколаївна</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЄННОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ	17
<i>Novoseletska Svitlana, Shapran Nataliia, Chekholka Yuliia</i> LINGUACULTURAL FEATURES OF TRANSLATION LEGAL TERMS FROM THE ENGLISH LANGUAGE	21
<i>Подольничук Ольга Володимирівна</i> ТИПОВІ ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	28

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

<i>Іваненко Світлана Мар'янівна</i> ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ МАЛОЇ ПРОЗИ ЕЛЬКЕ ХАЙДЕНРАЙХ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ALLES KEIN ZUFALL»)	32
<i>Калініченко Михайло Михайлович</i> ПОНЯТТЯ ОРИГІНАЛЬНОСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД	38
<i>Костюк Оксана Юрївна, Юрчук Тетяна Ігорівна, Дідик Любов Іванівна</i> НАВЧАННЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ТЕМУ “RELATIONSHIP” НА ОСНОВІ ПРИКЛАДІВ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ В АНГЛОМОВНОМУ ФІЛЬМІ «ANYONE BUT YOU»	42
<i>Кузь Валентина Володимирівна</i> РОЛЬ ФЕМІНІТИВІВ: ВИТОКИ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ	47
<i>Маслова Юлія Петрівна</i> ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНІ Й КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ГАЗЕТНОГО ТЕКСТУ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ	50

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

<i>Юрковська Майя Миколаївна, Логайчук Ірина Сергіївна</i> СЕМАНТИКО-ФУНКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДІЄСЛІВ ПЕРЕМІЩЕННЯ У ПРОСТОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ П. Л. ТРЕВЕРС «МЕРІ ПОППІНС»)	54
---	----

СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

<i>Лященко Олеся Анатоліївна, Верещагіна Тетяна Олександрівна, Тарасова Наталя Петрівна</i> ГОЛОС ЛУКРЕЦІЇ: ФЕМІНІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РОМАНУ МЕГІ О'ФАРРЕЛЛ «ШЛЮБНИЙ ПОРТРЕТ»	58
<i>Лось Олена Вікторівна, Гагіна Наталія Вікторівна, Литвин Світлана Володимирівна</i> ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ	62
<i>Поліщук Вікторія Леонідівна, Кратюк Юлія Казимирівна, Захарчук Оксана Миколаївна</i> МОВА ВІЙНИ	67
<i>Помирча Світлана Вікторівна, Лобачова Ірина Миколаївна</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НАСТАНОВ У РОДИНІ (ЗА ТЕТРАЛОГІЄЮ В. НЕСТАЙКА «ДИВОВИЖНІ ПРИГОДИ В ЛІСОВІЙ ШКОЛІ»)	71
<i>Толкачова Анастасія Вячеславівна</i> РОМАН «ЕДЕМ» СТАНІСЛАВА ЛЕМА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАДЛЮДИНИ Ф. НІЦШЕ	75
<i>Тхір Маркіян Богданович</i> КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ КАМАЛІ ГАРРІС І ДОНАЛЬДА ТРАМПА ПІД ЧАС ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ 2024 РОКУ: АНАЛІЗ І РЕАЛІЗАЦІЯ	79
<i>Шарова Тетяна Михайлівна</i> ТЕМАТИЧНІ ТА ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В МАЛІЙ ПРОЗІ КОСТЯ ГОРДІЄНКА 1920-Х РОКІВ	82

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Antoniuk Halyna, Tschernysch Lilia

BILDUNG DER DEUTSCHEN SPRACHKOMPETENZ MIT HILFE
DES LEHRWERKS NETZWERK NEU 87

Volkova Liudmyla, Chorna Alona

THE IMPORTANCE OF CONSIDERING PSYCHOLOGICAL ASPECTS
IN THE PROCESS OF TRAINING PHILOLOGY STUDENTS 93

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Бондар Мар'яна Володимирівна

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ТУРЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ 97

Наукове видання

**Наукові записки
Національного університету «Острозька академія»:
серія «Філологія»**

Науковий журнал (щоквартальник)

Випуск 24(92)

Головний редактор *А. М. Архангельська*

Відповідальний редактор *І. В. Ковальчук*

Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк*

Відповідальний секретар *М. А. Попчук*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

*За достовірність наведених фактичних даних, цитат,
власних імен, географічних назв та інших відомостей
відповідають автори.*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 12,09. Наклад 100 прим. Зам. № 6–25.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.